คัณฐีธัมมปทัฏฐกถา
ยกศัพท์แปล ภาค ๖
เรื่องโพธิราชกุมาร

๑.๔/๘ ตั้งแต่ สตฺถา อินนฺตสฺส ปุพฺพกมฺมํ ทสฺเสตฺวา เป็นต้นไป

สตฺถา อ. พระศาสดา ทสฺเสตฺวา ครั้นทรงแสดงแล้ว ปุพฺพกมฺมํ ซึ่งกรรมในกาลก่อน อิทํ นี้ ตสฺส โพธิราชกุมารสฺส ของพระโพธิราชกุมารนั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า กุมาร ดูก่อนพระกุมาร หิ ก็ สฺเจ ถ้าว่า ตฺวํ อ. พระองค์ อาปชฺชิสฺส จักทรงถึงทั่ว อปฺปมาทํ ซึ่งความไม่ประมาท สทฺธึ พร้อม ภริยาย ด้วยพระชายา เอกสฺมึปิ วเย ในวัยแม้วัยหนึ่ง ตทา ในกาลนั้นไซร้ ปุตฺโต วา อ. พระโอรสหรือ ธีตา วา หรือว่า อ.พระธิดา อุปฺปชฺเชยฺย พึงเกิดขึ้น เอกสฺมึปิ วเย ในวัยแม้วัยหนึ่ง ปน ก็ สเจ ถ้าว่า โว แห่งพระองค์ ท. หนา เอโกปิ ปุคฺคโล อ. บุคคลแม้คนหนึ่ง อปฺปมตฺโต จักเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว อภวิสฺส จักได้เป็นแล้วไซร้ ปุตฺโต วา อ. พระโอรสหรือ ธีตา วา หรือว่า อ. พระธิดา ปฏิจฺจ จักอาศัยแล้ว ตํ อปฺปมตฺตปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลผู้ไม่ประมาทแล้ว อุปฺปาชฺชิสฺส จักเกิดขึ้น กุมาร ดูก่อนพระกุมาร หิ ก็ อตฺตา อ. ตน (ปุคฺคเลน) อันบุคคล มญฺญมาเนน ผู้สำคัญอยู่ อตฺตานํ ซึ่งตน ปิยํ ว่าเป็นที่รัก อปฺปมตฺเตน ผู้ไม่ประมาทแล้ว ตีสุปิ วเยสุ ในวัย ท. แม้สาม รกฺขิตพฺโพ พึงรักษา (อตฺตา) อ. ตน (ปุคฺคเลน) อันบุคคล อสกฺโกนฺเตน ผู้ไม่อาจอยู่ (รกฺขิตุํ)

เพื่ออันรักษา เอวํ อย่างนี้ เอกวเยปิ รกฺขิตพฺโพเอว พึงรักษา แม้ในวัยอันหนึ่งนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

เจ หากว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ชญฺญา พึงรู้
อตฺตานํ ซึ่งตน ปิยํ ว่าเป็นที่รักไซร้ รกฺขยฺย
พึงรักษา นํ อตฺตานํ ซึ่งตนนั้น (กตฺวา) กระทำ
สุรกฺขิตํ ให้เป็นสภาพอันตนรักษาดีแล้ว ปณฺฑิโต
อ. บัณฑิต ปฏิชคฺเคยฺย พึงประคับประคอง
(อตฺตานํ) ซึ่งตน ติณฺณํ ยามานํ แห่งยาม ท. ๓
หนา อญฺญตรํ ยามํ ตลอดยาม ยามใดยามหนึ่ง
อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา ทสฺเสติ ย่อมทรงแสดง กตฺวา กระทำ ติณฺณํ วยานํ แห่งวัย ท. ๓ หนา อญฺญตรํ วยํ ซึ่งวัยอันใดอันหนึ่ง ยามํ อิติ ให้ชื่อว่ายาม อตฺตโน ธมฺมิสฺสรตาย จเอว เพราะความที่แห่งพระองค์ทรงเป็นใหญ่ในธรรมด้วยนั้นเทียว (อตฺตโน) เทสนา-กุสลตาย จ เพราะความที่แห่งพระองค์ ทรงเป็นผู้ฉลาดในเทศนาด้วย ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้น อิธ ปเท ในบทนี้ว่า ยามํ อิติ ดังนี้ฯ

ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อตฺโถ อ. เนื้อความ เอตฺถ คาถายํ ในพระคาถานี้ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺโพ พึงทราบ เอวํ

อย่างนี้ว่า สเจ ถ้าว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ชาเนยฺย พึงรู้ อตฺตานํ ซึ่งตน ปิยํ ว่าเป็นที่รักไซร้ รกฺเขยฺย พึงรักษาด นํ อตฺตนํ ซึ่งตนนั้น (กตฺวา) กระทำ สุรกฺขิตฺ ให้เป็นสภาพอันตนรักษาดีแล้ว คือว่า โส อตฺตา อ. ตนนั้น สุรกฺขิตํ เป็นสภาพอันบุคคลรักษาดีแล้ว โหติ ย่อมเป็น ยถา โดยประการใด รกฺเขยฺย พึงรักษา ตํ อตฺตานํ ซึ่งตนนั้น เอวํ โดยประการนั้น

ตฺตถ อตฺตรกฺขกชเนสุ ในชน ผู้รักษาซึ่งตน ท. เหล่านั้นหนา สเจ ถ้าว่า (อตฺตรกฺขกชโน) อ. ชนผู้รักษาซึ่งตน คิหี เป็นคฤหัสถ์ สมาโน เป็นอยู่ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อหํ อ. เรา รกฺขิสฺสามิ จักรักษา อตฺตานํ ซึ่งตน อิติ ดังนี้ ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว คพฺภํ สู่ห้อง สุสํวุตํ อันบุคคลปิดดีแล้ว สมฺปนฺนรกฺโข เป็นผู้มีการรักษา อันถึงพร้อมแล้ว หุตฺวา เป็น วสนฺโตปิ แม้อยู่อยู่ ปาสาทตเล บนพื้นแห่งปราสาท อุปริ ในเบื้องบน อตฺตานํ น รกฺขติเอว เชื่อว่าย่อมไม่รักษา ซึ่งตนนั้นเทียว (อตฺตรกฺขกชโน) อ. ชนผู้รักษาซึ่งตน ปพฺพชิโต เป็นบรรพชิต หุตวา เป็น วิหรนฺโตปิ แม้อยู่อยู่ เลเณ ในถ้ำ ปิทหิตทฺวารวาตปาเน อันมีประตู และหน้าต่างอันอันบุคคลปิดแล้ว สุสํวุเต อันอันบุคคลระวังดีแล้วไซร้ อตฺตานํ น รกฺขติเอว ย่อมไม่ชื่อว่ารักษา ซึ่งตนนั้นเทียว ฯ ปน แต่ว่า (อตฺตรกฺขกชโน) อ. ชนผู้รักษาซึ่งตน คิหี เป็นหฤหัสถ์ สมาโน เป็นอยู่ กโรนฺโต กระทำอยู่ ปุญฺญานิ ซึ่งบุญ ท. ทานสีลาทีนิ มีทานและศีลเป็นต้น ยถาพลํ ตามกำลัง อตฺตานํ รกฺขติ นาม ชื่อว่าย่อมรักษา ซึ่งตน วา ปน ก็หรือว่า (อตฺตรกฺขกชโน) อ. ชนผู้รักษาซึ่งตน ปพฺพชิโต เป็นบรรพชิต (หุตฺวา) เป็น อาปชฺชมาโน ถึงทั่วอยู่ อุสฺสุกฺกํ ซึ่งความขวนขวาย วตฺตปฺปฏิวตฺตปริยตฺติมนสิกาเรสุ ในวัตรและวัตรอันสมควร

และการกระทำไว้ในใจซึ่งปริยัติ ท. รกฺขติ นาม ชื่อว่าย่อมรักษา อตฺตานํ ซึ่งตน ฯ ปณฺฑิตปุริโส อ. บุรุษผู้เป็นบัณฑิต อสกฺโกนฺโต เมื่อไม่อาจ (กาตุํ) เพื่ออันกระทำ เอวํ อย่างนี้ ตีสุ วเยสุ ในวัย ท. ๓ อตฺตานํ ปฏิชคฺคติเอว ย่อมประคับประคอง ซึ่งตนนั่นเทียว อญฺญตรสฺมึปิ วเย ในวัยแม้วัยใดวัยหนึ่ง ฯ

หิ ก็ สเจ ถ้าว่า (อตฺตรกฺขกชโน) อ. ชนผู้รักษาซึ่งตน คิหิภูโต ผู้เป็นคฤหัสถ์เป็นแล้ว น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ กาตุํ เพื่ออันกระทำ กุสลํ ซึ่งกุศล (อตฺตโน) ขิฑฺฑาปสุตตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้ขวนขวายแล้วในการเล่น ปฐมวเย ในวัยที่หนึ่งไซร้ กุสลํ อ. กุศล (เตน อตฺตรกฺขกชเนน) อันชนผู้รักษาซึ่งตนนั่น อปฺปมตฺเตน เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว หุตฺวา เป็น กาตพฺพํ พึงกระทำ มชฺฌิมวเย ในวัยอันนี้ในท่ามกลาง ฯ สเจ ถ้าว่า (อตฺตรกฺขกชโน) อ. ชนผู้รักษาซึ่งตน (คิหิภูโต) ผู้เป็นคฤหัสถ์เป็นแล้ว โปเสนฺโต เลี้ยงดูอยู่ ปุตฺตทารํ ซึ่งบุตรและเมีย มชฺฌิมวเย ในวัยอันมีในท่ามกลาง น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ กาตุํ เพื่ออันกระทำ กุสลํ ซึ่งกุศลไซร้ (กุสลํ) อ. กุศล (เตย อตฺตรกฺขกชเนน) อันชนผู้รักษาซึ่งตนนั้น (อปฺปมตฺเตน) เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว (หุตฺวา) เป็น ปจฺฉิมวเย กาตพฺพํเอว พึงกระทำ ในวัยอันมีในเบื้องหลังนั่นเทียว ฯ อตฺตา อ. ตน เตน อตฺตรกฺขกชเนน ปฏิชคฺคิโต ว เป็นสภาพอันชนผู้รักษาซึ่งตนนั้น ประคับประคองแล้วเทียว เอวํปิ แม้ด้วยประการฉะนี้ โหติ ย่อมเป็น ฯ ปน แต่ว่า (ตสฺส อตฺตรกฺขกชนสฺส) เมื่อชนผู้รักษาซึ่งตนนั้น อกโรนฺตสฺส ไม่กระทำอยู่ เอวํ อย่างนี้ อตฺตา

อ. ตน ปิโย นาม ชื่อว่าเป็นที่รัก โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ (โส อตฺตรกฺขกชโน) อ. ชนผู้รักษาซึ่งตนนั้น กโรติ ย่อมกระทำ นํ อตฺตานํ ซึ่งตนนั้น อปายปรายนํเอว ให้เป็นสภาพมีอบายเป็นที่ไปในเบื้องหน้านั่นเทียว

ปน ก็ สเจ ถ้าว่า (อตฺตรกฺขกขโน) อ. ชนผู้รักษาซึ่งตน ปพฺพชิโต เป็นบรรพชิต (หุตฺวา) เป็น กโรนฺโต กระทำอยู่ สชฺฌยํ ซึ่งการสาธยาย ธาเรนฺโต ทรงจำอยู่ วาเจนฺโต บอกอยู่ กโรนฺโต กระทำอยู่ วตฺตปฺปฏิวตฺตํ ซึ่งวัตรและวัตรอันสมควร ปฐมวเย ในวัยที่หนึ่ง อาปชฺชติ ชื่อว่าย่อมถึงทั่ว ปมาทํ ซึ่งความประมาทไซร้ สมณธมฺโม อ. สมณธรรม (เตน อตฺตรกฺขกปพฺพชิเตน) อันบรรพชิตผู้รักษาซึ่งตนนั้น อปฺปมตฺเตน เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว (หุตฺวา) เป็น กาตพฺโพ พึงกระทำ มชฺฌิมวเย ในวัยอันมีในท่ามกลาง ฯ ปน อนึ่ง สเจ ถ้าว่า (อตฺตรกฺขกปพฺพชิโต) อ. บรรพชิตผู้รักษาซึ่งตน ปุจฺฉนฺโต ถามอยู่ อฏฺฐกถาวินิจฺฉยํ จ ซึ่งอรรถกถาและวินิจฉัยด้วย การณํ จ ซึ่งเหตุด้วย อุคฺคหิตปริยตฺติยา แห่งปริยัติอันอันตนเรียนเอาแล้ว ปฐมวเย ในวัยที่หนึ่ง อาปชฺชติ ชื่อว่าย่อมถึงทั่ว ปมาทํ ซึ่งความประมาท มชฺฌิมวเย ในวัยอันมีในท่ามกลางไซร้ สมณธมฺโม อ. สมณธรรม (เตน อตฺตรกฺขกปพฺพชิเตน) อันบรรพชิตผู้รักษาซึ่งตนนั้น อปฺปมตฺเตน เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว (หุตฺวา) เป็น กาตพฺโพ พึงกระทำ ปจฺฉิมวเย ในวัยอันมีในเบื้องหลัง ฯ อตฺตา อ. ตน เตน อตฺตรกฺขกปพฺพชิเตน ปฏิชคฺคิโต ว เป็นสภาพอันบรรพชิต ผู้รักษาซึ่งตนนั้น

ประคับประคองแล้วเทียว เอวํปิ แม้ด้วยประการฉะนี้ โหติ ย่อมเป็น ฯ ปน แต่ว่า (ตสฺส อตฺตรกฺขกปพฺพชิตสฺส) เมื่อบรรพชิต ผู้รักษาซึ่งตนนั้น อกโรนฺตสฺส ไม่กระทำอยู่ เอวํ อย่างนี้ อตฺตา อ. ตน ปิโย นาม ชื่อว่าเป็นที่รัก โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ (โส อตฺตรกฺขกปพฺพชิโต) อ. บรรพชิต ผู้รักษาซึ่งตนนั้น นํ อตฺตานํ ยังตนนั้น ตาเปติ ย่อมให้เดือดร้อน ปจฺฉานุตาเปนเอว ด้วยการตามเดือดร้อนในภายหลังนั่นเทียว อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร

๒.๗/๒๐ ตั้งแต่ เตนหิ สาธูติ โส สีสํ ฉินฺทิตฺวา เป็นต้นไป.

โส สิคาโล อ. สุนัขจิ้งจอกนั้น (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า เตนหิ ถ้าอย่างนั้น สาธุ อ. ดีละ อิติ ดังนี้ ฉินฺทิตฺวา ตัดแล้ว สีสํ ซึ่งศีรษะ อกาสิ ได้กระทำแล้ว เอกมนฺเต ในส่วนสุดข้างหนึ่ง (อกาสิ) ได้กระทำแล้ว นงฺคุฏฺฐํ ซึ่งหาง เอกมนฺเต ในส่วนสุดข้างหนึ่ง จ ปน ก็แล (โส สิคาโล) อ. สุนัขจิ้งจอกนั้น กตฺวา ครั้นกระทำแล้ว (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า โว แห่งท่าน ท. หนา เยน อุทฺเทน อันนากตัวใด จริตํ เที่ยวไปแล้ว อนุตีเร ในที่ตามซึ่งฝั่ง โส อุทฺโท อ. นากตัวนั้น คณฺหาตุ จงถือเอา นงฺคุฏฺฐํ ซึ่งหาง เยน อุทฺเทน อันนากตัวใด จริตํ เที่ยวไปแล้ว คมฺภีเร ในน้ำลึก สีสํ อ. ศีรษะ โหตุ จงมี ตสฺส อุทฺทสฺส แก่นากตัวนั้น ปน ส่วนว่า ขณฺโฑ อ. ท่อน มชฺฌิโม อันมีในท่ามกลาง อยํ นี้ ภวิสฺสติ จักมี มม แก่เรา จิตสฺส ผู้ตั้งอยู่แล้ว วินิจฺฉยธมฺเม ในธรรมอันเป็นเครื่องวินิจฉัย อิติ ดังนี้ เต อุทฺเท สญฺญาเปนฺโต เมื่อจะยังนาก ท. เหล่านั้นให้รู้ด้วยดี วตฺวา กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

นงฺคุฏฺฐํ อ.หาง (โหตุ) จงมี อนุตีรจาริโน
อุทฺทสฺส แก่นากตัวเที่ยวไปตามซึ่งฝั่งโดยปกติ
สีสํ อ. ศีรษะ (โหตุ) จงมี คมฺภีรจาริโน อุทฺทสฺส

แก่นากตัวเที่ยวไปในน้ำลึกโดยปกติ อถ ส่วนว่า ขณฺโฑ อ. ท่อน มชฺฌิโม อันมีในท่ามกลาง อยํ นี้ ภวิสฺสติ จักมี (มม) แก่เรา ธมฺมฏฺธสฺส ผู้ตั้งอยู่ในธรรม อิติ ดังนี้

อาทาย ถือเอาแล้ว มชฺฌิมขณฺฑํ ซึ่งท่อนอันมีในท่ามกลาง ปกฺกามิ หลีกไปแล้ว ฯ เตปิ อุทฺทา อ. นาก ท. แม้เหล่านั้น วิปฺปฏิสาริโน ผู้มีความเดือดร้อน ตํ สิคาลํ โอโลเกตฺวา อฏฺฐํสุ ได้ยืนแลดูแล้ว ซึ่งสุนัขจิ้งจอกนั้น ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา ทสฺเสตฺวา ครั้นทรงแสดงแล้ว อตีตํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้ว อิมํ นี้ (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า เอโส อุปนนฺโท อ. ภิกษุชื่อว่าอุปนันทะนั่น ตุมฺเห วิปฺปฏิสาริโน อกาสิเอว ได้กระทำแล้ว ซึ่งเธอ ท. ให้เป็นผู้มีความเดือดร้อน นั่นเทียว เอวํ อย่างนี้ อตีเตปิ กาเล ในกาลแม้อันล่วงไปแล้ว อิติ ดังนี้ เต ภิกฺขู ยังภิกษุ ท. เหล่านั้น สญฺญาเปตฺวา ทรงให้รู้ด้วยดีแล้ว ครหนฺโต เมื่อจะทรงติเตียน อุปนนฺทํ ซึ่งภิกษุชื่อว่าอุปนันทะ วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขุเว ดูก่อนภิกษุ ท. อตฺตา อ. ตน (ปุคฺคเลน) อันบุคคล โอวทนฺเตน นาม ชื่อว่าผู้เมื่อจะกล่าวสอน ปรํ ชนํ ซึ่งชนอื่น ปติฏฺฐาเปตพฺโพ พึงให้ตั้งอยู่เฉพาะ ปฏิรูเป ในคุณอันสมควร ปฐมํเอว ก่อนนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ปณฺฑิโต อ. บัณฑิต อตฺตานํเอว ยังตนนั่นเทียว นิเวสเย พึงให้ตั้งอยู่ ปฏิรูเป ในคุณอัน

สมควร ปฐมํ ก่อน อนุสาเสยฺย พึงพร่ำสอน อญฺญํ

ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลอื่น อถ ในภายหลัง น กิลิสฺเสยฺย

ไม่พึงเศร้าหมอง อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปติฏฺฐาเปยฺย พึงยังตนให้ตั้งอยู่เฉพาะ คุเณ ในคุณ อนุจฺฉวิเก อันสมควร (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ใน บท ท. เหล่านั้นหนา (คาถาปาทสฺส) แห่งบาลีแห่งพระคาถาว่า ปฏิรูเป นิเวสเย อิติ ดังนี้ ฯ

อิทํ อตฺถรูปํ อ. อรรถรูปนี้ว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด อนุสาสิตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันพร่ำสอน ปรํ ชนํ ซึ่งชนอื่น อปฺปิจฺฉตาทิคุเณหิ วา ด้วยคุณมีความเป็นแห่งบุคคลผู้มีความปรารถนาอันน้อยเป็นต้น ท. หรือ อริยวํสปฺปฏิปทาทีหิ ปฏิปทาหิ วา หรือว่า ด้วยข้อปฏิบัติ ท. มีข้อปฏิบัติของอริยวงศ์เป็นต้น (โหติ) ย่อมเป็น โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น อตฺตานํเอว ยังตนนั้นเทียว ปติฏฺฐาเปยฺย พึงให้ตั้งอยู่เฉพาะ ตสฺมึ คุเณ ในคุณนั้น ปฐมํ ก่อน (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น ปติฏฺฐาเปตฺวา ครั้นยังตนให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว เอวํ อย่างนี้ อนุสาเสยฺย พึงพร่ำสอน อญฺญํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลอื่น คุเณหิ ด้วยคุณ ท. เตหิ เหล่านั้น อถ ในภายหลัง หิ ด้วยว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล อตฺตานํ อนิเวเสตฺวา ไม่ยังตนให้ตั้งลงแล้ว ตตฺถ คุเณ ในคุณนั้น อนุสาสมาโน พร่ำสอนอยู่ เกวลํ ปรํเอว ชนํ ซึ่งชนอื่น อย่างเดียวนั้นเทียว ลภิตฺวา ได้แล้ว นินฺนํ ซึ่งการนินทา ปรโต ชนโต จากชนอื่น กิลิสฺสติ นาม

ชื่อว่าย่อมเศร้าหมอง (ปุคฺคโล) อ. บุคคล อตฺตานํ นิเวเสตฺวา ให้ตั้งลงแล้ว ตตฺถ คุเณ ในคุณนั้น อนุสาสมาโน พร่ำสอนอยู่ ลภติ ชื่อว่าย่อมได้ ปสํสํ ซึ่งความสรรเสริญ ปรโต ชนโต จากชนอื่น ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น น กิลิสฺสติ นาม ชื่อว่าย่อมไม่เศร้าหมอง ปณฺฑิโต อ. บัณฑิต กโรนฺโต เมื่อกระทำ เอวํ อย่างนี้ น กิลิสฺเสยฺย ชื่อว่าไม่พึงเศร้าหมอง อิติ ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นคำอธิบายอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

เรื่องพระปธานิกติสสเถระ

๓.๔/๑๗ ตั้งแต่ โส ปุนปิ ปพุชฺฌิตฺวา เตสํ สนฺติกํ เป็นต้นไป.

โส ติสฺสตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าติสสะนั้น ปพุชฺฌิตฺวา ตื่นแล้ว ปุนปิ แม้อีก คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก เตสํ ภิกฺขูนํ ของภิกษุ ท. เหล่านั้น นีหริตฺวา นำออกไปแล้ว เต ภิกฺขู ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น วิหารา จากวิหาร คนฺตฺวา ไปแล้ว สยํ ปุน สุปติเอว ย่อมหลับ เองอีกนั่นเทียว ฯ ตสฺมึ ติสฺสตฺเถเร ครั้นเมื่อพระเถระชื่อว่าติสสะนั้น กโรนฺเต กระทำอยู่ เอวํ อย่างนี้ นิจฺจกาลํ ตลอดกาลเป็นนิจ เต ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. เหล่านั้น น อสกฺขึสุ ไม่ได้อาจแล้ว มนสิกาตุํ เพื่ออันกระทำไว้ในใจ สชฺฌายํ วา ซึ่งการสาธยายหรือ กมฺมฏฺฐานํ วา หรือว่าซึ่งกรรมฐาน ฯ จิตฺตํ อ. จิต อคมาสิ ได้ถึงแล้ว อญฺญตฺถตฺตํ ซึ่งความเป็นโดยประการอื่น ฯ เต ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. เหล่านั้น (มนฺเตตฺวา) ปรึกษากันแล้วว่า อาจริโย อ. อาจารย์ อมฺหากํ ของเรา ท. อารทฺธวิริโย เป็นผู้มีความเพียรอันปรารภแล้ว อติวิย เกินเปรียบ (โหติ) ย่อมเป็น มยํ อ. เรา ท. ปริคฺคณฺหิสฺสาม จักกำหนดจับ นํ อาจริยํ ซึ่งอาจารย์นั้น อิติ ดังนี้ ปริคฺคณฺหนฺตา กำหนดจับอยู่ ทิสฺวา เห็นแล้ว กิริยํ ซึ่งกิริยา ตสฺส ติสฺสตฺเถรสฺส ของพระเถระชื่อว่าติสสะนั้น วทึสุ กล่าวแล้วว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ ท. มยํ อ. เรา ท. นฏฺฐา เป็นผู้ฉิบหายแล้ว อมฺห ย่อมเป็น อาจริโย

อ. อาจารย์ โน ของเรา ท. รวติ ย่อมร้อง ตุจฺฉรวํ ร้องเปล่า อิติ ดังนี้ ฯ เตสํ ภิกฺขูนํ แห่งภิกษุ ท. เหล่านั้น กิลมนฺตานํ ผู้ลำบากอยู่ อติวิย เกินเปรียบหนา เอกภิกฺขุปิ แม้ อ. ภิกษุรูปหนึ่ง น อสกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว วิเสสํ นิพฺพตฺเตตุํ เพื่ออันยังคุณวิเศษให้บังเกิด ฯ

เต ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺถวสฺสา ผู้มีพรรษาอันอยู่แล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา สตฺถารา กตปฺปฏิสนฺถารา ผู้มีปฏิสันถารอันอันพระศาสดาทรงกระทำแล้ว (สตฺ-ถารา) ปุจฺฉิตา ผู้อันพระศาสดาตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. อปฺปมตฺตา เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว หุตฺวา เป็น กริตฺถ กระทำแล้ว สมณธมฺมํ ซึ่งสมณธรรม กึ หรือ อิติ ดังนี้ อาโรเจสุํ กราบทูลแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (เอโส ติสฺโส) อ. ภิกษุชื่อว่าติสสะนั่น (กโรติ) ย่อมกระทำ (อนฺตรายํ) ซึ่งอันตราย (ตุมฺหากํ) แก่เธอ ท. อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ เอโส ติสฺโส อ. ภิกษุชื่อว่าติสสสะนั่น ตุมฺหากํ อนฺตรายํ อกาสิเอว ได้กระทำแล้วซึ่งอันตรายแก่เธอ ท. นั่นเทียว ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน อิติ ดังนี้ เตหิ ภิกฺขูหิ ยาจิโต ผู้อันภิกษุ ท. เหล่านั้น ทูลวิงวอนแล้ว อกาลรวกุกฺกุฏชาตกํ ยังขาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยไก่ตัวขันในสมัยมิใช่กาล อิมํ นี้ว่า

อยํ กุกฺกุโฏ อ. ไก่ตัวนี้ อมาตาปิตุสํวฑฺโฒ ตัว
เจริญแล้วในสำนักของไก่ผู้มิใช่มารดาและบิดา วสํ

อยู่อยู่ อนาจริยกุเล ในตระกูลของไก่ ผู้มิใช่อาจารย์
น อภิชานาติ ย่อมไม่รู้เฉพาะ กาลํ วา ซึ่งกาล
หรือ อกาลํ วา หรือว่า ซึ่งสมัยมิใช่กาล อิติ ดังนี้

วิตฺถาเรตฺวา ทรงให้พิสดารแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อตฺตา อ. ตน (ปุคฺคเลน) อันบุคคล โอวทนฺเตน นาม ชื่อว่าผู้เมื่อกล่าวสอน ปรํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลอื่น กาตพฺโพ พึงกระทำ สุทนฺโต ให้เป็นสภาพอันตนทรมานดีแล้ว หิ เพราะว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล โอวทนฺโต เมื่อกล่าวสอน เอวํ อย่างนี้ สุทนฺโต เป็นผู้ฝึกดีแล้ว หุตฺวา เป็น ทเมติ นาม ชื่อว่าย่อมฝึกได้ อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

เจ หากว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล อนุสาสติ ย่อม
พร่ำสอน อญฺญํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลอื่น ยถา ฉันใด
กริยา พึงกระทำ อตฺตานํ ซึ่งตน ตถา ฉันนั้นไซร้
(ปุคฺคโล) อ. บุคคล สุทนฺโต วต ผู้ฝึกดีแล้วหนอ
ทเมถ ควรฝึกได้ หิ เพราะว่า กิร ได้ยินว่า
อตฺตา อ. ตน ทุทฺทโม เป็นสภาพอันบุคคลฝึกได้
โดยยาก (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า ภิกฺขุ อ. ภิกษุ วตฺวา กล่าวแล้วว่า (ตุมฺเหหิ) อันท่าน ท. จงฺกมิตพฺพํ พึงจงกรม ปฐมยามาทีสุ ยาเมสุ ในยาม ท. มียามที่หนึ่งเป็นต้น อิติ ดังนี้ โอวทติ ชื่อว่าย่อมกล่าวสอน ปรํ

ชนํ ซึ่งชนอื่น ยถา ฉันใด เจ หากว่า (ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ อธิฏฺฐหนฺโต อธิฐานอยู่ จงฺกมนาทีนิ วตฺตานิ ซึ่งวัตร ท. มีการจงกรมเป็นต้น สยํ เอง กยิรา ชื่อว่าพึงกระทำ อตฺตานํ ซึ่งตน อนุสาสติ ย่อมพร่ำสอน อญฺญํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลอื่น ยถา ฉันใด ตถา ฉันนั้น เอวํ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนี้ สนฺเต มีอยู่ (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกษุนั้น สุทนฺโต วต ผู้ฝึกดีแล้วหนอ ทเมถ ควรฝึกได้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ อนุสาสติ ย่อมพร่ำสอน ปรํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลอื่น เยน คุเณน ด้วยคุณอันใด สุทนฺโต เป็นผู้ฝึกดีแล้ว อตฺตนา ด้วยตน เตน คุเณน ด้วยคุณอันนั้น หุตฺวา เป็น ทเมยฺย ควรฝึกได้ (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า สุทนฺโต วต ทเมถ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า หิ เพราะว่า อตฺตา นาม ชื่อ อ. ตน อยํ นี้ ทุทฺทโม เป็นสภาพอันบุคคลฝึกได้โดยยาก (โหติ) ย่อมเป็น ตสฺมา เพราะเหตุนั้น โส อตฺตา อ. ตนนั้น สุทนฺโต เป็นสภาพอันบุคคลฝึกดีแล้ว โหติ ย่อมเป็น ยถา โดยประการใด (โส อตฺตา) อ. ตนนั้น (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ทเมตพฺโพ พึงฝึก ตถา โดยประการนั้น อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อตฺตา หิ กิร ทุทฺทโม อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ ตสฺสา คาถาว่า อตฺตา นั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

เรื่องมารดาพระกุมารกัสสปเถระ

๔.๑๔/๑๕ ตั้งแต่ อปเรน สมเยน ธมฺมสภายํ กถํ เป็นต้นไป

อปเรน สมเยน โดยสมัยอื่นอีก (ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังถ้อยคำว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ ท. เอวํ อุปนิสฺสยสมฺปนฺโน กุมารกสฺสโป จ อ. พระเถระชื่อว่ากุมารกัสสปะ ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยอุปนิสัยอย่างนี้ด้วย (เอวํ อุปนิสฺสยสมฺปนฺนา) เถรี จ อ. พระเถรี ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยอุปนิสัยอย่างนี้ด้วย เทวทตฺเตน อันภิกษุชื่อว่าเทวทัต นาสิตา ให้ฉิบหายแล้ว ปน แต่ว่า สตฺถา อ. พระศาสดา ปติฏฺฐา เป็นผู้ทรงเป็นที่ตั้งเฉพาะ เตสํ ชนานํ ของชน ท. เหล่านั้น ชาโต เกิดแล้ว อโห โอ พุทฺธา นาม ชื่อ อ. พระพุทธเจ้า ท. โลกานุกมฺปา เป็นผู้ทรงอนุเคราะห์ซึ่งชาวโลก (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธมฺมสภายํ ในธรรมสภา ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. สนฺนิสินฺนา เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วยถ้อยคำ กาย นุ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสินฺนา) เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว อิมาย นาม กถาย ด้วยถ้อยคำชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺเว ตรัสแล้วว่า ภิกฺขุเว ดูก่อนภิกษุ ท. อหํ อ. เรา ปจฺจโย จ เป็นผู้เป็นปัจจัยด้วย ปติฏฺฐา จ เป็นผู้

เป็นที่ตั้งเฉพาะด้วย อิเมสํ ชนานํ ของชน ท. เหล่านี้ ชาโต เกิดแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ อหํ อ. เรา ปติฏฺฐา เป็นผู้เป็นที่ตั้งเฉพาะ เตสํ ชนานํ ของชน ท. เหล่านั้น อโหสึเอว ได้เป็นแล้วนั่นเทียว ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน อิติ ดังนี้ กเถตฺวา ตรัสแล้ว นิโคฺรธชาตกํ ซึ่งชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วย เนื้อชื่อว่านิโครธ อิมํ นี้ว่า

(ตฺวํ วา) อ. เจ้าหรือ (อญฺโญ ปุคฺคโล วา) หรือว่า อ. บุคคลอื่น เสเวยฺย พึงเสพ นิโคฺรธํเอว ซึ่งเนื้อชื่อว่านิโครธนั่นเทียว น อุปสํวเส ไม่พึงเข้าไปอยู่ร่วมด้วยดี สาขํ ซึ่งเนื้อชื่อว่าสาขะ มตํ อ. ความตาย นิโคฺรธสฺมึ ในสำนักของเนื้อชื่อว่านิโครธ เสยฺโย เป็นคุณชาตประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น เจ หากว่า ชีวิตํ อ. ความเป็นอยู่ สาขสฺมึ ในสำนักของเนื้อชื่อว่าสาขะ ยํ ใด (ตํ สาขสฺมึ ชีวิตํ) อ. ความเป็นอยู่ ในสำนักของเนื้อชื่อว่าสาขะนั้น (เสยฺโย) เป็นคุณชาตประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น (น) หามิได้ อิติ ดังนี้

วิตฺถาเรน โดยพิสดาร ชาตกํ ยังชาดก สโมธาเนตฺวา ทรงให้ตั้งลงพร้อมแล้ว (วจเนน) ด้วยพระดำรัสว่า สาขมิโค อ. เนื้อชื่อว่าสาขะ ตทา ในกาลนั้น เทวทตฺโต เป็นภิกษุชื่อว่าเทวทัต อโหสิ ได้เป็น

แล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ ปริสาปิ แม้ อ. บริษัท อสฺส สาขมิคสฺส ของเนื้อชื่อว่าสาขะนั้น (ตทา) ในกาลนั้น เทวทตฺตปริสา ว เป็นบริษัทของภิกษุชื่อว่าเทวทัตเทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ มิคเธนุ อ. แม่เนื้อ วารปฺปตฺตา ตัวถึงแล้วซึ่งวาระ (ตทา) ในกาลนั้น เถรี เป็นพระเถรี (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ ปุตฺโต อ. บุตร (ตทา) ในกาลนั้น กุมารกสฺสโป เป็นภิกษุชื่อว่ากุมารกัสสปะ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ ปน ส่วนว่า นิโคฺรธมิคราชา อ. เนื้อผู้พระราชาชื่อว่านิโครธ คพฺภินีมิคิยา ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺวา คโต ผู้ไปบริจาคแล้ว ซึ่งชีวิตแก่แม่เนื้อตัวมีครรภ์ (ตทา) ในกาลนั้น อหํเอว เป็นเรานั้นเทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ ปกาเสนฺโต เมื่อจะทรงประกาศ ปุตฺตสิเนหํ ฉินฺทิตฺวา เถริยา อตฺตนา ว อตฺตโน ปติฏฺฐานกตภาวํ ซึ่งความที่แห่งพระเถรี เป็นผู้ตัดแล้ว ซึ่งความสิเนหาในบุตร มีที่เป็นที่ตั้งเฉพาะอันกระทำแล้ว แก่ตน ด้วยตนเทียว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ปุคฺคลเลน) อันบุคคล ฐิเตน ผู้ตั้งอยู่แล้ว อตฺตนิ ในตน ปรสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลอื่น น สกฺกา ไม่อาจ ภวิตุํ เพื่ออันเป็น สคฺคปรายเนน วา เป็นผู้มีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้าหรือ มคฺคปรายเนน วา หรือว่าเป็นผู้มีมรรคเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ยสฺมา เหตุใด ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อตฺตา ว อ. ตนเทียว นาโถ เป็นที่พึ่ง อตฺตโน ของตน (โหติ) ย่อมเป็น ปโร ปุคฺคโล อ. บุคคลอื่น กริสฺสติ จักกระทำ กึ ซึ่งอะไรได้ อิติ ดังนี้ อาห

๑. แปลว่า ซึ่งความที่แห่งตนเป็นสภาพมีที่เป็นที่ตั้งเฉพาะ อันพระเถรี ตัดแล้ว ซึ่งความสิเนหาในบุตร กระทำแล้ว ด้วยตนเทียวก็ได้.

ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

อตฺตา หิ อ. ตนแล นาโถ เป็นที่พึ่ง อตฺตโน
ของตน (โหติ) ย่อมเป็น ปโร ปุคฺคโล อ.บุคคล
อื่น โก หิ ใครแล นาโถ พึงเป็นที่พึ่ง สิยา
พึงเป็น หิ เพราะว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล อตฺตนา
มีตน สุทนฺเตน อันฝึกดีแล้ว ลภติ ย่อมได้ นาถํ
ซึ่งที่พึ่ง ทุลฺลภํ อันบุคคลได้โดยยาก อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปติฏฺฐา เป็นที่ตั้งเฉพาะ (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า นาโถ อิติ ดังนี้ ฯ

อิทํ อตฺถรูปํ อ.อรรถรูปนี้ว่า (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ฐิเตน ผู้ตั้งอยู่แล้ว อตฺตนิ ในตน คือว่า สมฺปนฺเนน ผู้ถึงพร้อมแล้ว อตฺตนา ด้วยตน สกฺกา อาจ กุสลํ กตฺวา สคฺคํ ปาปุณิตุํ วา เพื่ออันกระทำซึ่งกุศล แล้วถึง ซึ่งสวรรค์ หรือ มคฺคํ ภาเวตุํ วา หรือว่า เพื่ออันยังมรรคให้เจริญ ผลํ สจฺฉิกาตุํ วา หรือว่า เพื่ออันกระทำให้แจ้งซึ่งผล ยสฺมา เหตุใด ตสฺมา หิ เพราะเหตุนั้นแล อตฺตา ว อ. ตนเทียว ปติฏฺฐา พึงเป็นที่ตั้งเฉพาะ อตฺตโน ของตน สิยา พึงเป็น ปโร ปุคฺคโล อ. บุคคลอื่น โก นาม ชื่อว่าใคร ปติฏฺฐา พึงเป็นที่ตั้งเฉพาะ กสฺส ของใคร สิยา พึงเป็น หิ เพราะว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล อตฺตนาเอง มีตนนั้นเทียว สุทนฺเตน อันฝึกดีแล้ว คือว่า

นิพฺพิเสวเนน อันมีความเสพผิดออกแล้ว ลภติ ย่อมได้ นาถํ ซึ่งที่พึ่ง ทุลฺลภํ อันบุคคลได้โดยยาก อรหตฺตผลสงฺขาตํ อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าอรหัตผล หิ ก็ (วจนํ) อ. พระดำรัสว่า นาถํ ลภติ ทุลฺลภํ อิติ ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า สนฺธาย ทรงหมายเอา อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ วุตฺตํ ตรัสแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นคำอธิบายอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

เรื่องพระเทวทัต

๕.๑๙/๔ ตั้งแต่ เอกสฺมึ หิ ทิวเส ภิกฺขู ธมฺมสภายํ เป็นต้นไป.

หิ ความพิสดารว่า เอกสฺมึ ทิวเส ในวันหนึ่ง ภิกฺขู อ. ภิกษุชื่อ กถํ ยังถ้อยคำว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ ท. เทวทตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต ทุสฺสีโล เป็นผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว ปาปธมฺโท เป็นผู้มีธรรมอันลามก (หุตฺวา) เป็น สงฺคณฺหิตฺวา สงเคราะห์ด้วยดีแล้ว อชาตสตฺตุํ ซึ่งพระราชาพระนามว่าอชาตศัตรู ลาภสกฺการํ ยังลาภและสักการะ มหนฺตํ อันใหญ่ นิพฺพตฺเตตฺวา ให้บังเกิดแล้ว อชาตสตฺตุํ ยังพระราชาพระนามว่าอชาตศัตรู สมาทเปตฺวา ให้ทรงถือเอาด้วยดีแล้ว วเธ ในการปลงพระชนม์ ปิตุ ซึ่งพระบิดา หุตฺวา เป็น เอกโต โดยความเป็นอันหนึ่งอันเดียว สทฺธึ กับ เตน อชาตสตฺตุนา ด้วยพระราชาพระนามว่าอชาตศัตรูนั้น ปริสกฺกิ ตะเกียกตะกายแล้ว วธาย เพื่ออันปลงพระชนม์ ตถาคตสฺส ซึ่งพระตถาคต นานปฺปกาเรน โดยประการต่าง ๆ ตณฺหาย เพราะตัณหา วฑฺฒิตาย อันเจริญแล้ว ทุสฺสีลฺยการเณนเอว ด้วยเหตุคือความเป็นแห่งบุคคลผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้วนั่นเทียว อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธทฺมาสภายํ ในธรรมสภา ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. สนฺนิสินฺนา เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วยถ้อยคำ กาย นุ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วจเน)

ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสินฺนา) เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว อิมาย นาม กถาย ด้วยถ้อยคำชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (เทวทตฺโต) อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต (ปริสกฺกติ) ย่อมตะเกียกตะกาย (วธาย) เพื่ออันฆ่า มยฺหํ ซึ่งเรา นานปฺปกาเรนเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ เทวทตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต ปริสกฺกิ ตะเกียกตะกายแล้ว วธาย เพื่ออันฆ่า มยฺหํ ซึ่งเรา นานปฺปกาเรนเอว โดยประการต่าง ๆ นั่นเทียว ปุพฺเพปิ ชาตกานิ ซึ่งชาดก ท. มีกุรุงคชาดกเป็นต้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตณฺหา อ. ตัณหา อุปฺปนฺนา อันเกิดขึ้นแล้ว ทุสฺสีลฺยการณา เพราะเหตุคือความเป็นแห่งบุคคลผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว ปริโยนทฺธิตฺวา หุ้มห่อแล้ว สมฺภญฺชมานา หักรานอยู่ ปกฺขิปติ ย่อมซัดไป อาจฺจนฺตทุสฺสีลปุคฺคลํ นาม ชื่อซึ่งบุคคลผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้วโดยล่วงซึ่งส่วนสุด นิรยาทีสุ อปาเยสุ ในอบาย ท. มีนรกเป็นต้น มาลุวา วิย ราวกะ อ. เถาย่านทราย (ปริโยนทฺธิตฺวา สมฺภญฺชมานา) รวบรัดแล้ว หักรานอยู่ สาลํ ซึ่งต้นสาละ อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

อจฺจนฺตทุสฺสีลฺยํ อ. ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีศีลอัน
โทษประทุษร้ายแล้วโดยล่วงซึ่งส่วนสุด โอตฺถตํ
รวบรัดแล้ว (อตฺตภาวํ) ซึ่งอัตภาพ ยสฺส

ปุคฺคลสฺส ของบุคคลใด มาลุวา อิว ราวกะ อ. เถาย่านทราย (โอตฺถตา) รวบรัดแล้ว สาลํ ซึ่งต้นสาละ โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น กโรติ ย่อมกระทำ อตฺตานํ ซึ่งตน ทิโส อ. โจรผู้ปรากฏ อิจฺฉติ ย่อมปรารถนา นํ ปคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น ยถา ฉันใด ตถา ฉันนั้น อิติ ดังนี้ ฯ

เอกนฺตทุสฺสีลภาโว อ. ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้วโดยส่วนเตียว อจฺจนฺตทุสฺสีลฺยํ อิติ ชื่อว่าความเป็นแห่งบุคคลผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้วโดยล่วงซึ่งส่วนสุด ตตฺถ คาถายํ ในพระคาถานั้น ฯ คิหี ชาติโต ปฏฺฐาย ทส อกุสลกมฺมปเถ กโรนฺโต วา อ. บุคคลผู้เป็นคฤหัสถ์ กระทำอยู่ ซึ่งกรรมบถอันเป็นอกุศล ท. ๑๐ จำเดิม แต่การเกิดหรือ ปพฺพชิโต (อตฺตโน) อุปสมฺปนฺนทิวสโต ปฏฺฐาย ครุกาปตฺตึ อาปชฺชมาโน วา หรือว่า อ. บุคคลผู้เป็นบรรพชิต ถึงทั่วอยู่ซึ่งอาบัติอันหนัก จำเดิม แต่วันแห่งตนอุปสมบทแล้ว อจฺจนฺตทุสฺสีโล นาม ชื่อว่าผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้วโดยล่วงซึ่งส่วนสุด ฯ

ปน แต่ว่า โย ปุคฺคโล อ.บุคคลใด ทุสฺสีโล เป็นผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว อตฺตภาเวสุ ในอัตภาพ ท. ทฺวีสุ ๒ ตีสุ ๓ (โหติ) ย่อมเป็น เอตํ ปทํ อ. บทนี้ว่า อจฺจนฺตทุสฺสีลฺยํ อิติ ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว อิธ คาถายํ ในพระคาถานี้ สนฺธาย ทรงหมายเอา ทุสฺสีลภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว อาคตํ อันมาแล้ว คติยา ตามคติ เอตสฺส

ปุคฺคลสฺส แห่งบุคคลนั้น ๆ จ อนึ่ง ตณฺหา อ. ตัณหา ทุสฺสีลสฺส ฉ ทฺวารานิ นิสฺสาย อุปฺปนฺนา อันอาศัยแล้ว ซึ่งทวาร ท. ๖ ของบุคคล ผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว เกิดขึ้นแล้ว (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺพา พึงทราบว่า ทุสฺสีลภาโว อ. ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีศีลอัน โทษประทุษร้ายแล้ว อิติ ดังนี้ เอตฺถ คาถายํ ในพระคาถานี้ ฯ

อตฺโถ อ.อรรถว่า มาลุวา อ. เถาย่านทราย โอตฺถตํ รวบรัด แล้ว สาลํ ซึ่งไม้สาละ คือว่า ปริโยนทฺธติ หุ้มห่ออยู่ สพฺพตฺถกํเอว ฐานํ ซึ่งที่อันมีประโยชน์ทั้งปวงนั่นเทียว เทเว วสฺสนฺเต ปตฺเตหิ อุทกํ ปฏิจฺฉิตฺวา สมฺภญฺชนวเสน ด้วยอำนาจแห่งอัน ครั้นเมื่อฝน ตกอยู่ รับเอาซึ่งน้ำ ด้วยใบ ท. แล้วหักราน ยถา นาม ชื่อฉันใด ทุสฺสีลยํ อ. ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว ตณฺหา-สงฺขาตํ อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าตัณหา โอตฺถตํ รวบรัดแล้ว คือ ว่า ปริโยนทฺธิตฺวา หุ้มห่อแล้ว อตฺตภาวํ ซึ่งอัตภาพ ยสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลใด ฐิตํ ตั้งอยู่แล้ว เอวํ ฉันนั้น โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น คือว่า ตาย ทุสฺสีลฺยสงฺขาตาย ตณฺหาย สมฺภญฺชิตฺวา อปาเยสุ ปาติยมาโน ผู้อันตัณหา อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าควมเป็นแห่งบุคคลผู้มีศีลอัน โทษประทุษร้ายแล้วนั้น หักรานแล้ว ให้ตกไปอยู่ ในอบาย ท. มาลุวาย สมฺภญฺชิตฺวา ภูมิยํ ปาติยมาโน รุกฺโข วิย ราวกะ อ. ต้นไม้อันอัน เถาย่านทรายหักรานแล้ว ให้ตกไปอยู่บนภาคพื้น ทิโส อ. โจรผู้ปรากฏ อนตฺถกาโม ผู้ใคร่ซึ่งความฉิบหายมิใช่ความเจริญ อิจฺฉติ ย่อมปรารถนา นํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น ยถา ฉันใด กโรติ นาม ชื่อว่าย่อมกระทำ

อตฺตานํ ซึ่งตน ตถา ฉันนั้น อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาท
แห่งพระคาถาว่า มาลุวา สาลามิโวตฺถตํ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องตะเกียกตะกายทำลายสงฆ์

๖. ๒๐/๑๖ ตั้งแต่ เอกทิวสํ หิเทวทตฺโต สงฺฆเภทาย เป็นต้นไป.

หิ ความพิสดารว่า เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง เทวทตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต ปริสกฺกนฺโต กระเสือกกระสนอยู่ สงฺฆเภทาย เพื่ออันทำลายซึ่งสงฆ์ ทิสฺวา เห็นแล้ว อานนฺทํ ซึ่งพระเถระชื่อว่าอานนท์ อายสฺมนฺตํ ผู้มีอายุ จรนฺตํ ผู้เที่ยวไปอยู่ ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต อาโรเจสิ บอกแล้ว อธิปฺปายํ ซึ่งความประสงค์ อตฺตโน ของตน ฯ เถโร อ. พระเถระ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ วจนํ ซึ่งคำนี้ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ. ข้าพระองค์ นิวาเสตฺวา นุ่งแล้ว อิธ เวฬุวเน ในพระเวฬุวันนี้ ปุพฺพณฺหสมยํ ในสมัยแห่งวันในก่อน อาทาย ถือเอาแล้ว ปตฺตจีวรํ ซึ่งบาตรและจีวร ปาวิสึ ได้เข้าไปแล้ว ราชคหํ สู่เมืองราชคฤห์ ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เทวทตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต อทฺทสา โข ได้เห็นแล้วแล มํ ซึ่งข้าพระองค์ จรนฺตํ ผู้เที่ยวไปอยู่ ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต (เทวทตฺโต) อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต ทิสฺวาน ครั้นเห็นแล้ว อหํ อ. ข้าพระองค์ (วสามิ) ย่อมอยู่ เยน ทิสาภาเคน โดยส่วนแห่งทิศใด อุปสงฺกมิ เข้าไปหาแล้ว เตน ทิสาภาเคน โดยส่วนแห่งทิศนั้น (เทวทตฺโต) อ. ภิกษุชื่อว่า

เทวทัต อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปแล้ว อโวจ ได้กล่าวแล้ว เอตํ วจนํ ซึ่งคำนี้ว่า อานนฺท แน่ะอานนท์ อาวุโส ผู้มีอายุ อชฺชตคฺเคทานิ ในกาลมีวันนี้เป็นเบื้องต้น อหํ อ. ฉัน อุโปสถํ กริสฺสามิ จ จักกระทำซึ่งอุโบสถด้วย สงฺฆกมฺมานิ (กริสฺสามิ) จ จักกระทำซึ่งสังฆกรรม ท. ด้วย อญฺญตฺรเอว ภควตา แยกจากพระผู้มีพระภาคเจ้านั่นเทียว อญฺญตฺร แยก ภิกฺขุสงฺเฆน จากหมู่แห่งภิกษุ อิติ ดังนี้ มํ กะข้า-พระองค์ ภควา ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า อชฺช ในวันนี้ เทวทตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต ภินฺทิสฺสติ จักทำลาย สงฺฆํ ซึ่งสงฆ์ คือว่า กริสสติ จักกระทำ อุโบสถํ จ ซึ่งอุโบสถด้ย สงฺฆกมฺมานิ จ ซึ่งสังฆกรรม ท. ด้วย อิติ ดังนี้ ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ

เอวํ วจเน ครั้นเมื่อคำอย่างนี้ (อานนฺเทน) อันพระเถระชื่อว่าอานนท์ วุตฺเต กราบทูลแล้ว สตฺถา อ. พระศาสดา อุทาเนตฺวา ทรงเปล่งแล้ว อุทานํ ซึ่งพระอุทาน อิมํ นี้ว่า

สาธุ อ. กรรมอันยังประโยชน์ให้สำเร็จ สาธุนา อันบุคคลผู้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สุกรํ กระทำได้โดยง่าย สาธุ อ. กรรมอันยังประโยชน์ให้สำเร็จ ปาเปน อันบุคคลผู้ลามก ทุกฺกรํ กระทำได้โดยยาก ปาปํ อ. กรรมอันลามก ปาเปน อันบุคคลผู้ลามก สุกรํ กระทำได้โดยง่าย ปาปํ อ. กรรมอันลามก อริเยหิ อันพระอริยเจ้า ท. ทุกฺกรํ กระทำได้โดยยาก อิติ ดังนี้

วตฺวา ตรัสแล้วว่า อานนฺท ดูก่อนอานนท์ อหิตกมฺมํ นาม ชื่อ อ. กรรมอันไม่เกื้อกูล อตฺตโน แก่ตน (ปุคฺคเลน) อันบุคคล สุกรํ กระทำได้โดยง่าย (อตฺตโน) หิตกมฺมํเอว อ. กรรมอันเกื้อกูล แก่ตน นั่นเทียว (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ทุกฺกรํ กระทำได้โดยยาก อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

(กมฺมานิ) อ. กรรม ท. อสาธูนิ จ อันไม่ยัง ประโยชน์ให้สำเร็จด้วย อตฺตโน อหิตานิ จ อันไม่เกื้อกูล แก่ตนด้วย (ปุคฺคเลน) อันบุคคล สุกรานิ กระทำได้โดยง่าย ยํ เว กมฺมํ อ. กรรม ใดแล หิตํ จ อันเกื้อกูลด้วย สาธํ จ อันยัง ประโยชน์ให้สำเร็จด้วย ตํ เว กมฺมํ อ. กรรม นั้นแล ปรมทุกฺกรํ เป็นกรรมอันบุคคลกระทำได้ โดยยากอย่างยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า กมฺมานิ อ. กรรม ท. ยานิ เหล่าใด อสาธูนิ สาวชฺชานิ จ เป็นกรรมไม่ยังประโยชน์ให้สำเร็จ คือว่า เป็นกรรมเป็นไปกับด้วยโทษด้วย อปายสํวตฺตนิกานิ (เตสํ กมฺมานํ ปุคฺคเลน) กตฺตตาเอว อตฺตโน อหิตานิ จ เป็นกรรมมีอันยังสัตว์ ให้เป็นไปพร้อมในอบาย ชื่อว่าเป็นกรรมไม่เกื้อกูล แก่ตน เพราะ ความที่แห่งกรรม ท. เหล่านั้น เป็นกรรมอันบุคคลกระทำแล้วนั่นเทียว ด้วย โหนฺติ ย่อมเป็น ตานิ กมฺมานิ อ. กรรม ท. เหล่านั้น

(ปุคฺคเลน) อันบุคคล สุกรานิ กระทำได้โดยง่าย ปน ฝ่ายว่า ยํ กมฺมํ อ. กรรมใด (ตสฺส กมฺมสฺส ปุคฺคเลน) กตตฺตา อตฺตโน หิตํ จ ชื่อว่าอันเกื้อกูล แก่ตน เพราะความที่แห่งกรรมนั้น เป็นกรรมอันบุคคลกระทำแล้วด้วย อนวชฺชตฺเถน สาธุํ จ อันชื่อว่ายังประโยชน์ให้สำเร็จ เพราะอรรถว่าไม่มีโทษด้วย คือว่า สุคติสํวตฺตนิกํ จเอว อันมีอันยังสัตว์ให้เป็นไปพร้อมเพื่อสุคติด้วยนั่นเทียว นิพฺพานสํวตฺตนิกํ จ อันมีอันยังสัตว์ให้เป็นไปพร้อมเพื่อพระนิพพานด้วย ตํ กมฺมํ อ. กรรมนั้น (ปุคฺคเลน) อันบุคคล อติทุกฺกรํ กระทำได้โดยยากยิ่ง ปาจีนนินฺนาย คงฺคาย อุพฺพตฺเตตฺวา ปจฺฉามุขกรณํ วิย ราวกะ อ. อันทดขึ้นแล้วกระทำ ซึ่งแม่น้ำชื่อว่าคงคา อันน้อมไปแล้วสู่ทิศปราจีน ให้มีหน้าในเบื้องหลัง อิติ ดังนี้ ตสฺสา คาถาย แห่งพระคาถานั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

เรื่องพระกาลเถระ

๗. ๒๒/๑๒ ตั้งแต่ สา เอกทิวสํ ปาโตว ภุตฺตปาตราสา เป็นต้นไป.

เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง สา อิตฺถี อ. หญิงนั้น ภุตฺตปาตราสา ผู้มีอาหารอันบุคคลพึงกินแต่เช้าอันบริโภคแล้ว ปาโต ว แต่เช้าเทียว สมาทยิตฺวา สมาทานแล้ว อุโปสถํ ซึ่งอุโบสถ ธีตรํ ยังธิดา อาณาเปตฺวา ให้รู้ทั่วแล้ว (วจเนน) ด้วยคำว่า อมฺม ดูก่อนแม่ ตฺวํ อ. ท่าน ปริวิเสยฺยาสิ พึงอังคาส อยฺยํ ซึ่งพระผู้เป็นเจ้า (กตฺวา) กระทำ สาธุกํ ให้เป็นกรรมยังประโยชน์ให้สำเร็จ อิติ ดังนี้ อคมาสิ ได้ไปแล้ว วิหารํ สู่วิหาร ฯ ธีตาปิ แม้ อ.ธิดา อสฺสา อิตฺถิยา ของหญิงนั้น ปริวิสิตฺวา อังคาสแล้ว ตํ ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุนั้น สมฺมา โดยชอบ (ตสฺส ภิกฺขุโน) อาคตกาเล ในกาลแห่งภิกษุนั้นมาแล้ว (เตน ภิกฺขุนา) วุตฺตา ผู้อันภิกษุนั้นกล่าวแล้วว่า มหาอุปาสิกา อ.มหาอุบาสิกา (คตา) ไปแล้ว กหํ ฐาเน ณ ที่ไหน อิติ ดังนี้ อาห เรียนแล้วว่า (มหาอุปาสิกา) อ. มหาอุบาสิกา คตา ไปแล้ว วิหารํ สู่วิหาร ธมฺมสฺสวนาย เพื่ออันฟังซึ่งธรรม อิติ ดังนี้ ฯ โส กาโล อ. พระเถระชื่อว่ากาละนั้น ตํ วจนํ สุตฺวา ว ฟังแล้ว ซึ่งคำนั้นเทียว สนฺตปฺปมาโน ทุรนทุรายอยู่ ฑาเหน เพราะความเร่าร้อน อุฏฺฐิเตน อันตั้งขึ้นแล้ว กุจฺฉิยํ ในท้อง (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อิทานิ ในกาลนี้

สา อิตฺถี อ. หญิงนั้น ภินฺนา แตกแล้ว มยิ ในเรา อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว เวเคน โดยเร็ว ทิสฺวา เห็นแล้ว (อุปาสิกํ) ซึ่งอุบาสิกา สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุณมานํ ผู้ฟังอยู่ ซึ่งธรรม ในสำนักของพระศาสดา อาห กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อยํ อิตฺถี อ. หญิงนี้ ทนฺธา เป็นคนเขลา (หุตฺวา) เป็น น ชานาติ ย่อมไม่รู้ ธมฺมกถํ ซึ่งธรรมกถา สุขุมํ อันละเอียด อิมิสฺสา อิตฺถิยา ขนฺธาทิปฺปฏิสํยุตฺตํ สุขุมํ ธมฺมกถํ อกเถตฺวา ทานกถํ วา สีลกถํ วา (ตุมฺเหหิ) กเถตุํ อ. อันอันพระองค์ ท. ไม่ตรัสแล้ว ซึ่งพระ-ธรรมกถา อันละเอียด อันประกอบพร้อมเฉพาะแล้วด้วยธรรมมีขันธ์เป็นต้น ตรัส ซึ่งทานกถาหรือ หรือว่าซึ่งสีลกถา แก่หญิงนี้ วฏฺฏติ ย่อมควร อิติ ดังนี้ สตถารํ กะพระศาสดา ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา วิทิตฺวา ทรงทราบแล้ว อชฺฌาสยํ ซึ่งอัธยาศัย ตสฺส กาลสฺส ของพระเถระชื่อว่ากาละนั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ ทุปฺปญฺโญ ผู้มีปัญญาชั่ว นิสฺสาย อาศัยแล้ว ทิฏฺฐึ ซึ่งทิฏฐิ ปาปิกํ อันลามก ปฏิกฺโกสสิ ย่อมคัดค้าน สาสนํ ซึ่งคำสั่งสอน พุทฺธานํ ของพระพุทธเจ้า ท. วายมสิ ย่อมพยายาม อตฺตฆาตายเอว เพื่ออันฆ่าซึ่งตนนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ทุมฺเมโธ ผู้มีปัญญาชั่ว
นิสฺสาย อาศัยแล้ว ทิฏฺฐิ ซึ่งทิฏฐิ ปาปิกํ
อันลามก ปฏิกฺโกสติ ย่อมคัดค้าน สาสนํ ซึ่ง

คำสั่งสอน อริยานํ ของพระอริยเจ้า ท. อรหตํ ผู้เป็นพระอรหันต์ ธมฺมชีวินํ ผู้มีปกติเป็นอยู่โดยธรรม (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคนั้น ผลฺลติ ย่อมเกิด อตฺตฆญฺญาย เพื่ออันฆ่าซึ่งตน ผลานิ อิว ราวกะ อ. ขุย ท. กณฺฏกสฺส ของไม้มีหนาม (ผลฺลนฺตานิ) เกิดอยู่ (อตฺตฆญฺญาย) เพื่ออันฆ่าซึ่งตน อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ.เนื้อความว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ทุมฺเมโธ ผู้มีปัญญาชั่ว นิสฺสาย อาศัยแล้ว ทิฏฐึ ซึ่งทิฏฐิ ปาปิกํ อันลามก ปฏิกฺโกสนฺโต คัดค้านอยู่ วทนฺเต ชเน ซึ่งชน ท. ผู้กล่าวอยู่ว่า มยํ อ. เรา ท. ธมฺมํ โสสฺสาม วา จักฟัง ซึ่งธรรมหรือ ทานํ ทสฺสาม วา หรือว่า จักถวาย ซึ่งทาน อิติ ดังนี้ สกฺการหานิภเยน เพราะความกลัวแต่ความเสื่อมแห่งสักการะ อตฺตโน ของตน ปฏิกฺโกสติ ชื่อว่าย่อมคัดค้าน สาสนํ ซึ่งคำสั่งสอน อริยานํ ของพระอริยเจ้า ท. อรหตํ ผู้เป็นพระอรหันต์ ธมฺมชีวินํ ผู้มีปกติเป็นอยู่โดยธรรม คือว่า พุทฺธานํ ของพระพุทธเจ้า ท. ตํ ปฏิกฺโกสนํ จ อ. การคัดค้านนั้นด้วย สา ปาปิกา ทิฏฺฐิ จ อ. ทิฏฐิอันลามกนั้นด้วย ตสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น โหติ ย่อมเป็น เวฬุสงฺขาตสฺส กณฺฏกสฺส ผลานิ วิย ราวกะ อ. ขุย ท. ของไม้มีหนาม อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าไม้ไผ่ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น กณฺฏโก อ. ไม้มีหนาม คณฺหนฺโต เมื่อถือเอา ผลานิ ซึ่งขุย ท. ผลฺลติ ชื่อว่าย่อมเกิด อตฺตฆญฺญาย เพื่ออันฆ่าซึ่งตน คือว่า ผลฺลติ ชื่อว่าย่อมเกิด อตฺตโน ฆาตตฺถํเอว เพื่ออันฆ่า ซึ่งตนนั้น

เทียว ยถา ฉันใด โสปิ ปุคฺคโล อ. บุคคลแม้นั้น ผลฺลติ ย่อมเกิด ฆาตาย เพื่ออันฆ่า อตฺตโน ซึ่งตน เอวํ ฉันนั้น อิติ ดังนี้ ตสฺสา คาถาย แห่งพระคาถานั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

จ จริงอยู่ เอตํ คาถาวจนํ อ. คำคือพระคาถานี้ว่า

ผลํ เว อ. ผลแล หนฺติ ย่อมฆ่า กทลึ ซึ่งต้น
กล้วย ผลํ อ. ผล (หนฺติ) ย่อมฆ่า เวฬุํ ซึ่ง
ไม้ไผ่ ผลํ อ. ผล (หนฺติ) ย่อมฆ่า นฬํ
ซึ่งไม้อ้อ คพฺโภ อ. สัตว์ผู้เกิดในครรภ์ (หนฺติ)
ย่อมฆ่า อสฺสตรึ ซึ่งแม่ม้าอัศดร ยถา ฉันใด
สกฺกาโร อ. สักการะ หนฺติ ย่อมฆ่า กาปุริสํ
ซึ่งบุรุษผู้ถ่อย (ตถา) ฉันนั้น อิติ ดังนี้

(ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํปิ แม้ตรัสแล้ว ฯ

เรื่องจุลลกาลอุบาสก

๘. ๒๔/๗ ตั้งแต่ มนุสฺสา ตํ ทิสฺวา อยํ รตฺตึ โจรกมฺมํ เป็นต้นไป.

มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ จุลฺลกาลํ ซึ่งอุบาสกชื่อว่าจุลลกาลนั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว ว่า อยํ ปุคฺคโล อ. บุคคลนี้ กตฺวา กระทำแล้ว โจรกมฺมํ ซึ่งโจรกรรม รตฺตึ ในราตรี ธมฺมํ สุณนฺโต วิย ราวกะว่าฟังอยู่ ซึ่งธรรม จรติ เที่ยวไปอยู่ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. คณฺหถ จงจับเอา นํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น อิติ ดังนี้ โปถยึสุ โบยแล้ว ตํ อุปาสกํ ซึ่งอุบาสกนั้น ฯ กุมฺภทาสิโย อ. นางกุมภทาสี ท. คจฺฉมานา เดินไปอยู่ อุทกติตฺถํ สู่ท่าแห่งน้ำ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ การณํ ซึ่งเหตุนั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว ว่า สามิ ข้าแต่นาย ตุมฺเห อ. ท่าน ท. อเปถ จงหลีกไป อยํ ปุคฺคโล อ. บุคคลนี้ น กโรติ ย่อมไม่กระทำ เอวรูปํ กมฺมํ ซึ่งกรรมอันมีรูปอย่างนี้ อิติ ดังนี้ โมเจสุํ ยังมนุษย์ให้ปล่อยแล้ว ตํ อุปาสกํ ซึ่งอุบาสกนั้น ฯ

โส อุปาสโก อ. อุบาสกนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว วิหารํ สู่วิหาร อาโรเจสิ บอกแล้ว ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท. ว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อหํ อ. กระผม มนุสฺเสหิ นาสิโต เป็นผู้อันมนุษย์ ท. ให้ฉิบหายแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น ชีวิตํ อ. ชีวิต เม อันกระผม ลทฺธํ ได้แล้ว นิสฺสาย เพราะอาศัย กุมฺภทาสิโย ซึ่งนางกุมภทาสี ท. อิติ ดังนี้ ฯ ภิกฺขู

อ. ภิกษุ ท. อาโรเจสุํ กราบทูลแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ตถาคตสฺส แก่พระตถาคต ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว กถํ ซึ่งถ้อยคำ เตสํ ภิกฺขูนํ ของภิกษุ ท. เหล่านั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จุลฺลกาลอุปาสโก อ. อุบาสกชื่อว่าจุลลกาล ลภิ ได้แล้ว ชีวิตํ ซึ่งชีวิต กุมฺภทาสิโย นิสฺสาย จเอว เพราะอาศัย ซึ่งนางกุมภทาสี ท. ด้วยนั่นเทียว อตฺตโน อการกภาเวน จ เพราะความ ที่แห่งตนเป็นผู้ไม่กระทำด้วย หิ ด้วยว่า สตฺตา อ. สัตว์ ท. อิเม นาม ชื่อเหล่านี้ กตฺวา กระทำแล้ว ปาปกมฺมํ ซึ่งกรรมอันลามก อตฺตนา ด้วยตน กิลิสฺสนติ ย่อมเศร้าหมอง อตฺตนา ว ด้วยตนเทียว นิรยาทีสุ อปาเยสุ ในอบาย ท. มีนรกเป็นต้น ปน ส่วนว่า (สตฺตา) อ. สัตว์ ท. กตฺวา กระทำแล้ว กุสลํ ซึ่งกุศล คจฺฉนฺตา เมื่อไป สุคตึ จเอว สู่สุคติด้วยนั่นเทียว นิพฺพานํ จ สู่พระนิพพานด้วย วิสุชฺฌนฺติ ชื่อว่า ย่อมหมดจดวิเศษ อตฺตนา ว ด้วยตนเทียว อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ปาปํ อ. บาป (เยน ปุคฺคเลน) กตํ เป็นกรรม
อันบุคคลใดกระทำแล้ว อตฺตนา ว ด้วยตนเทียว
(โหติ) ย่อมเป็น (โส ปุคฺคเลน) อ. บุคคลนั้น
สงฺกิลิสฺสติ ย่อมเศร้าหมอง อตฺตนา ด้วยตน
ปาปํ อ. บาป (เยน ปุคฺคเลน) อกตํ เป็นกรรม
อันบุคคลใดไม่กระทำแล้ว อตฺตนา ด้วยตน (โหติ)

ย่อมเป็น (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น วิสุชฺฌติ ย่อมหมดจดวิเศษ อตฺตนา ว ด้วยตนเทียว สุทฺธิ อ. ความหมดจด อสุทฺธิ อ. ความไม่หมดจด ปจฺจตฺตํ เป็นของมีตนเฉพาะ (โหติ) ย่อมเป็ฯ อญฺโญ ปุคฺคโล อ. บุคคลอื่น อญฺญํ ปุคฺคลํ ยังบุคคลอื่น น วิโสธเย พึงให้หมดจดวิเศษไม่ได้ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า อกุสลกมฺมํ อ. กรรมอันเป็นอกุศล เยน ปุคฺคเลน กตํ เป็นกรรมอันบุคคลใดกระทำแล้ว อตฺตนา ด้วยตน โหติ ย่อมเป็น โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น อนุภวนฺโต เมื่อเสวย ทุกฺขํ ซึ่งทุกข์ อปาเยสุ ในอบาย ท. จตูสุ ๔ สงฺกิลิสฺสติ ชื่อว่าย่อมเศร้าหมอง อตฺตนา ว ด้วยตนเทียว ปน ส่วนว่า ปาปํ อ. บาป เยน ปุคฺคเลน อกตํ เป็นกรรมอันบุคคลใดไม่กระทำแล้ว อตฺตนา ด้วยตน (โหติ) ย่อมเป็น โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น คจฺฉนฺโต เมื่อไป สุคตึ จเอว สู่สุคติด้วยนั่นเทียว นิพฺพานํ จ สู่พระนิพพานด้วย วิสุชฺฌติ ชื่อว่าย่อมหมดจดวิเศษ อตฺตนา ว ด้วยตนเทียว กุสลกมฺมสงฺขาตา สุทฺธิ จ อ. ความหมดจด อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่ากรรมอันเป็นกุศลด้วย อกุสลกมฺมสงฺขาตา อสุทฺธิ จ อ. ความไม่หมดจด อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่ากรรมอันเป็นอกุศลด้วย ปจฺจตฺตํ เป็นของมีตนเฉพาะ (โหติ) ย่อมเป็น คือว่า วิปจฺจติ ย่อมเผล็ดผล การกสตฺตานํ อตฺตนิเอว ในตน ของสัตว์ผู้กระทำ ท. นั่นเทียว อญฺโญ ปุคฺคโล อ. บุคคลอื่น อญฺญํ ปุคฺคลํ ยังบุคคลอื่น น วิโสธเย พึงให้หมดจดวิเศษไม่ได้ คือว่า นเอว วิโสเธติ

ย่อมบริสุทธิ์ไม่ได้นั่นเทียว คือว่า น กิเลสติ ย่อมให้เศร้าหมองไม่ได้ อิติ ดังนี้ ตสฺสา คาถาย แห่งพระคาถานั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

เรื่องพระอัตตทัตถเถระ

๙. ๒๖/๓ ตั้งแต่ อถ นํ ภิกฺขู กสฺมา อาวุโส ตฺวํ เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. วตฺวา กล่าวแล้วว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ ตฺวํ อ. ท่าน นเอว อมฺหากํ สนฺติกํ อาคจฺฉสิ ย่อมไม่มา สู่สำนัก ของเรา ท. นั่นเทียว น มนฺเตสิ ย่อมไม่ปรึกษา กิญฺจิ ซึ่ง อะไร ๆ กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ นํ เถรํ กะพระเถระนั้น เนตฺวา นำไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา อาโรจยึสุ กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อยํ ภิกฺขุ อ. ภิกษุนี้ กโรติ ย่อมกระทำ เอวํ นาม กมฺมํ ซึ่งกรรมชื่ออย่างนี้ อิติ ดังนี้ ฯ โส เถโร อ. พระเถระนั้น สตฺถาราปิ วุตฺโต ผู้แม้อันพระศาสดาตรัสแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ กโรสิ ย่อมกระทำ เอวํ อย่างนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กิร ได้ยินว่า ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. ปรินิพฺพายิสฺสถ จักเสด็จปรินิพพาน จาตุมฺมาสจฺจเยน โดยอันล่วงไปแห่งกาลประกอบด้วยเดือนสี่ อหํ อ. ข้าพระองค์ ตุมฺเหสุ ครั้นเมื่อพระองค์ ท. ธรนฺเตสุเอว ยังทรงพระชนม์อยู่นั่นเทียว วายมามิ จะพยายาม อรหตฺตปฺปตฺติยา เพื่ออัน บรรลุซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา ทตฺวา ทรงประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่งอันสาธุการ ตสฺส เถรสฺส แก่พระเถระนั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สิเนโห อ. ความสิเนหา มยิ ในเรา อตฺถิ มีอยู่ ยสฺส ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลใด เตน ปุคฺคเลน อตฺตทตฺถตฺเถเรน วิย ภวิตุํ อ. อันอันบุคคลนั้นเป็น เป็นผู้เพียงดังว่าพระเถระชื่อว่า อัตตทัตถะ วฏฺฏติ ย่อมควร หิ ด้วยว่า (ชนา) อ. ชน ท. ปูเชนฺตา บูชาอยู่ คนฺธาทีหิ วตฺถูหิ ด้วยวัตถุ ท. มีของหอมเป็นต้น น ปูเชนฺติ ย่อมไม่ชื่อว่าบูชา มํ ซึ่งเรา ปน ส่วนว่า (ชนา) อ. ชน ท. (ปูเชนตา) บูชาอยู่ ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปตฺติยา ด้วยการปฏิบัติซึ่งธรรมอันสมควรแก่ธรรม ปูเชนฺติ ชื่อว่าย่อมบูชา มํ ซึ่งเรา ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อญฺเญนปิ ภิกฺขุนา อันภิกษุแม้รูปอื่น อตฺตทตฺถสทิเสน พึงเป็นผู้เช่นกับด้วยภิกษุชื่อว่าอัตตทัตถะ ภวิภพฺพํ พึงเป็น อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

(ปุคฺคโล) อ. บุคคล อตฺตทตฺถํ น หาปเย
ไม่พึงยังประโยชน์ของตนให้เสื่อม ปรตฺเถน
เพราะประโยชน์ของบุคคลอื่น พหุนาปิ แม้มาก
อภิญฺญาย รู้ยิ่งแล้ว อตฺตทตฺถํ ซึ่งประโยชน์ของตน
สทตฺถปฺปสุโต พึงเป็นผู้ขวนขวายแล้วในประโยชน์
อันเป็นของตน สิยา พึงเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ.เนื้อความว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล คิหิภูโต ผู้เป็นคฤหัสถ์เป็นแล้ว กากณิกมตฺตํปิ อตฺตโน อตฺถํ น หาปเย ไม่พึงยังประโยชน์ ของตน แม้อันมีกากณิกเป็นประมาณให้เสื่อม อตฺเถน

เพราะประโยชน์ ปรสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลอื่น สหสฺสมฺเตนอปิ แม้อันมีพันเป็นประมาณ ตาว ก่อน หิ ด้วยว่า อสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺตทตฺโถ ว อ. ประโยชน์ของตน ของบุคคลนั้นเทียว กากณิกมตฺโตปิ แม้อันมีกากณิกเป็นประมาณ ขาทนียํ วา ยังวัตถุอันบุคคลพึงเคี้ยวหรือ โภชนียํ วา หรือว่ายังวัตถุอันบุคคลพึงบริโภค นิปฺผาเทติ ย่อมให้สำเร็จ ปรตฺโถ อ. ประโยชน์ของบุคคลอื่น (ขาทนียํ วา) ยังวัตถุอันบุคคลพึงเคี้ยวหรือ (โภชนียํ วา) หรือว่ายังวัตถุอันบุคคลพึงบริโภค น (นิปฺผาเทติ) ย่อมไม่ให้สำเร็จ ปน ส่วนว่า อิทํ คาถาปาททฺวยํ อ. หมวดสองแห่งบาทแห่งพระคาถานี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระ-ภาคเจ้า อกเถตฺวา ไม่ตรัสแล้ว เอวํ อย่างนี้ กถิตํ ตรัสแล้ว กมฺมฏฺฐาน-สีเสน ด้วยหัวข้อแห่งพระกรรมฐาน ตสฺมา เพราะเหตุนั้น สงฺฆสฺส อุปฺปนฺนํ เจติยปฺปฏิสงฺขรณาทิกิจฺจํ วา อ. กิจมีการปฏิสังขรณ์ซึ่งเจดีย์เป็นต้น อันเกิดขึ้นแล้ว แก่สงฆ์หรือ อุปชฺฌายาทิวตฺตํ วา หรือว่า อ. วัตรมีวัตรเพื่ออุปัชฌายะเป็นต้น ภิกฺขุนา อันภิกษุ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อหํ อ. เรา อตฺตทตฺถํ น หาเปมิ จะไม่ยังประโยชน์ของตนให้เสื่อม อิติ ดังนี้ น หาเปตพฺพํ ไม่พึงให้เสื่อม หิ ด้วยว่า (ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ อภิสมาจาริกวตฺตํ ยังวัตรของภิกษุผู้มีความประพฤติเอื้อเฟื้อด้วยดียิ่ง ปูเรนฺโตเอว ให้เต็มอยู่นั่นเทียว สจฺฉิกโรติ ย่อมกระทำให้แจ้ง อริยผลาทีนิ ผลานิ ซึ่งผล ท. มีอริยผลเป็นต้น ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อยํปิ วตฺตปูรณภาโว อ. ความเป็นคืออันยังวัตรให้เต็มแม้นี้ อตฺตทตฺโถ ว ชื่อว่าเป็นประโยชน์ของตนเทียว (โหติ)

ย่อมเป็น ปน อนึ่ง โย ภิกฺขุ อ. ภิกฺขุใด อจฺจารทฺธวิปสฺสโก ผู้มีวิปัสสนาอันปรารภยิ่งแล้ว ปตฺถยมาโน ปรารถนาอยู่ ปฏิเวธํ ซึ่งการแทงตลอดว่า (อหํ) อ. เรา (ปฏิวิชฺฌิสฺสามิ) จักแทงตลอด อชฺช ในวันนี้ (อหํ) อ. เรา (ปฏิวิชฺฌิสฺสามิ) จักแทงตลอด อชฺชเอว ในวันนี้นั่นเทียว อิติ ดังนี้ วิจรติ ประพฤติอยู่ อตฺตโน กิจฺจํเอว อ. กิจของตนนั้นเทียว เตน ภิกฺขุนา อันภิกษุนั้น อุปชฺฌายาทิวตฺตานิปิ ยังแม้วัตรมีวัตรเพื่ออุปัชฌาย์เป็นต้น ท. หาเปตฺวา ให้เสื่อมแล้ว กาตพฺพํ พึงกระทำ หิ ก็ (ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ อภิญฺญาย รู้ยิ่งแล้ว อตฺตทตฺถํ ซึ่งประโยชน์ของตน เอวรูปํ อันมีรูปอย่างนี้ คือว่า สลฺลกฺเขตฺวา กำหนดแล้วว่า อยํ ธมฺโม อ. ธรรมนี้ อตฺโถ เป็นประโยชน์ อตฺตโน ของตน เม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อุยฺยุตฺตปฺปยุตฺโต พึงเป็นผู้ขวนขวายแล้วและประกอบแล้ว อตฺเว ในประโยชน์ สเก อันเป็นของตน ตสฺมึ นั้น ภเวยฺย พึงเป็น อิติ ดังนี้ ตสฺสา คาถาย แห่งพระคาถานั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

เรื่องพระเจ้าสุทโธทนะ

๑๐. ๓๑/๑๗ ตั้งแต่ ราชา สาฏกํ สณฺจเปนฺโต เวเคน เป็นต้นไป.

ราชา อ. พระราชา สณฺจเปนฺโต ทรงตั้งไว้ด้วยดีอยู่ สาฏกํ ซึ่งผ้าสาฎก นิกฺขมิตฺวา เสด็จออกไปแล้ว เวเคน โดยเร็ว วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อาห ตรัสแล้วว่า ปุตฺต แน่ะบุตร ตฺวํ อ. พระองค์ มํ ยังข้าพเจ้า นาเสสิ ย่อมให้ฉิบหาย กสฺมา เพราะเหตุอะไร ลชฺชา อ. ความละอาย (ตยา) อันพระองค์ จรนฺเตน ผู้เสด็จเที่ยวไปอยู่ ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต อุปฺปาทิตา ให้เกิดขึ้นแล้ว เม แก่ข้าพเจ้า อติวิย เกินเปรียบ อยุตฺตํ นาม กมฺมํ อ. กรรมอันซึ่งว่าไม่ควรแล้ว เต อันพระองค์ กตํ ทรงกระทำแล้ว (ตยา) อิมสฺมึเอว นคเร สุวณฺณสิวิกาทีหิ ยาเนหิ จริตฺวา ปิณฺฑาย จริตุํ อ. อันอันพระองค์ เสด็จเที่ยวไปแล้ว ด้วยยาน ท. มีวออันเป็นวิการแห่งทองเป็นต้น เสด็จเที่ยวไป เพื่อบิณฑบาต ในพระนครนี้นั่นเทียว วฏฺฏติ ย่อมควร ตฺวํ อ. พระองค์ มํ ยังข้าพเจ้า สชฺชาเปสิ ย่อมให้ละอาย กึ เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร อหํ อ. อาตมภาพ ตํ ยังพระองค์ ลชฺชเปมิ ย่อมให้ทรงละอาย น หามิได้ ปน แต่ว่า อหํ อ. อาตมภาพ อนุวตฺตามิ ย่อมประพฤติตาม กุลวํสํ ซึ่งวงศ์แห่ง

ตระกูล อตฺตโน ของตน อิติ ดังนี้ ฯ (ราชา) อ. พระราชา (อาห) ตรัสแล้วว่า ตาต แน่ะพ่อ ปน ก็ ปิณฺฑาย จริตฺวา ชีวินํ อ. อันเสด็จเที่ยวไป เพื่อบิณฑบาต แล้วเป็นอยู่ วํโส เป็นวงศ์ มม ของข้าพเจ้า (โหติ) ย่อมเป็น กึ หรือ อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร เอโส ปิณฺฑาย จริตฺวา ชีวนภาโว อ. ความเป็นคืออันเที่ยวไป เพื่อบิณฑบาต แล้วจึงเป็นอยู่นั้น วิโส เป็นวงศ์ ตว ของพระองค์ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ ปน แต่ว่า เอโส ปิณฺฑาย จริตฺวา ชีวนภาโว อ. ความเป็นคืออันเที่ยวไป เพื่อบิณฑบาต แล้วจึงเป็นอยู่นั้น วํโส เป็นวงค์ มม ของอาตมภาพ (โหติ) ย่อมเป็น หิ เพราะว่า พุทฺธสหสฺสานิ อ. พันแห่งพระพุทธเจ้า ท. อเนกานิ อันมิใช่พันเดียว ปิณฺฑาย จริตฺวา ว ทรงเที่ยวไปแล้ว เพื่อบิณฑบาต เทียว ชีวึสุ ทรงเป็นอยู่แล้ว อิติ ดังนี้ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

(ปพฺพชิโต) อ. บรรพชิต น ปมชฺเชยฺย
ไม่พึงประมาท อุตฺติฏฺเฐ ปิณฺเฑ ในก้อนข้าว
อันอันตนพึงลุกขึ้นแล้ว ยืนแล้วพึงรับเอา (ปุคฺคโล)
อ. บุคคล จเร พึงประพฤติ ธมฺมํ ซึ่งธรรม
(กตฺวา) กระทำ สุจริตํ ให้เป็นสุจริต ธมฺมจารี
อ. บุคคลผู้ประพฤติซึ่งธรรมโดยปกติ เสติ ย่อมนอน

สุขํ เป็นสุข อสฺมึ โลเก จ ในโลกนี้ด้วย
ปรมฺหิ โลเก จ ในโลกอื่นด้วย (ปุคฺคโล)
อ. บุคคล จเร พึงประพฤติ ธมฺมํ ซึ่งธรรม (กตฺวา)
กระทำ สุจริตํ ให้เป็นสุจริต น จเร ไม่พึง
ประพฤติ ตํ ธมฺมํ ซึ่งธรรมนั้น (กตฺวา) กระทำ
ทุจฺจริตํ ให้เป็นทุจริต ธมฺมจารี อ. บุคคลผู้
ประพฤติซึ่งธรรมโดยปกติ เสติ ย่อมนอน สุขํ
เป็นสุข อสฺมึ โลเก จ ในโลกนี้ด้วย ปรมฺหิ
โลเก จ ในโลกอื่นด้วย อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (อตฺตนา) อุฏฺฐหิตฺวา ปเรสํ ชนานํ ฆรทฺวาเร ฐตฺวา คเหตพฺพปิณฺเฑ ในก้อนข้าว อันอันตนพึงลุกขึ้นแล้ว ยืนอยู่แล้ว ที่ประตูแห่งเรือน ของชน ท. เหล่าอื่น พึงรับเอา (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อุตฺติฏฺเฐ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า หิ ก็ (ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ ปิณฺฑจาริกวตฺตํ ยังวัตรของภิกษุมีการเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต ปริหาเปตฺวา ให้เสื่อมรอบแล้ว ปริเยสนฺโต แสวงหาอยู่ ปณีตโภชนานิ ซึ่งโภชนะอันประณีต ท. ปมชฺชติ นาม ชื่อว่าย่อมประมาท อุตฺติฏฺเฐ ปิณฺเฑ ในก้อนข้าว อันอันตนพึงลุกขึ้นแล้ว ยืนแล้วพึงรับเอา ปน แต่ว่า (ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ จรนฺโต เที่ยวไปอยู่ ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต สปทานํ ตามลำดับตรอก

น ปมชฺชติ นาม ชื่อว่าย่อมไม่ประมาท อุตฺติฏฺเฐ ปิณฺเฑ ในก้อนข้าว อันอันตนพึงลุกขึ้นแล้ว ยืนแล้วพึงรับเอา (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า นปฺปมชฺเชยฺย อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ อเนสนํ ปหาย สปทานํ จรนฺโต เมื่อละแล้ว ซึ่งการแสวงหาอันไม่ควร เที่ยวไป ตามลำดับตรอก จเรยฺย ชื่อว่าพึงประพฤติ ภิกฺขาจริยธมฺมํ ซึ่งธรรมคือการเที่ยวไปเพื่อภิกษา ตํเอว นั้นนั่นเทียว (กตฺวา) กระทำ สุจริตํ ให้เป็นสุจริต (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ธมฺมํ อิติ ดังนี้ ฯ

เอตํ วจนํ อ. คำนี้ว่า สุขํ เสติ อิติ ดังนี้ เทสนามตฺตํ เป็นคำสักว่าเทศนา (โหติ) ย่อมเป็น ฯ อตฺโถ อ.อธิบายว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล จรนฺโต เมื่อประพฤติ ภิกฺขาจริยธมฺมํ ซึ่งธรรมคือการเที่ยวไปเพื่อภิกษา ธมฺมจารี ชื่อว่าผู้ประพฤติซึ่งธรรมโดยปกติ วิหรติ ย่อมอยู่ สุขํ เป็นสุข อิริยาปเถหิ ด้วยอิริยาบถ ท. จตูหิปิ แม้ ๔ อิธ โลเก จ ในโลกนี้ด้วย ปรโลเก จ ในโลกอื่นด้วย อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล จรนฺโต เมื่อเที่ยวไป อโคจเร ในอโคจร เวสิยาทิเภเท อันต่างด้วยอโคจรมีหญิงแพศยาเป็นต้น จรติ นาม ชื่อว่าย่อมประพฤติ ภิกฺขาจริยธมฺมํ ซึ่งธรรมคือการเที่ยวไปเพื่อภิกษา (กตฺวา) กระทำ ทุจฺจริตํ ให้เป็นทุจริต อจริตฺวา ไม่ประพฤติแล้ว เอวํ อย่างนี้ จเร พึงประพฤติ ตํ ธมฺมํ ซึ่งธรรมนั้น (กตฺวา) กระทำ สุจริตํ ให้เป็นสุจริต น จเร ไม่พึง

ประพฤติ ตํ ธมฺมํ ซึ่งธรรมนั้น (กตฺวา) กระทำ ทุจฺจริตํ ให้เป็น
ทุจริต (อิติ) ดังนี้ (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดแห่งบทว่า น ตํ
ทุจฺจริตํ อิติ ดังนี้ ฯ เสสํ วจนํ อ. คำอันเหลือ วุตฺตตฺถํเอว
เป็นคำมีเนื้อความอันข้าพเจ้ากล่าวแล้วนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

เรื่องพระสัมมัชชนเถระ

๑๑. ๓๖/๑๑ ตั้งแต่ อถ นํ เถโร เอกมนนฺตํ นิสีทาเปตฺวา เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น เถโร อ. พระเถระ นํ สมฺมชฺชนตฺเถรํ ยัง พระเถระชื่อว่าสัมมัชชนะนั้น นิสีทาเปตฺวา ให้นั่งแล้ว เอกมนฺตํ ณ ส่วนสุดข้างหนึ่ง โอวทนฺโต เมื่อจะกล่าวสอน อาห กล่าวแล้วว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ ภิกฺขุนา นาม สพฺพกาลํ สมฺมชฺชนฺเตน (หุตฺวา) วิจริตุํ อ. อันชื่ออันภิกษุ เที่ยวไปเป็นเป็นผู้กวาดอยู่ ตลอดกาลทั้งปวง น วฏฺฏติ ย่อมไม่ควร ปน ก็ (ภิกฺขุนา) ปาโตเอว สมฺมชฺชิตฺวา ปิณฺฑาย จริตฺวา ปิณฺฑปาตปฺปฏิกฺกนฺเตน อาคนฺตฺวา รตฺติฏฺฐาเน วา ทิวาฏฺฐาเน วา นิสินฺเนน ทฺวตฺตึสาการํ สชฺฌายิตฺวา อตฺตภาเว ขยวยํ ปฏฺฐเปตฺวา สายณฺเห อุฏฺฐาย สมฺมชฺชิตุํ อ. อัน อันภิกษุ ผู้กวาดแล้ว แต่เช้านั่นเทียว เที่ยวไปแล้ว เพื่อบิณฑบาต ก้าวกลับแล้วจากบิณฑบาต ผู้มาแล้ว นั่งแล้ว ในที่เป็นที่พักในกลางคืนหรือ หรือว่าในที่เป็นที่พักในกลางวัน สาธยายแล้ว ซึ่งอาการ ๓๒ เริ่มตั้งแล้ว ซึ่งความสิ้นไปและความเสื่อมไป ในอัตภาพ ลุกขึ้นแล้วกวาด ในเวลาเย็น วฏฺฏติ ย่อมควร โอกาโส อ. โอกาส (ภิกฺขุนา) อันภิกษุ อสมฺมชฺชิตฺวา ไม่กวาดแล้ว นิจฺจกาลํ ตลอดกาลเป็นนิจ กาตพฺโพ พึงกระทำ อตฺตโนปิ นาม ชื่อแม้แก่ตน อิติ

ดังนี้ ฯ โส สมฺมุขฺชนฺตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าสัมมัชชนะนั้น ฐตฺวา ตั้งอยู่แล้ว โอวาเท ในโอวาท เถนสฺส ของพระเถระ ปาปุณิ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ น จิรสฺสํเอว ต่อกาลไม่นานนั่นเทียว ฯ ตํ ตํ ฐานํ อ. ทีนั้นนั้น อุกฺกลาปํ เป็นที่รกรุงรัง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

อถ ครั้งนั้น ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. อาหํสุ กล่าวแล้วว่า สมฺมชฺชนตฺเถร แน่ะสัมมัชชนเถระ อาวุโส ผู้มีอายุ ตํ ตํ ฐานํ อ. ที่นั้นนั้น อุกฺกลาปํ เป็นที่รกรุงรัง (โหติ) ย่อมเป็น ตฺวํ อ. ท่าน น สมฺมชฺชสิ ย่อมไม่กวาด กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ นํ สมฺมชฺชนตฺเถรํ กะพระเถระชื่อว่าสัมมัชชนะนั้น ฯ (สัมฺมชฺชนตฺเถโร) อ. พระเถระชื่อว่าสัมมัชชนะ (อาห) กล่าวแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เอวํ กมฺมํ อ.กรรมอย่างนี้ มยา อันกระผม กติ กระทำแล้ว ปมาทกาเล ในกาลแห่งความประมาท อิทานิ ในกาลนี้ อหํ อ. กระผม อปฺปมตฺโต เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. อาโรเจสุํ กราบทูลแล้วว่า อยํ เถโร อ. พระเถระนี้ พฺยากโรติ ย่อมพยากรณ์ อญฺญํ อรหตฺตผลํ ซึ่งพระอรหัตผล อันบุคคลพึงรู้ทั่ว อิติ ดังนี้ สตฺถุ แด่พระศาสดา ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อาม เออ (เอวํ) อ. อย่างนั้น ปุตฺโต อ. บุตร มม ของเรา สมฺมชฺชนฺโต วิจริ เที่ยวไปกวาดอยู่แล้ว ปมาทกาเล ในกาลแห่งความ

ประมาท ปุพฺเพ ในกาลก่อน ปน แต่ว่า อิทานิ ในกาลนี้ (มม ปุตฺโต) อ. บุตรของเรา วีตินาเมนฺโต ยังกาลให้น้อมล่วงไปวิเศษอยู่ มคฺคผลสุเขน ด้วยความสุขอันเกิดจากมรรคและผล น สมฺมชฺชติ ย่อมไม่กวาด อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

จ ก็ โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ปมชฺชิตฺวา
ประมาทแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน โส ปุคฺคโล
อ. บุคคลนั้น น ปมชฺชติ ย่อมไม่ประมาท ปจฺฉา
ภายหลัง โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น อิ โลกํ
ยังโลกนี้ ปภาเสติ ย่อมให้สว่าง จนฺทิมา อิว
ราวกะ อ. พระจันทร์ มุตฺโต พ้นแล้ว อพฺภา
จากหมอก (โลกํ ปกาเสนฺโต) ยังโลกให้สว่างอยู่
อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ปมชฺชิตวา ประมาทแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน วตฺตปฺปฏิวตฺตกรเณน วา ด้วยการกระทำซึ่งวัตรและวัตรอันสมควรหรือ สชฺฌมยาทีหิ กิจฺเจหิ วา หรือว่าด้วยกิจ ท. มีการสาธยายเป็นต้น วีตินาเมนฺโต ยังกาลให้น้อมล่วงไปวิเศษอยู่ มคฺคผลสุเขน ด้วยความสุขอันเกิดจากมรรคและผล น ปมชฺชติ ชื่อว่าย่อมไม่ประมาท ปจฺฉา ภายหลัง โส ปุคฺคโส อ. บุคคลนั้น อิมํ ขนฺธาทิโลกํ ยังโลกมีขันธ์เป็นต้นนี้ โอภาเสติ ย่อมให้สว่าง คือว่า กโรติ ย่อมกระทำ เอกาโลกํ ให้มีแสงสว่างอัน

เดียวกัน มคฺคญฺาเณน ด้วยญาณอันประกอบแล้วด้วยมรรค จนฺโท วิย ราวกะ อ. พระจันทร์ มุตฺโต อันพ้นแล้ว อพฺภาทีหิ ปฏิจฺฉา- ทเนหิ จากเครื่องปิดบัง ท. มีหมอกเป็นต้น โอกาสโลกํ ยังโลกอันว่าง (โอภาเสนฺโต) ให้สว่างอยู่ อิติ ดังนี้ ตสฺสา คาถาย แห่งพระ คาถานั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

เรื่องธิดานายช่างหูก

๑๒. ๔๒/๒ ตั้งแต่ มหาขโน อุชฌายิ อมฺโภ ปสฺสถ เป็นต้นไป.

มหาชโน อ.มหาชน อุชฺฌายิ โพนทนาแล้วว่า อมฺโภ แน่ะผู้เจริญ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ปสฺสถ จงดู อยํ เปสการธีตา อ. ธิดาของนายช่างหูกนี้ กเถสิ กล่าวแล้ว (อตฺตนา) อิจฺฉิติจฺฉิตํ วจนํ ซึ่งคำอันอันตนปรารถนาแล้วและปรารถนาแล้ว สทฺธึ กับ สมฺมาสมฺพุทฺเธน ด้วยพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัสว่า ตฺวํ อ. เธอ อาคจฺฉสิ ย่อมมา กุโต ฐานโต แต่ที่ไหน อิติ ดังนี้ (สมฺมาสมฺพุทฺเธน) อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้า วุตฺเต ตรัสแล้ว (วจนํ) อ. คำว่า (อหํ) อ. หม่อมฉัน (อาคจฺฉามิ) ย่อมมา เปสการเคหโต จากเรือนของนายช่างหูก อิติ ดังนี้ อิมาย เปสการธีตรา วตฺตพฺพํ พึงเป็นคำอันธิดาของนายช่างหูกนี้พึงกล่าว (สิยา) พึงเป็น (วจเน) ครั้นเมื่อดำรัสว่า ตฺวํ อ. เธอ คจฺฉสิ จะไป กหํ ฐาเน ณ ที่ไหน อิติ ดังนี้ (สมฺมาสมฺพุทฺเธน) อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้า วุตฺเต ตรัสแล้ว (วจนํ) อ. ตำว่า (อหํ) หม่อมฉัน (คจฺฉามิ) จะไป เปสการสาลํ สู่ศาลาของนายช่างหูก อิติ ดังนี้ (อิมาย เปสการธีตรา) วตฺตพฺพํ พึงเป็นคำอันธิดาของนายช่างหูกนี้พึงกล่าว สิยา พึงเป็น นนุ นาม ชื่อมิใช่หรือ อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา กตฺวา ทรงกระทำแล้ว มหาชนํ ซึ่งมหาชน นิสฺสทฺทํ ให้เป็นผู้มีเสียงออกแล้ว ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้วว่า กุมาริเก ดูก่อนกุมาริกา ตฺวํ อ. เธอ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ตฺวํ อ. เธอ อาคจฺฉสิ ย่อมมา กุโต ฐานโต จากที่ไหน อิติ ดังนี้ (มยา) อันเรา วุตฺเต กล่าวแล้ว วเทสิ ย่อมกล่าวว่า อหํ อ. หม่อมฉัน น ชานามิ ย่อมไม่ทราบ อิติ ดังนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (กุมาริกา) อ.นางกุมาริการ (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. ชานาถ ย่อมทรงทราบ มม เปสการเคหโต อาคตภาวํ ซึ่งความที่แห่งหม่อมฉันเป็นผู้มาแล้ว จากเรือนของนายช่างหูก ปน แต่ว่า ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. ปุจฺฉนฺตา เมื่อจะตรัสถามว่า ตฺวํ อ. เธอ อาคตา เป็นผู้มาแล้ว กุโต ฐานโต จากที่ไหน อสิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ปุจฺฉถ ย่อมตรัสถามว่า ตฺวํ อ. เธอ อาคนฺตฺวา มาแล้ว กุโต ฐานโต จากที่ไหน นิพฺพตฺตา เป็นผู้บังเกิดแล้ว อิธ ฐาเน ในที่นี้ อสิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ปน แต่ว่า อหํ อ. หม่อมฉัน น ชานามิ ย่อมไม่ทราบว่า จ ก็ อหํ อ. หม่อมฉัน อาคนฺตฺวา มาแล้ว กุโต ฐานโต แต่ที่ไหน นิพฺพตฺตา เป็นผู้บังเกิดแล้ว อิธ ฐาเน ในที่นี้ อมฺหิ ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ ิอิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ทตฺวา ทรงประทานแล้ว สาธการํ ซึ่งอันสาธุการ ปฐมํ ที่หนึ่งว่า กุมาริเก ดูก่อนกุมาริกา สาธุ อ. ดีละ สาธุ อ. ดีละ มยา ปุจฺฉิตปญฺโหเอว อ.ปัญหาอันอันเราถาม

แล้วนั้นเทียว ตยา อันเธอ วิสฺสชฺชิโต เฉลยแล้ว อิติ ดังนี้ อสฺสา กุมาริกาย แก่นางกุมาริกา นั้น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อุตฺตรึปิ แม้ยิ่งขึ้นว่า ตฺวํ อ. เธอ (มยา) ปุฏฺฐา ผู้อันเราถามแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ คมิสฺสสิ จักไป กตฺถ ฐาเน ณ ที่ไหน อิติ ดังนี้ วเทสิ ย่อมกล่าวว่า อหํ อ. หม่อมฉัน น ชานามิ ย่อมไม่ทราบ อิติ ดังนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (กุมาริกา) อ. นางกุมาริกา (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. ชานาถ ย่อมทรงทราบ มํ ซึ่งหม่อมฉัน ตสรปจฺฉึ คเหตฺวา เปสการสาลํ คจฺฉนฺตึ ผู้ถือเอาแล้ว ซึ่งกระเช้าแห่งด้ายหลอด ไปอยู่ สู่ศาลาของนายช่างหูก ปุจฺฉถ ย่อมตรัสถามว่า ปน ก็ ตฺวํ อ. เธอ คนฺตฺวา ไปแล้ว อิโต ฐานโต จากที่นี้ นิพฺพตฺติสฺสสิ จักบังเกิด กตฺถ ฐาเน ณ ที่ไหน อิติ ดังนี้ จ ก็ อหํ อ. หม่อมฉัน จุตา เคลื่อนแล้ว อิโต ฐานโต จากที่นี้ น ชานามิ ย่อมไม่ทราบว่า อหํ อ.หม่อมฉัน คนฺตฺวา ไปแล้ว นิพฺพตฺติสฺสามิ จักบังเกิด กตฺถ ฐาเน ในที่ไหน (อิติ) ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ทตฺวา ทรงประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่งอันสาธุการ ทุติยํ ที่สองวา มยา ปุจฺฉิตปญฺโหเอว อ. ปัญหาอันอันเราถามแล้วนั่นเทียว ตยา อันเธอ วิสฺสชฺชิโต เฉลยแล้ว อิติ ดังนี้ อสฺสา กุมาริกาย แก่นางกุมาริกานั้น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อุตฺตรึปิ แม้ยิ่งขึ้นว่า อถ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่ ตฺวํ อ. เธอ (มยา) ปุฏฺฐา ผู้อันเราถามแล้วว่า ตฺวํ อ.

เธอ น ชานาสิ ย่อมไม่ทราบหรือ อิติ ดังนี้ วเทสิ ย่อมกล่าวว่า อหํ อ. หม่อมฉัน ชานามิ ย่อมทราบ อิติ ดังนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (กุมาริกา) อ. นางกุมาริกา (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ. หม่อมฉัน ชานามิ ย่อมทราบ มม มรณภาวํเอว ซึ่งความเป็นคืออันตาย แห่งหม่อมฉันนั่นเทียว ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อหํ อ. หม่อมฉัน วเทมิ ย่อมกราบทูล เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ทตฺวา ทรงประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่งอันสาธุการ ตติยํ ที่สามว่า มยา ปุจฺฉิตปญฺโหเอว อ. ปัญหาอันอันเราถามแล้วนั่นเทียว ตยา อันเธอ วิสฺสชฺชิโต เฉลยแล้ว อิติ ดังนี้ อสฺสา กุมาริกาย แก่นางกุมาริกานั้น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อุตฺตรึปิ แม้ยิ่งขึ้นว่า อถ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่ ตฺวํ อ. เธอ (มยา) ปุฏฺฐา ผู้อันเราถามแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ ชานาสิ ย่อมทราบหรือ อิติ ดังนี้ วเทสิ ย่อมกล่าวว่า อหํ อ. หม่อมฉัน น ชานามิ ย่อมไม่ทราบ อิติ ดังนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (กุมาริกา) อ. นางกุมาริกา (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ. หม่อมฉัน ชานามิ ย่อมทราบ มม มรณภาวํเอว ซึ่งความเป็นคืออันตาย แห่งหม่อมฉันนั่นเทียว น ชานามิ ย่อมไม่ทราบว่า ปน ก็ อหํ อ. หม่อมฉัน มริสฺสามิ จักตาย รตฺตินฺทิวปุพฺพณฺหาทีสุ กาเลสุ ในกาล ท. มีกลางคืนและกลางวันและเวลาเช้าเป็นต้นหนา อสุกกาเล นาม ชื่อในกาล

โน้น อิติ ดังนี้ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อหํ อ. หม่อมฉัน วเทมิ ย่อมกราบทูล เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ทตฺวา ทรงประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่งอันสาธุการ จตุตฺถํ ที่สี่ว่า มยา ปุจฺฉิตปญฺโหเอว อ. ปัญหาอันอันเราถามแล้วนั่นเทียว ตยา อันเธอ วิสฺสชฺชิโต เฉลยแล้ว อิติ ดังนี้ อสฺสา กุมาริกาย แก่นางกุมาริกานั้น อามนฺเตตฺวา ตรัสเตือนแล้ว ปริสํ ซึ่งบริษัท วตฺวา ตรัสแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. น ชานาถ ย่อมไม่ทราบ เอตฺตกํ นาม วจนํ ซึ่งคำชื่ออันมีประมาณเท่านี้ อิมาย กุมาริกาย กถิตํ อันอันนางกุมาริกานี้กล่าวแล้ว เกวลํ อุชฺฌายถเอว ย่อมยกโทษอย่างเดียวนั่นเทียว หิ เพราะว่า ปญฺญจกฺขุ อ. จักษุคือปัญญา เยสํ ชนานํ ของชน ท. เหล่าใด นตฺถิ ย่อมไม่มี เต ชนา อ. ชน ท. เหล่านั้น อนฺธาเอว เป็นคนบอดนั่นเทียว (โหนฺติ) ย่อมเป็น ปญฺญจกฺขุ อ. จักษุคือปัญญา เยสํ ชนานํ ของชน ท. เหล่าใด อตฺถิ มีอยู่ เตเอว ชนา อ. ชน ท. เหล่านั้นนั่นเทียว จกฺขุมนฺโต เป็นผู้มีจักษุ (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

อยํ โลโก อ. สัตวโลกนี้ อนฺธภูโต เป็นผู้เป็นคน
บอดเป็นแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น ตนุโก ชโน
อ. ชน น้อยคน เอตฺถ โลเก ในโลกนี้ วิปสฺสติ
จะเห็นแจ้ง อปฺโป ชโน อ. ชนน้อยคน คจฺฉติ

จะไป สคฺคาย สู่สวรรค์ สกุโณ อิว ราวกะ
อ. นก ชาลมุตฺโต ตัวพ้นแล้วจากข่าย (อปฺโป) เป็น
สัตว์น้อย (โหนฺโต) เป็นอยู่ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โลกิยมหาชโน อ. โลกิยมหาชน อยํ นี้ อนฺธภูโต เป็นผู้ชื่อว่าเป็นคนบอดเป็นแล้ว อภาเวน เพราะความไม่มี ปญฺญาจกฺขุโน แห่งจักษุคือปัญญา (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทฑฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า อยํ โลโก อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ชโน อ. ชน ตนุโก น้อยคน คือว่า น พหุ ไม่มาก เอตฺถ โลเก ในโลกนี้ วิปสฺสติ จะเห็นแจ้ง อนิจฺจาทิวเสน ด้วยอำนาจแห่งลักษณะ มีลักษณะอันไม่เที่ยงเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ (ปทฑฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า ตนุเกตฺถ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า วฏฺฏเกสุ ในนกกระจาบ ท. เฉเกน สากุณิเกน ชาเลน โอตฺถริตฺวา คยฺหมาเนสุ ตัวอันบุคคลผู้ฆ่าซึ่งนกแล้วเป็นอยู่ ผู้ฉลาดตลบแล้ว ด้วยข่าย จับเอาอยู่หนา โกจิเอว วฏฺฏโก อ. นกกระจาบ บางตัวนั่นเทียว มุจฺจติ ย่อมหลุด ชาลโต จากข่าย เสสา วฏฺฏกา อ.นกกระจาบ ท. ตัวเหลือ ปวิสนฺติ ย่อมเข้าไป อนฺโชาลํเอว สู่ภายในแห่งข่ายนั่นเทียว ยถา ฉันใด สตฺเตสุ ในสัตว์ ท. มารชาเลน โอตฺถเตสุ ผู้อันข่ายคือมารรวบไว้แล้วหนา พหู สตฺตา อ. สัตว์ ท. มาก อปายคามิโน เป็นผู้มีปกติไปสู่อบาย โหนฺติ ย่อมเป็น สตฺโต อ. สัตว์ อปฺโป น้อยตัว คือว่า โกจิเอว

บางตัวนั่นเทียว คจฺฉติ จะไป สคฺคาย สู่สวรรค์ คือว่า ปาปุณาติ จะถึง สุคตึ วา ซึ่งสุคติหรือ นิพฺพานํ วา หรือว่าซึ่งพระนิพพาน ตถา ฉันนั้น อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ชาลมุตโตว อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องอสทิสทาน

๑๓. ๕๕/๕ ตั้งแต่ ราชาปิ โทมนสฺสปฺปตฺโต เอวรูปาย เป็นต้นไป.

ราชาปิ แม้ อ. พระราชา โทมนสฺสปฺปตฺโต ผู้ทรงถึงแล้วซึ่งความโทมนัส (จินฺเตตฺวา) ทรงพระดำริแล้วว่า สตฺถา อ. พระศาสดา อกตฺวา ไม่ทรงกระทำแล้ว อนุโมทนํ ซึ่งอนุโมทนา อนุจฺฉวิกํ อันสมควร มยฺหํ แก่เรา ทานํ ทตฺวา ฐิตสฺส ผู้ถวายแล้ว ซึ่งทาน จึงยืนอยู่แล้ว มชฺเฌ ในท่ามกลาง ปริสาย แห่งบริษัท เอวรูปาย อันมีรูปอย่างนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว คาถํเอว ซึ่งพระคาถานั่นเทียว อุฏฺฐาย เสด็จลุกขึ้นแล้ว อาสนา จากอาสนะ คโต เสด็จไปแล้ว อนนุจฺฉวิกํ ทานํ อ. ทาน อันไม่สมควร มยา สตฺถุ อนุจฺฉวิกํ ทานํ อกตฺวา กตํ จักเป็นทานอันเรา ไม่กระทำ ซึ่งทาน อันสมควร แก่พระศาสดา แล้วกระทำแล้ว ภวิสฺสติ จัก เป็น อกปฺปิยภณฺฑํเอว อ. ภัณฑะอันเป็นอกัปปิยะนั้นเทียว (มยา) กปฺปิยภณฺฑํ อกตฺวา ทินฺนํ จักเป็นของอันเรา ไม่กระทำแล้ว ซึ่งภัณฑะอันเป็นกัปปิยะ ถวายแล้ว ภวิสฺสติ จักเป็น สตฺถารา อันพระศาสดา กุปิเตน พึงเป็นผู้ทรงพระพิโรธแล้ว เม แก่เรา ภวิตพฺพํ พึงเป็น (สตฺถารา) ยสฺส กสฺสจิ นาม ปุคฺคลสฺส ทานานุรูปํ อนุโมทนํ กาตุํ อ. อัน อันพระศาสดา ทรงกระทำ ซึ่งอนุโมทนา อันสมควรแก่ทาน แก่บุคคล ชื่อคนใดคนหนึ่ง วฏฺฏติ ย่อมควร อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว วิหารํ สู่พระวิหาร วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ

ซึ่งพระศาสดา อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ วจนํ ซึ่งพระดำรัสนี้ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทานํ อ. ทาน ทาตพฺพยุตฺตกํ อันสมควรแล้วแก่ความเป็นทานอันบุคคลพึงถวาย เม อันหม่อมฉัน น ทินฺนํ ไม่ถวายแล้ว กึ นุ โข หรือหนอแล อุทาหุ หรือว่า อกปฺปิยภณฺฑํเอว อ. ภัณฑะอันเป็นอกัปปิยะนั่นเทียว (เม) อันหม่อมฉัน อทฺตวา ไม่ถวายแล้ว กปฺปิยภณฺฑํ ซึ่งภัณฑะอันเป็นกัปปิยะ ทานารูปํ อัน สมควรแก่ท่าน ทินฺนํ ถวายแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระ ศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้วว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร เอตํ การณํ อ. เหตุนี้ กึ อะไร อิติ ดังนี้ ฯ (ราชา) อ. พระราชา (อาห) กราบทูลแล้วว่า อนุโมทนา อ. การอนุโมทนา ทานานุจฺฉวิกา อันสมควรแก่ท่าน ตุมฺเหหิ อันพระองค์ ท. น กตา ไม่ทรงกระทำแล้ว เม แก่หม่อมฉัน อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร ทานํ อ. ทาน อนจฺฉวิกํเอวํ อันสมควรนั่นเทียว เต อันพระองค์ ทินฺนํ ทรงถวายแล้ว หิ จริงอยู่ เอตํ ทานํ อ. ทานนั่น อสทิสทานํ อ. อสทิสทานนี้ (เกนจิ) อันใคร ๆ สกฺกา อาจ ทาตุํ เพื่ออัน ถวาย พุทฺธสฺส แก่พระพุทธเจ้า เอกสฺส พระองค์เดียว เอกวารํเอว สิ้นวาระเดียวนั่นเทียว ทานํ อ. ทาน เอวรูปํ นาม ชื่ออันมีรูปอย่างนี้ ทุทฺทํ เป็นทานอันบุคลถวายได้โดยยาก ปุน อีก (โหติ) ย่อม เป็น อิติ ดังนี้ ฯ (ราชา) อ. พระราชา (ปุจฺฉิ) ทูลถามแล้วว่า

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อถ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่ ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. น กริตฺถ ไม่ทรงกระทำแล้ว อนุโมทนํ ซึ่งอนุโมทนา ทานานุรูปํ อันสมควรแก่ทาน เม ของหม่อมฉัน กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร (อหํ) อ. อาตมภาพ (น กรึ) ไม่กระทำแล้ว (อนุโมทนํ) ซึ่งอนุโมทนา (ทานนานุรูปํ) อันสมควรแก่ทาน (เต) ของพระองค์ ปริสาย อสุทฺธตฺตา เพราะความที่แห่งบริษัทเป็นบริษัทไม่บริสุทธิ์แล้ว อิติ ดังนี้ ฯ (ราชา) อ. พระราชา (ปุจฺฉิ) ทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โทโส อ. โทษ โก นุ โข อะไรหนอแล (อตฺถิ) มีอยู่ ปริสาย แก่บริษัท อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา อาโรเจตฺวา ตรัสบอกแล้ว จิตฺตวารํ ซึ่งวาระแห่งจิต อมจฺจานํ ของอำมาตย์ ท. ทฺวินฺนํปิ แม้สอง อสฺส รญฺโญ แก่พระราชานั้น อาจิกฺขิ ตรัสบอกแล้ว อนุโมทนา (อตฺตนา) อกตภาวํ ซึ่งความที่แห่งอนุโมทนาเป็นกิริยาอันพระองค์ไม่ทรงกระทำแล้ว ปฏิจฺจ เพราะอาศัย อนุกมฺปํ ซึ่งความอนุเคราะห์ กาเฬ ในอำมาตย์ชื่อว่ากาฬะ ฯ ราชา อ. พระราชา ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า กาฬ ดูก่อนกาฬ กิรได้ยินว่า เอวํ จินฺตนํ อ. ความคิดอย่างนี้ เต อันท่าน จินฺติตํ คิดแล้ว สจฺจํ จริงหรือ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (เอวํ จินฺตนํ) อ. ความคิดอย่างนี้ (เม) อันข้าพระองค์ (จินฺติตํ) คิดแล้ว สจฺจํ จริง อิติ ดังนี้ (กาเฬน) อันอำมาตย์

ชื่อว่ากาฬะ วุตฺเต กราบทูลแล้ว (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า มยิ ครั้น
เมื่อเรา สทฺธึ กับ ปุตฺตทาเรหิ ด้วยบุตรและทาระ ท. มม ของเรา
อคฺคเหตฺวา ไม่ถือเอาแล้ว สนฺตกํ วตฺถุํ ซึ่งวัตถุอันเป็นของมีอยู่
ตว ของท่าน เทนฺเต ถวายอยู่ สนฺตกํ วตฺถุํ ซึ่งวัตถุอันเป็นของมีอยู่
อตฺตโน ของตน หานิ อ. ความเสื่อม กา อะไร (โหติ) ย่อมมี
ตุยฺหํปิ แม้แก่ท่าน ยํ วตฺถุ อ. วัตถุใด มยา อันเรา ทินฺนํ
ให้แล้ว เต แก่ท่าน ตํ วตฺถุ อ. วัตถุนั้น (มยา) ทินฺนํเอว
จงเป็นวัตถุอันเราให้แล้วนั่นเทียว โหตุ จงเป็น ปน แต่ว่า ตฺวํ
อ. ท่าน นิกฺขม จงออกไป รฏฺฐโต จากแว่นแคว้น เม ของเรา
อิติ ดังนี้ นีหริตฺวา ทรงนำออกแล้ว ตํ กาฬํ ซึ่งอำมาตย์ชื่อว่า
กาฬะนั้น รฏฺฐา จากแว่นแคว้น ปกฺโกสาเปตฺวา ทรงยังราชบุรุษให้
ร้องเรียกมาแล้ว ชุณฺหํ ซึ่งอำมาตย์ชื่อว่าชุณหะ ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถาม
แล้วว่า กิร ได้ยินว่า เอวํ จินฺตนํ อ. ความคิดอย่างนี้ เต อันท่าน
จินฺติตํ คิดแล้ว สจฺจํ จริงหรือ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า
(เอวํ จินฺตนํ) อ. ความคิดอย่างนี้ (เม) อันข้าพระองค์ (จินฺติตํ)
คิดแล้ว สจฺจํ จริง ดังนี้ (ชุณฺเหน) อันอำมาตย์ชื่อว่าชุณหะ
วุตฺเต กราบทูลแล้ว (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า มาตุล ดูก่อนลุง สาธุ
อ. ดีละ อหํ อ. เรา ปสนฺโน เป็นผู้เลื่อมใสแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น
ตฺวํ อ. ท่าน คเหตฺวา จงถือเอาแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา
มม ของเรา เทหิ จงถวาย ทานํ ซึ่งทาน ทิวสานิ สิ้นวัน ท.
สตฺต ๗ มยา ทินฺนนิยาเมนเอว โดยทำนองแห่งทานอันอันเราถวายแล้ว

นั่นเทียว อิติ ดังนี้ นิยฺยาเทตฺวา ทรงมอบให้แล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา สตฺตาหํ ตลอดวัน ๗ ตสฺส ชุณฺหสฺส แก่อำมาตย์ชื่อว่าชุณหะนั้น อาห กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. ปสฺสถ ขอจงทอดพระเนตร กรณํ ซึ่งการกระทำ พาลสฺส แห่งคนเขลา (พาโล) อ. คนเขลา อทาสิ ได้ให้แล้ว ปหารํ ซึ่งอันประหาร ทาเน ในทาน มยา เอวํ ทินฺเน อันอันหม่อมฉันถวายแล้ว อย่างนี้ อิติ ดังนี้ สตฺถารํ กะพระศาสดา ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร อาม ขอถวายพระพร (เอวํ) อ. อย่างนั้น พาลา นาม ชื่อ อ. คนเขลา ท. อนภินนฺทิตฺวา ไม่เพลิดเพลินเฉพาะแล้ว ทานํ ซึ่งทาน ปรสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลอื่น ทุคฺคติปรายนา เป็นผู้มีทุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า โหนฺติ ย่อมเป็น ปน ส่วนว่า ธีรา อ. ปราชญ์ ท. อนุโมทิตฺวา อนุโมทนาแล้ว ทานํ ซึ่งทาน ปเรสํปิ ชนานํ ของชน ท. แม้เหล่าอื่น สคฺคปรายนาเอว เป็นผู้มีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้านั่นเทียว โหนฺติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

กทริยา อ. ชนผู้ตระหนี่ ท. วชนฺติ จะไป เทวโลกํ สู่เทวโลก น เว หามิได้แล พาลา หเว อ. คนเขลา ท. แล น ปสํสนฺติ ย่อมไม่สรรเสริญ ทานํ ซึ่งทาน จ ส่วนว่า ธีโร อ.ปราชญ์ อนุโมทนาโน อนุโมทนาอยู่ ทานํ ซึ่งทาน เตน-

เอว การเณน เพราะเหตุนั้นนั่นเทียว โส ธีโร
อ. ปราชญ์นั้น สุขี เป็นผู้มีความสุข ปรตฺถ
โลเก ในโลกเบื้องหน้า โหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ถทฺธมจฺฉริโน ผู้มีความตระหนี่ทั้งกระด้าง (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า กทริยา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อชานนกา ผู้ไม่รู้ อิธโลกปรโลกตฺถํ ซึ่งประโยชน์ในโลกนี้และโลกในเบื้องหน้า (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า พาลา อิติ ดังนี้ ฯ ปณฺฑิโต อ. บัณฑิต ธีโร อิติ ชื่อว่าปราชญ์ ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถว่า โส ธีโร อ. ปราชญ์นั้น อนุภวมาโน เมื่อเสวย ทิพฺพสมฺปตฺตึ ซึ่งสมบัติอันเป็นทิพ สุขี ชื่อว่าเป็นผู้มีความสุข ปรโลเก ในโลกเบื้องหน้า โหติ ย่อมเป็น ทานานุโมทนปุญฺเญน เพราะบุญอันเกิดแต่การอนุโมทนาซึ่งทาน เตนเอว นั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองบทว่า สุขี ปรตฺถ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องมารธิดา

๑๔. ๖๑/๑๕ ตั้งแต่ พฺราหฺมโณ สตฺถุ รูปสิรึ โอโลเกนฺโต เป็นต้นไป.

พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ โอโลเกนฺโต แลดูอยู่ รูปสิรึ ซึ่งสิริแห่งพระรูป สตฺถุ ของพระศาสดา จินฺเตตฺวา คิดแล้ว ปุริโส นาม ชื่อ อ. บุรุษ สทิโส ผู้เช่นกับ อิมินา ปุริเสน ด้วยบุรุษนี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี อิมสฺมึ โลเก ในโลกนี้ อยํ ปุริโส อ. บุรุษนี้ อนุจฺฉวิโก เป็นผู้สมควร ธีตุ แก่ธิดา มยฺหํ ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น อหํ อ. เรา ทสฺสามิ จักให้ ธีตรํ ซึ่งธิดา อิมสฺส ปุริสสฺส แก่บุรุษนี้ อิติ ดังนี้ อาห กราบทูลแล้วว่า สมณ ข้าแต่พระสมณะ ธีตา อ. ธิดา เอกา คนหนึ่ง มยฺหํ ของเรา อตฺถิ มีอยู่ อหํ อ. เรา อปสฺสนฺโต ไม่เห็นอยู่ ปุริสํ ซึ่งบุรุษ อนุจฺฉวิกํ ผู้สมควร ตสฺสา ธีตุ แก่ธิดานั้น น อทาสึ ไม่ได้ให้แล้ว ตํ ธีตรํ ซึ่งธิดานั้น กสฺสจิ แก่ใคร ๆ ปน ส่วนว่า ตวํ อ. ท่าน อนุจฺฉวิโก เป็นผู้สมควร อสฺสา ธีตุ แก่ธิดานั้น (อสิ) ย่อมเป็น อหํ อ. เรา ทาตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันให้ ธีตรํ ซึ่งธิดา เต แก่ท่าน กตฺวา กระทำ ปาทปริจาริกํ ให้เป็นผู้บำเรอซึ่งเท้า (อมฺหิ) ย่อมเป็น อหํ อ. เรา อาเนมิ จะนำมา นํ ธีตรํ ซึ่งธิดานั้น ยาว เพียงใด ตฺวํ อ. ท่าน ติฏฺฐาหิ จงยืนอยู่ อิธเอว ฐาเน ในที่นี้นั่นเทียว ตาว เพียงนั้น อิติ ดังนี้ สตฺถารํ กะพระศาสดา ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา

ทรงสดับแล้ว กถํ ซึ่งถ้อยคำ ตสฺส พฺราหฺมณสฺส ของพราหมณ์นั้น นเอว อภินนฺทิ ไม่ทรงเพลิดเพลินเฉพาะแล้วนั้นเทียว น ปฏิกฺโกสิ ไม่ทรงคัดค้านแล้ว ฯ พฺราหฺมโณปิ แม้ อ. พราหมณ์ คนฺตฺวา ไปแล้ว เคหํ สู่เรือน อาห กล่าวแล้วว่า โภติ แน่ะนางผู้เจริญ อชฺช ในวันนี้ ปุริโส อ. บุรุษ อนุจฺฉวิโก ผู้สมควร ธีตุ แก่ธิดา เม อันฉัน ทิฏฺโฐ เห็นแล้ว มยํ อ. เรา ท. ทสฺสาม จักให้ นํ ธีตํ ซึ่งธิดา นั้น ตสฺส ปุริสสฺส แก่บุรุษนั้น อิติ ดังนี้ พฺราหฺมณึ กะนางพราหมณี ธีตรํ ยังธิดา อลงฺการาเปตฺวา ให้ประดับแล้ว อาทาย พาเอาแล้ว อคมาสิ ได้ไปแล้ว ตํ ฐานํ สู่ที่นั้น สทฺธึ กับ พฺราหฺมณิยา ด้วย นางพราหมณี ฯ มหาชโนปิ แม้ อ. มหาชน กุตูหลชาโต ผู้มีความโกลาหลเกิดแล้ว นิกฺขมิ ออกไปแล้ว ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อฏฺฐตฺวา ไม่ประทับยืนอยู่แล้ว พฺราหฺมเณน วุตฺตฏฺฐาเน ในที่อันอันพราหมณ์กล่าวแล้ว ทสฺเสตฺวา ทรงแสดงแล้ว ปทเจติยํ ซึ่งเจดีย์คือรอยพระบาท ตตฺถ ฐาเน ในที่นั้น อฏฺฐาสิ ได้ประทับยืนอยู่แล้ว อญฺญสฺมึ ฐาเน ในที่อื่น ฯ กิร ได้ยินว่า ปทเจติยํ อ. เจดีย์คือรอยพระบาท พุทฺธานํ ของพระพุทธเจ้า ท. ปญฺญายติ ย่อมปรากฏ อิทํ ปทเจติยํ อสุโก นาม ปุคฺคโล ปสฺสตุ อิติ อธิฏฺฐหิตฺวา (พุทฺทฺธานํ) อกฺกนฺตฏฺฐาเนเอว ในที่แห่งพระพุทธเจ้า ท. ทรงอธิษฐานแล้วว่า อ. บุคคลชื่อโน้น จงเห็น ซึ่งเจดีย์คือรอยเท่านี้ ดังนี้ ทรงเหยียบแล้วนั่นเทียว ฯ ปสฺสนฺโต นาม ปุคฺคโล อ. บุคคล ชื่อว่าผู้เห็นอยู่ ตํ ปทเจติยํ ซึ่งเจดีย์คือรอยพระบาทนั้น

เสสฏฺฐาเน ในที่อันเหลือ นตฺถิ ย่อมไม่มี ฯ พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ อนฺตนา สทฺธึ คจฺฉมานาย พฺราหฺมณิยา ปุฏฺโฐ ผู้อันนางพราหมณี ผู้ไปอยู่ กับด้วยตน ถามแล้วว่า โส ปุริโส อ. บุรุษนั้น (วสติ) ย่อมอยู่ กหํ ฐาเน ณ ที่ไหน อิติ ดังนี้ (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า อหํ อ. เรา อวจํ ได้กล่าวแล้วว่า ตฺวํ อ. ท่าน ติฏฺฐาหิ จงยืนอยู่ อิมสฺมึ ฐาเน ในที่นี้เถิด อิติ ดังนี้ ตํ ปุริสํ กะบุรุษนั้น อิติ ดังนี้ โอโลเกนฺโต แลดูอยู่ ทิสฺวา เห็นแล้ว ปทวลญฺชํ ซึ่งเครื่องใช้สอยแห่งรอยเท้า ทสฺเสสิ แสดงแล้วว่า อิทํ ปทวลญฺชํ อ. รอยเท้าอันเป็นเครื่องใช้สอยนี้ ปทํ เป็นรอยเท้า อสฺส ปุริสสฺส ของบุรุษนั้น (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

สา พฺราหฺมณี อ. นางพราหมณีนั้น วตฺวา กล่าวแล้ว พฺราหฺมณ ข้าแต่พราหมณ์ อิทํ ปทํ อ. รอยเท้านี้ ปทํ เป็นรอยเท้า กามโภคิโน ปุคฺคลสฺส ของบุคคลผู้มีการบริโภคซึ่งกาม (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ อิติ ดังนี้ (อตฺตโน) ลกฺขณมนฺตกุสลตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้ฉลาดในมนต์อันเป็นเครื่องทำนายซึ่งลักษณะ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า โภติ แน่ะนางผู้เจริญ ตฺวํ อ. ท่าน ปสฺสสิ ย่อมเห็น สุํสุมารํ ซึ่งจระเข้ อุทกจาฏิมฺหิ ในตุ่มแห่งน้ำ โส สมโณ อ. สมณะนั้น มยา วุตฺโต ผู้อันเรากล่าวแล้วว่า อหํ อ. เรา ทสฺสามิ จักให้ ธีตรํ ซึ่งธิดา เต แก่ท่าน อิติ ดังนี้ (วจนํ) อ. คำ เม ของเรา เตนอปิ สมเณน อันพระสมณะแม้นั้น อธิวาสิตํ ให้อยู่ทับแล้ว อิติ ดังนี้ พฺราหฺมเณน อันพราหมณ์ วุตฺเต กล่าวแล้ว วตฺวา

กล่าวแล้วว่า พฺราหฺมณ ข้าแต่พราหมณ์ ตฺวํ อ. ท่าน วเทสิ กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ กิญฺจาปิ แม้ก็จริง ปน ถึงอย่างนั้น อิทํ ปทํ อ. รอยเท้านี้ ปทํ เป็นรอยเท้า นิกฺกิเลสสฺสเอว ปุคฺคลสฺส ของบุคคล ผู้มีกิเลสอันออกแล้วนั้นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคถา อิมํ นี้ว่า

หิ ก็ ปทํ อ. รอยเท้า รตฺตสฺส ปุคฺคลสฺส
ของบุคคล ผู้อันราคะย้อมแล้ว อุกฺกุฏิกํ พึงเป็น
รอยเท้ากระหย่ง ภเว พึงเป็น (ปทํ) อ. รอย
เท้า ทุฏฺฐสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคล ผู้อันโทษ
ประทุษร้ายแล้ว สหสา อนุปีฬิตํ เป็นรอยเท้า
อันส้นเท้าบีบตามแล้วโดยพลัน (โหติ) ย่อมเป็น ปทํ
อ. รอยเท้า มุฬฺหสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคล ผู้
หลงแล้ว อวกฑฺฒิตํ เป็นรอยเท้าอันปลายแห่งเท้าคร่า
ลงแล้ว โหติ ย่อมเป็น อิทํ ปทํ อ. รอยเท้านี้ อีทิสํ
อันเช่นนี้ ปทํ เป็นรอยเท้า วิวฏจฺฉทสฺส ปุคฺคลสฺส
ของบุคคล ผู้มีกิเลสอันเป็นเครื่องมุงบังอันเปิด
แล้ว (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

๑๕. ๖๔/๑๒ ตั้งแต่ สตฺถา เนว ตาสํ วจนํ มนสากาสิ เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา นเอว ตาสํ มารธีตูนํ วจนํ มนสิ อกาสิ ไม่ได้ทรงกระทำแล้ว ซึ่งคำของธิดาของมาร ท. เหล่านั้น ในพระทัยนั่นเทียว น อกฺขีนิ อุมฺมิเลตฺวา โอโลเกสิ ไม่ทรงลืมแล้วซึ่งพระเนตร ท. แลดูแล้ว ฯ มารธีตโร อ. ธิดาของมาร ท. (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อธิปฺปาโย อ. ความประสงค์ ปุริสานํ แห่งบุรุษ ท. อุจฺจาวโจ โข เป็นอาการทั้งสูงทั้งต่ำแล (โหติ) ย่อมเป็น เปมํ อ. ความรัก กุมาริกาสุ ในเด็กหญิง ท. โหติ ย่อมมี เกสญฺจิ ปุริสานํ แก่บุรุษ ท. บางพวก (เปมํ) อ. ความรัก ฐิตาสุ อิตฺถีสุ ในหญิง ท. ผู้ดำรงอยู่แล้ว ปฐมวเย ในวัยที่หนึ่ง (โหติ) ย่อมมี เกสญฺจิ ปุริสานํ แก่บุรุษ ท. บางพวก (เปมํ) อ. ความรัก ฐิตาสุ อิตฺถีสุ ในหญิง ท. ผู้ดำรงอยู่แล้ว มชฺฌิมวเย ในวัยอันมีในท่ามกลาง (โหติ) ย่อมมี เกสญฺจิ ปุริสานํ แก่บุรุษ ท. บางพวก (เปมํ) อ. ความรัก ฐิตาสุ อิตฺถีสุ ในหญิง ท. ผู้ดำรงอยู่แล้ว ปจฺฉิมวเย ในวัยอันมีในเบื้องหลัง (โหติ) ย่อมมี เกสญฺจิ ปุริสานํ แก่บุรุษ ท. บางพวก มยํ อ. เรา ท. ปโลภิสฺสาม จักประเล้าประโลม ตํ สมณํ ซึ่งพระสมณะนั้น นานปฺปกาเรหิ โดยประการต่าง ๆ ท. อิติ ดังนี้ ปุน อีก เอเกกา คนหนึ่งคนหนึ่ง อภินิมฺมินิตวา เนรมิตแล้ว อตฺตภาเว ซึ่งอัตภาพ ท. สตํ อันมีร้อยเป็นประมาณ สตํ อันมีร้อยเป็นประมาณ กุมาริกาวณฺณาทิวเสน ด้วยอำนาจแห่งวรรณะมีวรรณะของเด็กหญิงเป็นต้น กุมาริกาโย จ เป็นเด็กหญิงด้วย อวิชาตา

จ เป็นหญิงผู้ไม่คลอดแล้วด้วย สกึวิชาตา จ เป็นหญิงผู้คลอดแล้วคราวเดียวด้วย ทุวิชาตา จ เป็นหญิงผู้คลอดแล้วสองครั้งแล้ว มชฺฌิมิตฺถิโย จ เป็นหญิงผู้มีในท่ามกลางด้วย มหลฺลกิตฺถิโย จ เป็นหญิงผู้แก่ด้วย หุตฺวา เป็น อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ฉกฺขตฺตุํ ๖ ครั้ง อาหํสุ กราบทูลแล้วว่า สมณ ข้าแต่พระสมณะ มยํ อ. ดิฉัน ท. ปริจาเรม จะบำเรอ ปาเท ซึ่งพระบาท ท. เต ของพระองค์ อิติ ดังนี้ ฯ

ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า อธิมุตฺโต ทรงน้อมไปแล้ว อุปธิสงฺขเย ในความสิ้นไปพร้อมแห่งกิเลสเป็นเครื่องเข้าไปทรงไว้ อนุตฺตเร อันยอดเยี่ยม ยถาตํ ฉันใดแล น อกาสิ ไม่ได้ทรงกระทำแล้ว ตํปิ มารธีตูนํ วจนํ ซึ่งคำ ของธิดาของมาร ท. แม้นั้น มนสิ ในพระทัย (ตถา) ฉันนั้น อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ตุมฺเห อ. เธอ ท. อเปถ จงหลีกไปเถิด ตุมฺเห อ. เธอ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว กึ ซึ่งอะไร วายมถ ย่อมพยายาม เอวํ อย่างนี้ (ตุมฺเหหิ) เอวรูปํ นาม กมฺมํ อวีตราคานํ ชนานํ ปุรโต กาตุํ อ. อันอันเธอ ท. กระทำ ซึ่งกรรม ชื่ออันมีรูปอย่างนี้ ข้างหน้า ของชน ท. ผู้มีราคะอันไม่ไปปราศแล้ว วฏฺฏติ ย่อมควร ปน ส่วนว่า ราคาทโย กิเลสา อ. กิเลส ท. มีราคะเป็นต้น ตถาคตสฺส ปหีนา อันตถาคต ละได้แล้ว ตุมฺเห อ. เธอ ท. เนสฺสถ จักนำไป มํ ซึ่งเรา วเส ในอำนาจ อตฺตโน ของตน เกน การเณน ด้วยเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ตา มารธีตโร กะธิดาของมาร ท. เหล่านั้น อนุคจฺฉนฺติโย ผู้ไปตามอยู่

เอตฺตเกนอปิ การเณน ด้วยเหตุแม้อันมีประมาณเท่านี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

(ราคาทิกฺกิเลสชาตํ) อ. กิเลสชาตมีราคะเป็นต้น ยสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ชิตํ อันอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดทรงชนะแล้ว (เตน) อันพระองค์ น อวชิยติ ย่อมไม่กลับแพ้ โกจิ กิเลโส อ. กิเลสน้อยหนึ่ง โลเก ในโลก น อุยฺยาติ ย่อมไม่ไปหา (กิเลสชาตํ) ซึ่งกิเลสชาต อสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ชิตํ อันอันพระสัมมาสัมพุทธ-เจ้าพระองค์นั้นทรงชนะแล้ว ตุมฺเห อ. ท่าน ท. เนสฺสถ จักนำไป ตํ พุทฺธํ ซึ่งพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น อนนฺตโคจรํ ผู้มีอารมณ์อันไม่มีที่สุด อปทํ ผู้มีรอยหามิได้ เกน ปเทน ด้วยรอยอะไร ตณฺหา อ. ตัณหา ชาลินี อันมีข่าย วิสตฺติกา อันซ่านไปในอารมณ์อันมีอย่างต่าง ๆ นตฺถิ ย่อมไม่มี ยสฺส พุทฺธสฺส แก่พระพุทธเจ้าพระองค์ใด เนตเว เพื่ออันนำไป กุหิญฺจิ ภเว ในภพไหน ๆ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. เนสฺสถ จักนำไป ตํ พุทฺธํ ซึ่งพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น อนนฺตโคจรํ ผู้มีอารมณ์อันไม่มีที่สุด อปทํ ผู้มีรอยหามิได้ เกน ปเทน ด้วยรอยอะไร อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ราคา ทิกฺกิเลสชาตํ อ. กิเลสชาตมีราคะเป็นต้น ยสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เตน เตน มคฺเคน ชิตํ อันอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดทรงชนะแล้ว ด้วยมรรคนั้นนั้น (เตน) อันพระองค์ ย อวชิยติ ย่อมไม่กลับแพ้ คือว่า ทุชฺชตํ นาม ชื่อว่าเป็นกิเลสชาตอันพระองค์ทรงชนะชั่วแล้ว โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ อสมุทาจรณโต เพราะอันไม่ฟุ้งขึ้นด้วยดี ปุน อีก (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ยสฺส ชิตํ นาวชิยติ อิติ ดังนี้ ฯ (ปทจฺเฉโท) อ. การตัดซึ่งบทว่า น อุยฺยาติ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า โนยาติ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า ราคาทีสุ กิเลเสสุ ในกิเลส ท. มีราคะเป็นต้นหนา เอกกฺกิเลโสปิ แม้ อ. กิเลสอันหนึ่ง โกจิ น้อยหนึ่ง โลเก ในโลก นิวตฺติ นาม ชื่อว่าเป็นกิเลสกลับไป ปจฺฉโต ข้างหลัง น โหติ ย่อมไม่มี คือว่า น อนุพนฺธติ ย่อมไม่ติดตาม กิเลสชาติ ซึ่งกิเลสชาต ยสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ชิตํ อันอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดทรงชนะแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อปริยนฺตโคจรํ ผู้มีอารมณ์อันไม่มีที่สุดรอบ วเสน ด้วยอำนาจ สพฺพญฺญุตญฺญาณสฺส แห่งพระสัพพัญญุตญาณ อนนฺตารมฺมณสฺส อันมีอารมณ์อันไม่มีที่สุด (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อนนฺตโคจรํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ราคปทาทีสุ ปเทสุ ในรอย ท. มีรอย

คือราคะเป็นต้นหนา เอกปทํปิ แม้ อ. รอยรอยหนึ่ง นตฺถิ ย่อมไม่มี ยสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใด ตุมฺเห อ. ท่าน ท. เนสฺสถ จักนำไป ตํ สมฺมาสมฺพุทธํ ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น เกน ปเทน ด้วยรอยอะไร คือว่า ปน ก็ เอกปทํปิ แม้ อ. รอยรอยหนึ่ง นตฺถิ ย่อมไม่มี พุทฺธสฺส แก่พระพุทธเจ้า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. เนสฺสถ จักนำไป ตํ พุทฺธํ ซึ่งพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น อปทํ ผู้มีรอยหามิได้ เกน ปเทน ด้วยรอยอะไร (อิติ) ดังนี้ (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า เกน ปเทน อิติ ดังนี้ เป็นต้น ฯ

(วินิจฺฉโย) อ. วินิจฉัย ทุติยคาถายํ ในพระคาถาที่สอง (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ เอสา ตณฺหา นาม ชื่อ อ. ตัณหานั่น ชาลินี ชื่อว่ามีข่าย (วิคฺคเหน) เพราะวิเคราะห์ว่า ชาลํ อ. ข่าย อตฺถิ มีอยู่ อสฺสา ตณฺหาย แก่ตัณหานั้น อิติปิ ดังนี้บ้าง ว่า (ตณฺหา) อ. ตัณหา ชาลการิกา เป็นกิเลสชาติกระทำซึ่งข่าย (โหติ) ย่อมเป็น อิติปิ ดังนี้บ้าง ว่า (ตณฺหา) อ. ตัณหา ชาลูปมา เป็นกิเลสชาติเปรียบด้วยข่าย (โหติ) ย่อมเป็น อิติปิ ดังนี้บ้าง สํสิพฺพิตปิสิพฺพิตปริโยนทฺธตฺเถน เพราะอรรถว่าเย็บพร้อมแล้วและเย็บรอยแล้วและรัดรึงรอบแล้ว วิสตฺติกา ชื่อว่ามีอันซ่านไปในอารมณ์อันมีอย่างต่าง ๆ (ตสฺสา ตณฺหาย) วิสตฺตตาย เพราะความที่แห่งตัณหานั้นเป็นกิเลสชาติซ่านไปแล้ว อารมฺมเณสุ ในอารมณ์ ท. รูปาทีสุ มีรูปเป็นต้น (ตสฺสา ตณฺหาย) วิสาหารตาย เพราะความ

ที่แห่งตัณหานั้นเป็นกิเลสชาติเพียงดังว่าอาหารอันเจือด้วยยาพิษ (ตสฺสา ตณฺหา) วิสปุปฺผตาย เพราะความที่แห่งตัณหานั้นเป็นกิเลสชาติเพียงดังว่าดอกไม้อันเจือด้วยยาพิษ (ตสฺสา ตณฺหาย) วิสผลตาย เพราะความที่แห่งตัณหานั้นเป็นกิเลสชาติเพียงดังว่าผลไม้อันเจือด้วยยาพิษ (ตสฺสา ตณฺหาย) วิสปรโภคตาย เพราะความที่แห่งตัณหานั้นเป็นกิเลสชาติเพียงดังว่าเครื่องบริโภคอันเจือด้วยยาพิษ; อตฺโถ อ. อธิบาย ว่า สา เอวรูปา ตณฺหา อ. ตัณหาอันมีรูปอย่างนี้นั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี ยสฺส พุทฺธสฺส แก่พระพุทธเจ้าพระองค์ใด เนตุํ เพื่ออันนำไป กุหิญฺจิ ภเว ในภพไหน ๆ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. เนสฺสถ จักนำไป ตํ พุทฺธํ ซึ่งพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น อปทํ ผู้มีรอยหามิได้ เกน ปเทน ด้วยรอยอะไร อิติ ดังนี้ ฯ

เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงแห่งเทศนา ธมฺมาภิสมโย อ. การตรัสรู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม อโหสิ ได้มีแล้ว เทวตานํ แก่เทวดา ท. พหูนํ มาก ฯ มารธีตโรปิ แม้ อ. ธิดาของมาร ท. อนฺตรธายึสุ อันตรธานแล้ว ตตฺถเอว ฐาเน ณ ที่นั้นนั่นเทียว ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อาหริตฺวา ครั้นทรงนำมาแล้ว อิมํ ธมฺมเทศนํ ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ วตฺวา ตรัสแล้วว่า มาคนฺทิย ดูก่อนมาคันทิยะ อหํ อ. เรา อทฺทสํ ได้เห็นแล้ว มารธีตโร ซึ่งธิดาของมาร ท. ติสฺโส ๓ อิมา เหล่านี้ สมนฺนาคตา ผู้มาตามพร้อมแล้ว อตฺตภาเวน ด้วยอัตภาพ สุวณฺณกฺขนฺธสทิเสน อันเช่นกับด้วยแท่งแห่งทอง เสมฺหาทีหิ อสุจีหิ อปลิพุทฺเธน อันอันของไม่สะอาด ท. มีเสมหะ

เป็นต้น ไม่ติดรอบแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน ตทาปิ แม้ในกาลนั้น ฉนฺโท อ. ความพอใจ เมถุนสฺมึ ในเมถุน น อโหสิ ไม่ได้มีแล้ว เม แก่เรา ปน ก็ สรีรํ อ. สรีระ ธีตุ ของธิดา ตว ของท่าน ทฺวตฺตึสาการกุณปปริปูรํ เป็นธรรมชาตเต็มรอบด้วยซากศพคืออาการ ๓๒ (โหติ) ย่อมเป็น อสุจิฆโฏ วิย ราวกะ อ. หม้อแห่งของไม่สะอาด จิตฺโต อันวิจัตร พหิ ในภายนอก สเจปิ แม้ถ้าว่า ปาโท อ. เท้า มม ของเรา อสุจิมกฺขิโต พึงเป็นเท้าอันของไม่สะอาดเปื้อนแล้ว ภเวยฺย พึงเป็นไซร้ จ อนึ่ง อยํ ตว ธีตา อ. ธิดาของท่านนี้ ติฏฺเฐยฺย พึงยืนอยู่ อุมฺมารฏฺฐาเน ในที่แห่งธรณี ตถาปิ แม้ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่ อหํ อ. เรา น ผุเสยฺยํ ไม่พึงถูกต้อง สรีรํ ซึ่งสรีระ อสฺสา ตว ธีตุ ของธิดาของท่านนั้น ปาทํ ด้วยเท้า อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ฉนฺโทอปิ แม้ อ. ความพอใจ เมถุนสฺมึ ในเมถุน
น อโหสิ ไม่ได้มีแล้ว (เม) แก่เรา ทิสฺวาน
เพราะเห็น ตณฺหํ จ ซึ่งนางตัณหาด้วย อรตึ จ
ซึ่งนางอรดีด้วย ราคํ จ ซึ่งนางราคาด้วย (ฉนฺโท)
อ. ความพอใจ (เมถุนสฺมึ) ในเมถุน (ภวิสฺสติ)
จักมี (เม) แก่เรา (ทิสฺวาน) เพราะเห็น อิทํ
ตว ธีตุ สรีรํ ซึ่งสรีระของธิดาของท่านนี้ มุตฺต-
กรีสปุณฺณํ อันเต็มแล้วด้วยมูตรและคูถ กึเอว
อย่างไรนั่นเทียว อหํ อ. เรา น อิจฺเฉ ย่อมไป

ปรารถนา สมฺผุสิตุํ เพื่ออันถูกต้อง นํ ตว ธีตุ สรีรํ ซึ่งสรีระของธิดาของท่านนั้น ปาทาปิ แม้ด้วยเท้า อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องยมกปาฏิหาริย์

๑๖. ๖๙/๗ ตั้งแต่ สตฺตเม ทิวเส อายสฺมโต จ เป็นต้นไป.

สตฺตเม ทิวเส ในวันที่ ๗ คนฺตฺวา เอกสฺมึ ปิฏฺฐิปาสาเณ ฐตฺวา จีวรํ ปารุปนกาเล ในกาลอันเป็นที่ไป แล้วยืน บนหลังแห่งหินดาด แห่งหนึ่ง แล้วห่ม ซึ่งจีวร (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า มยํ อ. เรา ท. จริสฺสาม จักเที่ยวไป ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ ปิณฺฑาย เพื่อ บิณฑบาต อิติ ดังนี้ อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส จ แห่งพระเถระ ชื่อว่ามหาโมคคัลลานะ ผู้มีอายุด้วย อายสฺมโต ปิณฺโฑลภารทฺวาชสฺส จ แห่งพระเถระชื่อว่าปิณโฑลภารทวาชะ ผู้มีอายุด้วย ธุตฺตกา อ. นักเลง ท. กถํ ยังถ้อยคำว่า อมฺโภ แน่ะผู้เจริญ ปุพฺเพ ในกาลก่อน ฉ สตฺถาโร อ. ครู ท. ๖ วทึสุ กล่าวแล้วว่า มยํ อ. เรา ท. อรหนฺตา เป็น พระอรหันต์ โลเก ในโลก อมฺห ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ปน ก็ ราชคหเสฏฺฐิโน เมื่อเศรษฐีในเมืองราชคฤห์ อุสฺสาเปตฺวา ยัง บุคคลให้ยกขึ้นแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร วทนฺตสฺส กล่าวอยู่ว่า สเจ ถ้าว่า อรหา อ. อรหันต์ อตฺถิ มีอยู่ไซร้ (โส อรหา) อ. พระอรหันต์ นั้น อาคนฺตฺวา จงมาแล้ว อากาเสน โดยอากาศ คณฺหาตุ จงถือ เอาเถิด อิติ ดังนี้ อชฺช อ. วันนี้ ทิวโส เป็นวัน สตฺตโม ที่ ๗ (โหติ) ย่อมเป็น เอโกปิ ปุคฺคโล อ. บุคคลแม้คนหนึ่ง อุปฺปตนฺโต

นาม ชื่อว่าผู้เหาะขึ้นอยู่ อากาเส ในอากาศ (วจเนน) ด้วยคำว่า อหํ อ. เรา อรหา เป็นพระอรหันต์ (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี อชฺช ในวันนี้ โลเก อรหนฺตานํ นตฺถิภาโว อ. ความที่แห่งพระอรหันต์ ท. ไม่มีอยู่ ในโลก โน อันเรา ท. ญาโต รู้แล้ว อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ฯ

มหาโมคฺคลฺลาโน อ. พระเถระชื่อว่ามหาโมคคัลลานะ อายสฺมา ผู้มีอายุ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ กถํ ซึ่งถ้อยคำนั้น อาห กล่าวแล้วว่า ภารทฺวาช แน่ะภารทวาชะ อาวุโส ผู้มีอายุ วจนํ อ. คำ อิเมสํ ธุตฺตกานํ ของนักเลง ท. เหล่านี้ เต อันท่าน สุตํ ฟังแล้วหรือ อิเม ธุตฺตกา อ. นักเลง ท. เหล่านี้ วทนฺติ ย่อมกล่าว ปริคฺคณฺหนฺตา วิย เพียงดังว่าถือเอารอบอยู่ พุทฺธสาสนํ ซึ่งพระพุทธศาสนา จ ก็ ตฺวํ อ. ท่าน มหิทฺธิโก เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มหานุภาโว เป็นผู้มีอานุภาพมาก (อสิ) ย่อมเป็น ตฺวํ อ. ท่าน คจฺฉ ไปเถิด ตฺวํ อ. ท่าน อาคนฺตฺวา จงมาแล้ว อากาเสน โดยอากาศ คณฺหาหิ จงถือเอา เอตํ ปตฺตํ ซึ่งบาตรนั่นเถิด อิติ ดังนี้ ปิณฺโฑลภารทฺวาชํ กะพระเถระชื่อว่า ปิณโฑลภารทวาชะ อายสฺมนฺตํ ผู้มีอายุ ฯ (ปิณฺโฑลภารทฺวาโช) อ. พระเถระชื่อว่าปิณโฑลภารทวาชะ (อาห) กล่าวแล้วว่า โมคฺคลฺลาน แน่ะโมคคัลลานะ อาวุโส ผู้มีอายุ ตฺวํ อ. ท่า อคฺโค เป็นผู้เลิศ อิทฺธิมนฺตานํ อรหนฺตานํ แห่งพระอรหันต์ ท. ผู้มีฤทธิ์ (อสิ) ย่อมเป็น ตฺวํ อ. ท่าน คณฺหาหิ จงถือเอ เอตํ ปตฺตํ ซึ่งบาตรนั่นเถิด ปน แต่ว่า ตยิ ครั้นเมื่อท่าน อคฺคณฺหนฺเต ไม่ถือเอาอยู่ อหํ อ. ผม

คณฺหิสฺสามิ จักถือเอา อิติ ดังนี้ ฯ เอวํ วจเน ครั้นเมื่อคำอย่างนี้ว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ ตฺวํ อ. ท่าน คณฺห จงถือเอาเถิด อิติ ดังนี้ (โมคฺคลฺลาเนน) อันพระเถระชื่อว่าโมคคัลลานะ วุตฺเต กล่าวแล้ว ปิณฺโฑลภารทฺวาโช อ. พระเถระชื่อว่าปิณโฑลภารทวาชะ อายสฺมา ผู้มีอายุ สมาปชฺชิตฺวา เข้าแล้ว จตุตฺถชฺฌานํ ซึ่งฌานที่ ๔ อภิญฺญ- ปาทกํ อันมีอภิญญาเป็นบาท วุฏฺฐาย ออกแล้ว ปริจฺฉินฺทนฺโต กำหนด ตัดอยู่ ปิฏฺฐิปาสาณํ ซึ่งหินดาด ติคาวุตํ อันมีคาวุต ๓ เป็นประมาณ ปาทนฺเตน ด้วยปลายแห่งเท้า อุฏฺฐาเปตฺวา ยังหินดาดให้ตั้งขึ้นแล้ว อากาเส ในอากาศ ตูลปิจุ วิย ราวกะ อ. ปุยแห่งนุ่น อนุปริยายิ เวียนรอบแล้ว อุปริ ในเบื้องบน ราชคหนครสฺส แห่งพระนครชื่อว่า ราชคฤห์ ปรากฏแล้ว ปิธานํ วิย ราวกะ อ. วัตถุเครื่องปิด นครสฺส ซึ่งพระนคร ติคาวุตปฺปมาณสฺส อันมีคาวุต ๓ เป็นประมาณ ฯ

นครวาสิโน ชนา อ. ชน ท. ผู้มีปกติอยู่ในพระนคร ภีตา กลัวแล้วว่า ปาสาโณ อ. หิน อวตฺถริตฺวา ทับลงแล้ว คณฺหาติ ยึด เอาอยู่ โน ซึ่งข้าพเจ้า ท. อิติ ดังนี้ กตฺวา กระทำแล้ว สุปฺปาทีนิ วตฺถูนิ ซึ่งวัตถุ ท. มีกระด้งเป็นต้น มตฺถเก บนกระหม่อม นิลียึสุ แอบแล้ว ตตฺถ ตตฺถ ฐาเน ในที่นั้นนั้น ฯ สตฺตเม วาเร ในวาระ ที่ ๗ เถโร อ. พระเถระ ภินฺทิตฺวา ทำลายแล้ว ปิฏฺฐิปาสาณํ ซึ่ง หินดาด ทสฺเสสิ แสดงแล้ว อตฺตานํ ซึ่งตน ฯ มหาชโน อ. มหาชน ทิสฺวา เห็นแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ (อาห) กล่าวแล้วว่า ปิณฺโฑลภาร-

ทฺวาช ข้าแต่ท่านปิณฺโฑลภารทวาชะ ภนฺเต ผู้เจริญ ตฺวํ อ. ท่าน ครฺห จงจับ ปาสาณํ ซึ่งหิน ตว ของท่าน กตฺวา กระทำ ทฬฺหํ ให้มั่นเถิด มา โน สพฺเพ นาสยิ อย่ายังข้าพเจ้า ท. ทั้งปวง ให้ฉิบหายแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ เถโร อ. พระเถระ ขิปิตฺวา เหวี่ยงไปแล้ว ปาสณํ ซึ่งหิน ปาทนฺเตน ด้วยปลายแห่งเท้า วิสฺสชฺเชสิ ปล่อยแล้ว ฯ

๑๗. ๗๙/๕ ตั้งแต่ อถ นํ สตฺถา นายํ โมคฺคลฺลาน เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า โมคฺคลฺลาน ดูก่อนโมคคัลลานะ มาลาปุโฏ อ. พวงแห่งดอกไม้ อยํ นี้ (ติตฺถิเยหิ) อันเดียรถีย์ ท. น พทฺโธ ไม่ผูกแล้ว อตฺถาย เพื่อประโยชน์ ตว แก่เธอ หิ ด้วยว่า อหํ อ. เรา อสมธุโร เป็นผู้มีธุระอันกาบุคคลเสมอมิได้ (อมฺหิ) ย่อมเป็น อญฺโญ ปุคฺคโล อ. บุคคลอื่น สมตฺโถ นาม ชื่อว่าผู้สามารถ วหิตุํ เพื่ออันนำไป ธุรํ ซึ่งธุระ มม ของเรา นตฺถิ ย่อมไม่มี สมตฺโถ ปุคฺคโล อ. บุคคลผู้สามารถ วหิตุํ เพื่ออันนำไป ธุรํ ซึ่งธุระ มม ของเรา น ภเวยฺย ไม่พึงมี อิทานิ ในกาลนี้ ยํ ใด จ ก็ เอตํ มม ธุรํ วหิตุํ สมตฺถสฺส ปุคฺคลสฺส อภวิตพฺพตฺตํ อ. ความที่แห่งบุคคล ผู้สามารถ เพื่ออันนำไป ซึ่งธุระ ของเรา เป็นผู้ไม่พึงมีนั้น อนจฺฉริยํ เป็นธรรมชาตไม่น่า

อัศจรรย์ (โหติ) ย่อมเป็น (มม) นิพฺพตฺตกาเลปิ แม้ในกาลแห่งเราบังเกิดแล้ว อเหตุกติรจฺฉานโยนิยํ ในกำเนิดของสัตว์ดิรัจฉานผู้หาเหตุมิได้ อญฺโญ ปุคฺคโล อ. บุคคลอื่น สมตฺโถ ผู้สามารถ วหิตุํ เพื่ออันนำไป ธุรํ ซึ่งธุระ มม ของเรา น อโหสิเอว ไม่ได้มีแล้วนั่นเทียว อิติ ดังนี้ เถเรน ปุฏฺโฐ ผู้อันพระเถระทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปน ก็ (อญฺโญ ปุคฺคโล) อ. บุคคลอื่น (สมตฺโถ) ผู้สามารถ (วหิตุํ) เพื่ออันนำไป (ธุรํ) ซึ่งธุระ (ตว) ของพระองค์ (น อโหสิ) ไม่ได้มีแล้ว กทา ในกาลไร อิติ ดังนี้ อาหริตฺวา ทรงนำมาแล้ว อตีตํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้ว กณฺห-อุสภชาตกํ ยังชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยโคผู้ชื่อว่ากัณหะ อิทํ นี้ว่า

> **ธุรํ อ. ธุระ ครุ อันหนัก (อตฺถิ) มีอยู่ ยโต ยโต กาลโต ในกาลใดใด คมฺภีรวตฺตนี อ. หนทางเป็นที่ไปในที่อันลึกโดยปกติ (อตฺถิ) มีอยู่ ยโต กาลโต ในกาลใด (สามิกา) อ. เจ้าของ ท. ยุญฺชนฺติ ย่อมเทียม กณฺหํ ซึ่งโคชื่อว่ากัณหะ ตทาสฺสุ ในกาลนั้นแล โส สุ กณฺโห อ. โคชื่อว่ากัณหะนั้นแล วหเต ย่อมนำไป ตํ ธุรํ ซึ่งธุระนั้น อิติ ดังนี้**

วิตฺถาเรตฺวา ทรงให้พิสดารแล้ว ทสฺเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ตํเอว วตฺถุํ ซึ่งเรื่องนั้นนั่นเทียว วิเสเสตฺวา ให้วิเศษ ปุน อีก วิตฺถาเรตฺวา

กเถสิ ตรัสให้พิสดารแล้ว นนฺทวิสาลชาตกํ ซึ่งชาดกอันบัณฑิตกำหนด
แล้วด้วยโคชื่อว่านัทวิสาล อิทํ นี้ว่า

(ปุคฺคโล) อ. บุคคล ภาเสยฺย พึงกล่าว
มนาปํเอว วจนํ ซึ่งคำอันเป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ
นั่นเทียว น (ภาเสยฺย) ไม่พึงกล่าว อมนาปํ
วจนํ ซึ่งคำอันไม่เป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ กุทาจนํ
ในกาลไหน ๆ (หิ) เพราะว่า (พฺราหฺมณสฺส)
เมื่อพราหมณ์ ภาสมานสฺส กล่าวอยู่ มนาปํ วจนํ
ซึ่งคำอันเป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ (นนฺทวิสาโล)
อ. โคชื่อว่านันทวิสาล อุทพฺพหิ ได้ยกขึ้นแล้ว
ครุภารํ ซึ่งภาระอันหนัก ธนํ นํ พฺราหฺมณํ อลาเภสิ
จ ได้ยังพราหมณ์นั้นให้ได้แล้ว ซึ่งทรัพย์ด้วย เตน
ธนลาเภน (ตสฺส พฺราหฺมณสฺส) อตฺตโน อหุ จ
เป็นผู้มีใจเป็นของตน ได้เป็นแล้ว เพราะการได้ซึ่ง
ทรัพย์นั้นแห่งพราหมณ์นั้นด้วย อิติ ดังนี้ ฯ

จ ปน ก็แล สตฺถา อ. พระศาสดา กเถตฺวา ครั้นตรัสแล้ว อภิรุหิ
เสด็จขึ้นเฉพาะแล้ว รตนจงฺกมํ สู่ที่เป็นที่จงกรมอันเป็นวิการแห่งรัตนะ
ตํ นั้น ฯ

ปริสา อ. บริษัท ทฺวาทสโยชนิกา อันประกอบด้วยโยชน์
๑๒ อโหสิ ได้มีแล้ว ปุรโต ข้างหน้า ตถา อนึ่ง (ปริสา) อ. บริษัท
(ทฺวาทสโชนิกา) อันประกอบด้วยโยชน์ ๑๒ (อโหสิ) ได้มีแล้ว

ปจฺฉโต จ ข้างหลังด้วย อุตฺตรโต จ ข้างเหนือด้วย ทกฺขิณโต จ ข้างขวาด้วย ปน ส่วนว่า (ปริสา) อ. บริษัท จตุพฺพีสติโยนิกา อันประกอบด้วยโยชน์ ๒๔ (อโหสิ) ได้มีแล้ว อุชุกํ ตรง ฯ ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว ยมกปฺปาฏิหาริยํ ซึ่งพระปาฏิหาริย์อันเป็นคู่ มชฺเฌ ในท่ามกลาง ปริสาย แห่งบริษัท ฯ ตํ ยมกปฺปาฏิหาริยํ อ. พระปาฏิหาริย์อันเป็นคู่นั้น (ปณฺฑิเตน) อัน บัณฑิต เวทิตพฺพํ พึงทราบ เอวํ อย่างนี้ ตาว ก่อน ฯ

๑๘. ๘๑/๒ ตั้งแต่ อิทํ ปน ปาฏิหาริยํ สตฺถา ตสฺมึ เป็นต้นไป.

ปน ก็ สตฺถา อ. พระศาสดา จงฺกมิตฺวา เสด็จจงกรมแล้ว ตสฺมึ จงฺกเม บนที่เป็นที่จงกรมนั้น อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว อิทํ ปาฏิหาริยํ ซึ่งพระปาฏิหาริย์นี้ ฯ (วจนํ) อ. คำว่า เหฏฺฐิมกายโต อุปริมกายโต อิติ ดังนี้ (สารีปุตฺตตฺเถเรน) อันพระเถระชื่อว่า สารีบุตร วุตฺตํ กล่าวแล้ว ทสฺเสตุํ เพื่ออันแสดง ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้นว่า อคฺคิกฺขนฺโธ อ. เปลวแห่งไฟ ปวตฺตติ ย่อมเป็นไป อุปริมกายโต แต่พระกายอันมีในเบื้องบน เตโชกสิณสมาปตฺติวเสน ด้วยอำนาจแห่งสมบัติอันมีเตโชกสิณเป็นอารมณ์ ตสฺส สตฺถุโน แห่ง ไป เหฏฺฐิมกายโต แต่พระกายอันมีในภายใต้ อาโปกสิณสมาปตฺติวเสน

ด้วยอำนาจแห่งสมาบัติอันมีอาโปกสิณเป็นอารมณ์ (ตสฺส สตฺถุโน) แห่งพระศาสดาพระองค์นั้น ปุน อุทกธาราย ปวตฺตฏฺฐานโต อคฺคิกฺขนฺโธ ปวตฺตติ จ อ. เปลวแห่งไฟ ย่อมเป็นไป แต่ที่แห่งสายแห่งน้ำเป็นไปแล้วอีกด้วย อคฺคิกฺขนฺธสฺส ปวตฺตฏฺฐานโต อุทกธารา ปวตฺตติ จ อ. สายแห่งน้ำ ย่อมเป็นไป แต่ที่แห่งเปลวไฟเป็นไปแล้วด้วย อิติ ดังนี้ ฯ นโย อ. นัย สพฺพปเทสุ ในบททั้งปวง ท. เอโส นี้ ฯ ปน ก็ อคฺคิกฺขนฺโธ อ. เปลวแห่งไฟ เอตฺถ ยมกปฺปาฏิหาริเย ในพระปาฏิหาริย์อันเป็นคู่นี้ อสมฺมิสฺโส เป็นสภาพไม่เจือปนกัน อุทกธาราย ด้วยสายแห่งน้ำ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ตถา อนึ่ง อุทกธารา อ. สายแห่งน้ำ (เอตฺถ ยมกปฺปาฏิหาริเย) ในพระปาฏิหาริย์อันเป็นคู่นี้ (อสมฺมิสฺสา) เป็นธรรมชาติไม่เจือปนกัน อคฺคิกฺขนฺเธน ด้วยเปลวแห่งไฟ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ฯ จ ก็ กิร ได้ยินว่า เอตํ อุภยํปิ อคฺคิกฺขนฺธอุทกธาราชาตํ อ. เปลวแห่งไฟและสายแห่งน้ำ แม้ทั้งสองนั้น อุคฺคนฺตฺวา พลุ่งขึ้นไปแล้ว ยาว เพียงใด พฺรหฺมโลกา แต่พรหมโลก ปวตฺตติ ย่อมเป็นไป จกฺกวาฬมุขวฏฺฏิยํ ที่ขอบแห่งปากแห่งจักรวาล ฯ

ปน ก็ ฉพฺพณฺณรํสิโย อ. พระรัศมีอันมีพรรณ ๖ ท. อสฺส สตฺถุโน ของพระศาสดาพระองค์นั้น อุคฺคนฺตฺวา พลุ่งขึ้นไปแล้ว เอกจกฺกวาฬคพฺภโต จากห้องแห่งจักรวาลอันหนึ่ง กุเฏหิ อาสิญฺจมานํ วิลีนสุวณฺณํ วิย จ ราวกะ อ. ทองคำอันหลอมแล้ว อันไหลออกอยู่จากเบ้า ท. ด้วย ยนฺตนาฬิกโต นิกฺขนฺตา สุวณฺณรสธารา วิย จ

ราวกะ อ. สายแห่งรสแห่งทองคำอันไหลออกแล้ว จากทะนานอันเป็น
วิการแห่งยนต์ด้วย อาหจฺจ จดแล้ว พฺรหฺมโลกํ ซึ่งพรหมโลก ปฏิ-
นิวตฺติตฺวา กลับเฉพาะแล้ว คณฺหึสุ ยึดเอาแล้ว จกฺกวาฬมุขวฏฺฏึเอว
ซึ่งขอบแห่งปากแห่งจักรวาลนั่นเทียว ฉนฺนํ วณฺณานํ อิติ (วจนสฺส
สารีปุตฺตตฺเถเรน) วุตฺตฺตา เพราะความที่แห่งคำว่า ฉนฺนํ วณฺณานํ
ดังนี้ เป็นคำอันพระเถระชื่อว่าสารีบุตรกล่าวแล้ว ฯ จกฺกวาฬคพฺภํ
อ. ห้องแห่งจักรวาล เอกํ อันหนึ่ง โพธิฆรํ วิย เป็นเพียงดังว่า
เรือนแห่งต้นโพธิ์ วงฺกโคปานสิวินทฺธํ อันบุคคลตรึงแล้วด้วยซี่กลอน
อันคด เอกาโลกํ เป็นห้องมีแสงสว่างอันเดียวกัน อโหสิ ได้เป็น
แล้ว ฯ

ตํทิวสํ ในวันนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา จงฺกมิตฺวา เสด็จ
จงกรมแล้ว กโรนฺโต ทรงกระทำอยู่ ปาฏิหาริยํ ซึ่งพระปาฏิหาริย์
กเถสิ ตรัสแล้ว ธมฺมกถํ ซึ่งพระธรรมกถา มหาชนสฺส แก่มหาชน
อนฺตรนฺตรา ในระหว่างและระหว่าง จ ก็แล (สตฺถา) อ.พระ-
ศาสดา กเถนฺโต เมื่อจะตรัส อกตฺวา ไม่ทรงกระทำแล้ว ชนํ ซึ่งชน
นิรสฺสาสํ ให้เป็นผู้มีความเบาใจออกแล้ว เทติ ย่อมประทาน อสฺสาส-
ตรํ ซึ่งความเบาใจกว่า ฯ ตสฺมึ ขเณ ในขณะนั้น มหาชโน อ.
มหาชน สาธุการํ ยังอันสาธุการ ปวตฺเตสิ ให้เป็นไปแล้ว ฯ สาธุการปฺ-
ปวตฺตนกาเล ในกาลอันเป็นที่ยังอันสาธุการให้เป็นไป ตสฺส มหาชนสฺส
แห่งมหาชนนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา โอโลเกนฺโต ทรงตรวจดูอยู่
จิตฺตํ ซึ่งจิต ปริสาย ของบริษัท ตาวมหติยา อันใหญ่เพียงนั้น อญฺญาสิ

ได้ทรงทราบแล้ว จิตฺตวารํ ซึ่งวาระแห่งจิต เอเกกสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลคนหนึ่งคนหนึ่ง วเสน ด้วยอำนาจ อาการานํ แห่งอาการ ท. โสฬสนฺนํ ๑๖ ฯ จิตฺตํ อ. พระหฤทัย พุทฺธานํ ของพระพุทธเจ้า ท. ลหุกปริยตฺตํ เป็นธรรมชาตเป็นไปแล้วเร็ว เอวํ อย่างนี้ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

โย โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใดใด ปสนฺโน เลื่อมใสแล้ว ยสฺมึ ธมฺเม จ ในธรรมใดด้วย ยสฺมึ ปาฏิหาริเย จ ในพระปาฏิหาริย์ใดด้วย (สตฺถา) อ. พระศาสดา (ตํ) ธมฺมํ กเถสิ จ ตรัสแล้ว ซึ่งธรรมนั้นด้วย (ตํ) ปาฏิหาริยํ อกาสิ จ ได้ทรงกระทำแล้ว ซึ่งพระปาฏิหาริย์นั้นด้วย อชฺฌาสยวเสน ด้วยอำนาจแห่งอัธยาศัย ตสฺส ตสฺส ปุคฺคลสฺส แห่งบุคคลนั้นนั้น ฯ เอวํ ธมฺเม (สตฺถารา) เทสิยมาเน จ ครั้นเมื่อธรรม อันพระศาสดา ทรงแสดงอยู่ อย่างนี้ด้วย (เอวํ) ปาฏิหาริเย (สตฺถารา) กริยมาเน จ ครั้นเมื่อพระปาฏิหาริย์ อันพระศาสดา ทรงกระทำอยู่ อย่างนี้ด้วย ธมฺมาภิสมโย อ. การตรัสรู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม อโหสิ ได้มีแล้ว มหาชนสฺส แก่มหาชน ฯ ปน ก็ สตฺถา อ. พระศาสดา คเหตฺวา ทรงถือเอาแล้ว มนํ ซึ่งพระหฤทัย อตฺตโน ของพระองค์ อทิสฺวา ไม่ทรงเห็นแล้ว อญฺญํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลอื่น สมตฺถํ ผู้สามารถ ปุจฺฉิตุํ เพื่ออันถาม ปญฺหํ ซึ่งปัญหา ตสฺมึ สมาคเม ในสมาคมนั้น มาเปสิ ทรงเนรมิตแล้ว นิมฺมิตพุทฺธํ ซึ่งพระพุทธเนรมิต ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา วิสฺสชฺเชสิ ทรงเฉลยแล้ว ปญฺหํ ซึ่งปัญหา เตน นิมฺมิตพุทฺเธน ปุจฺฉิตํ อันอันพระพุทธเนรมิตถามแล้ว ฯ โส นิมฺมิตพุทฺโธ อ. พระพุทธเนรมิตนั้น วิสฺสชฺเชสิ เฉลยแล้ว (ปญฺหํ) ซึ่งปัญหา สตฺถารา ปุจฺฉิตํ อันอันพระศาสดาตรัสถามแล้ว ฯ จงฺกมนกาเล ในกาลอันที่เสด็จจงกรม ภควโต แห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า นิมฺมิโต อ. พระพุทธเนรมิต กปฺเปสิ สำเร็จแล้ว ฐานาทีสุ อิริยาปเถสุ ในอิริยาบถ ท. มีการยืนเป็นต้นหนา อญฺญตรํ อิริยาปถํ ซึ่งอิริยาบถอันใดอันหนึ่ง ฯ จงฺกมนกาเล ในกาลอันเป็นที่จงกรม นิมฺมิตสฺส แห่งพระพุทธเนรมิต ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า กปฺเปสิ ทรงสำเร็จแล้ว ฐานาทีสุ อิริยาปเถสุ ในพระอิริยาบถ ท. มีการประทับยืนเป็นต้นหนา อญฺญตรํ อิริยาปถํ ซึ่งพระอิริยาบถอันใดอันหนึ่ง ฯ (วจนํ) อ. คำอันมีคำว่า นิมฺมิโต จงฺกมติ วา อิติอาทิ ดังนี้เป็นต้น (ธมฺมสงฺคาหกาจริเยน) อันพระธรรมสัคาหกาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว ทสฺเสตํ เพื่ออันแสดง ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ฯ ธมฺมาภิสมโย อ. การตรัสรู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม อโหสิ ได้มีแล้ว ปาณโกฏีนํ แก่โกฏิแห่งสัตว์ผู้มีลมปราณ ท. วีสติยา ๒๐ ตสฺมึ สมาคเม ในสมาคมนั้น เอวํ กโรนฺตสฺส สตฺถุ ปาฏิหาริยํ ทิสฺวา จ เพราะเห็น ซึ่งพระปาฏิหาริย์ ของพระศาสดา ผู้ทรงกระทำอยู่ อย่างนี้ด้วย ธมฺมกถํ สุตฺวา จ เพราะฟัง ซึ่งพระธรรมกถาด้วย ฯ

๑๙. ๘๔/๑๕ ตั้งแต่ สตฺถารํปิ มาตุ อภิธมฺมเทสนตฺถํ เป็นต้นไป.

ทสสหสฺสจกฺกวาฬเทวดา อ. เทวดาในจักรวาลอันมีหมื่นเป็นประมาณ ท. ปริวารยึสุ แวดล้อมแล้ว สตฺถารํปิ แม้ซึ่งพระศาสดา อุปคตํ ผู้ทรงเข้าถึงแล้ว วสฺสํ ซึ่งพระวรรษา ปณฺฑุกมฺพลสิลายํ เหนือบัณฑุกัมพลสิลา อภิธมฺมเทสนตฺถํ เพื่ออันทรงแสดงชื่อพระอภิธรรม มาตุ แก่พระมารดา ฯ เตน การเณน เพราะเหตุนั้น (อิทํ คาถาพนฺธวจนํ) อ. คำอันเป็นคาถาประพันธ์นี้ว่า

ยทา ในกาลใด พุทฺโธ อ. พระพุทธเจ้า ปุริสุตฺตโม ผู้ทรงสูงสุดแห่งบุรุษ วิหาสิ ประทับอยู่แล้ว สิลายํ เหนือศิลา ปณฺฑุกมฺพเล อันเพียงดังว่าผ้าขนสัตว์อันเหลือง ปาริจฺฉตฺตกมูลมฺหิ ณ โคนของต้นไม้ชื่อว่าแคฝอย ตาวตึเส ในภพชื่อว่าดาวดึงส์ (ตทา) ในกาลนั้น เทวตา อ. เทวดา ท. โลกธาตูส ในโลกธาตุ ท. ทสสุ ๑๐ สนฺนิปติตฺวาน ประชุมกันแล้ว ปยิรุปาสนฺติ ย่อมเข้าไปนั่งใกล้ สมฺพุทฺธํ ซึ่งพระสัมพุทธเจ้า วสนฺตํ ผู้ทรงประทับอยู่ นคมุทฺธนิ บนยอดแห่งภูเขา เทโว อ. เทพ โกจิ องค์ไหน ๆ น วิโรจติ ย่อมไม่รุ่งเรืองวิเศษ สมฺพุทฺธสฺส กว่าพระสัมพุทธเจ้า วณฺเณน โดยวรรณะ สมฺพุทฺโธ ว อ. พระสัม-

พุทธเจ้าเทียว วิโรจติ ย่อมรุ่งเรืองวิเศษ อติกฺกมฺม ก้าวล่วง เทเว ซึ่งเทพ ท. สพฺเพ ทั้งปวง อิติ ดังนี้

(ธมฺมสงฺคาหกาจริเยน) อันพระธรรมสังคาหกาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว ฯ ปน ก็ อสฺส สตฺถุ เมื่อพระศาสดาพระองค์นั้น อภิภวิตฺวา นิสินฺนสฺส ประทับนั่งทรงครอบงำแล้ว สพฺพเทวตา ซึ่งเทวดาทั้งปวง ท. สรีรปฺปภาย ด้วยพระรัศมีแห่งพระสรีระ อตฺตโน ของพระองค์ เอวํ อย่างนี้ มาตา อ. พระมารดา อาคนฺตวา เสด็จมาแล้ว ตุสิต-วิมานโต จากวิมานในภพชื่อว่าดุสิต นิสพฺทิ ประทับนั่งแล้ว ทกฺขิณ-ปสฺเส ณ พระปรัศเบื้องขวา ฯ

เทวปุตฺโต อ. เทพบุตร อินฺทโกปิ แม้ชื่อว่าอินทกะ อาคนฺตฺวา มาแล้ว นิสีทิ นั่งแล้ว ทกฺขิณปสฺเสเอว ณ พระปรัศเบื้องขวา นั่นเทียว ฯ องฺกุโร อ. เทพบุตรชื่อว่าอังกุระ (อาคนฺตฺวา) มาแล้ว (นิสีทิ) นั่งแล้ว วามปสฺเส ณ พระปรัศเบื้องซ้าย ฯ โส องฺกุโร อ. เทพบุตรชื่อว่าอังกุระนั้น เทวตาสุ ครั้นเมื่อเทวดา ท. มเหสกฺขาสุ ผู้มีศักดิ์อันใหญ่ สุนิปติตาสุ ประชุมกันแล้ว อปคนฺตฺวา ไปปราศแล้ว ลภิ ได้แล้ว โอกาสํ ซึ่งโอกาส ฐาเน ในที่ ทฺวาทสโยชนิเก อันประกอบด้วยโยชน์ ๑๒ ฯ อินฺทโก อ. เทพบุตรชื่อว่าอินทกะ นิสีทิ นั่งแล้ว ตตฺถเอว ฐาเน ในที่นั้นนั่นเทียว ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา โอโลเกตฺวา ทรงแลดูแล้ว เต อุโภปิ เทวปุตฺเต ซึ่งเทพบุตร ท. แม้ทั้งสองเหล่านั้น ญาเปตุกาโม เป็นผู้ทรงใคร่เพื่ออันยังบริษัทให้ทราบ

อตฺตโน สาสเน ทกฺขิเณยฺยปุปุคฺคลานํ ทินฺนทานสฺส มหปฺผลภาวํ ซึ่งความที่แห่งทานอันอันบุคคลถวายแล้ว แก่บุคคผู้ควรเพื่อทักษิณา ท. ในศาสนา ของพระองค์ เป็นทานมีผลมาก (หุตฺวา) เป็น อาห ตรัสแล้ว เอวํ อย่างนี้ว่า องฺกุร ดูก่อนอังกุระ มหาทานํ อ. ทาน อันใหญ่ ตยา อันท่าน กตฺวา กระทำแล้ว อุทฺธนปนฺตึ ซึ่งแถวแห่ง เตา ทฺวาทสโยชนิกํ อันประกอบด้วยโยชน์ ๑๒ ทินฺนํ ให้แล้ว ทสวสฺสสหสฺสปริมาณกาเล ในกาลอันมีพันแห่งปี ๑๐ เป็นปริมาณ ทีฆมนฺตเร ในระหว่างแห่งกาลนาน อิทานิ ในกาลนี้ ตฺวํ อ. ท่าน อาคนฺตฺวา มาแล้ว สมาคมํ สู่สมาคม มม ของเรา ลภิ ได้แล้ว โอกาสํ ซึ่งโอกาส ฐาเน ในที่ ทฺวาทสโยชนิเก อันประกอบด้วย โยชน์ ๑๒ สพฺพทูเร อันไกลกว่าเทพบุตรทั้งปวง กึ นุ โข อ. อะไร หนอแล การณํ เป็นเหตุ เอตฺถ วตฺถุมฺหิ ในเรื่องนี้ (โหติ) ย่อม เป็น อิติ ดังนี้ ฯ จ แท้จริง เอตํ คาถาปพนฺธวจนํ อ. คำอันเป็น คาถาประพันธ์นี้ว่า

สมฺพุทฺโธ อ. พระสัมพุทธเจ้า โอโลเกตฺวาน ทรงแลดูแล้ว องฺกุรํ จอปิ แม้ซึ่งเทพบุตรชื่อว่า อังกุระด้วย อินฺทกํ จ ซึ่งเทพบุตรชื่อว่าอินทกะ ด้วย ทกฺขิเณยฺยํ ปภาเวนฺโต เมื่อจะทรงยังบุคคล ผู้ควรเพื่อทักษิณาให้เป็นทั่ว อพฺรวิ ได้ตรัสแล้ว อิทํ วจนํ ซึ่งพระดำรัสนี้ว่า องฺกุร ดูก่อนอังกุระ มหาทานํ อ. ทานอันใหญ่ ตยา อันท่าน ทินฺนํ

ให้แล้ว ทีฆมนฺตเร ในระหว่างแห่งกาลนาน ตฺวํ
อ. ท่าน อาคจฺฉํ เมื่อมา สนฺติกํ สู่สำนัก มม
ของเรา นิสินฺโน เป็นผู้นั่งแล้ว อติทูเร ในที่
ไกลยิ่ง อสิ ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ อิติ ดังนี้

(ธมฺมสงฺคาหกาจริเยน) อันพระธรรมสังคาหกาจารย์ วุตฺตํปิ แม้กล่าวแล้ว ฯ โส สทฺโท อ. พระสุรเสียงนั้น ปาปุณิ ถึงแล้ว ปฐวีตลํ ซึ่งพื้นแห่งแผ่นดิน ฯ สา ปริสา อ. บริษัทนั้น สพฺพาปิ แม้ทั้งปวง อสฺโสสิ ได้ฟังแล้ว นํ สทฺทํ ซึ่งพระสุรเสียงนั้น ฯ เอวํ วจเน ครั้นเมื่อพระดำรัสอย่างนี้ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุตฺเต ตรัสแล้ว

องฺกุโร อ. เทพบุตรชื่อว่าอังกุระ ภาวิตตฺเตน
สตฺถารา โจทิโต ผู้อันพระศาสดาผู้มีพระองค์
อันทรงให้เป็นแล้ว ทรงตักเตือนแล้ว อพฺรวิ ได้
กราบทูลแล้ว เอตํ วจนํ ซึ่งคำนี้ว่า กึ ปโยชนํ
อ. ประโยชน์อะไร มยฺหํ ของข้าพระองค์
(ยํ ทานํ) อ. ทานใด สุญฺญตํ เป็นทานว่าง
เปล่า ทกฺขิเณยฺเยน จากบุคคลผู้ควรเพื่อทักษิณา
(โหติ) ย่อมเป็น เตน ทาเนน ด้วยทานนั้น
ยกฺโข อ. ยักษ์ อินฺทโก ชื่อว่าอินทกะ อยํ โส
นี้นั้น ทชฺชา ถวายแล้ว ทานํ ซึ่งทาน ปริตฺตํ
อันนิดหน่อย อติโรจติ ย่อมรุ่งเรืองล่วง อมฺเหหิ
กว่าข้าพระองค์ ท. จนฺโท ตารคเณ (อติโรจนฺโต)

ยถา ราวกะ อ. พระจันทร์ รุ่งเรืองล่วงอยู่
ในหมู่แห่งดาว อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ทตฺวา ถวายแล้ว (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า ทชฺชา อิติ ดังนี้ ฯ

เอวํ วจเน ครั้นเมื่อคำอย่างนี้ (องฺกุเรน) อันเทพบุตรชื่อว่าอังกุระ วุตฺเต กราบทูลแล้ว สตฺถา อ. พระศาสดา อาห ตรัสแล้วว่า อินฺทก ดูก่อนอินทกะ ตฺวํ อ. ท่าน นิสินฺโน เป็นผู้นั่งแล้ว ทกฺขิณ-ปสฺเส ณ ข้างเบื้องขวา มม ของเรา (อสิ) ย่อมเป็น ตฺวํ อ. ท่าน อนปคนฺตฺวา ว ไม่ไปปราศแล้วเทียว นิสีทสิ ย่อมนั่ง กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ อินฺทกํ กะเทพบุตรชื่อว่าอินทกะ ฯ โส อินฺทโก อ. เทพบุตรชื่อว่าอินทกะนั้น (วตฺวา) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ. ข้าพระองค์ อลตฺถํ ได้ได้แล้ว ทกฺขิเณยฺยสมฺปทํ ซึ่งความถึงพร้อมแห่งบุคคลผู้คววรเพื่อทักษิณา วปนกสฺสโก วิย ราวกะ อ. ชาวนาผู้หว่าน ปริตฺตพีชํ ซึ่งพืชอันนิดหน่อย สุกฺเขตฺเต ในนาอันดี อิติ ดังนี้ ทกฺขิเณยฺยํ ปภาเวนฺโต เมื่อจะยังบุคคลผู้ควรเพื่อทักษิณาให้เป็นทั่ว อาห กราบทูลแล้วว่า

พีชํ อ. พืช พหุํปิ แม้อันมาก (ปุคฺคเลน)
อันบุคคล โรปิตํ ปลูกแล้ว เขตฺเต ในนา
อุชฺชงฺคเล อันเป็นแผ่นดินสูง (นาดอน) ผลํ
อ. ผล วิปุลํ เป็นผลไพบูล โหติ ย่อมเป็น น

หามิได้ กสฺสกํ ยังชาวนา โตเสติ ย่อมให้ยินดี นปิ แม้หามิได้ ยถา ฉันใด ทานํ อ. ทาน พหุกํ อันมาก (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ปติฏฺฐิตํ ตั้งไว้เฉพาะแล้ว ทุสฺสีเลสุ ขเนสุ ในชน ท. ผู้มีศีลชั่ว ผลํ อ. ผล วิปุลํ เป็นผลไพบูล ย่อมเป็น น หามิได้ ทายกํ ยังทายก โตเสติ ย่อมให้ยินดี นปิ แม้หามิได้ ตถาเอว ฉันนั้น นั้นเทียว พีชํ อ. พืช อปฺปํปิ แม้อันน้อย (ปุคฺคเลน) อันบุคคล โรปิตํ ปลูกแล้ว เขตฺเต ในนา ภทฺทเก อันเจริญ (เทเว) ครั้นเมื่อฝน ปเวจฺฉนฺเต หลั่งอยู่ ธารํ ซึ่งสายน้ำ สมฺมา โดยชอบ ผลํ อ. ผล กสฺสกํ ยังชาวนา โตเสติ ย่อมให้ยินดี ยถาปิ แม้ฉันใด สกฺกาเร ครั้นเมื่อสักการะ อปฺปเกปิ แม้อันน้อย (ทายเกน) อันทายก กเต กระทำแล้ว สีลวนฺเตสุ อริเยสุ ในพระอริยะ ท. ผู้มีศีล คุณวนฺเตสุ ผู้มีคุณ ตาทีสุ ผู้คงที่ ผลํ อ. ผล ทายกํ ยังทายก โตเสติ ย่อมให้ยินดี ตถาเอว ฉันนั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ ฯ

(ปุจฺฉา) อ. อันถามว่า ปน ก็ กึ กมฺมํ อ. กรรมอะไร ปุพฺพกมฺมํ เป็นกรรมในกาลก่อน เอตสฺส อินฺทกสฺส ของเทพบุตรชื่อว่าอินทกะนั่น (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(วิสฺสชฺชนํ) อ. อันเฉลยว่า กิร ได้ยินว่า โส อินฺทโก อ. เทพ-บุตรชื่อว่าอินทกะนั้น ทาเปสิ ยังบุคคลให้ถวายแล้ว กฏจฺฉุภิกฺขํ ซึ่งภิกษาอันมีทัพพีเป็นประมาณ อาภตํ อันอันบุคคลนำมาแล้ว อตฺตโน เพื่อตน อนุรุทฺธตฺเถรสฺส แก่พระเถระชื่อว่าอนุรุทธะ ปวิฏฺฐสฺส ผู้เข้าไปแล้ว อนฺโตคามํ สู่ภายในแห่งบ้าน ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ตํ ปุญฺญํ อ. บุญนั้น อสฺว อินฺทกสฺส ของเทพบุตรชื่อว่าอินทกะนั้น มหปฺผลตรํ เป็นบุญมีผลมากกว่า องฺกุเรน ทสวสฺสสหสฺสานิ ทฺวาทส-โยชนิกํ อุทฺธนปนฺตึ กตฺวา ทินฺนทานโต กว่าท่านอันอันเทพบุตรชื่อว่าอังกุระ กระทำแล้ว ซึ่งแถวแห่งเตา อันประกอบด้วยโยชน์ ๑๒ ให้แล้ว สิ้นพันแห่งปี ๑๐ ท. ชาตํ เกิดแล้ว ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (โส อินฺทโก) อ. เทพบุตรชื่อว่าอินทกะนั้น อาห กราบทูลแล้ว เอวํ อย่างนี้ (อิติ) ดังนี้ ฯ เอวํ วจเน ครั้นเมื่อคำอย่างนี้ (อินฺทเกน) อันเทพบุตรชื่อว่าอินทกะ วุตฺเต กราบทูลแล้ว สตฺถา อ. พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า องฺกุร ดูก่อนอังกุระ ทานํ นาม วิเจยฺย ทาตุํ อ. อันเลือกแล้วให้ ชื่อซึ่งทาน วฏฺฏติ ย่อมควร ตํ ทานํ อ. ทานนั้น มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น เอวํ อย่างนี้ สุวุตฺตพีชํ วิย ราวกะ อ. พืชอันอันบุคคลหว่านดีแล้ว สุกฺเขตฺเต ในนาอันดี ปน แต่ว่า ตฺวํ อ. ท่าน อกาสิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น น หามิได้ เตน การเณน เพราะเหตุนั้น ทานํ อ. ทานเต ของท่าน มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก ชาตํ เกิดแล้ว น หามิได้ อิติ ดังนี้ อิมํ อตฺถํ วิภาเวนฺโต เมื่อจะทรงยังเนื้อความนี้ให้เป็นแจ้ง

วตฺวา ตรัวแล้วว่า

ทินฺนํ ทานํ อ. ทานอันอันบุคคลให้แล้ว ยตฺถ เขตฺเต ในเขตใด มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก (โหติ) ย่อมเป็น ทานํ อ. ทาน (ปุคฺคเลน) อันบุคคล วิเจยฺย เลือกแล้ว ทาตพฺพํ พึงให้ (ตตฺถ เขตฺเต) ในเขตนั้น วิเจยฺย ทานํ อ. อันเลือกแล้วให้ สุค-ตปฺปสตฺถํ เป็นทานอันพระสุคตทรงสรรเสริญแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น ทกฺขิเณยฺยา ปุคฺคลา อ. บุคคล ท. ผู้ควรเพื่อทักษิณา เย เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ ชีวโลเก ในโลกของสัตว์ผู้เป็นอยู่ อิธ นี้ ทินฺนานิ ทานานิ อ. ทาน ท. อันอันบุคคลให้แล้ว เอเตสุ ทกฺขิเณยฺเยสุ ปุคฺคเลสุ ในบุคคล ท. ผู้ควรเพื่อทักษิณาเหล่านั่น มหปฺผลานิ เป็นทานมีผลมาก (โหนติ) ย่อมเป็น พีชานิ วุตฺตานิ สุเขตฺเต ยถา ราวกะ อ. พืช ท. อันอันบุคคลหว่านแล้ว นาอันดี อิติ ดังนี้

เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อุตฺตรึปิ แม้ยิ่งขึ้น อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

เขตฺตานิ อ. นา ท. ติณโทสานิ เป็นที่มีหญ้าเป็นเครื่องประทุษร้าย (โหนฺติ) ย่อมเป็น อยํ ปชา อ. หมู่สัตว์นี้ ราคโทสา เป็นผู้มีราคะเป็นเครื่อง

ประทุษร้าย (โหติ) ย่อมเป็น ตสฺมา หิ เพราะเหตุนั้นแล ทินฺนํ ทานํ อ. ทานอันอันบุคคลให้แล้ว วีตราเคสุ อริเยสุ ในพระอริยะ ท. ผู้มีราคะไปปราศแล้ว มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น เขตฺตานิ อ. นา ท. ติณโทสานิ เป็นที่มีหญ้าเป็นเครื่องประทุษร้าย (โหนฺติ) ย่อมเป็น อยํ ปชา อ. หมู่สัตว์นี้ โทสโทสา เป็นผู้มีโทสะเป็นเครื่องประทุษร้าย (โหติ) ย่อมเป็น ตสฺมา หิ เพราะเหตุนั้นแล ทินฺนํ ทานํ อ. ทานอันอันบุคคลให้แล้ว วีตโทเสสุ อริเยสุ ในพระอริยะ ท. ผู้มีโทสะไปปราศแล้ว มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น เขตฺตานิ อ. นา ท. ติณโทสานิ เป็นที่มีหญ้าเป็นเครื่องประทุษร้าย (โหนฺติ) ย่อมเป็น อยํ ปชา อ. หมู่สัตว์นี้ โมหโทสา เป็นผู้มีโมหะเป็นเครื่องประทุษร้าย (โหติ) ย่อมเป็น ตสฺมา หิ เพราะเหตุนั้นแล ทินฺนํ ทาวํ อ. ทานอันอันบุคคลให้แล้ว วีตโมเหสุ อริเยสุ ในพระอริยะ ท. ผู้มีโมหะไปปราศแล้ว มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น เขตฺตานิ อ. นา ท. ติณโทสานิ เป็นที่มีหญ้าเป็นเครื่องประทุษร้าย (โหนฺติ) ย่อมเป็น อยํ ปชา อ. หมู่สัตว์นี้ อิจฺฉาโทสา เป็น

ผู้มีความอยากเป็นเครื่องประทุษร้าย (โหติ) ย่อม เป็น ตสฺมา หิ เพราะเหตุนั้นแล ทินฺนํ ทานํ อ. ทานอันอันบุคคลให้แล้ว วิคติจฺเฉสุ อริเยสุ ใน พระอริยะ ท. ผู้มีความอยากไปปราศแล้ว มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

๒๐. ๔๐/๑๗ ตั้งแต่ สตฺถา อิมินา ปริวาเรน สทฺธึ โอตริตฺวา เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา โอตริตฺวา เสด็จข้ามลงแล้ว สทฺธํ พร้อม อิมินา ปริวาเรน ด้วยบริวารนี้ ปติฏฺฐหิ ทรงดำรงอยู่เฉพาะแล้ว สงฺกสฺสนครทฺวาเร ที่ประตูแห่งนครชื่อว่าสังกัสสะ ฯ สารีปุตฺตตฺเถโรปิ แม้ อ. พระเถระชื่อว่าสารีบุตร อาคนฺตฺวา มาแล้ว วนฺทิตฺวา ถวาย บังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา สตฺถา อ. พระศาสดา โอตรนฺโต เสด็จข้ามลงอยู่ พุทฺธสิริยา ด้วยพระสิริของพระพุทธเจ้า ตถารูปาย อันมีรูปอย่างนั้น เตน สารีปุตฺตตฺเถเรน น ทิฏฺฐปุพฺโพ เป็นผู้อัน พระเถระชื่อว่าสารีบุตรนั้นไม่เคยเห็นแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิโต กาลโต แต่กาลนี้ (โหติ) ย่อมเป็นยสมา เหตุใด ตฺสมา เพราะ เหตุนั้น ปกาเสตฺวา ประกาศแล้ว ตุฏฺฐึ ซึ่งความยินดี อตฺตโน แห่งตน (วจเนหิ) ด้วยคำ ท. อันมีคำว่า

สตฺถา อ. พระศาสดา วคฺคุคโท ผู้มีถ้อยคำอัน
ไพเราะ คณี ผู้เป็นอาจารย์แห่งคณะ อาคโต ผู้
เสด็จมาแล้ว ตุสิตา จากภพชื่อว่าดุสิต เอวํ
อย่างนี้ เม อันเรา น ทิฏฺโฐ ไม่เห็นแล้ว อุท
หรือว่า น สุโต ไม่สดับแล้ว กสฺสจิ ต่อใคร ๆ
ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิโต กาลโต แต่กาลนี้
อิติอาทีหิ ดังนี้เป็นต้น

อาห กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อชฺช ในวันนี้ เทวมนุสฺสา อ. เทวดาและมนุษย์ ท. สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง ปิหยนฺติ ย่อมกระหยิ่ม ปฏฺเฐนฺติ ย่อมปรารถนา ตุมฺหากํ ต่อพระองค์ ท. อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า สารีปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร พุทฺธา นาม ชื่อ อ. พระพุทธเจ้า ท. สมนฺนาคตา ผู้มาตามพร้อมแล้ว คุเณหิ ด้วยคุณ ท. อันมีรูเปหิ อันมีรูปอย่างนี้ ปิยา เป็นผู้ทรงเป็นที่รัก เทวมนุสฺสานํ ของเทวดาและมนุษย์ ท. โหนฺติเอว ย่อมเป็นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ นํ สารีปุตฺตํ กะพระเถระ ชื่อว่าสารีบุตรนั้น เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

เย สมฺพุทฺธา อ. พระสัมพุทธเจ้า ท. เหล่าใด
ฌานปฺปสุตา ผู้ทรงขวนขวายแล้วในฌาน ธีรา ผู้
ทรงเป็นปราชญ์ รตา ทรงยินดีแล้ว เนกฺขมฺมูปสเม
ในธรรมอันเป็นที่เข้าไปสงบวิเศษด้วยอำนาจแห่ง

การออกไป เทวาปิ แม้ อ. เทวดาและมนุษย์ ท. ปิหยนฺติ ย่อมกระหยิ่ม สมฺพุทฺธานํ ต่อพระสัมพุทธเจ้า ท. เตสํ เหล่านั้น สตีมตํ ผู้ทรงมีพระสติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ยุตฺตปฺปยุตฺตา ผู้ทรงประกอบแล้วและทรงประกอบทั่วแล้ว ฌาเนสุ ในฌาน ท. ทฺวีสุ ๒ อิเมสุ เหล่านี้ อิติ คือ ลกฺขณูปนิชฺฌานํ อ. การเข้าไปเพ่งลงซึ่งลักษณะ อารมฺมณูปนิชฺฌานํ อ. การเข้าไปเพ่งลงซึ่งอารมณ์ อาวชฺชนสมาปชฺชนอธิฏฺฐานวุฏฺฐานปฺปจฺจเวกฺขเณหิ ด้วยการรำพึงถึงและการเข้าและการอธิษฐานและการออกและการพิจารณาเห็นเฉพาะ ท. (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า เย ฌานปฺปสุตา อิติ ดังนี้ ฯ

ปพฺพชฺชา อ. การบรรพชา (สิกฺขกาเมหิ) อันบุคคล ท. ผู้ใคร่ในการศึกษา น คเหตพฺพา ไม่พึงถือเอาว่า เนกฺขมฺมํ อ. การออกไป อิติ ดังนี้ เอตฺถ คาถาปาเท ในบาทแห่งพระคาถานี้ว่า เนกฺขมฺมูปสเม รตา อิติ ดังนี้ ปน ก็ เอตํ เนกฺขมฺมํ อิติ วจนํ อ. คำว่า เนกขัมมะ ดังนี้นั่น (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว สนฺธาย ทรงหมายเอา กิเลสวูปสมนิพฺพานรตึ ซึ่งความยินดีในพระนิพพานอันเป็นที่เข้าไปสงบวิเศษแห่งกิเลส ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เทวาปิ แม้ อ. เทวดา ท. มนุสฺสาปิ แม้ อ. มนุษย์ ท. ปิหยนฺติ ย่อมกระหยิ่ม คือว่า ปฏฺเฐนฺติ ย่อม

ปรารถนา เตสํ สมฺพุทฺธานํ ต่อพระสัมพุทธเจ้า ท. เหล่านั้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า เทวาปิ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า (เทวมนุสฺสา) อ. เทวและมนุษย์ ท. อิจฺฉมานา ปรารถนาอยู่ พุทฺธภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งพระพุทธเจ้าว่า อโห วต โอหนอ มยํปิ แม้ อ. เรา ท. พุทฺธา พึงเป็นพระพุทธเจ้า ภเวยฺยาม พึงเป็น อิติ ดังนี้ ปิหยนฺติ ชื่อว่าย่อมกระหยิ่ม สมฺพุทฺธานํ ต่อพระสัมพุทธเจ้า ท.เตสํ เหล่านั้น เอวรูปรุณานํ ผู้มีพระคุณอันมีรูปอย่างนี้ สมนฺนาคตานํ ผู้ทรงมาตามพร้อมแล้ว สติยา ด้วยพระสติ อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สตีมตํ อิติ ดังนี้ ฯ

๒๑. ๕๒/๑๐ ตั้งแต่ สตฺถา สารีปุตฺโต กิลมติ กิญฺจาปิ เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา (จินฺเตตฺวา) ทรงพระดำริแล้วว่า สารีปุตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าสารีบุตร กิลมติ ย่อมลำลาก หิ ด้วยว่า เอโส สารีปุตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าสารีบุตรนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว (มยา) ปุฏฺฐปญฺหํ ซึ่งปัญหาอันอันเราถามแล้ว พุทฺธวิสเย ในวิสัยของพระพุทธเจ้า อิมํ นี้ว่า

มาริสา ดูก่อนท่านผู้เช่นด้วยเรา ท. เย อริยปุคฺคลา สงฺขาตธมฺมา เส (โหนฺติ) จ อ. พระอริยบุคคล ท. เหล่าใด เป็นผู้มีธรรมอันบัณฑิตนับ

พร้อมแล้วสิ ย่อมเป็นด้วย เย เสขา ปุถู อิธ โลเก (โหนฺติ) จ อ. พระเสขะ ท. เหล่าใด มาก มีอยู่ ในโลกนี้ด้วย ตฺวํ อ. เธอ นิปโก ผู้มีปัญญา เป็นเครื่องรักษาซึ่งตน เม ปุฏฺโฐ ผู้อันเราถามแล้ว อิริยํ ซึ่งความเป็นไป เตสํ เสขาเสขานํ แห่งพระเสขาและพระอเสขะ ท. เหล่านั้น ปพฺรูหิ จงบอก (ตํ อิริยํ) ซึ่งความเป็นไปนั้น เม แก่เรา อิติ ดังนี้

นิกฺกงฺโข เป็นผู้มีความสงสัยอันออกแล้ว ปญฺเห ในปัญหาว่า สตฺถา อ. พระศาสดา ปุจฺฉติ ย่อมตรัสถาม อาคมนปฺปฏิปทํ ซึ่งข้อปฏิบัติ อันเป็นที่มา เสขาเสขานํ แห่งพระเสขะและพระอเสขะ ท. มํ กะเรา อิติ ดังนี้ (โหติ) ย่อมเป็น กิญฺจาปิ แม้ก็จริง ปน ถึงอย่างนั้น (สารีปุตฺโต) อ. ภิกษุชื่อว่าสารีบุตร กงฺขติ หวังอยู่ อชฺฌาสยํ ซึ่งอัธยาศัย มม ของเราว่า อหํ อ. เรา กเถนฺโต เมื่อจะกล่าว อิมํ ปฏิปทํ ซึ่งข้อปฏิบัตินี้ มุเขน โดยมุข กตเรน นุ โข อันไหนหนอแล ขนฺธาทีสุ ธมฺเมสุ ในธรรม ท. มีขันธ์เป็นต้น สกฺขิสฺสามิ จักอาจ คณฺหิตุํ เพื่ออันถือเอา อชฺฌาสยํ ซึ่งพระอัธยาศัย สตฺถุ ของพระศาสดา อิติ ดังนี้ โส สารีปุตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าสารีบุตรนั้น นเย ครั้นเมื่อนัย มยา อันเรา อทินฺเน ไม่ให้แล้ว น สกฺขิสฺสติ จักไม่อาจ กเถตุํ เพื่ออันกล่าว อหํ อ. เรา ทสฺสามิ จักให้ นยํ ซึ่งนัย อสฺส สารีปุตฺตสฺส แก่ภิกษุชื่อว่าสารีบุตรนั้น อิติ ดังนี้ ทสฺเสนฺโต

เมื่อจะทรงแสดง นยํ ซึ่งนัย อาห ตรัสแล้วว่า สารีปุตฺต ดูก่อนสารี-
บุตร ตฺวํ อ. เธอ สมนุปสฺสาหิ จงตามเห็นด้วยดี อิทํ ภูตํ การณํ
ซึ่งเหตุอันเป็นแล้วนี้ อิติ ดังนี้ ฯ กิร ได้ยินว่า เอวํ จินฺตนํ อ. อัน
ทรงพระดำริอย่างนี้ว่า สารีปุตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าสารีบุตร มม อชฺฌาสยํ
คเหตฺวา กเถนฺโต เมื่อจะถือเอา ซึ่งอัธยาศัย ของเรา แล้วกล่าว
กเถสฺสติ จักกล่าว ขนฺธวเสน ด้วยอำนาจแห่งขันธ์ อิติ ดังนี้ อโหสิ
ได้มีแล้ว อสฺส สตฺถุ แก่พระศาสดาพระองค์นั้น ฯ

โส ปญฺโห อ. ปัญหานั้น อุปฏฺฐาสิ ปรากฏแล้ว เถรสฺส แก่
พระเถระ นยสเตน โดยร้อยแห่งนัย นยสหสฺเสน โดยพันแห่งนัย
สห พร้อม นยทาเนน ด้วยการประทานซึ่งนัย ฯ โส เถโร อ. พระ
เถระนั้น ฐตฺวา ตั้งอยู่แล้ว สตฺถารา ทินฺนนเย ในนัยอันอันพระ
ศาสดาประทานแล้ว กเถสิ กราบทูลแล้ว ตํ ปญฺหํ ซึ่งปัญหานั้น ฯ
กิร ได้ยินว่า อญฺโญ ปุคฺคโล อ. บุคคลอื่น ฐเปตฺวา เว้น สมฺมา-
สมฺพุทฺธํ ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สมตฺโถ นาม ชื่อว่าผู้สามารถ
ปาปุณิตุํ เพื่ออันถึง ปญฺญํ ซึ่งปัญญา สารีปุตฺตตฺเถรสฺส ของพระเถระ
ชื่อว่าสารีบุตร นตฺถิ ย่อมไม่มี ฯ กิร ได้ยินว่า เตนเอว การเณน
เพราะเหตุนั้นนั่นเทียว เถโร อ. พระเถระ ฐตฺวา ยืนอยู่แล้ว ปุรโต
ข้างหน้า สตฺถุ ของพระศาสดา นทิ บันลือแล้ว สีหนาทํ ซึ่งสีหนาท
ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ. ข้าพระองค์ เทเว ครั้น
เมื่อฝน วสฺสนฺเต ตกอยู่ สกลกปฺปํปิ แม้ตลอดกัปทั้งสิ้น สมตฺโถ เป็นผู้
สามารถ คเณตฺวา ลกฺขํ อาโรเปตุํ เพื่ออันนับแล้วยกขึ้น ซึ่งคะแนน

ว่า พินฺทูนิ อ. หยาด ท. เอตฺตกานิ อันมีประมาณเท่านี้ ปติตานิ ตกแล้ว มหาสมุทฺเท ในมหาสมุทร เอตฺตากานิ พินฺทูนิ อ. หยาด ท. อันมีประมาณเท่นนี้ (ปติตานิ) ตกแล้ว ภูมิยํ บนภาคพื้น เอตฺตกานิ พินฺทูนิ อ. หยาด ท. อันมีประมาณเท่านั้น (ปติตานิ) ตกแล้ว ปพฺพเต บนภูเขา อิติ ดังนี้ (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถาปิ แม้ อ. พระศาสดา อาห ตรัสแล้วว่า สารีปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร อหํ อ. เรา ชานามิ ย่อมทราบ เต คเณตุํ สมตฺถภาวํ ซึ่งความที่แห่งเธอเป็นผู้สามารถ เพื่ออันนับ อิติ ดังนี้ นํ สารีปุตฺตตฺเถรํ กะพระเถระชื่อว่าสารีบุตรนั้น ฯ อุปมา นาม ชื่อ อ. อุปมา ปญฺญาย ด้วยปัญญา ตสฺส อายสฺมโต ของท่านผู้มีอายุนั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี ฯ เตน การเณน เพราะเหตุนั้น (เถโร) อ. พระเถระ อาห กราบทูลแล้ว เอวํ อย่างนี้ว่า

วาลุกา อ. ทราย คงฺคาย ในแม่น้ำชื่อว่าคงคา ขีเย พึงสิ้นไป อุทกํ อ. น้ำ มหณฺณเว ในห้วงน้ำอันใหญ่ ขีเย พึงสิ้นไป มตฺติตา อ. ดินเหนียว มหิยา ในแผ่นดิน ขีเย พึงสิ้นไป (วิสฺสชฺชนํ) อ. การเฉลย (ปญฺหานํ) ซึ่งปัญหา ท. พุทฺธิยา ด้วยความรู้ มม แห่งข้าพระองค์ (น ขียติ) ย่อมไม่สิ้นไป ลกฺเขน ด้วยคะแนน อิติ ดังนี้ ฯ

อิทํ อตฺถรูปํ อ. อรรถรูปนี้ว่า โลกนาถ ข้าแต่พระโลกนาถ ภนฺเต ผู้เจริญ พุทฺธสมฺปนฺน ผู้ทรงถึงพร้อมแล้วด้วยความรู้

หิ ก็ สเจ ถ้าว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ปญฺเห ครั้นเมื่อปัญหา เอกสฺมึ ข้อหนึ่ง มยา อันข้าพระองค์ วิสูสชฺชิเต เฉลยแล้ว ปกฺขิปิตฺวา พึงใส่เข้าแล้ว เอกํ วาลุกํ วา ซึ่งทรายเมล็ดหนึ่งหรือ เอกํ อุทกพินฺทุํ วา หรือว่า ซึ่งหยาดแห่งน้ำหยาดหนึ่ง เอกํ ปํสุขณฺฑํ วา หรือว่า ซึ่งชิ้นแห่งดินร่วนชิ้นหนึ่ง สเต วา ครั้นเมื่อร้อยหรือ สหสฺเส วา หรือว่าครั้นเมื่อพัน สตสหสฺเส วา หรือว่าครั้นเมื่อแสน ปญฺหานํ แห่งปัญหา ท. (มยา) อันข้าพระองค์ วิสฺสชฺชิเต เฉลยแล้ว ขิเปยฺย พึงใส่เข้า วาลุกาทีสุ ลกฺเขสุ ในคะแนน ท. มีทรายเป็นต้น คงฺคาย ในแม่น้ำชื่อว่าคงคาหนา เอเกกํ ลกฺขํ ซึ่งคะแนน อันหนึ่ง อันหนึ่ง เอกมนฺเต ณ ที่สุดข้างหนึ่งไซร้ วาลุกาทโย ลกฺขา อ. คะแนน ท. มีทรายเป็นต้น คงฺคาทีสุ ฐาเนสุ ในที่ ท. มีแม่น้ำชื่อว่าคงคาเป็นต้น คจฺเฉยฺยุํ พึงถึง ปริกฺขยํ ซึ่งความสิ้นไปรอบ ขิปฺปตรํ พลันกว่า ตุ ส่วนว่า วิสฺสชฺชนํ อ. การเฉลย ปญฺหานํ ซึ่งปัญหา ท. มม แห่งข้าพระองค์ นเอว ขียติ ย่อมไม่สิ้นไปนั่นเทียว อิติ ดังนี้ (สารีปุตฺตตฺเถเรน) วุตฺตํ เป็นคำอธิบายอันพระเถระชื่อว่าสารีบุตรกล่าวแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

ภิกฺขุ อ. ภิกษุ มหาปญฺโญปิ ผู้แม้มีปัญญามาก เอวํ อย่างนี้ อทิสฺวา ไม่เห็นแล้ว อนฺตํ วา ซึ่งเงื่อนต้นหรือ โกฏึ วา หรือว่า ซึ่งเงื่อนปลาย (สตฺถารา) ปุฏฺฐปญฺหสฺส แห่งปัญหาอันอันพระศาสดาตรัสถามแล้ว พุทฺธวิสเย ในวิสัยของพระพุทธเจ้า สตฺถารา ทินฺนนเย ฐตฺวา วา ตั้งอยู่แล้ว ในนัยอันอันพระศาสดาทรงประทานแล้วเทียว

วิสฺสชฺเชสิ ทูลเฉลยแล้ว ปญฺหํ ซึ่งปัญหา ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. สุตฺวา สดับแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น กถํ ยังถ้อยคำว่า ชโน อ. ชน สพฺโพปิ แม้ทั้งปวง (สตฺถารา) ปุฏฺโฐ ผู้อันพระศาสดาตรัสถามแล้ว ยํ ปญฺหํ ซึ่งปัญหาใด น อสกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว กเถตุํ เพื่ออันกราบทูล สารีปุตฺตตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าสารีบุตร ธมฺมเสนาปติ ผู้พระธรรมเสนาบดี เอกโก ว ผู้ผู้เดียวเทียว กเถสิ กราบทูลแล้ว ตํ ปญฺหํ ซึ่งปัญหานั่น อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ กถํ ซึ่งถ้อยคำนั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า มหาชโน อ. มหาชน น อสกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว วิสฺสชฺชิตุํ เพื่ออันเฉลย ยํ ปญฺหํ ซึ่งปัญหาใด สารีปุตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าสารีบุตร วิสฺสชฺเชสิ เฉลย ยํ ปญฺหํ ซึ่งปัญหานั้น อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ (โส ปญฺโห) อ. ปัญหานั้น เตน สารีปุตฺเตน อันภิกษุชื่อว่าสารีบุตรนั้น วิสฺสชฺชิโตเอว เฉลยแล้วนั่นเทียว ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน อิติ ดังนี้ อาหริตฺวา ทรงนำมาแล้ว อตีตํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้ว กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ชาตกํ ซึ่งชาดกนี้ว่า

ปโรสหสฺสํปิ แม้ อ. พันอื่น สมาคตานํ ชนานํ แห่งชน ท. ผู้มาพร้อมแล้ว เต ชนา อ. ชน ท. เหล่านั้น อปญฺญา เป็นผู้มีปัญญาหามิได้ (หุตฺวา) เป็น กนฺเทยฺยุํ พึงคร่ำครวญ วสฺสสตํ ตลอดร้อยแห่งปี โย ปุริโส อ. บุรุษใด วิชานาติ ย่อมรู้แจ้ง อตฺถํ ซึ่งเนื้อความ ภาสิตสฺส วจนสฺส แห่ง

คำอันเป็นภาษิต (โส) ปุริโส อ. บุรุษนั้น สปญฺโญ

ผู้เป็นไปกับด้วยปัญญา เอโก ว ผู้เดียวเทียว

เสยฺโย เป็นผู้ประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น

อิติ ดังนี้ ฯ

วิตฺถาเรน โดยพิสดาร อิติ ดังนี้แล ฯ

เรื่องเอรกปัตตนาคราช

๒๒. ๔๖/๑๓ ตั้งแต่ อถ นํ อตฺตโน ชานนนิยาเมเนว เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า อุตฺตร ดูก่อนอุตตระ เอตํ คีตํ อ. เพลงขับนั่น ปฏิคีตํ เป็นเพลงขับตอบ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ อหํ อ. เรา ทสฺสามิ จักให้ ปฏิคีตํ ซึ่งเพลงขับตอบ เต แก่เธอ ตฺวํ อ. เธอ อาทาย พาเอาแล้ว ตํ มยา ทินฺนคีตํ ซึ่งเพลงขับอันอันเราให้แล้วนั้น คมสฺสสิ จักไป อิติ ดังนี้ นํ อุตฺตรมาณวํ กะมาณพชื่อว่าอุตตระนั้น อตฺตโน ชานนนิยาเมนเอว วทนฺตํ ผู้กราบทูลอยู่ โดยนิยามอันเป็นเหตุรู้ แห่งตนนั่นเทียว ฯ (อุตฺตรมาณโว) อ. มาณพชื่อว่า อุตตระ (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สาธุ อ. ดีละ อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา อาห ตรัสแล้วว่า อุตฺตร ดูก่อนอุตตระ ตฺวํ อ. เธอ คาเยยฺยสิ พึงขับ ปฏิคีตํ ซึ่งเพลงขับตอบ อิมํ นี้ว่า

ฉทฺวาราธิปตี อ. บุคคลผู้เป็นใหญ่แห่งทวาร ๖ ราชา
ชื่อว่าเป็นพระราชา (โหติ) ย่อมเป็น รชมาโน
ราชา อ. พระราชาผู้กำหนัดอยู่ รชสฺสิโร ชื่อว่า
เป็นผู้มีธุลีบนพระเศียร (โหติ) ย่อมเป็น อรชํ

ราชา อ. พระราชาผู้ไม่กำหนัดอยู่ วิรโช เป็นผู้มีธุลีไปปราศแล้ว โหติ ย่อมเป็น รชํ ราชา อ. พระราชาผู้กำหนัดอยู่ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียกว่า พาโล เป็นคนพาล อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้

นาคมาณวิกาย คีตกาเล ในกาลแห่งนางนาคมาณวิกาขับ เพลงแล้ว อิติ ดังนี้ นํ อุตฺตรมณวํ กะมาณพชื่อว่าอุตตระนั้น ฯ

หิ ก็ อตฺโถ อ. เนื้อความ คีตสฺส แห่งเพลงขับ นาคมาณ-วิกาย ของนางนาคมาณวิกา (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ; (อตฺโถ) อ. อรรถว่า อธิปติ อ. บุคคลผู้เป็นใหญ่ กึสุ อะไรสิ ราชา นาม ชื่อว่าเป็นพระราชา โหติ ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า กึสุ อธิปตี ราชา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปน ก็ ราชา อ. พระราชา รชสฺสิโร นาม ชื่อว่าเป็นผู้มีธุลีบนพระเศียร โหติ ย่อมเป็น กถํ อย่างไร (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า กึสุ ราชา รชสฺสิโร อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โส ราชา อ. พระราชานั้น วิรโช นาม ชื่อว่า เป็นผู้มีธุลีไปปราศแล้ว โหติ ย่อมเป็น กถํ นุ โข อย่างไรหนอแล (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า กถํ สุ อิติ ดังนี้เป็นต้น อิติ ดังนี้ ฯ

ปน ส่วนว่า อตฺโถ อ. เนื้อความ ปฏิคีตสฺส แห่งเพลงขับตอบ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ; (อตฺโถ) อ. อรรถว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด อธิปติ เป็นผู้เป็นใหญ่ ทฺวารานํ แห่งทวาร ท. ฉนฺนํ ๖ คือว่า รูปาทีหิ อารมฺมเณหิ อนภิภูโต เป็นผู้อันอารมณ์ ท. มีรูปเป็นต้น ไม่ครอบงำแล้ว เอกทฺวาเรปิ แม้ในทวารอันหนึ่ง (โหติ) ย่อมเป็น อยํ ปุคฺคโล อ. บุคคลนี้ ราชา นาม ชื่อว่า เป็นพระราชา (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ฉทฺวาราธิปตี ราชา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปน ส่วน โย ราชา อ. พระราชาใด รชติ ย่อมกำหนัด เตสุ อารมฺมเณสุ ในอารมณ์ ท. เหล่านั้น โส ราชา อ. พระราชานั้น รชมาโน ผู้กำหนัดอยู่ รชสฺสิโร นาม ชื่อว่าเป็นผู้มีธุลีบนพระเศียร (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า รชมาโน รชสฺสิโร อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปน ฝ่ายว่า อรชมาโน ราชา อ. พระราชาผู้ไม่กำหนัดอยู่ วิรโช นาม ชื่อว่าเป็นผู้มีธุลีไปปราศแล้ว โหติ ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อรชํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า รชมาโน ราชา อ. พระราชา ผู้กำหนัดอยู่ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียกว่า พาโล เป็นคนพาล อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า รชํ อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา ทตฺวา ครั้นทรงประทานแล้ว ปฏิคีตํ

ซึ่งเพลงขับตอบ อสฺส อุตฺตรมาณวสฺส แก่มาณพชื่อว่าอุตตระนั้น เอวํ อย่างนี้ อาห ตรัสแล้วว่า อุตฺตร อิมสฺมึ คีตา ครั้น เมื่อเพลงขับนี้ ตยา อันเธอ คายิเต ขับแล้ว (สา นาคมาณวิกา) อ. นางนาคมาณวิกานั้น คายิสฺสติ จักขับ อิมํ ปฏิคีตํ ซึ่งเพลงขับ ตอบนี้ว่า

พาโล อ. คนพาล เกนสฺส อันอะไรสิ วุยฺหติ
ย่อมพัดพาไป ปณฺฑิโต อ. บัณฑิต นุทติ ย่อม
บรรเทาได้ กถํ อย่างไร (ปุคฺคโล) อ. บุคคล
โยคกฺเขมี เป็นผู้มีความเกษมจากกิเลสเป็นเครื่อง
ประกอบ โหติ ย่อมเป็น กถํ อย่างไร ตุวํ อ.
ท่าน เม ปุจฺฉิโต ผู้อันเราถามแล้ว อกฺขาหิ จงบอก
ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น เม แก่เรา อิติ ดังนี้

อิมสฺส คีตสฺส แก่เพลงขับนี้ เต ของเธอ อถ ครั้นเมื่อความเป็น อย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่ ตุวํ อ. เธอ คาเยยฺยาสิ พึงขับ อิมํ ปฏิคีตํ ซึ่งเพลงขับตอบนี้ว่า

พาโล อ. คนพาล โอเฆน อันกิเลสเพียงดังว่าห้วง
น้ำ วุยฺหติ ย่อมพัดพาไป ปณฺฑิโต อ. บัณฑิต
นุทติ ย่อมบรรเทาได้ โยคา ด้วยความเพียรเป็น
เครื่องประกอบ (โส ปณฺฑิโต) อ. บัณฑิตนั้น
สพฺพโยควิสํยุตฺโต ผู้พรากแล้วจากกิเลส เป็น
เครื่องประกอบทั้งปวง (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต

วุจฺจติ ย่อมเรียกว่า โยคกฺเขมี เป็นผู้มีความเกษม
จากกิเลสเป็นเครื่องประกอบ อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้

อสฺสา นาคมาณวิกาย แก่นางนาคมาณวิกานั้น อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. เนื้อความ ตสฺส ปฏิคีตสฺส แห่งเพลงขับตอบนั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบว่า พาโล อ. คนพาล โอเฆน อันกิเลสเพียงดังว่าห้วงน้ำ จตุพฺพิเธน อันมีอย่าง ๔ กาโม-ฆาทินา มีกิเลสเพียงดังว่าห้วงน้ำคือกามเป็นต้น วุยฺหติ ย่อมพัดพาไป ปณฺฑิโต อ. บัณฑิต นุทติ ย่อมบรรเทา ตํ โอฆํ ซึ่งกิเลสเพียงดังว่าห้วงน้ำนั้น โยเคน ด้วยความเพียรเป็นเครื่องประกอบ โส ปณฺฑิโต อ. บัณฑิตนั้น วิสํยุตฺโต ผู้พรากแล้ว กามโยคาทีหิ โยเคหิ จากกิเลสเป็นเครื่องประกอบ ท. มีกิเลสเป็นเครื่องประกอบคือกามเป็นต้น สพฺเพหิ ทั้งปวง (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียกว่า โยคกฺเขมี นาม ชื่อว่าเป็นผู้มีความเกษมจากกิเลสเป็นเครื่องประกอบ อิติ ดังนี้ ฯ

๒๓. ๘๘/๑๔ ตั้งแต่ อถ นํ สตฺถา อาห กิมิทํ เป็นต้นไป

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา อาห ตรัสแล้วว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร อิทํ การณ์ อ. เหตุนี้ กึ อะไร อิติ ดังนี้ นํ นาคราชานํ กะนาคผู้พระราชานั้น ฯ (นาคราชา) อ. นาคผู้พระราชา (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ. ข้า-

พระองค์ สาวโก เป็นสาวก พุทฺธสฺส ของพระพุทธเจ้า ตุมฺหาทิสสฺส ผู้เช่นกับด้วยพระองค์ หุตฺวา เป็น อกาสึ ได้กระทำแล้ว สมณธมฺมํ ซึ่งสมณธรรม วีสติวสฺสสหสฺสานิ สิ้นพันปีแห่ง ๒๐ ท. สมณธมฺโม อ. สมณธรรม โสปิ แม้นั้น น อสกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว นิตฺถาเรตุํ เพื่ออันต้านทานไว้ มํ ซึ่งข้าพระองค์ อหํ อ. ข้าพระองค์ นิสฺสาย อาศัยแล้ว เอรกปตฺตจฺฉินฺทนมตฺตํ การณํ ซึ่งเหตุอันมีการยังใบของตะไคร้น้ำให้ขาดเป็นประมาณ อปฺปมตฺตกํ อันมีประมาณน้อย คเหตฺวา ถือเอาแล้ว อเหตุกปฺปฏิสนฺธึ ซึ่งปฏิสนธิในสัตว์ผู้หาเหตุมิได้ นิพฺพตฺโต เป็นผู้บังเกิดแล้ว ปริสกฺกนฏฺฐาเน ในที่อันเป็นที่ตะเกียกตะกายไป อุเรน ด้วยอก อมฺหิ ย่อมเป็น นเอว มนุสฺสตฺตํ ลภามิ ย่อมไม่ได้ ซึ่งความเป็นแห่งมนุษย์นั่นเทียว น (ลภามิ) ย่อมไม่ได้ สทฺธมฺมสฺสวนํ ซึ่งการฟังซึ่งพระสัทธรรม น (ลภามิ) ย่อมไม่ได้ ทสฺสนํ ซึ่งการเห็น พุทฺธสฺส ซึ่งพระพุทธเจ้า ตุมฺหาทิสสฺส ผู้เช่นกับด้วยพระองค์ เอกํ พุทฺธนฺตรํ ตลอดพุทธันดรหนึ่ง อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว กถํ ซึ่งถ้อยคำ ตสฺส นาคราชสฺส ของนาคผู้พระราชานั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร มนุสฺสตฺตํ นาม ชื่อ อ. ความเป็นแห่งมนุษย์ ทุลฺลภํ-เอว เป็นคุณชาตอันสัตว์หาได้โดยยากนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น ตถา อนึ่ง สทฺธมฺมสฺสวนํ อ. การฟังซึ่งพระสัทธรรม (ทุลฺลภํ) เป็นคุณชาตอันสัตว์หาได้โดยยาก (โหติ) ย่อมเป็น ตถา อนึ่ง พุทฺธุปฺปาโท อ. การอุบัติแห่งพระพุทธเจ้า (ทุลฺลโภ) เป็นอาการอันสัตว์หา

ได้โดยยาก (โหติ) ย่อมเป็น หิ เพราะว่า อิทํ ติวิธกมฺมํ อ. กรรม อันมีอย่าง ๓ นี้ (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ลพฺภติ ย่อมได้ กิจฺเฉน โดยยาก กสิเรน โดยลำบาก อิติ ดังนี้ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

มนุสฺสปฺปฏิลาโภ อ. การได้เฉพาะซึ่งความเป็น แห่งมนุษย์ กิจฺโฉ เป็นอาการยาก (โหติ) ย่อม เป็น ชีวิตํ อ. ชีวิต มจฺจานํ ของสัตว์ผู้มีอันจะพึง ตายเป็นสภาพ ท. กิจฺฉํ เป็นธรรมชาตยาก (โหติ) ย่อมเป็น สทฺธมฺมสฺสวนํ อ. การฟังซึ่งพระสัทธรรม กิจฺฉํ เป็นธรรมชาตยาก (โหติ) ย่อมเป็น อุปฺปา- โท อ. การอุบัติ พุทฺธานํ แห่งพระพุทธเจ้า ท. กิจฺ- โฉ เป็นอาการยาก (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. เนื้อความ ตสฺสา คาถาย แห่งพระคาถานั้น (ปณฺฑิ- เตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบว่า หิ ก็ มนุสฺสปฺปฏิลาโภ นาม ชื่อ อ. การได้เฉพาะซึ่งความเป็นแห่งมนุษย์ กิจฺโฉ ชื่อว่าเป็น อาการยาก คือว่า ทุลฺลโภ ชื่อว่าเป็นอาการอันสัตว์หาได้โดยยาก (ตสฺส มนุสฺสปฺปฏิลภสฺส ปุคฺคเลน) ลทฺธตฺตา เพราะความที่แห่ง การได้เฉพาะซึ่งความเป็นแห่งมนุษย์นั้น เป็นอาการอันบุคคลได้แล้ว วายาเมน ด้ยความพยายาม มหนฺเตน อันใหญ่ กุสเลน ด้วยกุศล มหนฺเตน อันใหญ่ (โหติ) ย่อมเป็น ชีวิตํปิ แม้ อ.ชีวิต มจฺจานํ ของสัตว์ผู้มีอันจะพึงตายเป็นสภาพ ท. กิจฺฉํ ชื่อว่าเป็นธรรมชาตยาก

นิรนฺตรํ กสิกมฺมาทีนิ กมฺมานิ กตฺวา ชีวิตวุตฺตึ ฆฏฺนโตปิ เพราะอันกระทำ ซึ่งกรรม ท. มีกสิกรรมเป็นต้น มีระหว่างออกแล้ว แล้วสืบต่อ ซึ่งความเป็นไปแห่งชีวิตบ้าง (ตสฺส ชีวิตสฺส) ปริตฺตตายปิ เพราะความที่แห่งชีวิตนั้น เป็นธรรมชาตินิดหน่อยบ้าง (โหติ) ย่อมเป็น สทฺธมฺมสฺสวนํปิ แม้ อ. การฟังซึ่งพระสัทธรรม กิจฺฉํ ชื่อว่าเป็นคุณชาตยาก อเนเกสุปิ กปฺเปสุ ธมฺมเทสกสฺส ปุคฺคลสฺส ทุลฺลภ-ตาย เพราะความที่แห่งบุคคล ผู้แสดงซึ่งธรรม เป็นผู้อันสัตว์หาได้โดยยาก ในกัป ท. แม้อันมิใช่หนึ่ง (โหติ) ย่อมเป็น ปน อนึ่ง อุปฺปาโทปิ แม้ อ. การอุบัติ พุทฺธานํ แห่งพระพุทธเจ้า ท. กิจฺโฉเอว ชื่อว่าเป็นอาการยากนั่นเทียว คือว่า ทุลฺลโภ ชื่อว่าเป็นอาการอันสัตว์หาได้โดยยาก อติวิย เกินเปรียบ มหนฺเตน วายาเมน อภินีหารสฺส สมิชฺฌนโต จ เพราะความสำเร็จด้วยดี แห่งอภินิหาร ด้วยความพยายาม อันใหญ่ด้วย สมิทฺธาภินีหารสฺส อเนเกหิปิ กปฺปโกฏิสหสฺ-เสหิ ทุลฺลภุป)ปาทโต จ เพราะความอุบัติ แห่งบุคคลผู้มีอภินิหารอันสำเร็จด้วยดีแล้ว เป็นผู้อันสัตว์หาได้ยาก ด้วยพันแห่งโกฏิแห่งกัป ท. แม้อันมิใช่หนึ่งด้วย (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงแห่งเทศนา ธมฺมาภิสมโย อ. การตรัสรู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม อโหสิ ได้มีแล้ว ปาณสหสฺสานํ แก่พันแห่งสัตว์ผู้มีลมปราณ ท. จตุราสีติยา ๘๔ ฯ นาคราชาปิ แม้ อ. นาคผู้พระราชา ลเภยฺย พึงได้ โสตาปตฺติผลํ ซึ่งโสดาปัตติผล ตํทิวสํ ในวันนั้น ปน แต่ว่า (นาคราชา) อ. นาคผู้พระราชา น อลตฺถ

ไม่ได้ได้แล้ว (อตฺตโน) ติรจฺฉานคตตฺตา เพราะความที่แห่งตนเป็น
สัตว์ดิรัจฉาน ฯ นาคา อ. นาค ท. คเหตฺวา ถือเอาแล้ว นาคสรีรํ-
เอว ซึ่งสรีระของนาคนั้นเทียว กิลมนฺติ ย่อมลำบาก ฐาเนสุ ใน
ฐานะ ท. ปญฺจสุ ๕ เยสุ เหล่าใด ปฏิสนฺธิคฺคหณตจชหนวิสฺสฏฺฐนิทฺโทกฺ-
กมนสชาติยาเมถุนเสวนจุติสงฺขาเตสุ อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าการถือ
เอาซึ่งปฏิสนธิ และการละซึ่งหนัง และการก้าวลงสู่ความหลับอันปล่อย
แล้ว และการเสพซึ่งเมถุนด้วยนางนาคผู้มีชาติอันเสมอกันและการจุติ
โส นาคราชา อ. นาคผู้พระราชานั้น ปตฺวา ถึงแล้ว อภิลมนภาวํ
ซึ่งความเป็นคือความไม่ลำบาก เตสถ ฐาเนสุ ในฐานะ ท. เหล่านั้น
ลภติ ย่อมได้ วิจริตุํ เพื่ออันเที่ยวไป มาณวรูเปนเอว ด้วยรูปของ
มาณพนั่นเทียว อิติ ดังนี้แล ฯ

เรื่องปัญหาของพระอานนทเถระ

๒๔. ๑๐๐/๘ ตั้งแต่ ยสฺมา ปน เตสํ พุทฺธานํ กาลเภโทว เป็นต้นไป.

ปน ก็ เตสํ พุทฺธานํ กาลเภโท ว อ. ความแตกต่างแห่งกาล แห่งพระพุทธเจ้า ท. เหล่านั้นเทียว อโหสิ ได้มีแล้ว คาถาเภโท อ. ความแตกต่างแห่งพระคาถา (เตสํ พุทฺธานํ) แห่งพระพุทธเจ้า ท. เหล่านั้น น (อโหสิ) ไม่ได้มีแล้ว หิ ด้วยว่า สมฺมาสมฺพุทฺโธ อ. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า วิปสฺสี ทรงพระนามว่าวิปัสสี อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว อุโบสถํ ซึ่งอุโบสถ สํวจฺฉเร ในปี สตฺตเม ที่ ๗ สตฺตเม ที่ ๗ หิ เพราะว่า อสฺส วิปสฺสีสมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เอกทิวสํ ทินฺโนวาโท-เอว อ. พระโอวาท อันอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่าวิปัวสี พระองค์นั้น ทรงประทานแล้ว ในวันหนึ่งนั่นเทียว อลํ เป็นของพอ สํวจฺฉรานํ แก่ปี ท. สตฺตนฺนํ ๗ อโหสิ ได้เป็นแล้ว, สิขี จ อ. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่าสิขีด้วย เวสฺสภู จ อ. พระสัมมาสัม-พุทธเจ้าทรงพระนามว่าเวสสภูด้วย กรึสุ ทรงกระทำแล้ว อุโปสถํ ซึ่งอุโบสถ สํวจฺฉเรา ในปี ฉฏฺเจ ที่ ๖ ฉฏฺเจ ที่ ๖ (หิ) เพราะว่า (เตสํ ทฺวินฺนํ พุทฺธานํ เอกทิวสํ ทินฺโนวาโทเอว) อ. พระโอวาท อันอันพระ-พุทธเจ้า ท. ๒ เหล่านั้น ทรงประทานแล้ว ในวันหนึ่งนั่นเทียว (อลํ) เป็นของพอ (ฉนฺนํ สํวจฺฉรานํ) แก่ปี ท. ๖ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว,

กกุสนฺโธ จ อ. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากกุสันธะด้วย โกนา-คมโน จ อ. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่าโกนาคมน์ด้วย (กรึสุ) ทรงกระทำแล้ว (อุโบสถํ) ซึ่งอุโบสถ สํวจฺฉเร ในปี สํวจฺฉเร ในปี (หิ) เพราะว่า (เตสํ ทฺวินฺนํ พุทฺธานํ เอกทิสํ ทินฺโนวาโทเอว) อ. พระโอวาท อันอันพระพุทธเจ้า ท. ๒ เหล่านั้น ทรงประทานแล้ว ในวันหนึ่งนั่นเทียว (อลํ) เป็นของพอ (เอเกกสํวจฺฉรสฺส) แก่ปีหนึ่งหนึ่ง (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว, กสฺสปทสพโล อ. พระทศพลทรงพระนามว่า กัสสปะ อกาสิ ได้ทรงการทำแล้ว อุโบสถํ ซึ่งอุโบสถ มาเส ในเดือน ฉฏฺเฐ ที่ ๖ ฉฏฺเฐ ที่ ๖ หิ เพราะว่า อสฺส กสฺสปทสพลสฺส เอกทิวสํ ทินฺโนวาโทเอว อ. พระโอวาท อันอันพระทสพลทรงพระนามว่า กัสสปะนั้น ทรงประทานแล้วในวันหนึ่งนั้นเทียว อลํ เป็นของพอ มาสนํ แก่เดือน ท. ฉนฺนํ ๖ อโหสิ ได้เป็นแล้ว, ยสฺมา เหตุใด ตสฺมา เพราะเหตุนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา อาโรเจตฺวา ตรัสบอกแล้ว อิมํ กาลเภทํ ซึ่งความแตกต่างแห่งกาลนี้ เตสํ พุทฺธานํ แห่งพระพุทธเจ้า ท. เหล่านั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ปน ส่วนว่า โอวาทคาถา อ. พระคาถา อันเป็นเครื่องกล่าวสอน ท. เนสํ พุทฺธานํ ของพระพุทธเจ้า ท. เหล่านั้น อิมาเอว เป็นอย่างนี้นั่นเทียว (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อาวิกโรนฺโต เมื่อจะทรงกระทำให้แจ้ง อุโปสถํ ซึ่งอุโบสถ เอกํเอว อันหนึ่งนั่นเทียว สพฺเพสํ พุทฺธานํ ของพระพุทธเจ้า ท. ทั้งปวง อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

**เอตํ ติวิธกมฺมํ อ. กรรมอันมีอย่าง ๓ นี้ สพฺพ-
ปาปสฺส อกรณํ คือ อ. การไม่กระทำ ซึ่งบาปทั้งปวง
กุสลสฺส อุปสมฺปทา คือ อ. การยังกุศลให้เข้าไป
ถึงพร้อม สจิตฺตปริโยทปนํ คือ อ. การยังจิตอัน
เป็นของตนให้ผ่องแผ้ว สาสนํ เป็นคำสั่งสอน
พุทฺธานํ ของพระพุทธเจ้า ท. (โหติ) ย่อมเป็น
ขนฺตี อ. ความอดทน ตีติกฺขา คือ อ. ความอดกลั้น
ตโป เป็นธรรมเครื่องเผาผลาญ ปรมํ อย่างเยี่ยม
(โหติ) ย่อมเป็น พุทฺธา อ. ท่านผู้รู้ ท. วทนฺติ
ย่อมกล่าว นิพฺพานํ ซึ่งพระนิพพาน ปรมํ อย่างเยี่ยม
อย่างยิ่ง หิ ก็ ปรูปฆาตี อ. บุคคลผู้เข้าไปฆ่าซึ่ง
สัตว์อื่นโดยปกติ ปพฺพชิโต เป็นผู้เป็นบรรพชิต
(โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ วิเหฐยนฺโต ปุคฺคโล
อ. บุคคลผู้เบียดเบียนอยู่ ปรํ สตฺตํ ซึ่งสัตว์อื่น
สมโณ ชื่อว่าเป็นสมณะ โหติ ย่อมเป็น (น)
หามิได้ เอตํ ฉพฺพิธกมฺมํ อ. กรรมอันมีอย่าง ๖ นี้
อนูปวาโท จ คือ อ. การไม่เข้าไปว่าร้ายด้วย อนูป-
ฆาโต จ คือ อ. การไม่เข้าไปฆ่าด้วย ปาฏิโมกฺเข
สํวโร จ คือ อ. ความสำรวม ในพระปาฏิโมกข์ด้วย
ภตฺตสฺมึ มตฺตญฺญุตา จ คือ อ. ความเป็นแห่ง
บุคคลผู้รู้ซึ่งประมาณ ในภัตด้วย ปนฺตํ สยนาสนํ**

จ คือ อ. ที่เป็นที่นอนและที่เป็นที่นั่ง อันสงัดแล้ว ด้วย อธิจิตฺเต อาโยโค จ คือ อ. ความประกอบ โดยเอื้อเฟื้อ ในจิตอันยิ่งด้วย สาสนํ เป็นคำสั่งสอน พุทฺธานํ ของพระพุทธเจ้า ท. (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อกุสลธมฺมสฺส ซึ่งธรรมอันเป็นอกุศล สพฺพสฺส ทั้งปวง (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า สพฺพปาปสฺส อิติ ดังนี้ ฯ นิกฺขมนโต ปฏฺฐาย ยาว อรหตฺตมคฺคา กุสลสฺส อุปฺปาทนํ จเอว อ. การยังกุศลให้เกิดขึ้น จำเดิมแต่การออกไป เพียงใดแต่พระอรหัตมรรคด้วยนั่นเทียว (อตฺตนา) อุปฺปาทิตสฺส ภาวนา จ อ. การยังกุศล อันอันตนให้เกิดขึ้นแล้ว ให้เจริญด้วย อุปสมฺปทา อิติ ชื่อว่าอุปสมฺปทา ฯ อตฺตโน จิตฺตสฺส โวทาปนํ อ. การยังจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นีวรเณหิ จากนิวรณ์ ท. ปญฺจหิ ๕ สจิตฺตปริโยทปนํ อิติ ชื่อว่าสจิตฺตปริโยทปนํ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อยํ วาจา อ. พระวาจานี้ อนุสิฏฺฐิ เป็นวาจาเครื่องพร่ำสอน สพฺพพุทฺธานํ ของพระพุทธเจ้าทั้งปวง ท. (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า เอตํ พุทฺธานสาสนํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ขนฺติ นาม ชื่อ อ. ความอดทน ตีติกฺขา-สงฺขาตา อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าความอดกลั้น ยา เอสา นี้ใด อิทํ อธิวาสนขมนํ อ. ความอดทนคือความอดกลั้นนี้ ตโป เป็นธรรมเป็น

เครื่องเผาผลาญ ปรมํ อย่างเยี่ยม คือว่า อุตฺตมํ อย่างสูงสุด อิมสฺมึ สาสเน ในศาสนานี้ (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ขนฺติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า พุทฺธา อ. ท่านผู้รู้ ท. ตโย ๓ อิเม เหล่านี้ อิติ คือ พุทฺธา จ อ. พระพุทธะ ท. ด้วย ปจฺเจกพุทฺธา จ อ. พระปัจเจกพุทธะ ท. ด้วย อนุพุทฺธา จ อ. พระอนุพุทธะ ท. ด้วย วทนฺติ ย่อมกล่าว นิพฺพานํ ซึ่งพระนิพพาน ว่า อุตฺตมํ สูงสุด อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล อุปหนนฺโต ผู้เข้าไปฆ่าอยู่ คือว่า วิเหเฐนฺโต ผู้เบียดเบียนอยู่ ปรํ สตฺตํ ซึ่งสัตว์อื่น ปาณิอาทีหิ ปหรณวตฺถูหิ ด้วยปหรณวัตถุ ท. มีฝ่ามือเป็นต้น ปรูปฆาตี ชื่อว่าผู้เข้าไปฆ่าซึ่งสัตว์อื่นโดยปกติ ปพฺพชิโต นาม ชื่อว่าเป็นบรรพชิต โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า น หิ ปพฺพชิโต อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล วิเหฐยนฺโต ผู้เบียดเบียนอยู่ ปรํ สตฺตํ ซึ่งสัตว์อื่น วุตฺตนเยนเอว โดยนัยแห่งคำอันข้าพเจ้ากล่าวแล้วนั่นเทียว สมโณปิ แม้ชื่อว่าเป็นสมณะ น โหติเอว ย่อมเป็นหามิได้นั่นเทียว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สมโณ อิติ ดังนี้ ฯ

อนุวาทนํ จเอว อ. การไม่เข้าไปว่าร้ายด้วยนั่นเทียว อนูป-วาทาปนํ จ อ. การไม่ยังบุคคลให้เข้าไปว่าร้ายด้วย อนูปวาโท อิติ ชื่อว่า อนูปวาโท ฯ อนูปฆาตนํ จเอว อ. การไม่เข้าไปฆ่าด้วยนั่นเทียว อนูปฆาตาปนํ จ อ. การไม่ยังบุคคลให้เข้าไปฆ่าด้วย อนูปฆาโต อิติ ชื่อว่า อนูปฆาโต ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เชฏฺฐกสีเล ในศีลอันเจริญที่สุด (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปาฏิโมกฺเข อิติ ดังนี้ ฯ ปิทหนํ อ. การปิด สํวโร อิติ ชื่อวา สํวโร ฯ มตฺตญฺญุภาโว อ. ความเป็นแห่งบุคคลผู้รู้ซึ่งประมาณ คือว่า ปมาณชานนํ อ. การรู้ซึ่งประมาณ มตฺตญฺญุตา อิติ ชื่อว่า มตฺตญฺญุตา ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า วิวิตฺตํ อันสงัดเงียบแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปนฺตํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อธิกจิตฺเต ในจิตอันยิ่ง อฏฺฐสมาปตฺติ-สงฺขาเต อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าสมาบัติ ๘ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อธิจิตฺเต อิติ ดังนี้ ฯ ปโยคกรณํ อ. การกระทำซึ่งความเพียรเป็นเครื่องประกอบ อาโยโค อิติ ชื่อว่า อาโยโค ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เอตํ ฉพฺพิธกมฺมํ อ. กรรมอันมีอย่าง ๖ นี้ สาสนํ เป็นคำสั่งสอน พุทฺธานํ ของพระพุทธเจ้า ท. สพฺเพสํ ทั้งปวง (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า เอตํ อิติ ดังนี้ ฯ หิ ก็ สีลํ อ. ศีล วาจสิกํ อันเป็นไปในวาจา (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า กถิตํ ตรัสแล้ว อนูปวาเทน ด้วยการไม่เข้าไปว่าร้าย เอตฺถ คาถายํ

ในพระคาถานี้ สีลํ อ. ศีล กายิกํ อันเป็นไปในกาย (ภควตา) อัน
พระผู้มีพระภาคเจ้า (กถิตํ) ตรัสแล้ว อนูปฆาเตน ด้วยการไม่เข้าไปฆ่า ฯ
ปาฏิโมกฺขสีลํ จเอว อ. ศีลคือพระปาฏิโมกข์ด้วยนั่นเทียว อินฺทฺริยสํวรํ
จ อ. ความสำรวมซึ่งอินทรีย์ด้วย (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า
(กถิตานิ) ตรัสแล้ว อิมินา วจเนน ด้วยพระดำรัสนี้ว่า ปาฏิโมกฺเข
จ สํวโร อิติ ดังนี้ ฯ อาชีวปาริสุทฺธิ จเอว อ. ความบริสุทธิ์แห่ง
อาชีพด้วยนั่นเทียว ปจฺจยสนฺนิสฺสิตสีลํ จ อ. ศีลอันอาศัยแล้วซึ่งปัจจัยด้วย
(ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า (กถิตานิ) ตรัสแล้ว มตฺตญฺญุตาย
ด้วยความเป็นแห่งบุคคลผู้รู้ซึ่งประมาณ สปฺปายเสนาสนํ อ. ที่เป็นที่นอน
และที่เป็นที่นั่งอันเป็นที่สบาย (ภควตา) อันพระผู้มีพระถาคเจ้า (กถิตํ)
ตรัสแล้ว ปนฺตเสนาสเนน ด้วยที่เป็นที่นอนและที่เป็นที่นั่งอันสงัดแล้ว
สมาปตฺติโย อ. สมาบัติ ท. อฏฺฐ ๘ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า
(กถิตา) ตรัสแล้ว อธิจิตฺเตน ด้วยจิตอันยิ่ง น สิกฺขา อ. สิกขา ท.
ติสฺโสปิ แม้ ๓ (ภควตา) กถิตาเอว เป็นสิกขาอันพระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสแล้วนั่นเทียว อิมาย คาถาย ด้วยพระคาถานี้ โหนฺติ ย่อมเป็น
เอวํ ด้วยประการฉะนี้ อิติ ดังนี้แล้ว ฯ

เรื่องภิกษุผู้ไม่ยินดี

๒๕. ๑๐๓/๑๗ ตั้งแต่ โส สกฺขรา อาหริ อถ นํ สตฺถา เป็นต้นไป.

โส ภิกฺขุ อ. ภิกษุนั้น อาหริ นำมาแล้ว สกฺขรา ซึ่งก้อนกรวด ท. ฯ อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา อาห ตรัสแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ ฐเปหิ จงตั้งไว้ ปญฺญาสํ สกฺขรา ซึ่งก้อนกรวด ท. ๕๐ ปริโภคตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่ปัจจัยเป็นเครื่องบริโภค ตาว ก่อน (ฐเปหิ) จงตั้งไว้ จตุวีสติ สกฺขรา ซึ่งก้อนกรวด ท.๒๔ อตฺถาย เพื่อประโยชน์ โคณานํ แก่โค ท. ทฺวินฺนํ ๒ (ฐเปหิ) จงตั้งไว้ เอตฺตกํ นาม สกฺขรํ ซึ่งก้อนกรวด ชื่ออันมีประมาณเท่านี้ วีชตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่พืช (ฐเปหิ) จงตั้งไว้ (เอตฺตกํ นาม สกฺขรํ) ซึ่งก้อนกรวด ชื่ออันมีประมาณเท่านี้ ยุคนงฺคลตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่แอกและไถ (ฐเปหิ) จงตั้งไว้ (เอตฺตกํ นาม สกฺขรํ) ซึ่งก้อนกรวด ชื่ออันมีประมาณเท่านี้ กุทฺทาลตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่จอบ (ฐเปหิ) จงตั้งไว้ (เอตฺตกํ นาม สกฺขรํ) ซึ่งก้อนกรวด ชื่ออันมีประมาณเท่านี้ วาสีผรสุอตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่มีดและขวาน อิติ ดังนี้ นํ ภิกฺขุํ กะภิกษุนั้น ฯ สกฺขเร ครั้นเมื่อก้อนกรวด (เตน ภิกฺขุนา) อันภิกษุนั้น คณิยมาเน นับอยู่ เอวํ อย่างนี้ กหาปณสตํ อ. ร้อยแห่งกหาปณะ ตํ นั้น น ปโหติ ย่อมไม่เพียงพอ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ กหาปณา อ. กหาปณะ ท. ตว ของเธอ อปฺปกา เป็นสภาพน้อย (โหนฺติ) ย่อมเป็น ตฺวํ อ. เธอ นิสฺสาย อาศัยแล้ว เอเต กหาปเณ ซึ่งกหาปณะ ท. เหล่านั้น ตณฺหํ ยังความอยาก ปูเรสฺสสิ จักให้เต็ม กถํ อย่างไร กิร ได้ยิน อตีเต กาเล ในกาลอันล่วงไปแล้ว ปณฺฑิตา อ. บัณฑิต ท. กาเรตฺวา ยังบุคคลให้กระทำแล้ว จกฺกวตฺติรชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชาผู้จักรพรรดิ สมตฺถา เป็นผู้สามารถ สตฺตรตนวสฺสํ วสฺสาเปตุํ เพื่ออันยังฝนคือรัตนะ ๗ ให้ตก กฏิปฺปมาเณน โดยประมาณแห่งสะเอว ทฺวาทสโยชนฏฺฐาเน ในที่อันมีโยชน์ ๑๒ เป็นประมาณ อปฺโปฐิตมตฺเตน อาการเรน ด้วยอาการสักว่ามืออันตนปรบแล้ว (หุตฺวา) เป็น กาเรตฺวาปิ แม้ยังเทวดาให้กระทำแล้ว เทวรชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งเทวดาผู้พระราชา สกฺกา อ. ท้าวสักกะ ท. ฉตฺตึส ๓๖ จวนฺติ ย่อมเคลื่อน ยาว เพียงใด กาลํ ตลอดกาล เอตฺตกํ อันมีประมาณเพียงนี้ มรณกาเล ตณฺหํ อปูเรตฺวา ว ยังความอยากไม่ให้เต็มแล้ว ในกาลอันเป็นที่ตายเทียว อกํสุ ได้กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ อิติ ดังนี้ นํ ภิกฺขุํ กะภิกษุนั้น เตน ภิกฺขุนา ยาจิโต ผู้อันภิกษุนั้นทูลวิงวอนแล้ว อาหริตฺวา ทรงนำมาแล้ว อตีตํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้ว มนฺธาตุราชชาตกํ ยังชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยพระราชาพระนามว่ามันธาตุ วิตฺถาเรตฺวา ทรงให้พิสดารแล้ว อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. เทฺว ๒ อิมา เหล่านี้ว่า

ติตฺติ อ. ความอิ่ม การเมสุ ในกาม ท. น วิชฺชติ ย่อมไม่มี กหาปณวสฺเสน เพราะฝนคือกหาปณะ กามา อ. กาม ท. อปฺปสฺสาทา เป็นสภาพมีความยินดีอันน้อย ทุกฺขา เป็นสภาพมีทุกข์มาก (โหนฺติ) ย่อมเป็น ปณฺฑิโต อ. บัณฑิต วิญฺญาย รู้แจ้งแล้ว อิติ อย่างนี้ โส ปณฺฑิโต อ. บัณฑิตนั้น น อธิคจฺฉติ ย่อมไม่ถึงทับ รตึ ซึ่งความยินดี กาเมสุ ในกาม ท. อปิ ทิพฺเพสุ แม้อันเป็นทิพ สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโก อ. พระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตณฺหกฺขยรโต เป็นผู้ยินดีแล้วในความสิ้นไปแห่งตัณหา โหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้

อนนฺตรา ในลำดับ คาถาย แห่งพระคาถา อิมิสฺสา นี้ว่า

จนฺทิมสุริยา อ. พระจันทร์และพระอาทิตย์ ท. (ปริหรนฺติ) ย่อมหมุนเวียนไป ภนฺติ ส่องอยู่ ทิสา ซึ่งทิศ ท. (กตฺวา) กระทำ วิโรจนา ให้เป็นธรรมชาติรุ่งเรือง ยาวตา กำหนดกาลเพียงใด ปาณา อ. สัตว์ผู้มีลมปราณ ท. ปฐวินิสฺสิตา ผู้อาศัยแล้วซึ่งแผ่นดิน เย เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ (เต ปาณา) อ. สัตว์ผู้มีลมปราณ ท. เหล่านั้น สพฺเพ ว ทั้งปวงเทียว ทาสา เป็นทาส มนฺธาตุ ของ

พระราชาพระนามว่ามันธาตุ (โหนฺติ) ย่อมเป็น (ตาวตา) กำหนดกาลเพียงนั้น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โส ปณฺฑิโต อ. บัณฑิตนั้น อปฺโปเจตฺวา ปรบแล้ว สตฺตรตนวสฺสํ ยังฝนคือรัตนะ ๗ ยํ ใด วสฺสาเปสิ ให้ตกแล้ว ตํ สตฺตรตนวสฺสํ อ. ฝนคือรัตนะ ๗ นั้น (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว กหาปณวสฺสํ อิติ ให้ชื่อว่า ฝนคือกหาปณะ อิธ คาถายํ ในพระคาถานี้ หิ ก็ ติตฺติ นาม ชื่อ อ. ความอิ่ม วตฺถุกามกฺกิเลสกาเมสุ ในวัตถุกามและกิเลสกาม ท. นตฺถิ ย่อมไม่มี เตนอปิ สตฺตรตนวสฺเสน เพราะฝนคือรัตนะ ๗ แม้นั้น ตณฺหา อ. ความอยาก เอสา นั้น ทุปฺปูรา เป็นธรรมชาติเต็มได้โดยยาก เอวํ อย่างนี้ (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า กหาปณวสฺเสน อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปริตฺตสุขา ชื่อว่าเป็นสภาพมีสุขนิดหน่อย (เตสํ กามานํ) สุปินกูปมาทิตาย เพราะความที่แห่งกาม ท. เหล่านั้น เป็นกิเลสมีอันเปรียบด้วยความฝันเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อปฺปสฺสาทา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า พหุทุกฺขา ว ชื่อว่า เป็นสภาพมีทุกข์มากเทียว อาคตทุกฺขวเสน เพราะอำนาจแห่งทุกข์อันมาแล้ว ทุกฺขกฺขนฺธาทีสุ สุตฺเตสุ ในสูตร ท. มีทุกขักขันธสูตรเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) บทว่า ทุกฺขา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ชานิตฺวา รู้แล้ว กาเม ซึ่งกาม ท. เอเต เหล่านั้น เอวํ อย่างนี้ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อิติ วิญฺญาย อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า หิ ก็ สเจ ถ้าว่า (โกจิ) อ. ใคร ๆ นิมนฺเตยฺย พึงเชื้อเชิญ อุปกปฺปนกกาเมหิ ด้วยกามอันเป็นเหตุเข้าไปสำเร็จ ท. เทวานํ แก่เทวดา ท. ไซร้ เอวํปิ แม้ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนี้ (สนฺเต) มีอยู่ (โส ปณฺฑิโต) อ. บัณฑิตนั้น เตสุ กาเมสุ รติ น วินฺทติเอว ย่อมไม่ประสบ ซึ่งความยินดี ในกาม ท. เหล่านั้น นั้นเทียว สมิทฺธิ วิย ราวกะ อ. ภิกษุชื่อสมิทธิ อายสฺมา ผู้มีอายุ (เทเวหิ นิมนฺติยมาโน) ผู้อันเทวดา ท. เชื้อเชิญอยู่ (กาเมหิ) ด้วยกาม ท. (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อปิ ทิพฺเพสุ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อภิรโต เป็นผู้ยินดียิ่งแล้ว อรหตฺเต จเอว ในความเป็นแห่งพระอรหันต์ด้วยนั่นเทียว นิพฺพาเน จ ในพระนิพพานด้วย โหติ ย่อมเป็น คือว่า ปฏฺฐยนฺโต ปรารถนาอยู่ ตํ อรหตฺตนิพฺพานํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์และพระนิพพานนั้น วิหรติ อยู่อยู่ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ตณฺหกฺขยรโต อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกฺขุ อ. ภิกษุ โยคาวจโร ผู้โยคาวจร ชาโต ผู้เกิดแล้ว สวนนฺเต ในที่สุดแห่งการฟัง ธมฺมสฺส ซึ่งธรรม สมฺมาสมฺพุทฺเธน เทสิตสฺส อันอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโก อิติ ชื่อว่า สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อิติ ดังนี้แล ฯ

เรื่องอัคคิทัตตปุโรหิต

๒๖. ๑๐๙/๑๘ ตั้งแต่ สตฺถา น โข อคฺคิทตฺต เอตานิ เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า อคฺคิทตฺต ดูก่อนอัคคิทัต (ปุคฺคโล) อ. บุคคล คโต ถึงแล้ว เอตานิ ปพฺพตาทีนิ วตฺถูนิ ซึ่งวัตถุ ท. มีภูเขาเป็นต้น เหล่านั้น สรณํ ว่าเป็นที่ระลึก น โข ทุกขา มุจฺจติ ย่อมไม่พ้น จากทุกข์แล ปน ส่วนว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล คนฺตฺวา ถึงแล้ว พุทฺธํ ซึ่งพระพุทธเจ้า ธมฺมํ ซึ่งพระธรรม สงฺฆํ ซึ่งพระสงฆ์ สรณํ ว่าเป็นที่ระลึก ปมุจฺจติ ย่อมพ้น สกลวฏฺฏทุกฺขา จากทุกข์ในวัฏฏะทั้งสิ้น อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. พหุํ เว มากแล ภยตชฺชิตา
ผู้อันภัยคุกคามแล้ว ยนฺติ ย่อมถึง ปพฺพตานิ จ
ซึ่งภูเขา ท. ด้วย วนานิ จ ซึ่งป่า ท. ด้วย อาราม-
รุกฺขเจตฺยานิ จ ซึ่งอารามและรุกขเจดีย์ ท. ด้วย
สรณํ ว่าเป็นที่ระลึก สรณํ อ. สรณะ เอตํ โข
นั่นแล เขมํ เป็นสรณะเกษม (โหติ) ย่อมเป็น
น หามิได้ สรณํ อ. สรณะ เอตํ นั้น อุตฺตมํ
เป็นสรณะสูงสุด (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้

(ปุคฺคโล) อ. บุคคล อาคมฺม อาศัยแล้ว สรณํ ซึ่งสรณะ เอตํ นั่น น ปมุจฺจติ ย่อมไม่พ้น สพฺพทุกฺขา จากทุกข์ทั้งปวง จ ส่วนว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด คโต ถึงแล้ว พุทฺธํ จ ซึ่งพระพุทธเจ้าด้วย ธมฺมํ จ ซึ่งพระธรรมด้วย สงฺฆํ จ ซึ่งพระสงฆ์ด้วย สรณํ ว่าเป็นสรณะ ปสฺสติ ย่อมเห็น อริยสจฺจานิ ซึ่งอริยสัจ ท. จตฺตาริ ๔ ทุกฺขํ จ คือ ซึ่งทุกข์ด้วย ทุกฺขสมุปฺปาทํ จ คือ ซึ่งความเกิดขึ้นด้วยดีแห่งทุกข์ด้วย ทุกฺขสฺส อติกฺ-กมํ จ คือ ซึ่งการก้าวล่วง ซึ่งทุกข์ด้วย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ทุกฺขูปสมคามินํ จ คือ ซึ่งมรรค อันประเสริฐ อันประกอบด้วยองค์ ๘ อันมีปกติยังสัตว์ให้ถึงซึ่งความเข้าไปสงบแห่งทุกข์ด้วย สมฺ-มปฺปญฺญาย ด้วยปัญญาโดยชอบ สรณํ อ. สรณะ เอตํ โข นั่นแล (ตสฺส ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น เขมํ เป็นสรณะเกษม (โหติ) ย่อมเป็น สรณํ อ. สรณะ เอตํ นั้น (ตสฺส ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น อุตฺตมํ เป็นสรณะสูงสุด (โหติ) ย่อมเป็น (หิ) เพราะว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล อาคมฺม อาศัยแล้ว สรณํ ซึ่งสรณะ เอตํ นั่น ปมุจฺจติ ย่อมพ้น สพฺพทุกฺขา จากทุกข์ทั้งปวง อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า พหู มาก (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า พหุํ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. เต เต เหล่านั้นเหล่านั้น เตน เตน ภเยน ตชฺชิตา ผู้อันภัยนั้นนั้นคุกคามแล้ว ภยโต มุจฺจิตุกามา วา ผู้ใคร่เพื่ออันพ้น จากภัยหรือ ปุตฺตลาภาทีนิ วตฺถูนิ ปฏฺฐยมานา วา หรือว่าผู้ปรารถนาอยู่ ซึ่งวัตถุ ท. มีการได้ซึ่งบุตรเป็นต้น ยนฺติ ย่อมถึง อิสิคิลิเวปุลฺลเวภาราทิเก ปพฺพเต จเอว ซึ่งภูเขา ท. มีภูเขาชื่อว่าอิสิคิลิและเวปุลละและเวภาระเป็นต้นด้วยนั่นเทียว มหาวน-โคสิงฺคสาลวนาทีนิ วนานิ จ ซึ่งป่า ท. มีป่าชื่อว่ามหาวันและโคสิงค-สาลวันเป็นต้นด้วย เวฬุวนชีวกมฺพวนาทโย อาราเม จ ซึ่งอาราม ท. มีอารามชื่อว่าเวฬุวันและชีวกัมพวันเป็นต้นด้วย อุเทนเจติยโคตมเจติ-ยาทีนิ รุกฺขเจตฺยานิ จ ซึ่งรุกขเจดีย์ ท. มีอุเทนเจดีย์และโคตมเจดีย์เป็นต้นด้วย ตตฺถ ตตฺถ ฐาเน ในที่นั้นนั้น สรณํ ว่าเป็นสรณะ อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปพฺพตานิ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ปน ก็ สรณํ อ. สรณะ เอตํ นั่น สพฺพํปิ แม้ทั้งปวง เขมํ เป็นสรณะเกษม (โหติ) ย่อมเป็น นเอว หามิได้นั่นเทียว อุตฺตมํ เป็นสรณะสูงสุด (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ จ ด้วยว่า สตฺเตสุ ในสัตว์ ท. ชาติอาทิธมฺเมสุ ผู้มีเหตุมีความเกิดเป็นต้นเป็นธรรมหนา เอโกปิ ปุคฺคโล อ. บุคคลแม้คนหนึ่ง ปฏิจฺจ อาศัยแล้ว เอตํ สรณํ ซึ่งสรณะนั่น น ปมุจฺจติ ย่อมไม่พ้น สพฺพทุกฺขา จากทุกข์ทั้งปวง ชาติอาทิโต มีชาติเป็นต้น อิติ ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่ง

หมวดสองแห่งบทว่า เนตํ สรณํ อิติ ดังนี้ ฯ

อิทํ วจนํ อ. คำนี้ว่า โย จ อิติ ดังนี้เป็นต้น (สตฺถารา) อันพระศาสดา ทสฺเสตฺวา ทรงแสดงแล้ว สรณํ ซึ่งสรณะ อกฺเขมํ อันไม่เกษม อนุตฺตมํ อันไม่สูงสุด อารทฺธํ ทรงพระปรารภแล้ว ทสฺสนตฺถํ เพื่ออันทรงแสดง สรณํ ซึ่งสรณะ เขมํ อันเกษม อุตฺตมํ อันสูงสุด ฯ

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า จ ส่วนว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด คหฏฺโฐ วา คือ อ. คฤหัสถ์หรือ ปพฺพชิโต วา คือ หรือว่า อ. บรรพชิต นิสฺสาย อาศัยแล้ว พุทฺธธมฺมสงฺฆานุสฺสติกมฺมฏฺฐานํ ซึ่งกรรมฐานคือการตามระลึกถึง ซึ่งพระพุทธเจ้าและพระธรรมและพระสงฆ์ อันมีคำว่า อิติปิ แม้เพราะเหตุนี้ โส ภควา อ. พะผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น อรหํ ทรงเป็นพระอรหันต์ สมฺมาสมฺพุทฺโธ เป็นผู้ตรัสรู้เองแล้วโดยชอบ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ อาทิกํ ดังนี้เป็นต้น คโต ถึงแล้ว พุทฺธํ จ ซึ่งพระพุทธเจ้าด้วย ธมฺมํ จ ซึ่งพระธรรมด้วย สงฺฆํ จ ซึ่งพระสงฆ์ด้วย สรณํ ว่าเป็นสรณะ เสฏฺฐวเสน ด้วยอำนาจแห่งวัตถุอันประเสริญที่สุด ตํ สรณคมนํ อ. การถึงซึ่งสรณะนั้น ตสฺสอปิ ปุคฺคลสฺส แห่งบุคคลแม้นั้น กุปฺปติ ย่อมกำเริบ จลติ ย่อมหวั่นไหว อญฺญติตฺถิยวนฺทนาทีหิ กิจฺเจหิ ด้วยกิจ ท. มีการไหว้ซึ่งเดียรถีย์อื่นเป็นต้น ปน แต่ว่า (ภควา) อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า ปกาเสนฺโต เมื่อจะทรงประกาศ มคฺเคน อาคตสรณํเอว ซึ่งสรณะอันมาแล้ว โดยมรรคนั่นเทียว ทสฺเสตุํ เพื่ออันทรงแสดง ตสฺส สรณคมนสฺส อจลภาวํ ซึ่งความที่แห่งการถึงซึ่ง

สรณะนั้นเป็นธรรมชาติไม่หวั่นไหว อาห ตรัสแล้วว่า ปสฺสติ ย่อมเห็น อริยสจฺจานิ ซึ่งอริยสัจ ท. จตฺตาริ ๔ สมฺมปฺปญฺญาย ด้วยปัญญาโดยชอบ อิติ ดังนี้ หิ ด้วยว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด คโต ถึงแล้ว เอตานิ พุทฺธรตนาทีนิ รตนานิ ซึ่งรัตนะ ท. มีรัตนะคือพระพุทธเจ้าเป็นต้น เหล่านั้น สรณํ ว่าเป็นสรณะ ทสฺสนวเสน ด้วยอำนาจแห่งการเห็น สจฺจานํ ซึ่งสัจจะ ท. เอเตสํ เหล่านั้น สรณํ อ. สรณะ เอตํ นั่น ตสฺส ปุคฺคลสฺส แห่งบุคคลนั้น เขมํ จ เป็นสรณะเกษมด้วย อุตฺตมํ จ เป็นสรณะสูงสุดด้วย (โหติ) ย่อมเป็น จ ก็ โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น ปฏิจฺจ อาศัยแล้ว เอตํ สรณํ ซึ่งสรณะนั่น ปมุจฺจติ ย่อมพ้น วฏฺฏทุกฺขา จากทุกข์ในวัฏฏะ สกลสฺสมาปิ แม้ทั้งสิ้น ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ. พระดำรัสว่า เอตํ โข สรณํ อ. สรณะนั่นแล เขมํ เป็นสรณะเกษม (โหติ) ย่อมเป็น อิติอาทิ ดังนี้เป็นต้น (ภควตา) อันพระผู้มีพระ-ภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว อิติ ดังนี้ ตสฺส โย จ อิติ วจนสฺส แห่งคำว่า โย จ ดังนี้เป็นต้นนั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

เรื่องปัญหาของพระอานนทเถระ

๒๗. ๑๑๒/๔ ตั้งแต่ เถโร หิ เอกทิวสํ ทิวาฏฺฐาเน เป็นต้นไป.

หิ ความพิสดารว่า เถโร อ. พระเถระ นิสินฺโน นั่งแล้ว ทิวาฏฺ-ฐาเน ในที่เป็นที่พักในกลางวัน เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง จินฺเตสิ คิดแล้วว่า อุปฺปตฺติฏฺฐานานิ อ. ที่อันเป็นที่อุบัติ ท. หตฺถิอาชานียาทีนํ วิเสสสตฺตานํ แห่งสัตว์ผู้วิเศษ ท. มีช้างเชือกอาชาไนยเป็นต้น สตฺถารา อันพระศาสดา วทนฺเตน ผู้เมื่อจะตรัส (วจนานิ) ซึ่งพระดำรัส ท. อันมีพระดำรัสว่า หตฺถาชานีโย อ. ช้างเชือกอาชาไนย อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น ฉทฺทนฺตกุเล วา ในตระกูลแห่งช้างชื่อว่าฉัททันต์หรือ อุโปสถกุเล วา หรือว่าในตระกูลแห่งช้างชื่อว่าอุโบสถ อสฺสาชานีโย อ. ม้าตัวอาชาไนย (อุปฺปชฺชติ) ย่อมเกิดขึ้น สินฺธวกุเล วา ในตระกูลแห่งม้าสินธพหรือ วลาหกอสฺสราชกุเล วา หรือว่า ในตระกูลแห่งพญาม้าชื่อว่าวลาหก โคอาชานีโย อ. โคตัวอาชาไนย (อุปฺปชฺชติ) ย่อมเกิดขึ้น ทกฺขิณาปเถ ในชนบทชื่อว่าทักขิณาปถะ อิติอาทีนิ ดังนี้เป็นต้น กถิตานิ ตรัสแล้ว ปน ส่วนว่า ปุริสาชานีโย อ. บุรุษผู้อาชาไนย อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น กหํ นุ โข ฐาเน ณ ที่ไหนหนอแล อิติ ดังนี้ ฯ โส เถโร อ. พระเถระนั้น อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว เอตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั่น ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า อานนฺท ดูก่อนอานนท์ ปุริสาชานีโย นาม ชื่อ อ. บุรุษผู้อาชาไนย น อุปฺปชฺชติ ย่อมไม่เกิดขึ้น สพฺพตฺถ ฐาเน ในที่ทั้งปวง ปน แต่ว่า (ปุริสาชานีโย) อ. บุรุษผู้อาชาไนย อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น มชฺฌิมเทสฏฺฐาเน ในที่อันเป็นมัชฌิมประเทศ ติโยชนสตายาเม อันยาวโดยร้อยแห่งโยชน์ ๓ อุชุกโต โดยตรง นวโยชนสตปฺปมาเณ อันมีร้อยแห่งโยชน์ ๙ เป็นประมาณ อาวฏฺฏโต โดยกลม จ ก็ (โส ปุริสาชานีโย) อ. บุรุษผู้อาชาไนยนั้น อุปฺปชฺชนโต เมื่อจะเกิดขึ้น น อุปฺปชฺชติ ย่อมไม่เกิดขึ้น กุเล ในตระกูล ยสฺมึ วา ใดหรือ ตสฺมึ วา หรือว่านั้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น ขตฺติยมหาสาลพฺพราหฺมณมหาสาลกุลานํ แห่งตระกูลของกษัตริย์ผู้มหาศาลและพราหมณ์ผู้มหาศาล ท. หนา อญฺญตรสฺมึเอว กุเล ในตระกูลตระกูลใดตระกูลหนึ่งนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ปุริสาชญฺโญ อ. บุรุษผู้อาชาไนย ทุลฺลโภ เป็น
ผู้อันบุคคลหาได้โดยยาก (โหติ) ย่อมเป็น (หิ)
เพราะว่า โส ปุริสาชญฺโญ อ. บุรุษผู้อาชาไนยนั้น
น ชายติ ย่อมไม่เกิด สพฺพตฺถ ฐาเน ในที่ทั้งปวง
โส ปุริสาชญฺโญ อ. บุรุษผู้อาชาไนยนั้น ธีโร
ผู้เป็นนักปราชญ์ ชายตี ย่อมเกิด ยตฺถ กุเล
ในตระกูลใด ตํ กุลํ อ. ตระกูลนั้น เอธติ ย่อมถึง
สุขํ ซึ่งความสุข อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า หิ ก็ ปุริสาชญฺโญ อ. บุรุษผู้อาชาไนย ทุลฺลโภ เป็นผู้อันบุคคลหาได้โดยยาก (โหติ) ย่อมเป็น หตฺถาชานียาทโย เป็นผู้อันบุคคลหาได้โดยยาก (โหติ) ย่อมเป็น หตฺถาชานียาทโย วิเสสสตฺตา วิย ราวกะ อ. สัตว์ผู้วิเศษ ท. มีช้างเชือกอาชาไนยเป็นต้น ่น หิ หามิได้แล โส ปุริสาชญฺโญ อ. บุรุษผู้อาชาไนย น ชายติ ย่อมไม่เกิด สพฺพตฺถ ฐาเน ในที่ทั้งปวง คือว่า ปจฺจนฺตเทเส วา ในปัจจันตประเทศหรือ นีจกุเล วา หรือว่า ในตระกูลอันต่ำ ปน แต่ว่า (โส ปุริสาชญฺโญ) อ. บุรุษผู้อาชาไนยนั้น ชายติ ย่อมเกิด ขตฺติย-พฺราหฺมณกุลานํ แห่งตระกูลของกษัตริย์และพราหมณ์ ท. หนา กุเล ในตระกูล อญฺญตรสฺมึ ตระกูลใดตระกูลหนึ่ง อภิวาทนาทิสกฺการกรณฏฺ-ฐาเน ในที่อันเป็นที่กระทำซึ่งสักการะมีการอภิวาทเป็นต้น มหาชนสฺส แห่งมหาชน มชฺฌิมเทเสเอว ในมัชฌิมประเทศนั่นเทียว จ ก็ โส ปุริสาชญฺโญ อ. บุรุษผู้อาชาไนยนั้น ธีโร ผู้เป็นนักปราชญ์ คือว่า อุตฺตมปฺปญฺโญ ผู้มีปัญญาอันสูงสุด คือว่า สมฺมาสมฺพุทฺโธ ผู้เป็นพระ-สัมมาสัมพุทธเจ้า ชายมาโน เมื่อจะเกิด เอวํ อย่างนี้ ชายติ ย่อมเกิด ยตฺถ กุเล ในตระกูลใด ตํ กุลํ อ. ตระกูลนั้น เอธติ ย่อมถึง สุขํ ซึ่งความสุข คือว่า สุขปฺปตฺตํเอว เป็นตระกูลถึงแล้วซึ่งความสุขนั่นเทียว โหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า ทุลฺลโภ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องสัมพหุลภิกษุ

๒๘. ๑๑๓/๕ ตั้งแต่ เอกทิวสํ หิ ปญฺจสตา ภิกฺขู เป็นต้นไป

หิ ความพิสดารว่า เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. ปญฺจสตา ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ นิสินฺนา นั่งแล้ว อุปฏฺฐานสาลายํ ที่ศาลาอันเป็นที่บำรุง กถํ ยังถ้อยคำว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ กึ นุ โข อ. อะไรหนอแล สุขํ เป็นความสุข อิมสฺมึ โลเก ในโลกนี้ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ฯ ตตฺถ ภิกฺขูสุ ในภิกษุ ท. เหล่านั้นหนา เกจิ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. บางพวก อาหํสุ กล่าวแล้วว่า สุขํ นาม ชื่อ อ. ความสุข รชฺชสุขสทิสํ อันเช่นกับด้วยความสุขในความเป็นแห่งพระราชา นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ ฯ เกจิ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. บางพวก (อาหํสุ) กล่าวแล้วว่า (สุขํ นาม) ชื่อ อ. ความสุข กามสุขสทิสํ อันเช่นกับด้วยความสุขในกาม (นตฺถิ) ย่อมไม่มี (อิติ) ดังนี้ ฯ เกจิ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. บางพวก อาหํสุ กล่าวแล้วว่า สุขํ นาม ชื่อ อ. ความสุข สาลิมํสโภชนสุขสทิสํ อันเช่นกับด้วยความสุขในการบริโภคซึ่งข้าวสาลีและเนื้อ นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว เตสํ ภิกฺขูนํ นิสินฺนฏฺฐานํ สู่ที่แห่งภิกษุ ท. เหล่านั้นนั่งแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถาม

แล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. สนฺนิสินฺนา เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วยถ้อยคำ กาย นุ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสินฺนา) เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว อิมาย นาม กถาย ด้วยถ้อยคำชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. กเถถ ย่อมกล่าว กึ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอะไร หิ ก็ อิทํ สุขํ อ. ความสุขนี้ สพฺพํปิ แม้ทั้งปวง วฏฺฏทุกฺขปริยาปนฺนํเอว เป็นธรรมชาตินับเนื่องแล้วในวัฏฏทุกข์นั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น ปน แต่ว่า อิทํเอว การณํ อ. เหตุนี้นั่นเทียว อิติ คือ พุทฺธุปฺปาโท อ. ความเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้า ธมฺมสฺสวนํ อ. การฟังซึ่งธรรม สงฺฆสามคฺคี อ. ความพร้อมเพรียงแห่งหมู่ สมฺโมทมานภาโว อ. ความเป็นแห่งบุคคลผู้บันเทิงพร้อมอยู่ สุขํ เป็นความสุข (โหติ) ย่อมเป็น อิมสฺมึ โลเก ในโลกนี้ อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

อุปฺปาโท อ. ความเกิดขึ้น พุทฺธานํ แห่งพระพุทธเจ้า ท. สุโข เป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น สมฺธมฺมเทสนา อ. การแสดงซึ่งพระสัทธรรม สุขา เป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่ง

ความสุข (โหติ) ย่อมเป็น สามคฺคี อ. ความพร้อมเพรียง สงฺฆสฺส แห่งหมู่ สุขา เป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น ตโป อ. ความเพียรเครื่องเผาผลาญ สมคฺคานํ ชนานํ แห่งชน ท. ผู้พร้อมเพรียงกัน สุโข เป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า พุทฺธา อ. พระพุทธเจ้า ท. อุปฺปชฺชมานา เมื่อจะทรงอุบัติ มหาชนํ ยังมหาชน ตาเรนฺติ ย่อมให้ข้าม ราคกนฺตาราทีหิ กนฺตาเรหิ จากกันดาร ท. มีกันดารคือราคะเป็นต้น ยสฺมา เหตุใด ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อุปฺปาโท อ. ความเกิดขึ้น พุทฺธานํ แห่งพระพุทธเจ้า ท. สุโข เป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น สตฺตา อ. สัตว์ ท. ชาติอาทิธมฺมา ผู้มีเหตุมีความเกิดเป็นต้นเป็นธรรม อาคมฺม อาศัยแล้ว สทฺธมฺมเทสนํ ซึ่งการแสดงซึ่งพระสัทธรรม มุจฺจนฺติ ย่อมพ้น ชาติอาทีหิ ทุกฺเขหิ จากทุกข์ ท. มีชาติเป็นต้น ยสฺมา เหตุใด ตสฺมา เพราะเหตุนั้น สทฺธมฺมเทสนา อ. การแสดงซึ่งพระสัทธรรม สุขา ชื่อว่าเป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า พุทฺธานมุปฺปาโท อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

สมจิตฺตตา อ. ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีจิตอันเสมอกัน สามคฺคี

อิติ ชื่อว่า ความพร้อมเพรียง ฯ สาปิ สามคฺคี อ. ความพร้อมเพรียงแม้นั้น สุขาเอว ชื่อว่าเป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งความสุขนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น ฯ ปน อนึ่ง พุทฺธวจนํ อุคฺคณฺหิตุํ วา อ. การเรียนเอา ซึ่งพระพุทธพจน์หรือ ธูตงฺคานิ ปริหริตุํ วา หรือว่า อ. การบริหาร ซึ่งธุดงค์ ท. สมณธมฺมํ กาตุํ วา หรือว่า อ. การกระทำซึ่งสมณธรรม (ชนานํ) แห่งชน ท. สมคฺคานํ ผู้พร้อมเพรียงกัน คือว่า เอกจิตฺตานํ ผู้มีจิตอันเดียวกัน สุขํ เป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น ยสฺมา เหตุใด ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ. พระดำรัสว่า ตโป อ. ความเพียรเครื่องเผาผลาญ สมคฺคานํ ชนานํ แห่งชน ท. ผู้พร้อมเพรียงกัน สุโข เป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว ฯ เตนเอว การเณน เพราะเหตุนั้นนั่นเทียว (ภควา) อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ ก็ ภิกฺขุ อ. ภิกษุ ท. สมคฺคา จักเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน (หุตฺวา) เป็น สนฺนิปติสฺสนฺติ จักประชุมกัน สมคฺคา จักเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน (หุตฺวา) เป็น วุฏฺจหิสฺสนฺติ จักลุกขึ้น สมคฺคา จักเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน (หุตฺวา) เป็น กริสฺสนฺติ จักกระทำ สงฺฆกรณียานิ ซึ่งกิจอันตนพึงกระทำของหมู่ ท. ยาวกีวํ กำหนดกาลมีประมาณเพียงไร ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. วุฑฺฒิเอว อ. ความเจริญนั่นเทียว ภิกฺขูนํ อันภิกษุ ทท. ปาฏิกงฺขา พึงหวังเฉพาะ ปริหานิ

อ. ความเสื่อมรอบ (ภิกฺขูนํ) อันภิกษุ ท. โน (ปาฏิกงฺขา) ไม่พึงหวังเฉพาะ (ตวตฺตกํ) กำหนดกกาลมีประมาณเพียงนั้น อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องสุวรรณเจดีย์แห่งพระกัสสปทสพล

๒៩. ๑๑๕/๘ ตั้งแต่ โส พฺราหฺมโณ อาคนฺตฺวา ตถาคตํ เป็นต้นไป.

โส พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นั้น อาคนฺตฺวา มาแล้ว อนภิวนฺทิตฺวา ไม่ถวายบังคมแล้ว ตถาคตํ ซึ่งพระตถาคต วนฺทิตฺวา ไหว้แล้ว เทวฏฺฐานํ ซึ่งเทวสถาน ตํเอว นั้นนั่นเทียว อฏฺฐาสิ ได้ยืนอยู่แล้ว ฯ สุคโตปิ แม้ อ. พระสุคต อาห ตรัสแล้วว่า พฺราหฺมณ ดูก่อนพราหมณ์ ตฺวํ อ. ท่าน มญฺญสิ ย่อมสำคัญ อิมํ ปเทสํ ซึ่งประเทศนี้ว่า กึ เป็นอะไร อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ (พฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์ (อาห) กราบทูลแล้วว่า โคตม ข้าแต่พระโคดม โภ ผู้เจริญ อหํ อ. ข้าพระองค์ วนฺทามิ ย่อมไหว้ (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า (อิทํ ฐานํ) อ. ที่นี้ อาคตเจติยฏฺฐานํ เป็นที่แห่งเจดีย์อันมาแล้ว ปาเวณิยา ตามประเพณี อมฺหากํ ของข้าพระองค์ ท. (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ สุคโต อ. พระสุคต ตํ พฺราหฺมณํ ยังพราหมณ์นั้น สมฺปหํเสสิ ทรงให้รื่นเริงด้วยดีแล้ว (วจเนน) ด้วยพระดำรัสว่า พฺราหฺมณ ดูก่อนพราหมณ์ สาธุ อ. กรรมอันยังประโยชน์ให้สำเร็จ ตยา อันท่าน วนฺทนฺเตน ผู้ไหว้อยู่ อิมํ ฐานํ ซึ่งที่นี้ กตํ กระทำแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งพระดำรัสนั้น สํสยํ ยังความสงสัยว่า

ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า สมฺปหํเสสิ ทรงยังพราหมณ์ให้รื่นเริง ด้วยดีแล้ว เอวํ อย่างนี้ เกน นุ โข การเณน เพราะเหตุอะไร หนอแล อิติ ดังนี้ สญฺชเนสุํ ให้เกิดพร้อมแล้ว ฯ ตโต ลำดับนั้น ตถาคโต อ. พระตถาคต วตฺวา ตรัสแล้ว ฆฏีการสุตฺตนฺตํ ซึ่งฆฏิ-การสูตร มชฺฌิมนิกาเย ในมัชฌิมนิกาย อปเนตุํ เพื่ออันทรงนำไป ปราศ สํสยํ ซึ่งความสงสัย เตสํ ภิกฺขูนํ แห่งภิกษุ ท. เหล่านั้น นิมฺมินิตฺวา ทรงเนรมิตแล้ว กสฺสปทสพลสฺส โยชนุพฺเพธฺ กนกเจติยํ จ ซึ่งพระเจดีย์อันบุคคลกระทำแล้วด้วยทองอันสูงโดยโยชน์ ของพระทศพลทรงพระนามว่ากัสสปะด้วย อปรํ กนกเจติยํ จ ซึ่งพระเจดีย์อันบุคคลกระทำแล้วด้วยทอง องค์อื่นอีกด้วย อากาเส ในอากาศ อิทฺธานุภาเวน ด้วยอานุภาพแห่งพระฤทธิ์ ทสฺเสตฺวา ทรงแสดงแล้ว มหาชนํ แก่มหาชน วตฺวา ตรัสแล้วว่า พฺราหฺมณ ดูก่อนพราหมณ์ ปูชา อ. การบูชา ปูชารหานํ ปุคฺคลานํ ซึ่งบุคคล ท. ผู้ควรเพื่อการบูชา เอวํวิธานํ ผู้มีอย่างอย่างนี้ ยุตฺตตรา ว เป็นกิริยาควรแล้วกว่าเทียว (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ปกาเสตฺวา ทรงประกาศแล้ว ปูชารเห ปุคฺคเล ซึ่งบุคคล ท. ผู้ควรเพื่ออันบูชา จตฺตาโร ๔ พุทฺธา-ทิเก มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น มหาปรินิพฺพานสุตฺเต ทสฺสิตนเยนเอว โดยนัยแห่งพระดำรัสอันพระองค์ทรงแสดงแล้ว ในมหาปรินิพพาน-สูตรนั่นเทียว ปริทีเปตฺวา ทรงแสดงแล้ว เจติยานิ ซึ่งพระเจดีย์ ท. ตีณิ ๓ อิติ คือ สรีรเจติยํ ซึ่งสรีรเจดีย์ อุทฺทิสฺสเจติยํ ซึ่งอุททิส-เดีจย์ ปริโภคเจติยํ ซึ่งปริโภคเจดีย์ วิเสสโต โดยพิเศษ อภาสิ ได้

ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

ปุญฺญํ อ. บุญ ปูชยโต ปุคฺคลสฺส ของบุคคล ผู้บูชาอยู่ ปูชารเห ปุคฺคเล ซึ่งบุคคล ท. ผู้ควร เพื่ออันบูชา พุทฺเธ จ คือ ซึ่งพระพุทธเจ้า ท. ด้วย ยทิ สาวเก จ คือ หรือว่า ซึ่งพระสาวก ท. ด้วย ปปญฺจสมติกฺกนฺเต ผู้มีธรรมเป็นเหตุเนิ่นช้าอันก้าวล่วงด้วยดีแล้ว ติณฺณโสกปริทฺทเว ผู้มีความเศร้าโศกและความร่ำไรอันข้ามไปแล้ว ปูชยโต ผู้บูชาอยู่ เต ปูชารหปุคฺคเล ซึ่งบุคคล ผู้ควรเพื่ออันบูชา ท. เหล่านั้น ตาทิเส ผู้เช่นนั้น นิพฺพุเต ผู้ดับกิเลสแล้ว อกุโตภเย ผู้มีภัยแต่ที่ไหน ๆ หามิได้ เกนจิ อปิ แม้อันใคร ๆ น สกฺกา ไม่อาจ สงฺขาตุํ เพื่ออันนับว่า อิมํ ปุญฺญํ อ. บุญนี้ เอตฺตํ อันมีประมาณเท่านี้ (อิติ) ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

(เย ปุคฺคลา) อ. บุคคล ท. เหล่าใด อรหา เป็นผู้ควร ปูชิตุํ เพื่ออันบูชา อตฺโถ อ. อธิบายว่า ยุตฺตา เป็นผู้ควรแล้ว ปูชิตุํ เพื่ออันบูชา อิติ ดังนี้ (โหนฺติ) ย่อมเป็น (เต ปุคฺคลา) อ. บุคคล ท. เหล่านั้น ปูชารหา ชื่อว่าเป็นผู้ควรเพื่ออันบูชา ตตฺถ คาถาสุ ในพระคาถา ท. เหล่านั้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปูเชนฺตสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคล ผู้

บูชาอยู่ อภิวาทนาทีหิ สามีจิกมฺเมหิ จ ด้วยสามีจิกรรม ท. มีการอภิวาทเป็นต้นด้วย จตูหิ ปจฺจเยหิ จ ด้วยปัจจัย ท. ๔ ด้วย (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ปูชารเห ปูชยโต อิติ ดังนี้ ฯ (ตถาคโต) อ. พระตถาคต ทสฺเสติ ย่อมทรงแสดง ปูชารเห ปุคฺคเล ซึ่งบุคคล ท. ผู้ควรเพื่ออันบูชา (ปเทน) ด้วยบทอันมีบทว่า พุทฺเธ อิติอาทินา ดังนี้เป็นต้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สมฺมาสมฺพุทฺเธ คือ ซึ่งพระสัมมาสัม-พุทธเจ้า ท. (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า พุทฺเธ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ยทิวา หรือว่า (อิติ) ดังนี้ (สทฺทสฺส) แห่งศัพท์ว่า ยทิ อิติ ดังนี้ ฯ อตฺโถ อ. อธิบายว่า อถวา อีกอย่างหนึ่ง อิติ ดังนี้ ฯ (ปทํ) อ. บทว่า ปจฺเจกพุทฺเธ อิติ ดังนี้ (ตถาคเตน) กถิตํ เป็นบทอันพระตถาคตตรัสแล้ว ตตฺถ พุทฺเธ อิติ ปเท ในบทว่า พุทฺเธ ดังนี้นั้น โหติ ย่อมเป็น ฯ สาวเก จ คือ ซึ่งพระสาวก ท. ด้วย ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สมติกฺกนฺตตณฺหาทิฏฺฐิมานปปญฺเจ ผู้มีธรรมเป็นเหตุเนิ่นช้าคือตัณหาและทิฏฐิและมานะอันก้าวล่วงแล้วด้วยดี (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ปปญฺจสมติกฺกนฺเต อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อติกฺกนฺตโสกปริทฺทเว ผู้มีความเศร้าโศกและความร่ำไรอันก้าวล่วงแล้ว (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ติณฺณโสกปริทฺทเว อิติ ดังนี้ ฯ อตฺโถ

อ. อธิบายว่า อติกฺกนฺเต ผู้ก้าวล่วงแล้ว อิเม เทฺว โสกปริทฺทเว ซึ่งความเศร้าโศกและความร่ำไร ท. ๒ เหล่านี้ อิติ ดังนี้ ฯ (ปุคฺคลสฺส) ปูชารหตฺตํ อ. ความที่แห่งบุคคลเป็นผู้ควรเพื่ออันบูชา (ตถาคเตน) อันพระตถาคต ทสฺสิตํ ทรงแสดงแล้ว เอเตหิ ปเทหิ ด้วยบท ท. เหล่านี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า พุทฺธาทโย ปูชารหปุคฺคเล ซึ่งบุคคลผู้ควรเพื่ออันบูชา ท. มีพระพุทธเจ้าเป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า เต อิติ ดังนี้ ฯ (ปทํ) อ. บทว่า ตาทิเส อิติ ดังนี้ (ตถาคเตน) อันพระตถาคต (ทสฺสิตํ) ทรงแสดงแล้ว วุตฺตคหณ-วเสน ด้วยอำนาจแห่งการถือเอาซึ่งคุณอันพระองค์ตรัสแล้ว ฯ (ปทํ) อ. บทว่า นิพฺพุเต อิติ ดังนี้ (ตถาคเตน) อันพระตถาคต (ทสฺสิตํ) ทรงแสดงแล้ว ราคาทินิพฺพุติยา ด้วยความดับแห่งกิเลสมีราคะเป็นต้น ฯ ภยํ อ. ภัย กุโตจิ แต่ที่ไหน ๆ คือว่า ภวโต วา แต่ภพหรือ อารมฺมณโต วา หรือว่า แต่อารมณ์ นตฺถิ ย่อมไม่มี เอเตสํ พุทฺธาทีนํ ปุคฺคลานํ แก่บุคคล ท. มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นเหล่านี้ อิติ เพราะเหตุนั้น (เอเต พุทฺธาทโย ปุคฺคลา) อ. บุคคล ท. มีพระ-พุทธเจ้าเป็นต้น เหล่านี้ อกุโตภยา ชื่อว่าผู้มีภัยแต่ที่ไหน ๆ หามิได้ ฯ เต พุทฺธาทิเก ปุคฺคเล ซึ่งบุคคล ท. มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น เหล่านั้น อกุโตภเย ผู้มีภัยแต่ที่ไหน ๆ หามิได้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปุญฺญํ อ. บุญ (เกนจิ) อันใคร ๆ น สกฺกา ไม่อาจ คเณตุํ เพื่ออันนับ (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส)

แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า น สกฺกา ปุญฺญํ สงฺขาตํ อิติ ดังนี้ ฯ

(ปุจฺฉา) อ. อันถามว่า เจ หากว่า (ปุญฺญํ) อ. บุญ (เกนจิ) อันใคร ๆ (น สกฺกา) ไม่อาจ (คเณตุํ) เพื่ออันนับ กถํ อย่างไร อิติ ดังนี้ (ภเวยฺย) พึงมีไซร้ ฯ

(วิสฺสชฺนํ) อ. อันเฉลยว่า (ปุญฺญํ) อ. บุญ (เกนจิปิ) แม้อันใคร ๆ (น สกฺกา) ไม่อาจ (สงฺขาตุํ) เพื่ออันนับว่า (อิมํ ปุญฺญํ) อ. บุญนี้ (เอตฺตํ) อันมีประมาณเท่านี้ (อิติ) ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ (ภเวยฺย) พึงมี ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ปุญฺญํ) อ. บุญ เกนจิ อันใคร ๆ (น สกฺกา) ไม่อาจ (สงฺขาตุํ) เพื่ออันนับว่า อิมํ ปุญฺญํ อ. บุญนี้ เอตฺตกํ อันมีประมาณเท่านี้ อิมํ ปุญฺญํ อ. บุญนี้ เอตฺตกํ อันมีประมาณเท่านี้ อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อิเมตฺตมปิ เกนจิ อิติ ดังนี้ ฯ อปิสทฺโท อ. ศัพท์คือ อปิ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต สมฺพนฺธิตพฺโพ พึงสัมพันธ์ อิธ ปเท ในบทนี้ว่า (เกนจิ อิติ) ดังนี้ ฯ เกนจิ อันใคร ๆ คือว่า ปุคฺคเลน วา อันบุคคลหรือ มาเนน วา หรือว่าอันเครื่องนับ ฯ ตตฺถ ปุคฺคล-มาเนสุ ในบุคคลและเครื่องนับ ท. เหล่านั้นหนา เตน ปุคฺคเลน อันบุคคลนั้น พฺรหฺมาทินา มีพรหมเป็นต้น ปุคฺคเลน อิติ ชื่อว่า อันบุคคล ฯ มาเนน อันเครื่องนับ ติวิเธน อันมีอย่าง ๓ ตีรเณน วา คือ อันเครื่องพิจารณาหรือ ธารเณน วา คือ หรือว่า อันเครื่องชั่ง ปูรเณน วา คือ หรือว่า อันเครื่องตวง มาเนน อิติ ชื่อว่า อัน

เครื่องนับ ฯ

ตีรณํ อ. เครื่องพิจารณา นยโต โดยนัยว่า อิทํ วตฺถุ อ. วัตถุนี้ เอตฺตกํ อันมีประมาณเท่านี้ อิติ ดังนี้ ตีรณํ นาม ชื่อว่าเครื่องพิจารณา ฯ ธารณํ อ. เครื่องรองรับ ตุลาย ด้วยตราชั่ง ธารณํ อิติ ชื่อว่าเครื่องชั่ง ฯ ปูรณํ เครื่องตวง อฑฺฒปฺปสตปตฺถนาฬิกาทิวเสน ด้วยอำนาจแห่งเครื่องตวงมีกึ่งแห่งซองมือและแล่งและทะนานเป็นต้น ปูรณํ นาม ชื่อว่าเครื่องตวง ฯ ปุญฺญํ อ. บุญ ปูชยโต ปุคฺคลสฺส ของบุคคลผู้บูชาอยู่ พุทฺธาทิเก ปูชารหปุคฺคเล ซึ่งบุคคลผู้ควรเพื่ออันบูชา ท. มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น เกนจิ อันใคร ๆ คือว่า ปุคฺคเลน อันบุคคล อิเมหิ ตีหิ มาเนหิ อันเครื่องนับ ท. ๓ เหล่านี้ น สกฺกา ไม่อาจ คเณตุํ เพื่ออันนับ วิปากวเสน ด้วยอำนาจแห่งวิบาก (ตสฺส ปุญฺญสฺส) ปริยนฺตรหิตโต เพราะความที่แห่งบุญนั้น เป็นคุณชาตเว้นแล้วจากส่วนสุดรอบ อิติ ดังนี้แล ฯ

(ปุจฺฉา) อ. ถามว่า ทานํ อ. การปัน กึ อย่างไร ปูชยโต ปุคฺคลสฺส ของบุคคลผู้บูชาอยู่ ทฺวีสุ ฐาเนสุ ในฐานะ ท. ๒ (อิติ) ดังนี้ (ภเวยฺย) พึงมี ฯ

(วิสฺสชฺชนํ) อ. เฉลยว่า เภทา อ. อันแยก ท. อิติ คือ (เภโท) อ. อันแยก ปฐมํ ครั้งที่หนึ่งว่า ปุญฺญํ อ. บุญ ปูชยโต ปุคฺคลสฺส ของบุคคลผู้บูชาอยู่ (ปูชารหปุคฺคเล) ซึ่งบุคคลผู้ควรเพื่ออันบูชา ท. พุทฺธาที มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ธรมาเน ผู้ยังทรงพระชนม์อยู่ (เกนจิ) อันใคร ๆ น สกฺกา ไม่อาจ สงฺขาตุํ เพื่ออันนับ

(อติ) ดังนี้ (เภโท) อ. อันแยก ปุน อีกว่า (ปุญฺญํ) อ. บุญ ปูชยโต ปุคฺคลสฺส ของบุคคลผู้บูชาอยู่ เต ปูชารหปุคฺคเล ซึ่งบุคคลผู้ควรเพื่ออันบูชา ท. เหล่านั้น ตาทิเส ผู้เช่นนั้น นิพฺพุเตปิ ผู้แม้ปรินิพพานแล้ว ขนฺธปรินิพฺพาเนน ด้วยขันธปรินิพพาน กิเลสปริ-นิพฺพานนิมิตฺเตน อันมีกิเลสปรินิพพานเป็นนิมิต (เกนจิ) อันใคร ๆ น สกฺกา ไม่อาจ สงฺขาตุํ เพื่ออันนับ (อิติ) ดังนี้ ยุชฺชนฺติ ย่อมควร (อิติ) ดังนี้ (ภเวยฺย) พึงมี ฯ

เรื่องสงบความทะเลาะกันแห่งหมู่พระญาติ

๓๐. ๑๒๑/๓ ตั้งแต่ อถ เต สตฺถา อามนฺเตตฺวา กสฺมา เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา อามนฺเตตฺวา ตรัสเรียกแล้ว เต ญาตเก ซึ่งพระญาติ ท. เหล่านั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร ตุมฺเห อ. ท่าน ท. กโรถ ย่อมกระทำ เอวรูปํ กมฺมํ ซึ่งกรรมอันมีรูปอย่างนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร มยิ ครั้นเมื่อเรา อสนฺเต ไม่มีอยู่ โลหิตนที อ. แม่น้ำคือโลหิต ปวตฺติสฺสติ จักเป็นไป อชฺช ในวันนี้ อยุตฺตํ กมฺมํ อ. กรรมอันไม่ควรแล้ว โว อันท่าน ท. กตํ กระทำแล้ว ตุมฺเห อ. ท่าน ท. สเวรา เป็นผู้เป็นไปกับด้วยเวร เวเรหิ ด้วยเวร ท. ปญฺจหิ ๕ (หุตฺวา) เป็น วิหรถ อยู่อยู่ อหํ อ. เรา อเวโร เป็นผู้ไม่มีเวร (หุตฺวา) เป็น วิหรามิ ย่อมอยู่ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. กิเลสาตุรา เป็นผู้กระสับกระส่ายด้วยกิเลส หุตฺวา เป็น วิหรถ อยู่อยู่ อหํ อ. เรา อนาตุโร เป็นผู้ไม่กระสับกระส่าย (หุตฺวา) เป็น วิหรามิ ย่อมอยู่ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. อุสฺสุกฺกา เป็นผู้มีความขวนขวาย กามคุณปริเยสเน ในการแสวงหาซึ่งกามคุณ หุตฺวา เป็น วิหถ อยู่อยู่ อหํ อ. เรา อนุสฺสุโก เป็นผู้ไม่มีความขวนขวาย (หุตฺวา) เป็น วิหรามิ ย่อมอยู่ อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

เวริเนสุ มนุสฺเสสุ มนุษย์ ท. ผู้มีเวรหนา (เย มยํ) อ. เรา ท. เหล่าใด อเวริโน เป็นผู้ไม่มีเวรกัน (อมฺห) ย่อมเป็น (เต มยํ) อ. เรา ท. เหล่านั้น ชีวาม ย่อมเป็นอยู่ สุสุขํ วต สบายดีหนอ มนุสฺเสสุ ในมนุษย์ ท. เวริเนสุ ผู้มีเวรกันหนา (เย มยํ) อ. เรา ท. เหล่าใด อเวริโน เป็นผู้ไม่มีเวรกัน (อมฺห) ย่อมเป็น (เต มยํ) อ. เรา ท. เหล่านั้น วิหราม ย่อมอยู่ อาตุเรสุ มนุสฺเสสุ ในมนุษย์ ท. ผู้กระสับกระ-ส่ายหนา (เย มยํ) อ. เรา ท. เหล่าใด อนาตุรา เป็นผู้ไม่กระสับสระส่าย (อมฺห) ย่อมเป็น (เต มยํ) อ. เรา ท. เหล่านั้น ชีวาม ย่อมเป็นอยู่ สุสุขํ วต สบายดีหนอ มนุสฺเสสุ ในมนุษย์ ท. อาตุเรสุ ผู้กระสับกระส่ายหนา (เย มยํ) อ. เรา ท. เหล่าใด อนาตุรา เป็นผู้ไม่กระสับกระส่าย (อมฺห) ย่อมเป็น (เต มยํ) อ. เรา ท. เหล่านั้น วิหราม ย่อมเป็น (เต มยํ) มนุสฺเสสุ ในมนุษย์ ท. ผู้มีความขวนขวายหนา (เย มยํ) อ. เรา ท. เหล่าใด อนุสฺสุกา เป็นผู้ไม่ขวนขวาย (อมฺห) ย่อมเป็น (เต มยํ) อ. เรา ท. เหล่านั้น ชีวาม ย่อมเป็นอยู่ สุสุขํ วต

สบายดีหนอ มนุสฺเสสุ ในมนุษย์ ท. อตฺสุกฺเกสุ ผู้มีความขวนขวายหนา (เย มยํ) อ. เรา ท. เหล่าใด อนุสฺสุกา เป็นผู้ไม่มีความขวนขวาย (อมฺหํ) ย่อมเป็น (เต มยํ) อ. เรา ท. เหล่านั้น วิหราม ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สุขํ สุฏฺฐุ ด้วยดี (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า สุสุขํ อิติ ดังนี้ ฯ อิทํ อตฺถรูปํ อ. อรรถรูปนี้ว่า คิหิโน อ. คฤหัสถ์ ท. เย เหล่าใด (ชีวิตวุตฺตึ) ยังความเป็นไปแห่งชีวิต อุปฺปาเทตฺวา ให้เกิดขึ้นแล้ว สนฺธิจฺเฉทาทิวเสน ด้วยอำนาจแห่งกรรมมีการตัดซึ่งที่ต่อเป็นต้น วา ปน ก็หรือว่า ปพฺพชิตา อ. บรรพชิต ท. (เย) เหล่าใด ชีวิตวุตฺตึ ยังความเป็นไปแห่งชีวิต อุปฺปาเทตฺวา ให้เกิดขึ้นแล้ว เวชฺชกมฺมาทิวเสน ด้วยอำนาจแห่งกรรมมีเวชกรรมเป็นต้น วทนฺติ ย่อมกล่าวว่า มยํ อ. เรา ท. ชีวาม ย่อมเป็นอยู่ สุเขน ตามสบาย อิติ ดังนี้ มนุสฺเสสุ ในมนุษย์ ท. เวริเนสุ ผู้มีเวรกัน เวเรหิ ด้วยเวร ท. ปญฺจหิ ๕ หนา เย มยํ อ. เรา ท. เหล่าใด อเวริโน เป็นผู้ไม่มีเวรกัน (อมฺห) ย่อมเป็น มนุสฺเสสุ ในมนุษย์ ท. กิเลสาตุเรสุ ผู้กระสับกระส่ายด้วยกิเลสหนา (เย มยํ) อ. เรา ท. เหล่าใด อนาตุรา ชื่อว่าเป็นผู้ไม่กระสับกระส่าย (อตฺตโน) นิกฺกิเลสตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้ไม่กระสับกระส่าย (อมฺห) ย่อมเป็น มนุสฺเสสุ ในมนุษย์ ท. อุสฺสุเกสุ ผู้มีความขวนขวาย ปญฺจกามคุณปริเยสเน

ในการแสวงหาซึ่งกามคุณ ๕ หนา (เย มยํ) อ. เรา ท. เหล่าใด อนุสฺสุกา ชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีความขวนขวาย (อมฺห) ย่อมเป็น อภาเวน เพราะความไม่มี ปริเยสนาย แห่งการแสวงหา ตาย นั้น (เต) มยํเอว อ. เรา ท. เหล่านั้นนั่นเทียว ชีวาม ย่อมเป็นอยู่ สุสุขํ วต สบายดีหนอ เตหิ คิหิปพฺพชิเตหิ กว่าคฤหัสถ์และบรรพชิต ท. เหล่านั้น อิติ ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นคำอธิบายอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ เสสํ ปทํ อ. บทอันเหลือ อุตฺตานตฺถํเอว เป็นบทมีเนื้อความอันตื้นนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

เรื่องความปราชัยของพระเจ้าปเสนทิโกศล

๓๑ ๑๒๔/๓ ตั้งแต่ โส กิร กาสิกคามํ นิสฺสาย เป็นต้นไป

กิร ได้ยินว่า โส โกสลราชา อ. พระราชาพระนามว่าโกศล นั้น นิสฺสาย ทรงอาศัยแล้ว กาสิกคามํ ซึ่งกาสิกคาม ยุชฺฌนฺโต ทรงรบอยู่ สทฺธึ กับ อชาตสตฺตุนา ด้วยพระราชาพระนามว่าอชาตศัตรู ภาคิเนยฺเยน ผู้เป็นพระภาคิไนย เตน อชาตสตฺตุนา ตโย วาเร ปราชิโต ผู้อันพระราชาพระนามว่าอชาตศัตรูนั้นให้ทรงแพ้แล้ว สิ้นวาระ ท. ๓ จินฺเตสิ ทรงดำริแล้วว่า อหํ อ. เรา น อสกฺขึ ไม่ได้อาจแล้ว ขีรมุขํ ทารกํ ปราเชตุํ เพื่ออันยังเด็ก ผู้มีปากอันมีน้ำนมไม่สิ้นแล้วให้แพ้ กึ ปโยชนํ อ. ประโยชน์อะไร เม ของเรา ชีวิเตน ด้วยชีวิต อิติ ดังนี้ วาเร ในวาระ ตติเย ที่ ๓ ฯ โส โกสลราชา อ. พระราชาพระนามว่าโกศลนั้น กตฺวา ทรงกระทำแล้ว อาหารุปจฺเฉทํ ซึ่งการเข้าไปตัดซึ่งพระกระยาหาร นิปชฺชิ ทรงบรรทมแล้ว มญฺจเก บนพระแท่น ฯ อถ ครั้งนั้น สา ปวตฺติ อ. ความเป็นไปนั้น อสฺส รญฺโญ แห่งพระราชานั้น ปตฺถริ แผ่ไปแล้ว สกลนครํ ตลอดพระนครทั้งสิ้น ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. อาโรเจสุํ กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กิร ได้ยินว่า ราชา อ. พระราชา นิสฺสาย ทรงอาศัยแล้ว กาสิกคามกํ ซึ่งกาสิกคาม (อชาตสตฺตุนา) อันพระราชาพระนามว่าอชาตศัตรู ปราชิโต ให้ทรงแพ้แล้ว วาเร

สิ้นวาระ ท. ตโย ๓ อิทานิ ในกาลนี้ โส ราชา อ. พระราชานั้น ปราชิตฺวา ทรงแพ้แล้ว อาคโต เสด็จมาแล้ว กตฺวา ทรงกระทำแล้ว อาหารุปจฺเฉทํ ซึ่งการเข้าไปตัดซึ่งพระกระยาหาร นิปนฺโน ทรงบรรทมแล้ว มญฺจเก บนพระแท่น (จินฺตเนน) ด้วยอันทรงดำริว่า อหํ อ. เรา น อสกฺขึ ไม่ได้อาจแล้ว ขีรมุขํ ทารกํ ปราเชตุํ เพื่ออันยังเด็ก ผู้มีปากอันมีน้ำนมไม่สิ้นไปแล้วให้พ้น กึ ปโยชนํ อ. ประโยชน์อะไร เม ของเรา ชีวิเตน ด้วยชีวิต อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ ตถาคตสฺส แก่พระตถาคต ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว กถํ ซึ่งถ้อยคำ เตสํ ภิกฺขูนํ ของภิกษุ ท. เหล่านั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ชินนฺโตปิ ปุคฺคโล อ. บุคคล ผู้แม้ชนะอยู่ ปสวติ ย่อมประสบ เวรํ ซึ่งเวร ปน ส่วนว่า ปราชิโต ปุคฺคโล อ. บุคคล ผู้อันบุคคลอื่นให้แพ้แล้ว ทุกฺขํ เสติเอว ย่อมนอน เป็นทุกข์นั่นเทียว อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ชยํ ปุคฺคโล อ. บุคคลผู้ชนะอยู่ ปสวติ ย่อมประสบ เวรํ ซึ่งเวร ปราชิโต ปุคฺคโล อ. บุคคลผู้อันบุคคลให้แพ้แล้ว เสติ ย่อมนอน ทุกฺขํ เป็นทุกข์ อุปสนฺโต ปุคฺคโล อ. บุคคล ผู้เข้าไปสงบแล้ว หิตฺวา ละแล้ว ชยปราชยํ ซึ่งความชนะและความแพ้ เสติ ย่อมนอน สุขํ เป็นสุข อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ชินนฺโต ปุคฺคโล อ. บุคคลผู้ชนะอยู่ ปรํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลอื่น ปฏิลภติ ย่อมได้เฉพาะ เวรํ ซึ่งเวร (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า ชยํ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ปเรน ปุคฺคเลน ปราชิโต ปุคฺคโล อ. บุคคล ผู้อันบุคคลอื่นให้แพ้แล้ว เสติ ย่อมนอน ทุกฺขํ เป็นทุกข์ คือว่า วิหรติ ย่อมอยู่ ทุกฺขํเอว เป็นทุกข์นั่นเทียว สพฺพิริยาปเถสุ ในอิริยาบถทั้งปวง ท. (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า อหํ อ. เรา สกฺขิสฺสามิ จักอาจ ทฏฺฐุํ เพื่ออันเห็น ปิฏฺฐึ ซึ่งหลัง ปจฺจามิตฺตสฺส ของปัจจามิตร กทา นุ โข ในกาลไรหนอแล อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปราชิโต อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ขีณาสโว อ. พระขีณาสพ อุปสนฺตราคาทิกฺกิเลโส ผู้มีกิเลสมีราคะเป็นต้นอันเข้าไปสงบแล้ว อพฺภนฺตเร ในภายใน หิตฺวา ละแล้ว ชยํ จ ซึ่งความชนะด้วย ปราชยํ จ ซึ่งความแพ้ด้วย เสติ ย่อมนอน สุขํ เป็นสุข คือว่า วิหรติ ย่อมอยู่ สุขํเอว เป็นสุขนั่นเทียว สพฺพิริยาปเถสุ ในอิริยาบถทั้งปวง ท. อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อถปสนฺโต อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องอุบาสกคนใดคนหนึ่ง

๓๒. ๑๒๘/๑๐ ตั้งแต่ ภิกฺขู สตฺถารา สทฺธึ คจฺฉนฺตาเอว เป็นต้นไป.

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. สตฺถารา สทฺธึ คจฺฉนฺตาเอว ผู้ไปอยู่ กับด้วยพระศาสดา นั่นเทียว อุชฺฌายึสุ โพนทนาแล้วว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ ท. ตุมเห อ. ท่าน ท. ปสฺสถ จงดู กมฺมํ ซึ่งกรรม สตฺถุ ของพระศาสดา เอวรูปํ กมฺมํ อ. กรรม อันมีรูปอย่างนี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี อญฺเญสุ ในวัน ท. เหล่าอื่น ปน แต่ว่า อชฺช ในวันนี้ (สตฺถา) อ. พระศาสดา นิสฺสาย ทรงอาศัยแล้ว เอกํ มนุสฺสํ ซึ่งมนุษย์คนหนึ่ง วิจาเรตฺวา ทรงจัดแจงแล้ว ทาเปสิ ทรงยังบุคคลให้ให้แล้ว ยาคุอาทีนิ วตฺถูนิ ซึ่งวัตถุ ท. มีข้าวยาคูเป็นต้น อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา นิวตฺติตฺวา เสด็จกลับแล้ว ฐิตโก ว ประทับยืนแล้วเทียว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. กเถถ ย่อมกล่าว กึ วตฺถุํ ชื่อเรื่องอะไร อิติ ดังนี้ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อาม เออ (เอวํ) อ. อย่างนั้น อหํ อ. เรา จินฺเตตฺวา คิดแล้วว่า อหํ อ. เรา อาคจฺฉนฺโต เมื่อจะมา ตึสโยชนกนฺตารํ สิ้นทางกันดารอันมีโยชน์ ๓๐ เป็นประมาณ

ทิสฺวา เห็นแล้ว อุปนิสฺสยํ ซึ่งอุปนิสัย ตสฺส อุปาสกสฺส ของอุบาสกนั้น อาคโต เป็นผู้มาแล้วว (อมฺหิ) ย่อมเป็น โส อุปาสโก อ. อุบาสกนั้น ชิคจฺฉิโต หิวแล้ว อติวิย เกินเปรียบ อุฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว ปาโต ว แต่เช้าเทียว ปริเยสนฺโต แสวงหาอยู่ โคณํ ซึ่งโค วิจริ เที่ยวไปแล้ว อรญฺเญ ในป่า ธมฺเม ครั้นเมื่อธรรม (มยา) อันเรา เทสิยมาเนปิ แม้แสดงอยู่ น สกฺขิสฺสติ จักไม่อาจ ปฏิวิชฺฌิตุํ เพื่ออันแทงตลอด ชิฆจฺฉาทุกฺเขน เพราะความทุกข์อันเกิดจากความหิว อิติ ดังนี้ อกาสึ ได้กระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้ ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. หิ ด้วยว่า โรโค นาม ชื่อ อ. โรค ชิฆจฺฉาโรคสทิโส อันเช่นกับด้วยโรคคือความหิว นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ชิฆจฺฉา อ. ความหิว โรคา เป็นโรค ปรมา อย่างยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น สงฺขารา อ. สังขาร ท. ทุกขา เป็นทุกข์ ปรมา อย่างยิ่ง (โหนฺติ) ย่อมเป็น (ปณฺฑิโต) อ. บัณฑิต ญตฺวา ทราบแล้ว เอตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนี้ ยถาภูตํ ตามเป็นแล้ว (สจฺฉิกโรติ) กระทำให้แจ้งอยู่ (นิพฺพานํ) ซึ่งพระนิพพาน (หิ) เพราะว่า นิพฺพานํ อ. พระนิพพาน สุขํ เป็นสุข ปรมํ อย่างยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อญฺโญ โรโค อ. โรคอื่น ติกิจฺฉิโต อันอันบุคคลเยียวยาแล้ว สกึ คราวเดียว วินสฺสติ ย่อมฉิบหายหรือ ตทงฺควเสน (ปุคฺคเลน) ปหียติ วา หรือว่า อันบุคคล ย่อมละได้ ด้วยอำนาจแห่งองค์นั้นนั้น ปน ส่วนว่า ชิฆจฺฉา อ. ความหิว (ปุคฺคเลน) อันบุคคล นิจฺจกาลํ ติกิจฺฉิตพฺพาเอว พึงเยียวยา ตลอดกาลเป็นนิจนั่นเทียว อิติ เพราะเหตุนั้น อยํ ชิฆจฺฉา อ. ความหิวนี้ ปรมา นาม ชื่อว่าเป็นอย่างยิ่ง เสสโรคานํ กว่าโรคอันเหลือ ท. (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ชิฆจฺฉา ปรมา โรคา อิติ ดังนี้ ฯ ปญฺจกฺขนฺธา อ. ขันธ์ ๕ ท. สงฺขารา อิติ ชื่อว่าสังขาร ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปณฺฑิโต อ. บัณฑิต ญตฺวา ทราบแล้ว เอตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั่น ยถาภูตํ ตามเป็นแล้วว่า โรโค อ. โรค สโม อันเสมอ ชิฆจฺฉาย ด้วยความหิว นตฺถิ ย่อมไม่มี ทุกฺขํ นาม ชื่อ อ. ทุกข์ ขนฺธปริหรณสมํ อันเสมอด้วยการบริหารซึ่งขันธ์ นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ สจฺฉิกโรติ กระทำให้แจ้งอยู่ นิพฺพานํ ซึ่งพระ-นิพพาน (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า เอตํ ญตฺวา อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า หิ เพราะว่า ตํ นิพฺพานํ อ. พระนิพพานนั้น สุขํ เป็นความสุข ปรมํ อย่างเยี่ยม คือว่า อุตฺตมํ อย่างสูงสุด สพฺพสุขานํ กว่าความสุขทั้งปวง ท. (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้

(คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล

๓๓. ๑๒๙/๑๔ ตั้งแต่ เอกสฺมึ หิ สมเย ราชา เป็นต้นไป

หิ ความพิสดารว่า เอกสฺมึ สมเย ในสมัยหนึ่ง ราชา อ. พระราชา ภุญฺชติ ย่อมทรงเสวย โอทนํ ซึ่งพระกระยาหาร ตณฺฑุล-โทณสฺส แห่งทะนานแห่งข้าวสาร สูปพฺยญฺชเนน ด้วยแกงและกับ ตทุปิเยน อันสมควรแก่พระกระยาหารนั้น ฯ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง โส ราชา อ. พระราชานั้น ภุตฺตสมฺมทํ อวิโนเทตฺวา ว ไม่ทรงบรรเทาแล้ว ซึ่งความเมาด้วยดีเพราะภัตเทียว คนฺตวา เสด็จไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา กิลนฺตรูโป ผู้มีพระรูปอันทรงลำบากแล้ว สมฺปริวตฺตนฺโต ทรงเป็นไปรอบด้วยดีอยู่ อิโต จ ข้างนี้ด้วย อิโต จ ข้างนี้ด้วย นิทฺทาย อภิภุยฺยมาโนปิ ผู้แม้อันความหลับครอบงำอยู่ อสกฺโกนฺโต เมื่อไม่ทรงอาจ นิปชฺชิตุํ เพื่ออันบรรทม อุชุกํ ตรง นิสีทิ ประทับนั่งแล้ว เอกมนฺตํ ณ ส่วนสุดข้างหนึ่ง ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา อาห ตรัสแล้วว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร ตฺวํ อ. พระองค์ อวิสฺสมิตฺวา ว ไม่ทรงพักผ่อนแล้วเทียว อาคโต เป็นผู้เสด็จมาแล้ว อสิ ย่อมเป็น กึ หรือ อิติ ดังนี้ นํ ราชานํ กะพระราชานั้น ฯ (ราชา) อ. พระราชา (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า มหา-

ทุกฺขํ อ. ความลำบากอันใหญ่ โหติ ย่อมมี เม แก่หม่อมฉัน ปฏฺฐาย จำเดิม (อาหารสฺส) ภุตฺตกาลโต แต่กาลแห่งอาหารอันอันหม่อมฉัน บริโภคแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร อติพหุโภชนํ อ. การบริโภคมากยิ่ง ทุกฺขํ เป็นความลำบาก เอวํ อย่างนี้ โหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ นํ ราชานํ กะพระราชานั้น ฌอวทิตฺวา ทรงสั่งสอนแล้ว คาถาย ด้วยพระคาถา อิมาย นี้ว่า

ยทา ในกาลใด (ปุคฺคโล) อ. บุคคล มิทฺธี จ
เป็นผู้มีความง่วงเหงาด้วย มหาคฺฆโส จ เป็นผู้
กินมากด้วย นิทฺทายิตา จ เป็นผู้มีปกติประพฤติ
หลับด้วย สมฺปริวตฺตสายี จ เป็นผู้มีปกตินอน
เป็นไปรอบด้วยดีแล้วด้วย โหติ ย่อมเป็น
มหาวราโห อิว ราวกะ อ. สุกรตัวใหญ่ นิวาปปุฏฺโฐ
ตัวอันบุคคลเลี้ยงแล้วด้วยผัก (ตทา) ในกาลนั้น
(โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น มนฺโท เป็นคน
มึนซึม (หุตฺวา) เป็น อุเปติ ย่อมเข้าไป คพฺภํ
สู่ห้อง ปุนปฺปุนํ บ่อย ๆ อิติ ดังนี้

(วตฺวา) ตรัสแล้วว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร ภุญฺชิตุํ อ. การบริโภค โภชนํ นาม ชื่อซึ่งโภชนะ มตฺตาย โดยประมาณ วฏฺฏติ ย่อมควร หิ เพราะว่า สุขํ อ. ความสุข โหติ ย่อมมี มตฺตโภชิโน

ปุคฺคลสฺส แก่บุคคล ผู้มีปกติบริโภคโดยประมาณ อิติ ดังนี้ โอวทนฺโต เมื่อจะทรงสั่งสอน อุตฺตรึ ยิ่งขึ้น อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

เวทนา อ. เวทนา ท. มนุชสฺส ของบุคคลผู้เกิด แต่มนู สตีมโต ผู้มีสติ สทา ในกาลทุกเมื่อ ชานโต ผู้รู้อยู่ มตฺตํ ซึ่งประมาณ ลทฺธโภชเน ในโภชนะอันอันตนได้แล้ว อสฺส นั้น ตนุกา เป็นธรรมชาติเบาบาง ภวนฺติ ย่อมเป็น (โส ภุตฺตาหาโร) อ. อาหารอันอันบุคคลบริโภคแล้วนั้น ปาลยํ รักษาอยู่ อายุํ ซึ่งอายุ ชีวติ ย่อมคร่ำคร่าไป สณิกํ ค่อย ๆ อิติ ดังนี้ ฯ

๓๔. ๑๓๑/๕ ตั้งแต่ โส อปหเรน สมเยน นาฬิโกทนปรมตาย เป็นต้นไป.

อปเรน สมเยน โดยสมัยอื่นอีก โส ราชา อ. พระราชานั้น สณฺฐหิตฺวา ทรงดำรงดยู่ด้วยดีแล้ว (อตฺตโน) นาฬิโกทนปรมตาย เพราะความที่แห่งพระองค์ ทรงเป็นผู้มีข้าวสุกอันมีทะนานเป็นประมาณเป็นอย่างยิ่ง สุขปฺปตฺโต เป็นผู้ทรงถึงแล้วซึ่งความสุข ตนุสรีโร เป็นผู้ทรงมีพระสรีระอันเบาบาง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ อถ ครั้งนั้น

เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง (ราชา) อ. พระราชา คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อาห ทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิทานิ ในกาลนี้ สุขํ อ. ความสุข ชาตํ เกิดแล้ว เม แก่หม่อมฉัน อหํ อ. หม่อมฉัน มิคํปิ อสฺสํปิ อนุพนฺธิตฺวา คณฺหนสมตฺโถ เป็นผู้สามารถ เพื่ออันติดตามแล้วจับ ซึ่งเนื้อบ้าง ซึ่งม้าบ้าง ชาโต เกิดแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น ปุพฺเพ ในกาลก่อน ภาคิเนยฺเยน สทฺธึ ยุทฺธํเอว อ. การยุทธ์กับ ด้วยหลานนั่นเทียว โหติ ย่อมมี เม แก่หม่อมฉัน อิทานิ ในกาลนี้ โส คาโม อ. บ้านนั้น เม อันหม่อมฉัน ทตฺวา พระราชทานแล้ว ธีตรํ ซึ่งพระธิดา วชิรกุมารึ นาม ชื่อว่าวชิรกุมารี ภาคิเนยฺยสฺส แก่หลาน ทินฺโน พระราชทานแล้ว กตฺวา กระทพ นหานมูลกํ ให้เป็นมูลค่า แห่งน้ำเป็นเครื่องอาบน้ำ ตสฺสาเอว ธีตุ แก่พระธิดานั้นนั่นเทียว วิคฺคโห อ. ความแก่งแย่ง สทฺธึ กับ เตน ภาคิเนยฺเยน ด้วยหลานนั้น วูปสนฺโต เข้าไปสงบวิเศษแล้ว สุขํเอว อ. ความสุขนั่นเทียว ชาตํ เกิดแล้ว เม แก่หม่อมฉัน อิมินาปิ การเณน เพราะเหตุแม้นี้ มณิรตนํปิ แม้ อ. รัตนะคือแก้วมณี กุสราชสนฺตกํ อันเป็นของมีอยู่แห่งพระราชา พระนามว่ากุสะ นฏฺฐํ ฉิบหายไปแล้ว เคเห ในเรือน โน ของ หม่อมฉัน ท. ปุริมทิวเส ในวันอันมีในก่อน อิทานิ ในกาลนี้ ตํปิ มณิรตนํ อ. รัตนะคือแก้วมณี อาคตํ มาแล้ว หตฺถปถํ สู่คลอง แห่งมือ สุขํเอว อ. ความสุขนั่นเทียว ชาตํ เกิดแล้ว เม แก่หม่อมฉัน อิมินาปิ การเณน เพราะเหตุแม้นี้ ญาติธีตาปิ แม้ อ. ธิดาแห่ง

พระญาติ โว ของพระองค์ ท. (มยา) อันหม่อมฉัน อิจฺฉนฺเตน ผู้ปรารถนาอยู่ วิสฺสาสํ ซึ่งความคุ้นเคย สทฺธึ กับ สาวเกหิ ด้วยพระสาวก ท. ตุมฺหากํ ของพระองค์ ท. กตา กระทำแล้ว เคเห ในเรือน สุขํเอว อ. ความสุขนั่นเทียว ชาตํ เกิดแล้ว เม แก่หม่อมฉัน อิมินาปิ การเณน เพราะเหตุแม้นี้ อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร อาโรคฺยา นาม ชื่อ อ. ความไม่มีแห่งโรค ลาภา เป็นลาภปรมา อย่างยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น ธนํ อ. ทรัพย์ สนฺตุฏฺฐิภาวสทิสํปิ อันแม้เช่นกับด้วยความเป็นคือความสันโดษ ยถาลทฺเธน วตฺถุนา ด้วยวัตถุ ตามอันตนได้แล้ว (นตฺถิ) ย่อมไม่มี จ อนึ่ง ญาติ นาม ชื่อ อ. ญาติ วิสฺสาสสทิโส อันเช่นกับด้วยความคุ้นเคย (นตฺถิ) ย่อมไม่มี สุขํ นาม ชื่อ อ. ความสุข ปรมํ อย่างยิ่ง นิพฺพานสทิสํ อันเช่นกับด้วยพระนิพพาน นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ลาภา อ. ลาภ ท. อาโรคฺยปรมา เป็นสภาพมีความไม่มีแห่งโรคเป็นอย่างยิ่ง (โหนฺติ) ย่อมเป็น ธนํ อ. ทรัพย์ สนฺตุฏฺฐิปรมํ เป็นวัตถุมีความสันโดษเป็นอย่างยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น ญาตี อ. ญาติ ท. วิสฺสาสปรมา เป็นธรรมชาติมีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง (โหนฺติ) ย่อมเป็น นิพฺพานํ อ. พระนิพพาน สุขํ เป็นความสุข ปรมํ อย่างยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อาโรคภาวปรมา เป็นสภาพมีความไม่มีแห่งโรคเป็นอย่างยิ่ง (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อาโรคฺยปรมา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อธิบายว่า หิ จริงอยู่ ลาภา อ. ลาภ ท. วิชฺชมานาปิ แม้มีอยู่ โรคิโน ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลผู้มีโรค อลาภาเอว เป็นสภาพมิใช่ลาภนั้นเทียว (โหนฺติ) ย่อมเป็น ตสฺมา เพราะเหตุนั้น สพฺพลาภา อ. ลาภทั้งปวง ท. อาคตา ว เป็นสภาพมาแล้วเทียว อโรคสฺส ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลผู้ไม่มีโรค โหนฺติ ย่อมเป็น เตน การเณน เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ. พระดำรัสว่า อาโรคฺยปรมา ลาภา อิติ ดังนี้ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุตฺตํ ตรัสแล้ว (อิติ) ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตุสฺสนภาโว อ. ความเป็นคือความยินดี ยํ วตฺถุ อ. วัตถุใด อตฺตนา ลทฺธํ อันอันตนได้แล้ว สนฺตกํ เป็นวัตถุเป็นของมีอยู่ อตฺตโน แห่งตน (โหติ) ย่อมเป็น เตนเอว วตฺถุนา ด้วยวัตถุนั้นนั่นเทียว คิหิโน วา แห่งคฤหัสถ์หรือ ปพฺพชิตสฺส วา หรือว่า แห่งบรรพชิต สนฺตุฏฺฐิ นาม ชื่อว่า ความสันโดษ โส ตุสฺสนภาโว อ. ความเป็นคือความยินดีนั้น ธนํ เป็นทรัพย์ ปรมํ อย่างยิ่ง เสสธเนหิ กว่าทรัพย์อันเหลือ ท. (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า สนฺตุฏฺฐิ ปรมํ ธนํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า มาตา วา อ. มารดา หรือ ปิตา วา

หรือว่า อ. บิดา โหตุ จงมีเถิด วิสฺสาโส อ. ความคุ้นเคย สทฺธึ กับ เยน ปุคฺคเลน ด้วยบุคคลใด นตฺถิ ย่อมไม่มี โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น อญฺญาตโก ว เป็นผู้ไม่ใช่ญาติเทียว (โหติ) ย่อมเป็น ปน แต่ว่า วิสฺสาโส อ. ความคุ้นเคย สทฺธึ กับ เยน ปุคฺคเลน ด้วยบุคคลใด อตฺถิ มีอยู่ โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น อสมฺพทฺโธปิ ผู้แม้ไม่สัมพันธ์แล้ว ญาติ ชื่อว่าเป็นญาติ ปรโม อย่างยิ่ง คือว่า อุตฺตโม อย่างสูงสุด (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า วิสฺสาสปรมา ญาตี อิติ ดังนี้ ฯ เตน การเณน เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ. พระดำรัสว่า วิสฺสาสปรมา ญาตี อิติ ดังนี้ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุตฺตํ ตรัสแล้ว ฯ ปน อนึ่ง สุขํ นาม ชื่อ อ. ความสุข นิพฺพานสทิสํ อันเช่นกับด้วยพระนิพพาน นตฺถิ ย่อมไม่มี เตน การเณน เพราะเหตุนั้น (สตฺถา) อ. พระศาสดา อาห ตรัสแล้วว่า นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ อิติ ดังนี้ ฯ.

เรื่องท้าวสักกะ

๓๕. ๑๓๕/๑๑ ตั้งแต่ ภิกฺขุ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ อโห เป็นต้นไป

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังถ้อยคำว่า อโห โอ สิเนโห อ. ความสิเนหา สตฺถริ ในพระศาสดา (อตฺถิ) มีอยู่ สกฺกสฺส แก่ท้าวสักกะ (สกฺโก) อ. ท้าวสักกะ ปหาย ทรงละแล้ว ทิพฺพสมฺปตฺตึ ซึ่งสมบัติอันเป็นทิพ เอวรูปํ นาม ชื่ออันมีรูปอย่างนี้ อกตฺวา ไม่ทรงกระทำแล้ว มุขสงฺโกจนมตฺตํปิ อาการํ ซึ่งพระอาการ แม้อันมีการสยิ้วซึ่งพระพักตร์เป็นประมาณ นีหรนฺโต ทรงนำออกไปอยู่ ครธภาชนํ ซึ่งภาชนะแห่งของหอม อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว อุปฏฺฐานํ ซึ่งการบำรุง อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว กถํ ซึ่งถ้อยคำ เตสํ ภิกฺขูนํ ของภิกษุ ท. เหล่านั้น ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. วเทถ ย่อมกล่าว กึ วตฺถุํ ซึ่งถ้อยคำอะไร อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (วเทม) ย่อมกล่าว อิมํ นาม วตฺถุํ ซึ่งเรื่องชื่อนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เทวราชา

อ. เทวดาผู้พระราชา สกฺโก พระนามว่าสักกะ กโรติ ย่อมทรงกระทำ สิเนหํ ซึ่งความสิเนหา มยิ ในเรา ยํ ใด เอตํ สกฺเกน มยิ สิเนหสฺส กตตฺตํ อ. ความที่แห่งความสิเนหา ในเรา เป็นอาการอันท้าวสักกะทรงกระทำแล้วนั่น อนจฺฉริยํ เป็นคุณชาตไม่น่าอัศจรรย์ (โหติ) ย่อมเป็น หิ เพราะว่า เทวราชา อ. เทวดาผู้พระราชา สกฺโก พระนามว่าสักกะ อยํ นี้ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ธมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนา โสตาปนฺโน เป็นโสดาบัน หุตฺวา เป็น วิชหิตฺวา ละวิเศษแล้ว ชรสกฺกภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งท้าวสักกะผู้แก่ ปตฺโต ทรงถึงแล้ว ตรุณสกฺกภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งท้าวสักกะผู้หนุ่ม นิสฺสาย เพราะอาศัย มํ ซึ่งเรา หิ จริงอยู่ อหํ อ. เรา อสฺส สกฺกสฺส เมื่อท้าวสักกะนั้น นิสินฺนสฺส ประทับนั่งแล้ว มชฺเฌ ในท่ามกลาง เทวปริสาย แห่งเทพบริษัท อินฺทสาลคุหายํ ณ ถ้ำชื่อว่าอินทสาล (อตฺตโน) มรณภยตชฺชติสฺส ปญฺจสิขคนฺธพฺพเทวปุตฺตํ ปุรโต กตฺวา อาคตกาเล ในกาลแห่งพระองค์ผู้อันภัยแต่ความตายคุกคามแล้ว ทรงกระทำแล้ว ซึ่งเทพบุตรผู้เป็นนักฟ้อนชื่อว่าปัญจสิขะ ข้างหน้า เสด็จมาแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า

วาสว ดูก่อนท้าววาสวะ ตุวํ อ. ท่าน ปุจฺฉ จงถาม
ปญฺหํ ซึ่งปัญญา มํ กะเรา ตุวํ อ. ท่าน อิจฺฉสิ
ย่อมปรารถนา ยงฺกิญฺจิ ปญฺหํ ซึ่งปัญหาข้อใด
ข้อหนึ่ง มนสิ ในพระทัย อหํ อ. เรา กโรมิ
จะกระทำ อนฺตํ ซึ่งส่วนสุด ปญฺหสฺส แห่งปัญหา
ตสฺส ตสฺสเอว นั้นนั้นนั่นเทียว เต แก่ท่าน
อิติ ดังนี้

วิโนเทนฺโต เมื่อจะบรรเทา กงฺขํ ซึ่งความสงสัย ตสฺส สกฺกสฺส แห่งท้าวสักกะนั้น เทเสสึ แสดงแล้ว ธมฺมํ ซึ่งธรรม เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงแห่งเทศนา ธมฺมาภิสมโย อ. การตรัสรู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม อโหสิ ได้มีแล้ว ปาณโกฏีนํ แก่โกฏิแห่งสัตว์ผู้มีลมปราณ ท. จุทฺทสนฺนํ ๑๔ สกฺโกปิ แม้ อ. ท้าวสักกะ ยถานิสินฺโน ว ผู้ประทับนั่งแล้วอย่างไรเทียว ปตฺวา ทรงบรรลุแล้ว โสตาปตฺติผลํ ซึ่งโสดาปัตติผล ตรุณสกฺโก เป็นผู้เป็นท้าวสักกะผู้หนุ่ม ชาโต เกิดแล้ว อหํ อ. เรา พหูปกาโร เป็นผู้มีอุปการะอันมาก อสฺส สกฺกสฺส แก่ท้าวสักกะนั้น เอวํ อย่างนี้ (อมฺหิ) ย่อมเป็น สิเนโห นาม ชื่อ อ. ความสิเนหา มยิ ในเรา ตสฺส สกฺกสฺส แห่งท้าวสักกะนั้น อนจฺฉริโย เป็นอาการไม่น่าอัศจรรย์ (โหติ) ย่อมเป็น ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. หิ ก็ อริยานํ ทสฺสนํปิ แม้ อ. การเห็น ซึ่งพระอริยเจ้า ท. สุขํ เป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น สนฺนิวาโสปิ แม้ อ. การอยู่ร่วมกัน เอกฏฺฐาเน ในที่อันเดียวกัน สทฺธึ กับ เตหิ อริเยหิ ด้วยพระอริยเจ้า ท. เหล่านั้น สุโข เป็นอาการเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น ปน แต่ว่า เอตํ กิจฺจํ อ. กิจนั่น สพฺพํ ทั้งปวง พาเลหิ ด้วยคนพาล ท. ทุกฺขํ เป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

ทสฺสนํ อ. การเห็น อริยานํ ซึ่งพระอริยเจ้า ท.
สาหุ เป็นคุณชาตยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ)

ย่อมเป็น สนฺนิวาโส อ. การอยู่ร่วมกัน (เตหิ อริเยหิ) ด้วยพระอริยเจ้า ท. เหล่านั้น สุโข เป็น อาการเครื่องนำมาซึ่งความสุข สทา ในกาลทุกเมื่อ (โหติ) ย่อมเป็น (ปุคฺคโล) อ. บุคคล สุขี พึงเป็นผู้มีความสุข นิจฺจํเอว เป็นนิจนั่นเทียว สิยา พึงเป็น อทสฺสเนน เพราะการไม่เห็น พาลานํ ซึ่งคนพาล ท. หิ เพราะว่า พาลสงฺคตจารี ปุคฺคโล อ. บุคคล ผู้มีปกติเที่ยวสมาคมแล้วด้วย คนพาล โสจติ ย่อมเศร้าโศก อทฺธานํ สิ้นกาล ยืดยาว ทีฆํ มาน สํวาโส อ. การอยู่ร่วมกัน พาลาหิ ด้วยคนพาล ท. ทุกฺโข เป็นอาการเครื่อง นำมาซึ่งทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น สพฺพทา ใน กาลทุกเมื่อ (สํวาโส) อิว ราวกะ อ. การอยู่ร่วมกัน อมิตฺเตน ด้วยศัตรูผู้มิใช่มิตร จ ส่วนว่า ธีโร อ. ปราชญ์ สุขสํวาโส เป็นผู้มีการอยู่ร่วมกัน เป็นเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น สมาคโม อิว ราวกะ อ. สมาคม ญาตีนํ แห่งญาติ ท. (ตสฺมา หิ) เพราะเหตุนั้นแล ปุคฺคโล อ. บุคคล ภเชถ พึงคบ (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคล ธีรํ จ ผู้เป็น ปราชญ์ด้วย ปญฺญํ จ ผู้มีปัญญาด้วย พหุสฺสุตํ จ ผู้มีพระพุทธพจน์อันสดับแล้วมากด้วย โธรยฺหสีลํ

ผู้นำไปซึ่งธุระเป็นปกติ วตวนฺตํ ผู้มีวัตร อริยํล
ผู้เป็นอริยะ ตํ นั้น ตาทิสํ ผู้เช่นนั้น สปฺปุริสํ
ผู้เป็นสัตบุรุษ สุเมธํ ผู้มีปัญญาดี จนฺทิมา อิว
ราวกะ อ. พระจันทร์ (ภชนฺโต) คบอยู่
นกฺขตฺตปถํ ซึ่งคลองแห่งนักษัตร อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สาธุ เป็นคุณชาตยังประโยชน์ให้สำเร็จ คือว่า สุนฺทรํ เป็นกรรมดี คือว่า ภทฺทกํ เป็นกรรมเจริญ (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า สาหุ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เกวลํ เตสํ อริยานํ ทสฺสนํเอว อ. การเห็นซึ่งพระอริยเจ้า ท. เหล่านั้น อย่างเดียวนั่นเทียว (สาธุ) เป็นคุณชาตยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ ปน ก็ เตหิ อริเยหิ สทฺธึ เอกฏฺฐาเน นิสีทนาทิภาโวปิ แม้ อ. ความเป็นแห่งกิจมีการนั่งเป็นต้น ในที่อันเดียวกัน กับด้วยพระอริยเจ้า ท. เหล่านั้น เตสํ อริยานํ วตฺตปฺปฏิวตฺตํ กาตุํ ลภนภาโวปิ แม้ อ. ความเป็นคืออันได้ เพื่ออันกระทำ ซึ่งวัตรและวัตรอันสมควร แก่พระอริยเจ้า ท. เหล่านั้น สาธุเอว เป็นอาการยังประโยชน์ให้สำเร็จนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สนฺนิวาโส อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า หิ เพราะว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด สหจารี เป็นผู้มีปกติเที่ยวไปกับ พาเลน ด้วยคนพาล (โหติ) ย่อมเป็น

(อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า พาลสงฺตจารี หิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น พาลสหาเยน วุจฺจนาโม ผู้อันสหายผู้เป็นพาลกล่าวอยู่ว่า ตฺวํ อ. ท่าน เอหิ จงมาเถิด มยํ อ. เรา ท. กโรม จะกระทำ สนฺธิจฺเฉทาทีนิ กมฺมานิ ซึ่งกรรม ท. มีการตัดซึ่งที่ต่อเป็นต้น อิติ ดังนี้ เอกจฺฉนฺโท เป็นผู้มีความพอใจอันเดียวกัน สทฺธึ กับ เตน พาลสหาเยน ด้วยสหายผู้เป็นพาลนั้น หุตฺวา เป็น กโรนฺโต กระทำอยู่ ตานิ กมฺมานิ ซึ่งกรรม ท. เหล่านั้น ปตฺวา ถึงแล้ว หตฺถจฺเฉทาทีนิ ทุกฺขานิ ซึ่งทุกข์ ท. มีการตัดซึ่งมือเป็นต้น โสจติ ชื่อว่าย่อมเศร้าโศก อทฺธานํ สิ้นกาลยืดยาว ทีฆํ นาน (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ทีฆมทฺธานํ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า วาโส นาม ชื่อ อ. การอยู่ เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน สทฺธึ กับ อสิหตฺเถน อมิตฺเตน วา ด้วยศัตรูผู้มิใช่มิตร ผู้มีดาบในมือหรือ อาสิวิสาทีหิ จณฺฑสตฺเตหิ วา หรือว่าด้วยสัตว์ตัวดุร้าย ท. มีอสรพิษเป็นต้น ทุกฺโข เป็นอาการเครื่องนำมาซึ่งความทุกข์ นิจฺจํ เป็นนิจ (โหติ) ย่อมเป็น ยถา ฉันใด (วาโส) อ. การอยู่ (เอกโต) โดยความเป็นอันเดียวกัน สทฺธึ กับ พาเลหิ ด้วยคนพาล ท. (ทุกฺโข) เป็นอาการเครื่องนำมาซึ่งทุกข์ (นิจฺจํ) เป็นนิจ (โหติ) ย่อมเป็น ตถาเอว ฉันนั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สพฺพทา อิติ ดังนี้ ฯ

(วิคฺคโห) อ. วิเคราะห์ (เอตฺถ คาถาปาเท) ในบาทแห่งพระคาถานี้ว่า ธีโร จ สุขสํวาโส อิติ ดังนี (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต

(กาตพฺโพ) พึงกระทำ ฯ สํวาโส อ. การอยู่ร่วมกัน เอเตน ธีเรน ด้วยนักปราชญ์นั้น สุโข เป็นอาการเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ธีโร) อ. นักปราชญ์นั้น สุขสํวาโส ชื่อว่า เป็นผู้มีการอยู่ร่วมกันเป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า วาโส อ. การอยู่ เอกฏฺฐาเน ในที่อันเดียวกัน สทฺธึ กับ ปณฺฑิเตน ด้วยบัณฑิต สุโข เป็นอาการเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(ปุจฺฉา) อ. อันถามว่า (สํวาโส) อ. การอยู่ร่วมกัน (ธีเรน) ด้วยนักปราชญ์ (สุโข) เป็นอาการเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น สมาคโม อิว ราวกะ อ. สมาคม ญาตีนํ แห่งญาติ ท. อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อธิบายว่า สมาคโม อ. สมาคม ปิยญาตีนํ แห่งญาติผู้เป็นที่รัก ท. สุโข เป็นอาการเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหนฺติ) ย่อมเป็น ยถา ฉันใด (สํวาโส) อ. การอยู่ร่วมกัน (ธีเรน) ด้วยนักปราชญ์ สุโข เป็นอาการเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น เอวํ ฉันนั้น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ญาตีนํว สมาคโม อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า สํวาโส อ. การอยู่ร่วมกัน สทฺธึ กับ พาเลน ด้วยคนพาล ทุกฺโข เป็นอาการเครื่องนำมาซึ่งทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น (สํวาโส) อ. การอยู่ร่วมกัน สทฺธึ กับ ปณฺฑิเตน ด้วยบัณฑิต สุโข เป็นอาการเครื่องนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น ยสฺมา เหตุใด ตสฺมา หิ เพราะเหตุนั้นแล ปุคฺคโล อ. บุคคล ภเชถ พึงคบ คือว่า ปยิรุปาเสถ พึงเข้าไปนั่งใกล้ (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคล ธิติสมฺปนฺนํ ธีรํ จ ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยปัญญาเป็นเครื่องทรงจำ ชื่อว่าผู้เป็นนักปราชญ์ด้วย โลกิยโลกุตฺตรปญฺญาสมฺปนฺนํ ปญฺญํ จ ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยปัญญาอันเป็นโลกิยะและโลกุตระ ชื่อว่าผู้มีปัญญาด้วย อาคมาธิคมสมฺปนฺนํ พหุสฺสุตํ จ ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยนิกายเป็นเหตุมาและมรรคและผลเป็นเหตุบรรลุ ชื่อว่าผู้มีพระพุทธพจน์อันสดับแล้วมากด้วย โธรยฺหสีลํ ชื่อว่าผู้นำไปซึ่งธุระเป็นปกติ (อตฺตโน) ธุรวหนสีลตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มีอันนำไปซึ่งธุระเป็นปกติ อรหตฺตปาปนสงฺขาตาย อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่า การยังตนให้บรรลุซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ วตวนฺตํ ชื่อว่าผู้มีวัตร สีลวเตน จเอว เพราะวัตรคือศีลด้วยนั่นเทียว ธูตงฺควเตน จ เพระวัตรคือธุดงค์ด้วย อริยํ ชื่อว่าผู้เป็นอริยะ (อตฺตโน) อารกตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้ไกล กิเลเสหิ จากกิเลส ท. ตํ นั้น คือว่า ตถารูปํ ผู้มีรูปอย่างนั้น สปฺปุริสํ ผู้เป็นสัตบุรุษ โสภนปญฺญํ ผู้มีปัญญาอันงาม จนฺทิมา อ. พระจันทร์ ภชติ คบอยู่ อากาสํ ซึ่งอากาศ นกฺขตฺตปถสงฺขาตํ อันอันบัณฑิตนับ

พร้อมแล้วว่าคลองแห่งนักษัตร นิมฺมลํ อันมีมลทินออกแล้ว ยถา ฉันใด เอวํ ฉันนั้น อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ตสฺมา อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องตโยบรรพชิต

๓๖. ๑๓๙/๑๖ ตั้งแต่ ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺฐาย เอวํ กรณํ เป็นต้นไป.

(สตฺถา) อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า กรณํ นาม ชื่อ อ. การกระทำ เอวํ อย่างนี้ ปฏฺฐาย จำเดิม (อตฺตโน) ปพฺพชิตกาลโต แต่กาลแห่งตนบวชแล้ว น ยุตฺตํ ไม่ควรแล้ว หิ เพราะว่า ปิยานํ สตฺตสงฺขารานํ อทสฺสนํ จ อ. การไม่เห็น ซึ่งสัตว์และสังขาร ท. อันเป็นที่รักด้วย อปฺปิยานํ สตฺตสงฺขารานํ ทสฺสนํ จ อ. การเห็น ซึ่งสัตว์และสังขาร ท. อันไม่เป็นที่รักด้วย ทุกฺขํเอว เป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งทุกข์นั่นเทียว (โหนฺติ) ย่อมเป็น ตสฺมา เพราะเหตุนั้น สตฺเตสุ จเอว สงฺขาเรสุ จ กญฺจิ สตฺตสงฺขารํ ปิยํ วา อปฺปิยํ วา กาตุํ อ. อันกระทำ ในสัตว์ ท. ด้วยนั่นเทียวหนา ในสังขาร ท. ด้วยหนา ซึ่งสัตว์และสังขารอะไร ๆ ให้เป็นที่รักหรือ หรือว่าให้ไว้เป็นที่รัก น วฏฺฏติ ย่อมไม่ควร อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

(ปุคฺคโล) อ. บุคคล อโยเค อตฺตานํ ยุญฺชํ จ
ประกอบอยู่ ซึ่งตน ในเหตุอันบุคคลไม่พึง
ประกอบด้วย โยคสฺมึ (อตฺตานํ) อโยชนํ จ
ไม่ประกอบอยู่ ซึ่งตนในเหตุอันบุคคลพึงประกอบ

ด้วย หิตฺวา ละแล้ว อตฺถํ ซึ่งประโยชน์ ปิยคฺคาหี เป็นผู้มีปกติถือเอาซึ่งอารมณ์อันเป็นที่รัก (หุตฺวา) เป็น ปิเหติ ย่อทกระหยิ่ม อตฺตานุโยคินํ ชนานํ ต่อชน ท. ผู้ตามประกอบซึ่งตนเป็นปกติ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล มา สมาคญฺฉิ อย่าสมาคม แล้ว ปิเยหิ สตฺตสงฺขาเรหิ ด้วยสัตว์และสังขาร ท. อันเป็นที่รัก (มา สมาคญฺฉิ) อย่าสมาคม แล้ว อปฺปิเยหิ สตฺตสงฺขาเรหิ ด้วยสัตวและสังขาร ท. อันไม่เป็นที่รัก กุทาจนํ ในกาลไหน ๆ (หิ) เพราะว่า ปิยานํ สตฺตสงฺขารานํ อทสฺสนํ จ อ. การไม่เห็น ซึ่งสัตว์และสังขาร ท. อันเป็นที่รักด้วย อปฺปิยานํ สตฺตสงฺขารานํ ทสฺสนํ จ อ. การเห็น ซึ่งสัตว์และสังขาร ท. อันไม่เป็นที่รักด้วย ทุกฺขํ เป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งทุกข์ (โหนฺติ) ย่อมเป็น ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (ปุคฺคโล) อ. บุคคล น กยิราถ ไม่พึงกระทำ (สตฺตํ วา สงฺขารํ วา) ซึ่งสัตว์หรือ หรือว่า ซึ่งสังขาร ปิยํ ให้เป็นที่รัก หิ เพราะว่า ปิยาปาโย อ. การไปปราศจากสัตว์และสังขารอันเป็นที่รัก ปาปโก เป็นสภาพลามก (โหติ) ย่อมเป็น ปิยาปิยํ อารมฺมณํ อ. อารมณ์ อันเป็นที่รักและ

ไม่เป็นที่รัก นตฺถิ ย่อมไม่มี เยสํ ชนานํ แก่ชน ท. เหล่าใด คนฺถา อ. กิเลสเครื่องร้อยรัด ท. น วิชฺชนฺติ ย่อมไม่มี เตสํ ชนานํ แก่ชน ท. เหล่านั้น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อยุญฺชิตพฺเพ เหตุมฺหิ ในเหตุอันบุคคลไม่พึงประกอบ คือว่า อยนิโสมนสิกาเร ในการกระทำไว้ในใจด้วยไม่แยบคาย (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อโยเค อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า หิ ก็ เสวนํ อ. การเสพ อโคจรสฺส ซึ่งอโคจร ฉพฺพิธสฺส อันมีอย่าง ๖ เวสิยาโคจราทิเภทสฺ อันต่างด้วยอโคจรมีอโคจรคือหญิงเพศยาเป็นต้น อโยนิโสมนสิกาโร นาม ชื่อว่าการกระทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย อิธ ฐาเน ในที่นี้ ยุญฺชนฺโต ผู้ประกอบอยู่ อตฺตานํ ซึ่งตน อโยนิโสมนสิกาเร ในการกระทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย ตสฺมึ นั้น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตพฺพิปริเต โยนิโสมนสิกาเร อยุญฺชนฺโต จ ผู้ไม่ประกอบอยู่ ในการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย อันวิปริตจากการกระทำไว้ในใจโดยไม่แยบคายนั้นด้วย (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า โยคสฺมึ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อธิสีลาทิสิกฺขาตฺตยํ อ. หมวดสามแห่งสิกขามีศีลอันยิ่งเป็นต้น ปฏฺฐาย จำเดิม (อตฺตโน) ปพฺพชิตากาลโต แต่กาลแห่งตนบวชแล้ว อตฺโถ นาม ชื่อว่าประโยชน์ หิตฺวา ละแล้ว

ตํ อตฺถํ ซึ่งประโยชน์นั้น (อิติ) ดังนี้ (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า อตฺถํ หิตฺวา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า คณฺหนฺโต ถือเอาอยู่ ปิยํเอว อารมฺมณํ ซึ่งอารมณ์ อันเป็นที่รักนั่นเทียว ปญฺจกามคุณสงฺขาตํอันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่ากามคุณ ๕ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปิยคฺคาหี อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล จุโต เคลื่อนแล้ว สาสนโต จากศาสนา ตาย ปฏิปตฺติยา เพราะการปฏิบัตินั้น ปตฺวา ถึงแล้ว คิหิภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งคฤหัสถ์ เย ชนา อ. ชน ท. เหล่าใด อนุยุญฺชนฺตา ตามประกอบอยู่ อตฺตานุโยคํ ตามประกอบซึ่งตน สีลาทีนิ คุณชาตานิ ยังคุณชาต ท. มีศีลเป็นต้น สมฺปาเทตฺวา ให้ถึงพร้อมแล้ว ลภนฺติ ย่อมได้ สกฺการํ ซึ่งสักการะ สนฺติกา จากสำนักเทวมนุสฺสานํ ของเทวดาและมนุษย์ ท. ปิเหติ ย่อมทะเยอทะยาน เตสํ ชนานํ ต่อชน ท. เหล่านั้น ปจฺฉา ในภายหลัง คือว่า อิจฺฉติ ย่อมปรารถนาว่า อโห วต โอหนอ อหํปิ แม้ อ. เรา เอวรูโป พึงเป็นผู้มีรูปอย่างนี้ อสฺสํ พึงเป็น อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ปิเหตตฺตานุโยคินํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล น สมาคจฺเฉยฺย ไม่พึงสมาคม สตฺเตหิ ว่า ด้วยสัตว์ ท. หรือ สงฺขาเรหิ วา หรือว่าด้วยสังขาร ท. ปิเยหิ อันเป็นที่รัก กุทาจนํ ในกาลไหน ๆ คือว่าเอกกฺขณํปิ แม้ในขณะหนึ่ง ตถา อนึ่ง (ปุคฺคโล) อ. บุคคล (น

สมาคจฺเฉยฺย ไม่พึงสมาคม (สตฺเตหิ วา) ด้วยสัตว์ ท. หรือ (สงฺขาเรหิ วา) หรือว่า ด้วยสังขาร ท. อปฺปิเยหิ อันไม่เป็นที่รัก (กุทาจนํ) ในกาลไหน ๆ คือว่า (เอกกฺขณํปิ) แม้ในขณะหนึ่ง (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า มา ปิเยหิ อิติ ดังนี้ ฯ

(ปุจฺฉา) อ. อันถามว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล (น สมาคจฺเฉยฺย) ไม่พึงสมาคม (สตฺเตหิ วา) ด้วยสัตว์ ท. หรือ (สงฺขาเรหิ วา) หรือว่า ด้วยสังขาร ท. (ปิเยหิ) อันเป็นที่รัก (น สมาคจฺเฉยฺย) ไม่พึงสมาคม (สตฺเตหิ วา) ด้วยสัตว์ ท. หรือ (สงฺขาเรหิ วา) หรือว่า ด้วยสังขาร ท. (อปฺปิเยหิ) อันไม่เป็นที่รัก ก็การณา เพราะเหตุอะไร (อิติ) ดังนี้ ฯ

(วิสฺสชฺชนํ) อ. อันเฉลยว่า หิ เพราะว่า ปิยานํ สตฺตสงฺขารานํ วิโยควเสน อทสฺสนํ จ อ. การไม่เห็นซึ่งสัตว์และสังขาร อ. อันเป็นที่รัก ด้วยอำนาจแห่งความพลัดพรากด้วย อปฺปิยานํ สตฺตสงฺขารานํ อุปสงฺกมนวเสน ทสฺสนํ จ อ. การเห็น ซึ่งสัตว์และสังขาร ท. อันไม่เป็นที่รัก ด้วยอำนาจแห่งการเข้าไปหาด้วย ทุกฺขํ เป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งทุกข์ (โหนฺติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อิทํ ทสฺสนาทสฺสนํ อ. การเห็นและการไม่เห็นนี้ อุภยํปิ แม้ทั้งสอง ทุกฺขํ เป็นเหตุเครื่องนำมาซึ่งทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น ยสฺมา เหตุใด ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (ปุคฺคโล) อ. บุคคล น กเรยฺย ไม่พึงกระทำ สตฺตํ วา ซึ่งสัตว์หรือ สงฺขารํ วา หรือว่า ซึ่งสังขาร กญฺจิ อะไร ๆ ปิยํ นาม ชื่อว่าให้เป็นที่รัก (อิติ) ดังนี้

(ปทสฺส) แห่งบทว่า ตสฺม อิติ ดังนี้ ฯ

อปาโย อ. ความไปปราศ คือว่า วิโยโค อ. ความพลัดพราก ปิเยหิ สตฺตสงฺขาเรหิ จากสัตว์และสังขาร ท. อันเป็นที่รัก ปิยาปาโย อิติ ชื่อว่าความไปปราศจากสัตว์และสังขารอันเป็นที่รัก ฯ (อตฺโถ) อ. อรรถว่า ลามโก อันลามก (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปาปโก อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ปิยํ อารมฺมณํ อ. อารมณ์อันเป็นที่รัก นตฺถิ ย่อมไม่มี เยสํ ชนานํ แก่ชน ท. เหล่าใด กายคนฺโถ อ. กิเลสเครื่องร้อยรัดในกาย อภิชฺฌา คือ อ. ความเพ่งเล็ง เตสํ ชนานํ อันชน ท. เหล่านั้น ปหียติ ย่อมละเสียได้ อปฺปิยํ อารมฺมณํ อ. อารมณ์อันไม่เป็นที่รัก นตฺถิ ย่อมไม่มี เยสํ ชนานํ แก่ชน ท. เหล่าใด กายคนฺโถ อ. กิเลสเครื่องร้อยรัดในกาย พฺยาปาโท คือ อ. ความพยายาม เตสํ ชนานํ อันชน ท. เหล่านั้น ปหียติ ย่อมละเสียได้ ปน ก็ เตสุ ทฺวีสุ คนฺเถสุ ครั้นเมื่อกิเลสเครื่องร้อยรัด ท. ๒ เหล่านั้น (เตสํ ชนานํ) อันชน ท. เหล่านั้น ปหีเนสุ ละเสียได้แล้ว เสสคนฺถาปิ แม้ อ. กิเลสเครื่องร้อยรัดอันเหลือ ท. (เตสํ ชนานํ) ปหีนา นาม ชื่อว่าเป็นกิเลส อันชน ท. เหล่านั้น ละเสียได้แล้ว โหนฺติ ย่อมเป็น ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (อารมฺมณํ) อ. อารมณ์ (ปุคฺคเลน) อันบุคคล น กาตพฺพํ ไม่พึงกระทำ ปิยํ วา ให้เป็นที่รักหรือ อปฺปิยํ วา หรือว่า ให้ไม่เป็นที่รัก อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า คนฺถา เตสํ น วิชฺชนฺติ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องกุฎุมพีคนใดคนหนึ่ง

๓๗. ๑๔๑/๑๙ ตั้งแต่ อถ นํ สตฺถา กึ นุ โข อุปาสก เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว นํ กุฏุมฺพิกํ ซึ่งกุฎุมพีนั้นว่า อุปาสก ดูก่อนอุบาสก ตฺวํ อ. ท่าน ทุกฺขิโต เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความทุกข์ อสิ ย่อมเป็น กึ นุ โข เพราะเหตุอะไร หนอแล อิติ ดังนี้ ปุตฺตวิโยคทุกฺเข ครั้นเมื่อความทุกข์เพราะความพลัดพรากจากบุตร เตน กุฏุมฺพิเกน อันกุฎุมพีนั้น อาโรจิเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า อุปาสก ดูก่อนอุบาสก ตฺวํ อ. ท่าน มา จินฺตยิ อย่าคิดแล้ว มรณํ นาม ชื่อ อ. ความตาย อิทํ นี้ น เอกสฺมึ ฐาเน (โหติ) จ ย่อมไม่มี ในที่อันหนึ่งด้วย น เอกสฺสเอว ปุคฺคลสฺส โหติ จ ย่อมไม่มี แก่บุคคล คนหนึ่งนั่นเทียวด้วย ปน ก็ ภวปฺปวตฺติ นาม ชื่อ อ. ความเป็นไปแห่งภพ อตฺถิ มีอยู่ ยาวตา มีประมาณเพียงใด มรณํ อ. ความตาย โหติเอว ย่อมมีนั่นเทียว สพฺพสตฺตานํ แก่สัตว์ทั้งปวง ท. (ตาวตา) มีประมาณเพียงนั้น เอกสงฺขาโรปิ แม้ อ. สังขารอันหนึ่ง นิจฺโจ นาม ชื่อว่าเที่ยง นตฺถิ ย่อมไม่มี ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (ตยา) อันท่าน ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ พึงพิจารณาเห็นเฉพาะโยนิโส โดยแยบคายว่า มรณธมฺมํ ธมฺมชาตํ อ. ธรรมชาต อันมีความตายเป็นธรรม มตํ ตายแล้ว ภิชฺชนธมฺมํ ธมฺมชาตํ อ. ธรรมชาต

อันมีความแตกเป็นธรรม ภินฺนํ แตกแล้ว อิติ ดังนี้ (ตยา) อันท่าน น โสจิตพฺพํ ไม่พึงเศร้าโศก หิ เพราะว่า โปราณกปณฺฑิตา อ. บัณฑิต ในกาลก่อน ท. (ปจฺจเวกฺขิตฺวา) พิจารณาเห็นเฉพาะแล้วว่า มรณธมฺมํ ธมฺมชาตํ อ. ธรรมชาต อันมีความตายเป็นธรรม มตํ ตายแล้ว ภิชฺชน-ธมฺมํ ธมฺมชาตํ อ. ธรรมชาต อันมีความแตกเป็นธรรม ภินฺนํ แตกแล้ว อิติ ดังนี้ ปิยปุตฺตสฺส มตกาเล ในกาลแห่งบุตรผู้เป็นที่รักตายแล้ว อกตฺวา ไม่กระทำแล้ว โสกํ ซึ่งความเศร้าโศก มรณะสฺสตึเอว ยัง มรณัสสตินั่นเทียว ภาวยึสุ ให้เป็นแล้ว อิติ ดังนี้ (กุฏุมฺพิเกน) ยาจิโต ผู้อันกุฎุมพีทูลวิงวอนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปณฺฑิตา อ. บัณฑิต ท. เก เหล่าไหน เอวํ อกํสุ จ ได้กระทำแล้ว อย่างนี้ด้วย กทา อกํสุ จ ได้กระทำแล้ว ในกาลไรด้วย ตุมฺเห อ. อาหริตฺวา ทรงนำมาแล้ว อตีตํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้ว ปกาสนตฺถํ เพื่ออันทรงประกาศ ตสฺส อตฺถสฺส ซึ่งเนื้อความนั้น อุรคชาตกํ ยัง ชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยงู ปญฺจกนิปาเต ในปัญจกนิบาต อิมํ นี้ว่า

(มม ปุตฺโต) อ. บุตรของเรา สรีเร ครั้นเมื่อสรีระ
นิพฺโภเค เป็นธรรมชาตมีการใช้สอยออกแล้ว
(สมาเน) เป็นอยู่ เอวํ อย่างนี้ หิตฺวา ละแล้ว
สนฺตนุํ ซึ่งสรีระอันเป็นของตน คจฺฉติ ไปอยู่
อุรโค อิว ราวกะ อ. งู (หิตฺวา) ละแล้ว ตจํ

ซึ่งหนัง ชิณฺณํ อันคร่ำคร่าแล้ว (คจฺฉนฺโต)
ไปอยู่ (มม ปุตฺเต) ครั้นเมื่อบุตรของเรา เปเต
ละไปแล้ว กาลกเต เป็นผู้มีกาละอันกระทำแล้ว
สติ เป็นอยู่ (โส มม ปุตฺโต) อ. บุตรของ
เรานั้น (อมฺเหหิ) ฑยฺหมาโน ผู้อันเรา ท. เผาอยู่
น ชานาชาติ ย่อมไม่รู้ ปริเทวิตํ ซึ่งความร่ำไร
ญาตีนํ แห่งญาติ ท. ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อหํ
อ. เรา น โสจามิ ย่อมไม่เศร้าโศกถึง เอตํ
ปุตฺตํ ซึ่งบุตรนั่น ยา คติใด (อตฺถิ)
มีอยู่ ตสฺส ปุตฺตสฺส แก่บุตรนั้น โส ปุตฺโต
อ. บุตรนั้น คโต ไปแล้ว (ตํ คตึ) สู่คตินั้น
อิติ ดังนี้

วิตฺถาเรตฺวา ทรงให้พิสดารแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ปณฺฑิตา อ. บัณฑิต ท. ปุพฺเพ ในกาลก่อน ปิยปุตฺเต ครั้นเมื่อบุตรผู้เป็นที่รัก กาลกเต เป็นผู้มีกาลอันกระทำแล้ว (สมาเน) เป็นอยู่ เอวํ อย่างนี้ ตฺวํ อ. ท่าน วิสฺสชฺเชตฺวา สละวิเศษแล้ว กมฺมนฺเต ซึ่งการงาน ท. นิราหาโร เป็นผู้มีอาหารออกแล้ว (หุตฺวา) เป็น โรทนฺโต วิจรสิ ย่อมเที่ยวไปร้องไห้อยู่ เอตรหิ ในกาลบัดนี้ ยถา ฉันใด อวิจริตฺวา ไม่ประพฤติแล้ว ตถา ฉันนั้น อกตฺวา ไม่กระทำแล้ว โสกํ ซึ่งความเศร้าโศก มรณสฺสติภาวนาวเสน ด้วยอำนาจแห่งการยังมรณัสสติให้เจริญ อาหารํ ปริภุญฺชึสุ จ บริโภคแล้ว ซึ่งอาหารด้วย กมฺมนฺตํ

อธิฏฺฐหิสุ จ ตั้งไว้ทับแล้ว ซึ่งการงานด้วย ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ตฺวํ อ. ท่าน มา จินฺตยิ อย่าคิดแล้วว่า ปิยปุตฺโต อ. บุตรผู้เป็นที่รัก เม ของเรา กาลกโต เป็นผู้มีกาลอันกระทำแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ หิ จริงอยู่ โสโก วา อ. ความเศร้าโศกหรือ ภยํ วา หรือว่า อ. ภัย อุปฺปชฺชมาโน เมื่อจะเกิดขึ้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น นิสฺสาย เพราะอาศัย ปิยํเอว วตฺถุํ ซึ่งวัตถุอันเป็นที่รักนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

โสโก อ. ความเศร้าโศก ชายเต ย่อมเกิด ปิยโต วตฺถุโต จากวัตถุอันเป็นที่รัก ภยํ อ. ภัย ชายเต ย่อมเกิด ปิยโต วตฺถุโต จากวัตถุอันเป็นที่รัก โสโก อ. ความเศร้าโศก นตฺถิ ย่อมไม่มี วิปฺปมุตฺตสฺส ปุคฺคสฺส แก่บุคคล ผู้พ้นวิเศษแล้ว ปิยโต วตฺถุโต จากวัตถุอันเป็นที่รัก ภยํ อ. ภัย (ภวิสฺสติ) จักมี กุโต ฐานโต แต่ที่ไหน อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อรรถว่า หิ ก็ โสโก วา อ. ความเศร้าโศกหรือ ภยํ วา หรือว่า อ. ภัย วฏฺฏมูลโก อันมีวัฏฏะเป็นมูล อุปฺปชฺชมานํ เมื่อจะเกิดขึ้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น นิสฺสาย เพราะอาศัย สตฺตํ วา ซึ่งสัตว์หรือ สงฺขารํ วา หรือว่า ซึ่งสังขาร ปิยํเอว อันเป็นที่รักนั้นเทียว ปน แต่ว่า เอตํ โสกภยํ อ. ความเศร้าโศกและภัยนั่น อุภยํปิ แม้ทั้งสอง นตฺถิ ย่อมไม่มี วิปฺปมุตฺตสฺเส ปุคฺคลสฺส แก่บุคคล ผู้พ้น

วิเศษแล้ว ตโต สตฺตสงฺขารโต จากสัตว์และสังขารนั้น อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปิยโต อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องนายนันทิยะ

๒๘. ๑๕๖/๑๑ ตั้งแต่ อเถกทิวสํ มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสู ในวันหนึ่ง มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่ามหาโมคคัลลานะ คนฺตฺวา ไปแล้ว เทวจาริกํ สู่ที่จาริกในเทวดา ฐิโต ยืนอยู่แล้ว อวิทูเร ณ ที่ไม่ไกล ปาสาทสฺส แห่งปราสาท ตสฺส นั้น ปุจฺฉิ ถามแล้ว เทวปุตฺเต ซึ่งเทพบุตร ท. อาคเต ผู้มาแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก อตฺตโน ของตนว่า ทิพฺพปฺปาสาโท อ. ปราสาทอันเป็นทิพ อจฺฉราคณปรปุณฺโณ อันเต็มรอบแล้วด้วยหมู่แห่งนางอัปสร เอโส นั่น นิพฺพตฺโต บังเกิดแล้ว กสฺส เพื่อใคร อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น เทวปุตฺตา อ. เทพบุตร ท. เต เหล่านั้น อาจิกฺขนฺตา เมื่อจะบอก วิมานสามิกํ ซึ่งเจ้าของของวิมาน อสฺส เถรสฺส แก่พระเถระนั้น อาหํสุ กราบเรียนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ วิหาโร อ. วิหาร คหปติปุตฺเตน อันบุตรของคฤหบดี นนฺทิเยน นาม ชื่อว่านันทิยะ เยน ใด กาเรตฺวา ยังบุคคลให้กระทำแล้ว ทินฺโน ถวายแล้ว สตฺถุ แก่พระศาสดา อิสิปตเน ในป่าชื่อว่าอิสิปตนะ เอตํ วิมานํ อ. วิมานนั่น นิพฺพตฺตํ บังเกิดแล้ว อตฺถาย เพื่อประโยชน์ ตสฺส นนฺทิยสฺส แก่นายนันทิยะนั้น อิติ ดังนี้ ฯ อจฺฉราสงฺโฆปิ แม้ อ. หมู่แห่งนางอัปสร ทิสฺวา เห็นแล้ว นํ เถรํ ซึ่งพระเถระนั้น

โอตริตฺวา ข้ามลงแล้ว ปาสาทโต จากปราสาท อาห กราบเรียนแล้ว ว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มยํ อ. ดิฉัน ท. นิพฺพตฺตา บังเกิดแล้ว อิธ ฐาเน ในที่นี้ (อาสาย) ด้วยความหวังว่า มยํ อ. ดิฉัน ท. ปริจาริกา จักเป็นผู้บำเรอ นนฺทิยสฺส ซึ่งนายนันทิยะ ภวิสฺสาม จักเป็น อิติ ดังนี้ (อมฺห) ย่อมเป็น ปน แต่ว่า มยํ อ. ดิฉัน ท. อปสฺสนฺตา เมื่อไม่เป็น ตํ นนฺทิยํ ซึ่งนายนันทิยะนั้น อุกฺกณฺฐิตา เป็นผู้กระสันขึ้นแล้ว อติวิย เกินเปรียบ อมฺห ย่อมเป็น หิ ด้วยว่า มนุสฺสสมฺปตฺตึ หิตฺวา ทิพฺพสมฺปตฺตึ คหณํ อ. อันละ ซึ่งสมบัติของมนุษย์ แล้วถือเอาซึ่งสมบัติอันเป็นทิพ มตฺติกปาตึ ภินฺทิตฺวา สุวณฺณปาติคหณสทิสํ เป็นเช่นกับด้วยอันทำลาย ซึ่งถาดอันเป็นวิการแห่งดิน แล้วถือเอา ซึ่งถาดอันเป็นวิการแห่งทอง (โหติ) ย่อมเป็น ตุมฺเห อ. ท่าน ท. วเทยฺยาถ พึงบอก นํ นนฺทิยํ ซึ่งนายนันทิยะนั้น อาคมนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่อันมา อิธ ฐาเน ในที่นี้ อิติ ดังนี้ ฯ

เถโร อ. พระเถระ อาคนฺตฺวา มาแล้ว ตโต เทวโลกโต จากเทวโลกนั้น อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ปุจฺฉิ ทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิพฺพสมฺปตฺติ อ. สมบัติอันเป็นทิพ นิพฺพตฺตติ นุ โข ย่อมบังเกิดหรือหนอแล กตกลฺยาณานํ ชนานํ เพื่อชน ท. ผู้มีกรรมอันงามอันกระทำแล้ว มนุสฺสโลเก ฐิตานํเอว ผู้ยังดำรงอยู่แล้ว ในโลกของมนุษย์นั่นเทียว อิติ ดังนี้ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า โมคฺคลฺลาน ดูก่อนโมคคัลลานะ ทิพฺพสมฺปตฺติ อ. สมบัติอันเป็นทิพ นิพฺพตฺตา

บังเกิดแล้ว นนฺทิยสฺส เพื่อนายนันทิยะ เทวโลเก ในโลกของเทวดา
เต อันเธอ ทิฏฺฐา เห็นแล้ว สามํ เอง นนุ มิใช่หรือ ตฺวํ อ. เธอ
ปุจฺฉสิ ย่อมถาม มํ ซึ่งเรา กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ
(เถโร) อ. พระเถระ (ปุจฺฉิ) ทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ (ทิพฺพสมฺสปตฺติ) อ. สมบัติอันเป็นทิพ นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว
เอวํ อย่างนี้หรือ อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า
โมคฺคลฺลาน ดูก่อนโมคคัลลานะ ตฺวํ อ. เธอ กเถสิ กล่าวแล้ว เอตํ
วตฺถุํ ซึ่งเรื่องนั่น กึ นาม ชื่ออะไร หิ เหมือนอย่างว่า โกจิเอว
อ. ใคร ๆ นั่นเทียว ฐิโต ยืนอยู่แล้ว คามทฺวาเร ที่ประตูแห่งบ้าน
ทิสฺวา เห็นแล้ว ปุตฺตํ วา ซึ่งบุตรหรือ ภาตรํ วา หรือว่า ซึ่ง
พี่ชายน้องชาย จิรปฺปวุตฺถํ ผู้อยู่พักแรมแล้วสิ้นกาลนาน อาคจฺฉนฺตํ
ผู้มาอยู่ ปวาสโต จากที่พักแรม อาคนฺตฺวา พึงมาแล้ว เคหํ
สู่เรือน เวเคน โดยเร็ว อาโรเจยฺย พึงบอกว่า อสุโก นาม
ปุคฺคโล อ. บุคคล ชื่อโน้น อาคโต มาแล้ว อิติ ดังนี้
อถ ครั้งนั้น ญาตกา อ. ญาติ ท. อสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น
หฏฺฐปหฏฺฐา เป็นผู้ร่าเริงแล้วและร่าเริงทั่วแล้ว (หุตฺวา) เป็น
นิกฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว เวเคน โดยเร็ว อภินนฺเทยฺยุํ พึงเพลิดเพลินยัง
ตํ ปุคฺคลํ กะบุคคลนั้นว่า ตาต แน่ะพ่อ ตฺวํ อ. ท่าน อาคโต
เป็นผู้มาแล้ว อสิ ย่อมเป็น ตาต แน่ะพ่อ ตฺวํ อ. ท่าน อาคโต
เป็นผู้มาแล้ว อสิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ยถา ฉันใด เทวตา อ. เทวดา

ท. อาทาย ถือเอาแล้ว ทิพฺพปณฺณาการํ ซึ่งเครื่องบรรณาการอันเป็นทิพ ทสวิธํ อันมีอย่าง ๑๐ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ต้อนรับแล้ว (จินฺตเนน) ด้วย อันคิดว่า อหํ อ. เรา (ภวิสฺสามิ) จักมี ปุรโต ข้างหน้า อหํ อ. เรา (ภวิสฺสามิ) จักมี ปุรโต ข้างหน้า อิติ ดังนี้ อภินนฺทนฺติ ย่อม เพลิดเพลินยิ่ง อิตฺถึ วา กะหญิงหรือ ปุริสํ วา หรือว่า กะบุรุษ กตกลฺยาณํ ผู้มีกรรมอันงามอันกระทำแล้ว อิธ โลเก ในโลกนี้ อิมํ โลกํ หิตฺวา ปรโลกํ คตํ ผู้ละแล้ว ซึ่งโลกนี้ไปแล้ว สู่โลกในเบื้องหน้า เอวํ เอว ฉันนั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ นํ มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรํ กะพระเถระ ชื่อว่ามหาโมคคัลลานะนั้น อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

ญาตี จ อ. ญาติ ท. ด้วย มิตฺตา จ อ. มิตร ท.
ด้วย สุหชฺชา จ อ. เพื่อนผู้มีใจดี ท. ด้วย
(ทิสฺวา) เห็นแล้ว ปุริสํ ซึ่งบุรุษ จิรปฺปวาสึ
ผู้มีปกติอยู่พักแรมสิ้นกาลนาน โสตฺถึ ผู้มีความ
สวัสดี อาคตํ ผู้มาแล้ว ทูรโต จากที่ไกล
อภินนฺทนฺติ ย่อมเพลิดเพลินยิ่ง อาคตํ ว่ามา
แล้ว ตถาเอว เพราะเหตุนั้นนั่นเทียว ปุญฺญานิ
อ. บุญ ท. ปฏิคฺคณฺหนฺติ ย่อมรับรองเฉพาะ
กตปุญฺญํปิ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคล ผู้แม้มีบุญอันกระทำ
แล้ว คตํ ผู้ไปแล้ว อสฺมา โลกา จากโลกนี้
ปรํ โลกํ สู่โลกอื่น ญาตี อิว ราวกะ อ. ญาติ ท.

(ปริคฺคณฺหนฺตา) รับรองเฉพาะอยู่ ปิยํ ญาตึ ซึ่งญาติผู้เป็นที่รัก อาคตํ ผู้มาแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า จิรปฺปวุตฺถํ ผู้อยู่พักแรมแล้วสิ้นกาลนาน (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า จิรปฺปาวาสึ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ลทฺธลาภํ ผู้มีลาภอันได้แล้ว คือว่า นิปฺผนฺนสมฺปตฺติ ผู้มีสมบัติอันสำเร็จแล้ว กตฺวา เพราะกระทำ วณิชฺชํ วา ซึ่งการค้าขายหรือ ราชโปริสํ วา หรือว่า ซึ่งความเป็นแห่งบุรุษของพระราชา อาคตํ ผู้มาแล้ว ทูรฏฺฐานโต จากที่อันไกล อนุปทฺทเวน โดยไม่มีอันตราย (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ทูรโต โสตฺถิมาคตํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ชนา) อ. ชน ท. กุลสมฺพนฺธวเสน ญาตี จ ชื่อว่าญาติ เพราะอำนาจแห่งความสัมพันธ์กันแห่งตระกูลด้วย สนฺทิฏฺฐาทิภาเวน มิตฺตา จ ชื่อว่ามิตร เพราะความเป็นแห่งบุคคลมีบุคคลผู้อันตนเห็นแล้วด้วยดีเป็นต้นด้วย สุหทยภาเวน สุหชฺชา จ ชื่อว่าเพื่อนผู้มีใจดี เพราะความเป็นแห่งบุคคลผู้ใจดีด้วย (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ญาตี มิตฺตา สุหชฺชา จ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ญาติอาทโย ชนา) อ. ชน ท. มีญาติเป็นต้น ทิสฺวา เห็นแล้ว นํ ปุริสํ ซึ่งบุรุษนั้น (อภินนฺทนฺติ) ย่อมเพลิดเพลินยิ่ง (ตยา) สฺวาคตํ อิติ วจนมตฺเตน อาการเรน วา ด้วยอาการ

สักว่าคำว่า อันท่านมาดีแล้ว ดังนี้หรือ อญฺชลิกรณมตฺเตน อาการเรน วา หรือว่า ด้วยอาการสักว่าการกระทำซึ่งอัญชลี ปน อนึ่ง อภินนฺทนฺติ ย่อมเพลิดเพลินยิ่ง (ปุริสํ) กะบุรุษ สมฺปตฺตํ ผู้ถึงพร้อมแล้ว เคหํ ซึ่งเรือน นานปฺปการปณฺณาการาภิหรณวเสน ด้วยอำนาจแห่งการนำไปเฉพาะซึ่งเครื่องบรรณาการอันมีประการต่าง ๆ (อิติ) อังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อภินนฺทนฺติ อาคตํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปุญฺญานิ อ. บุญ ท. ฐิตานิ อันตั้งอยู่แล้ว มาตาปิตุฏฺฐาเน ในฐานะเพียงดังว่ามารดาและบิดา อาทาย พาเอาแล้ว ปณฺณาการํ ซึ่งเครื่องบรรณาการ ทสวิธํ อันมีอย่าง ๑๐ อิมํ นี้ อิติ คือ อายุํ ซึ่งอายุ ทิพฺพํ อันเป็นทิพ วณฺณํ ซึ่งวรรณะ (ทิพฺพํ) อันเป็นทิพ สุขํ ซึ่งสุข (ทิพฺพํ) อันเป็นทิพ ยสํ ซึ่งยศ (ทิพฺพํ) ซึ่งรูป (ทิพฺพํ) อันเป็นทิพ สทฺทํ ซึ่งเสียง (ทิพฺพํ) อันเป็นทิพ คนฺธํ ซึ่งกลิ่น (ทิพฺพํ) อันเป็นทิพ สทฺทํ ซึ่งเสียง (ทิพฺพํ) อันเป็นทิพ โผฏฺฐพฺพํ ซึ่งโผฏฐัพพะ (ทิพฺพํ) อันเป็นทิพ อภินนฺทนฺตานิ เพลิดเพลินยิ่งอยู่ ปฏิคฺคณฺหนฺติ ชื่อว่าย่อมรับรองเฉพาะ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคล กตปุญฺญํปิ ผู้แม้มีบุญอันกระทำแล้ว คตํ ผู้ไปแล้ว อิมมฺหา โลกา จากโลกนี้ ปรโลกํ สู่โลกอื่น เตนเอว การเณน เพราะเหตุนั้นนั่นเทียว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ตเถว อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า เสสญาตกา วิย ราวกะ อ. ญาติผู้เหลือ ท.

(ปฏิคฺคณฺหนฺตา) รับรองเฉพาะอยู่ ญาตกํ ซึ่งญาติ ปิยํ ผู้เป็นที่รัก อาคตํ ผู้มาแล้ว อิธ โลเก ในโลกนี้ อิติ ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า ปิยํ ญาตีว อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระนางโรหิณีขัตติยกัญญา

๓๙. ๑๖๒/๒ ตั้งแต่ เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ เป็นต้นไป.

เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงแห่งเทศนา พหู ชนา อ. ชน ท. มาก ปาปุณึสุ บรรลุแล้ว โสตาปตฺติผลาทีนิ อริยผลานิ ซึ่งอริยผล ท. มีโสดาปัตติผลเป็นต้น ฯ โรหิณีปิ แม้ อ. พระนางโรหิณี ปติฏฺฐหิ ทรงตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผเล ในโสดาปัตติผล ฯ ตํขณํเอว ในขณะนั้นนั่นเทียว สรีรํ อ. สรีระ อสฺสา โรหิณิยา ของพระนางโรหิณีนั้น สุวณฺณวณฺณํ เป็นสรีระมีวรรณะเพียงดังว่าวรรณะแห่งทอง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ สา โรหิณี อ. พระนางโรหิณีนั้น จุตา เคลื่อนแล้ว ตโต อตฺตภาวโต จากอัตภาพนั้น นิพฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว สีมนฺตเร ในระหว่างแดน เทวปุตฺตานํ ของเทพบุตร ท. จตุนฺนํ ๔ ตาว-ตึสภวเน ในภพชื่อว่าดาวดึงส์ ปาสาทิกา เป็นผู้นำมาซึ่งความเลื่อมใส รูปโสภคฺคปฺปตฺตา เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความเลิศด้วยความงามแห่งรูป อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ เทวปุตฺตา อ. เทพบุตร ท. จตฺตาโรปิ แม้ ๔ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ เทวธีตรํ ซึ่งนางเทพธิดานั้น อุปฺปนฺนสิเนหา ผู้มีความสิเนหาอันเกิดขึ้นแล้ว หุตฺวา เป็น วิวทนฺตา วิวาทกันอยู่ว่า (เทวธีตา) อ. นางเทพธิดา นิพฺพตฺตา บังเกิดแล้ว อนฺโต ในภายใน สีมาย แห่งแดน มม ของเรา (เทวธีตา) อ. นางเทพธิดา นิพฺพตฺตา บังเกิดแล้ว

อนฺโต ในภายใน สีมาย แห่งแดน มม ของเต อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก เทวรญฺโญ ของเทวดาผู้พระราชา สกฺกสฺส พระนามว่าสักกะ อาหํสุ กราบทูลแล้วว่า เทว ข้าแต่เทพเจ้า อฏฺโฏ อ. คดี อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว โน แก่ข้าพระองค์ ท. นิสฺสาย เพราะอาศัย อิมํ เทวธีตรํ ซึ่งนางเทพธิดานี้ ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. วินิจฺฉินถ ขอจงทรงวินิจฉัย ตํ อฏฺฏํ ซึ่งคดีนั้นเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

สกฺโกปิ แม้ อ. ท้าวสักกะ ตํ เทวธีตรํ โอโลเกตฺวา ว ทรงแลดูแล้ว ซึ่งนางเทพธิดานั้นเทียว อุปฺปนฺนสิเนโห เป็นผู้ทรงมีความสิเนหาอันเกิดขึ้นแล้ว หุตฺวา เป็น อาห ตรัสแล้ว เอวํ อย่างนี้ว่า จิตฺตานิ อ. จิต ท. อุปฺปนฺนานิ เกิดขึ้นแล้ว กถํ อย่างไร ปฏฺฐาย จำเดิม อิมาย เทวธีตุยา โว ทิฏฺฐกาลโต แต่กาลแห่งนางเทพธิดานั้นอันท่าน ท. เห็นแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น เอโก เทวปุตโต อ. เทพบุตรองค์หนึ่ง อาห กราบทูลแล้วว่า จิตฺตํ อ. จิต มม ของข้าพระองค์ อุปฺปนฺนํ เกิดขึ้นแล้ว สงฺคามเภริ วิย ราวกะ อ. กลองในสงคราม ตาว ก่อน น อสกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว สนฺนิสีทิตุํ เพื่ออันหยุดนิ่ง อิติ ดังนี้ ฯ ทุติโย เทวปุตฺโต อ. เทพบุตรองค์ที่สอง (อาห) กราบทูลแล้วว่า จิตฺตํ อ. จิต มม ของข้าพระองค์ สีฆํ ปวตฺตติเอว ย่อมเป็นไป เร็วนั่นเทียว ปพฺพตนที วิย ราวกะ อ. แม่น้ำอันตกจากภูเขา อิติ ดังนี้ ฯ ตติโย เทวปุตฺโต อ. เทพบุตรองค์ที่สาม (อาห) กราบทูลแล้วว่า อกฺขีนิ อ. นัยน์ตา ท. นิกฺขมึสุ ถลนออกแล้ว กกฺกฏกสฺส อกฺขีนิ วิย ราวกะ อ. นัยน์ตา ท. ของปู ปฏฺฐาย จำเดิม

มม อิมิสฺสา เทวธีตุยา ทิฏฺฐกาลโต แต่กาลแห่งนางเทพธิดานี้ อัน ข้าพระองค์เห็นแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ จตุตฺโถ เทวปุตฺโต อ. เทพบุตร องค์ที่สี่ (อาห) กราบทูลแล้วว่า จิตฺตํ อ. จิต มม ของข้าพระองค์ น อสกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว ฐาตุํ เพื่ออันตั้งอยู่ นิจฺจลํ เป็นธรรมชาต มีความหวั่นไหวออกแล้ว (หุตฺวา) เป็น เจติเย อุสฺสาปิยทฺธโช วิย ราวกะ อ. ธงอันบุคคลยกขึ้นแล้ว บนเจดีย์ อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สกฺโก อ. ท้าวสักกะ อาห ตรัสแล้ว ตาตา แน่ะพ่อ ท. จิตฺตานิ อ. จิต ท. ตุมฺหากํ ของท่าน ท. ปสยฺหรูปานิ เป็นธรรมชาติ มีรูปอันบุคคลพึงข่มได้ ตาว ก่อน (โหนฺตุ) ย่อมเป็น ปน ส่วนว่า อหํ อ. เรา ลภนฺโต เมื่อได้ อิมํ เทวธีตรํ ซึ่งนางเทพธิดานี้ ชีวิสฺสามิ จักเป็นอยู่ เม เมื่อเรา อลภนฺตสฺส ไม่ได้อยู่ มรณํ อ. ความตาย ภวิสฺสติ จักมี อิติ ดังนี้ เน เทวปุตฺเต กะเทพบุตร ท. เหล่านั้น ฯ เทวปุตฺตา อ. เทพบุตร ท. (วตฺวา) กราบทูลแล้วว่า มหาราช ข้าแต่พระมหาราชเจ้า อตฺโถ อ. ความต้องการ มรเณน ด้วยความตาย ตุมฺหากํ แห่งพระองค์ ท. นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ วิสฺสชฺเชตฺวา สละวิเศษแล้ว ตํ เทวธีตรํ ซึ่งนางเทพธิดานั้น สกฺกสฺส แก่ท้าวสักกะ ปกฺกมึสุ หลีกไปแล้ว ฯ สา เทวธีตา อ. นางเทพธิดานั้น ปิยา เป็นต้น เป็นที่รัก มนาปา เป็นผู้เป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ สกฺกสฺส ของท้าวสักกะ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า มยํ อ. หม่อมฉัน ท. คจฺฉาม จะไป อสุกกีฬํ นาม ชื่อสู่ที่เป็นที่เล่นโน้น อิติ ดังนี้ (เทวธีตรา) อันนางเทพธิดา วุตฺเต กราบทูลแล้ว สกฺโก อ. ท้าวสักกะ

น อสกฺขิเอว ไม่ได้ทรงอาจแล้วนั่นเทียว ปฏิกฺขิปิตุํ เพื่ออันทรงห้าม
วจนํ ซึ่งคำ ตสฺสา เทวธีตุยา ของนางเทพธิดานั้น อิติ ดังนี้แล ฯ

เรื่องอุตตราอุบาสิกา

๔๐. ๑๗๑/๒๐ ตั้งแต่ ตสฺมึ อปคเต ตสฺส สนฺติเก ฐิตา เป็นต้นไป.

ตสฺมึ เสฏฺฐิปุตฺเต ครั้นเมื่อบุตรของเศรษฐีนั้น อปคเต ไป ปราศแล้ว สิริมา อ. นางสิริมา ฐิตา ผู้ยืนอยู่แล้ว สนฺติเก ในที่ใกล้ ตสฺส เสฏฺฐิปุตฺตสฺส ของบุตรของเศรษฐีนั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า เอโส เสฏฺฐิปุตฺตสฺส อ. บุตรของเศรษฐีนี้ โอโลเกตฺวา แลดูแล้ว กึ นุ โข ซึ่งอะไรหนอแล หสิ หัวเราะแล้ว อิติ ดังนี้ โอโลเกนฺตี แลดูอยู่ วตปาเนน โดยหน้าต่าง เตนเอว นั้นนั่นเทียว ทิสฺวา เห็นแล้ว อุตฺตรํ ซึ่งนางอุตตรา จินฺเตสิ คิดแล้วว่า อิมินา เสฏฺฐิปุตฺเตน อันบุตรของเศรษฐีนี้ หสิตํ หัวเราะแล้ว โอโลเกตฺวา เพราะแลดู อิมํ อุตฺตรํ ซึ่งนางอุตตรานี้ สนฺถโว อ. ความเชยชิด อิมสฺส เสฏฺฐิ-ปุตฺตสฺส แห่งบุตรของเศรษฐีนี้ อตฺถิ ย่อมมี สทฺธึ กับ เอตาย อุตฺตราย ด้วยนางอุตตรานั่น อทฺธา แน่แท้ อิติ ดังนี้ ฯ กิร ได้ยินว่า สา สิริมา อ. นางสิริมานั้น พาหิรกอิตฺถี เป็นหญิงผู้มีในภายนอก หุตฺวา เป็น วสมานาปิ แม้อยู่อยู่ ตสฺมึ เคเห ในเรือนนั้น อฑฺฒมาสํ ตลอดเดือนทั้งกึ่ง อนุภวมานา เสวยอยู่ ตํ สมฺปตฺตึ ซึ่งสมบัตินั้น อชานิตฺวา ไม่รู้แล้ว อตฺตโน พาหิรอิตฺถิภาวํ ซึ่งความที่แห่งตนเป็นหญิงผู้มีในภายนอก อกาสิ ได้กระทำแล้ว สญฺญํ ซึ่งความหมายรู้ว่า

อหํ อ. เรา ฆรสามินี เป็นผู้เป็นเจ้าของแห่งเรือน (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ สา สิริมา อ. นางสิริมานั้น พนฺธิตฺวา ผูกแล้ว อาฆาตํ ซึ่งความอาฆาต อุตฺตราย ในนางอุตตรา โอรุยฺห ลงแล้ว ปาสาทา จากปราสาท (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า อหํ อ. เรา ทุกฺขํ ยังทุกข์ อุปฺปาเทสฺสามิ จักให้เกิดขึ้น อนฺสา อุตฺตราย แก่นางอุตตรานั้น อิติ ดังนี้ ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว มหานสํ สู่โรงครัวใหญ่ อาทาย ถือเอาแล้ว สปฺปึ ซึ่งเนยใส ปกฺกุฏฺฐิตํ อันเดือดพล่านแล้ว ปูว-ปจนฏฺฐาเน ในที่อันเป็นที่ทอดซึ่งขนม อุตฺตราภิมุขี ผู้มีหน้าเฉพาะต่อนางอุตตรา ปายาสิ ได้เดินไปแล้ว ฯ

อุตฺตรา อ. นางอุตตรา ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ สิริมํ ซึ่งนางสิริมานั้น อาคจฺฉนฺตึ ผู้เดินมาอยู่ ผริ แผ่ไปแล้ว ตํ สิริมํ สู่นางสิริมานั้น เมตฺตาย ด้วยเมตตาว่า มหาอุปกาโร อ. อุปการะอันใหญ่ สหายิกาย อันหญิงสหาย มม ของเรา กโต กระทำแล้ว มยฺหํ แก่เรา จกฺกวาฬํ อ. จักรวาล อติสมฺพาธํ เป็นที่คับแคบยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น พฺรหฺมโลโก อ. พรหมโลก อตินีโจ เป็นโลกต่ำยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น ปน ส่วนว่า มม สหายิกาย คุโณ ว อ. พระคุณ ของหญิงสหาย ของเราเทียว มหนฺโต เป็นคุณใหญ่ (โหติ) ย่อมเป็น หิ ก็ อหํ อ. เรา นิสฺสาย อาศัยแล้ว เอตํ สหายิกํ ซึ่งหญิงสหายนั่น ลภึ ได้แล้ว ทานํ ทาตุํ จ เพื่ออันถวาย ซึ่งทานด้วย ธมฺมํ โสตุํ จ เพื่ออันฟัง ซึ่งธรรมด้วย สเจ ถ้าว่า โกโธ อ. ความโกรธ อุปริ ในเบื้องบน เอติสฺสา สหายิกาย ของหญิงสหายนั่น อตฺถิ มีอยู่ เม แก่เราไซร้ อิทํ สปฺปิ อ. เนยใสนี้

ฑหตุ จงลวก มํ ซึ่งเรา สเจ ถ้าว่า (โกโธ) อ. ความโกรธ (อุปริ) ในเบื้องบน (เอติสฺสา สหายิกาย) ของหญิงสหายนั้น จตฺถิ ย่อม ไม่มี (มม) แก่เราไซร้ (อิทํ สปฺปิ) อ. เนยใสนี้ มา ฆหตุ จง อย่าลวก (มํ) ซึ่งเราเถิด อิติ ดังนี้ ฯ ปกฺกุฏฺฐิตสปฺปิ อ. เนยใส อันเดือดพล่านแล้ว ตาย สิริมาย ตสฺสา อุตฺตราย มตฺถเก อาสิตฺตํ อันอันนางสิริมานั้น รดแล้ว บนกระหม่อม ของนางอุตตรายนั้น สีตุทกํ วัย เป็นเพียงดังว่าน้ำอันเย็น อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

อถ ครั้งนั้น ทาสิโย อ. นางทาสี ท. อุตฺตราย ของนางอุตตรา ทิสฺวา เห็นแล้ว นํ สิริมํ ซึ่งนางสิริมานั้น อิทํ สปฺปิ สีตลํ ภวิสฺสติ อิติ (จินฺตเนน) ปุน กฏจฺฉุํ ปูเรตฺวา อาทาย อาคจฺฉนฺตึ ผู้ยังทัพพีให้เต็มแล้วอีก ด้วยอันคิดว่า อ. เนยใสนี้เป็นของเย็น จักเป็น ดังนี้ ถือเอาแล้ว เดินมาอยู่ สนฺตชฺเชนฺติโย คุกคามอยู่ว่า ทุพฺพินีเต แน่ะหญิงผู้อันใคร ๆ แนะนำแล้วโดยยาก ตฺวํ อ. ท่าน อเปหิ จง หลีกไป ตฺวํ อ. ท่าน อนุจฺฉวิกา เป็นผู้สมควร อาสิญฺจิตุํ เพื่ออันรด สปฺปึ ซึ่งเนยใส ปกฺกุฏฺฐิตํ อันเดือดพล่านแล้ว อุปริ ในเบื้องบน อยฺยาย ของแม่เจ้า อมฺหากํ ของเรา ท. (อสิ) ย่อมเป็น น หามิได้ อิติ ดังนี้ อุฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว อิโต จ ข้างนี้ด้วย อิโต จ ข้างด้วย โปเถตฺวา ตีแล้ว หตฺเถหิ จ ด้วยมือ ท. ด้วย ปาเทหิ จ ด้วยเท้า ท. ด้วย ปาเตสุํ ยังนางสิริมาให้ล้มลงแล้ว ภูมิยํ บนภาคพื้น ฯ อุตฺตรา อ. นางอุตตรา น อสกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว วาเรตุํ เพื่ออันห้าม ตา ทาสิโย ซึ่งนางทาสี ท. เหล่านั้น ฯ อถ ครั้งนั้น (อุตฺตรา) อ. นาง

อุตตรา ปฏิพาหิตฺวา ห้ามแล้ว สพฺพา ทาสิโย ซึ่งนางทาสี ท. ทั้งปวง จิตา ผู้ยืนอยู่แล้ว อุปริ ในเบื้องบน อสฺสา สิริมาย ของนางสิริมานั้น (ปุจฺฉิตฺวา) ถามแล้วว่า กมฺมํ อ. กรรม ภาริยํ อันหนัก เอวรูปํ อันมีรูปอย่างนี้ เต อันท่าน กตํ กระทำแล้ว กิสฺส เพื่ออะไร อิติ ดังนี้ โอวาทิตฺวา กล่าวสอนแล้ว สิริมํ ซึ่งนางสิริมา นหาเปตฺวา ยังนางสิริมาให้อาบน้ำแล้ว อุณฺโหทเกน ด้วยน้ำอันอุ่น อพฺภญฺชิ ได้ทาแล้ว สกปากเตเลน ด้วยน้ำมันอันบุคคลพึงหุงสิ้นร้อยแห่งวาระ ฯ

ตสฺมึ ขเณ ในขณะนั้น สา สิริมา อ. นางสิริมานั้น ญตฺวา รู้แล้ว อตฺตโน พาหิริตฺถีภาวํ ซึ่งความที่แห่งตนเป็นหญิงผู้มีในภายนอก จินฺเตสิ คิดแล้วว่า กมฺมํ อ. กรรม ภาริยํ อันหนัก มยา อันเรา สามิกสฺส หสิตมตฺตการณา อิมิสฺสา อุตฺตราย อุปริ ปกฺกุฏฺฐิตํ สปฺปึ อาสิญฺจนฺติยา ผู้รดอยู่ ซึ่งเนยใส อันเดือดพล่านแล้ว ในเบื้องบน ของนางอุตตรานี้ เพราะเหตุสักว่าการหัวเราะ แห่งสามี กตํ กระทำแล้ว อยํ อุตฺตรา อ. นางอุตตรานี้ ทาสิโย น อาณาเปตฺวา ไม่ยังนางทาสี ท. ให้รู้ทั่วแล้ว (วจเนน) ด้วยคำว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. คณฺหถ จงจับเอา นํ สิริมํ ซึ่งนางสิริมานั้น อิติ ดังนี้ ปฏิพาหิตฺวา ห้ามแล้ว ทาสิโย ซึ่งนางทาสี ท. สพฺพา ทั้งปวง วิเหจนกาเลปิ แม้ในกาลอันเป็นที่เบียดเบียน มํ ซึ่งเรา อกาสิ ได้กระทำแล้ว มยฺหํ กตฺตพฺพํเอว กมฺมํ ซึ่งกรรม อันอันบุคคลพึงกระทำ แก่เรานั่นเทียว สเจ ถ้าว่า อหํ อ. เรา อิมํ อุตฺตรํ น ขมาเปสฺสามิ จักไม่ยังนางอุตตรานี้ให้อดโทษไซร้ มุทฺธา อ. ศีรษะ เม ของเรา ผเลยฺย พึงแตก สตฺตธา โดยส่วน ๗ อิติ ดังนี้

นิปชฺชิตฺวา หมอบลงแล้ว ปาทมูล ณ ที่ใกล้แห่งเท้า ตสฺสา อุตฺตราย ของนางอุตตรานั้น อาห กล่าวแล้วว่า อยฺเย ข้าแต่แม่เจ้า ตฺวํ อ. ท่าน ขมาหิ จงอดโทษ เม แก่ดิฉันเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องปัญหาพระโมคคัลลานเถระ

๔๑. ๑๗๕/๔ ตั้งแต่ เอกสฺมึ หิ สมเย เถโร เทวจาริกํ เป็นต้นไป.

หิ ความพิสดารว่า เอกสฺมึ สมเย ในสมัยหนึ่ง เถโร อ. พระเถระ คนฺตฺวา ไปแล้ว เทวจาริกํ สู่ที่จาริกในเทวดา ฐตฺวา ยืนอยู่แล้ว วิมานทฺวาเร ใกล้ประตูแห่งวิมาน เทวธีตาย ของนางเทพธิดา มเห-สกฺขาย ผู้มีศักดิ์อันใหญ่ อาห กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ว่า เทวธีเต ดูก่อนนางเทพธิดา สมฺปตฺติ อ. สมบัติ เต ของเธอ มหตี ใหญ่ (สา สมฺปตฺติ) อ. สมบัตินั้น (เต) อันเธอ ลทฺธา ได้แล้ว กตฺวา เพราะกระทำ กึ กมฺมํ ซึ่งกรรมอะไร อิติ ดังนี้ ตํ เทวธีตรํ กะนางเทพธิดานั้น อตฺตโน สนฺติกํ อาคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา ฐิตํ ผู้มาแล้ว สู่สำนัก ของตน ไหว้แล้วยืนอยู่แล้ว ฯ (เทวธีตา) อ. นางเทพธิดา (อาห) กราบเรียนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. มา ปุจฺฉถ จงอย่าถาม มํ ซึ่งดิฉัน อิติ ดังนี้ ฯ กิร ได้ยินว่า เทวธีตา อ. นางเทพธิดา ลชฺชมานา ละอายอยู่ ปริตฺตกมฺเมน ด้วยกรรมอันนิดหน่อย อตฺตโน ของตน วทติ ย่อมกล่าว เอวํ อย่างนี้ ฯ ปน ก็ สา เทวธีตา อ. นางเทพธิดานั้น เถเรน วุจฺจมานา ผู้อันพระเถระกล่าวอยู่ว่า ตฺวํ อ. เธอ กเถหิเอว จงบอกนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อาห กราบเรียนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ทานํ

อ. ทาน มยา อันดิฉัน นเอว ทินฺนํ ไม่ถวายแล้วนั่นเทียว ปูชา อ. การบูชา (มยา) อันดิฉัน น กตา ไม่กระทำแล้ว ธมฺโม อ. ธรรม (มยา) อันดิฉัน น สุโต ไม่ฟังแล้ว สจฺจมตฺตํ การณํ อ. เหตุ สักว่าคำสัจ (มยา) อันดิฉัน รกฺขิตํ รักษาแล้ว เกวลํ อย่างเดียว อิติ ดังนี้ ฯ

เถโร อ. พระเถระ คนฺตฺวา ไปแล้ว วิมานทฺวารานิ สู่ประตูแห่งวิมาน ท. อญฺญานิปิ แม้เหล่าอื่น ปุจฺฉิ ถามแล้ว เทวธีตโร ซึ่งนางเทพธิดา ท. อปราปิ แม้เหล่าอื่น อาคตาคตา ผู้มาแล้วและมาแล้ว ฯ ตาสุปิ เทวธีตูสุ ในนางเทพธิดา ท. แม้เหล่านั้น อสกฺโกนฺตีสุ ผู้ไม่อาจอยู่ ตถาเอว นิคูหิตฺวา เถรํ ปฏิพาหิตุํ เพื่ออันปกปิดแล้ว ห้ามซึ่งพระเถระ เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียวหนา เอกา เทวธีตา อ. นางเทพธิดา องค์หนึ่ง อาห กราบเรียนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ทานาทีสุ ปุญฺญกมฺเมสุ ในบุญกรรม ท. มีทานเป็นต้นหนา มยา กตํ นาม ปุญฺญกมฺมํ อ. บุญกรรมชื่อว่าอันอันดิฉันกระทำแล้ว นตฺถิ ย่อมไม่มี ปน แต่ว่า กสฺสปพุทฺธกาเล ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสปะ อหํ อ. ดิฉัน ทาสี เป็นนางทาสี ปรสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลอื่น อโหสึ ได้เป็นแล้ว สามิโก อ. นาย ตสฺสา เม ของดิฉันนั้น จณฺโฑ เป็นคนดุร้าย ผรุโส เป็นคนหยาบช้า (หุตฺวา) เป็น อติวิย เกินเปรียบ ภินฺทติ ย่อมทำลาย สีสํ ซึ่งศีรษะ กุฏฺเฐน วา ด้วยไม้หรือ กลิงฺคเรน วา หรือว่าด้วยท่อนฟืน คหิตคฺคหิเตนเอว อันอันตนถือเอาแล้วและถือเอาแล้วนั่นเทียว

สา อหํ อ. ดิฉันนั้น โกเป ครั้นเมื่อความโกรธ อุปฺปนฺเน เกิดขึ้นแล้ว ปริภาสิตฺวา บริภาษแล้ว อตฺตานํเอว ซึ่งตนนั่นเทียว (วจเนน) ด้วยคำว่า สามิโก อ. นาย ตว ของท่าน เอโส นั่น อิสฺสโร เป็นผู้เป็นอิสระ ลกฺขณาหตํ ตํ กาตุํ วา เพื่ออันกระทำ ซึ่งท่าน ให้เป็นผู้มีลักษณะอันเสื่อมแล้วหรือ นาสาทีนิ องฺคานิ เต ฉินฺทิตุํ วา หรือว่า เพื่ออันตัด ซึ่งอวัยวะ ท. มีจมูกเป็นต้น ของท่าน (โหติ) ย่อมเป็น ตฺวํ อ. ท่าน มา กุชฺฌม อย่าโกรธ อิติ ดังนี้ น อกาสึ ไม่ได้กระทำแล้ว โกปํ นาม ชื่อซึ่งความโกรธ อยํ สมฺปตฺติ อ. สมบัตินี้ เม อันดิฉัน ลทฺธา ได้แล้ว เตน การเณน เพราะเหตุนั้น อิติ ดังนี้ ตาว ก่อน ฯ (เทวธีตโร) อ. นางเทพธิดา ท. อาโรเจตฺวา เรียนบอกแล้ว ทานํ ซึ่งทาน ปริตฺตกํ อันนิดหน่อย อตฺตนา อตฺตนา กตํ อันอันตนอันตนกระทำแล้ว นเยน โดยนัยอันมีคำว่า อปรา เทวธีตา อ. นางเทพธิดาองค์อื่นอีก อาห กราบเรียนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อหํ อ. ดิฉัน รกฺขมานา รักษาอยู่ อุจฺฉุกฺเขตฺตํ ซึ่งไร่แห่งอ้อย อทาสึ ได้ถวายแล้ว อุจฺฉุยฏฺฐึ ซึ่งลำแห่งอ้อย เอกํ ลำหนึ่ง เอกสฺส ภิกฺขุโน แก่ภิกษุรูปหนึ่ง (อิติ) ดังนี้ อปรา เทวธีตา อ. นางเทพธิดาองค์อื่นอีก (อาห) กราบเรียนแล้วว่า อหํ อ. ดิฉัน อทาสึ ได้ถวายแล้ว เอกํ ติมฺพรุสกํ ซึ่งผลมะพลับผลหนึ่ง (เอกสฺส ภิกฺขุโน) แก่ภิกษุรูปหนึ่ง (อิติ) ดังนี้ อปรา เทวธีตา อ. นางเทพธิดาองค์อื่นอีก (อาห) กราบเรียนแล้วว่า อหํ อ. ดิฉัน อทาสึ ได้ถวายแล้ว เอกํ เอลาฬุกํ ซึ่งฟักเหลือผลหนึ่ง (เอกสฺส ภิกฺขุโน)

แก่ภิกษุรูปหนึ่ง (อิติ) ดังนี้ อปรา เทวธีตา อ. นางเทพธิดาองค์อื่นอีก (อาห) กราบเรียนแล้วว่า อหํ อ. ดิฉัน อทาสึ ได้ถวายแล้ว เอตํ ผารุสกํ ซึ่งผลลิ้นจี่ผลหนึ่ง (เอกสฺส ภิกฺขุโน) แก่ภิกษุรูปหนึ่ง (อิติ) ดังนี้ อปรา เทวธีตา อ. นางเทพธิดาองค์อื่นอีก (อาห) กราบเรียนแล้วว่า อหํ อ. ดิฉัน อทาสึ ได้ถวายแล้ว เอกํ มูลกมุฏฺฐึ ซึ่งกำแห่งเง่ามันกำหนึ่ง (เอกสฺส ภิกฺขโน) แก่ภิกษุรูปหนึ่ง (อิติ) ดังนี้ อปรา เทวธีตา อ. นางเทพธิดาองค์อื่นอีก (อาห) กราบเรียนแล้วว่า อหํ อ. ดิฉัน อทาสึ ได้ถวายแล้ว เอกํ นิมฺพมุฏฺฐึ ซึ่งกำแห่งสะเดากำหนึ่ง (เอกสฺส ภิกฺขุโน) แก่ภิกษุรูปหนึ่ง (อิติ) ดังนี้ อิติอาทินา ดังนี้เป็นต้น อาหํสุ กราบเรียนแล้วว่า อยํ สมฺปตฺติ อ. สมบัตินี้ อมฺเหหิ อันดิฉัน ท. ลทฺธา ได้แล้ว อิมินา การเณน เพราะเหตุนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

เถโร อ. พระเถระ สุตฺวา ฟังแล้ว ตาหิ เทวธีตราหิ กตกมฺมํ ซึ่งกรรมอันอันนางเทพธิดา ท. เหล่านั้นกระทำแล้ว โอตริตฺวา ข้ามลงแล้ว สคฺคโต จากสวรรค์ อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ปุจฺฉิ ทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ปุคฺคเลน) อันบุคคล สกฺกา นุ โข อาจหรือหนอแล ลทฺธุํ เพื่ออันได้ ทิพฺพสมฺปตฺตึ ซึ่งสมบัติอันเป็นทิพ (การเณน) ด้วยเหตุ สจฺจกถนมตฺเตน อันมีการกล่าวซึ่งคำสัจเป็นประมาณ โกปนิพฺพาปน-มตฺเตน อันมีการยังความโกรธให้ดับเป็นทิพ (การเณน) ด้วยเหตุมตฺเตน อันมีการถวายซึ่งวัตถุมีผลมะพลับเป็นต้นประมาณ อติ-

ปริตฺตเกน อันนิดหน่อยยิ่ง อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า โมคฺคลฺลาน ดูก่อนโมคคัลลานะ ตฺวํ อ. เธอ ปุจฺฉสิ ย่อมถาม มํ ซึ่งเรา กสฺมา เพราะเหตุอะไร อยํ อตฺโถ อ. เนื้อความนี้ เทวธีตาหิ อันนางเทพธิดา ท. กถิโต บอกแล้ว เต แก่เธอ นนุ มิใช่หรือ อิติ ดังนี้ ฯ (โมคฺคลฺลานตฺเถโร) อ. พระเถระชื่อว่าโมคคัลลานะ (ปุจฺฉิ) ทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า ทิพฺพสมฺปตฺติ อ. สมบัติอันเป็นทิพ (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ลพฺภติ มญฺเญ ชะรอยย่อมได้ เอตฺตเกน การเณน ด้วยเหตุอันมีประมาณเท่านี้หรือ อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า โมคฺคลฺลาน ดูก่อนโมคคัลลานะ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล สจฺจมตฺตํ วตฺถุํ กเถตฺวาปิ แม้กล่าวแล้ว ซึ่งเรื่องอันมีคำสัจเป็นประมาณ โกปมตฺตํ การณํ ชหิตฺวาปิ แม้ละแล้ว ซึ่งเหตุอันมีความโกรธเป็นประมาณ ปริตฺตกํ ทานํ ทตฺวาปิ แม้ถวายแล้ว ซึ่งทานอันนิดหน่อย เทวโลกํ คจฺฉติเอว ย่อมไป สู่โลกของเทวดานั่นเทียว อิติ ดังนี้ นํ โมคฺคลฺลานตฺเถรํ กะพระเถระชื่อว่าโมคคัลลานนะนั้น อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

(ปุคฺคโล) อ. บุคคล ภเณ พึงกล่าว สจฺจํ ซึ่ง
คำสัจ น กุชฺเฌยฺย ไม่พึงโกรธ (ปุคฺคโล)
อ. บุคคล (ปพฺพชิเตน) ยาจิโต ผู้อันบรรพชิต
ขอแล้ว อปฺปํปิ วตฺถุํ ซึ่งวัตถุแม้อันน้อย ทชฺชา

พึงให้ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล คจฺเฉ พึงไป สนฺติเก ในสำนัก เทวานํ ของเทวดา ท. ฐาเนหิ ด้วยฐานะ ท. ตีหิ ๓ เอเตหิ เหล่านี้ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ทีเปยฺย พึงแสดง คือว่า โวหเรยฺย พึงกล่าว สจฺจํ ซึ่งคำสัจ (อิติ) ดังนี ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า สจฺจํ ภเณ อติ ดังนี้ ฯ อตฺโถ อ. อธิบายว่า ปติฏฺฐเหยฺย พึงตั้งอยู่เฉพาะ สจฺเจ ในคำสัจ อิติ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ. อรรถว่า น กุชฺเฌยฺย ไม่พึงโกรธ ปรสฺส ปุคฺคลสฺส ต่อบุคคลอื่น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า น กุชฺเฌยฺย อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปพฺพชิตา อ. บรรพชิต ท. สีลวนฺโต ผู้มีศีล ยาจกา นาม ชื่อว่าผู้ขอ หิ จริงอยู่ เต ปพฺพชิตา อ. บรรพชิต ท. เหล่านั้น อยาจิตฺวา ว ไม่ขอแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. เทถ จงให้ อิติ ดังนี้เทียว ติฏฺฐนฺติ ย่อมยืนอยู่ ฆรทฺวาเร ที่ประตูแห่งเรือน กิญฺจาปิ แม้ก็จริง ปน ถึงอย่างนั้น (เต ปพฺพชิตา) อ. บรรพชิต ท. เหล่านั้น ยาจนฺติเอว นาม ชื่อว่าย่อมขอนั่นเทียว อตฺถโต โดยเนื้อความ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล สีลวนฺเตหิ ปพฺพชิเตหิ ยาจิโต ผู้อันบรรพชิต ท. ผู้มีศีลขอแล้ว เอวํ อย่างนี้ เทยฺยธมฺเม ครั้นเมื่อไทยธรรม อปฺปสฺมึปิ แม้อันน้อย วิชฺชมาเน มีอยู่ ทเทยฺย พึงให้ อปฺปมตฺตกํปิ เทยฺยธมฺมํ ซึ่งไทยธรรม แม้อันมีประมาณน้อย (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ยาจิโต อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล คจฺเฉยฺย พึงไป เทวโลกํ สู่โลกของเทวดา เอเตสุ การเณสุ ในเหตุ ท. เหล่านั้นหนา การเณน ด้วยเหตุ เอเกนอปิ แม้อันหนึ่ง อิติ ดังนี้ (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า เอเตหิ ตีหิ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องปัญหาที่พวกภิกษุทูลถาม

๔๒. ๑๗๘/๑๓ ตั้งแต่ ภิกฺขุ ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ เป็นต้นไป.

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังถ้อยคำว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ ท. พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ อสุโก นาม ชื่อโน้น ชานาติ ย่อมรู้ว่า สุทฺโธทโน อ. พระราชาพระนามว่าสุทโธทนะ ปิตา เป็นพระบิดา ตถาคตสฺส ของพระตถาคต (โหติ) ย่อมเป็น มหามายา อ. พระเทวีพระนามว่ามหามายา มาตา เป็นพระมารดา (ตถาคตสฺส) ของพระตถาคต (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ชานนฺโต ว รู้อยู่เทียว สทฺธึ พร้อม พฺราหฺมณิยา ด้วยนางพราหมณี วทติ ย่อมกล่าวว่า ปุตฺโต อ. บุตร อมฺหากํ ของเรา ท. อิติ ดังนี้ ตถาคตํ กะพระตถาคต สตฺถาปิ แม้ อ. พระศาสดา อธิวาเสสิ ทรงยังคำให้อยู่ทับแล้ว ตถาเอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว การณํ อ. เหตุ กึ นุ โข อะไรหนอแล อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธมฺมสภายํ ในธรรมสภา ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว กถํ ซึ่งถ้อยคำ เตสํ ภิกฺขูนํ ของภิกษุ ท. เหล่านั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เต ชายปติกา อ. เมียและผัว ท. เหล่านั้น อุโภปิ แม้ทั้งสอง วทนฺติ ย่อมเรียก อตฺตโน ปุตฺตํเอว ซึ่งบุตรของตนนั่นเทียว ว่า ปุตฺโต อ. บุตร อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ อาหริ ทรงนำมาแล้ว อตีตํ

วตฺถุ ซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้ว ทสฺเสตฺวา ทรงแสดงแล้ว เตสํ ชายปติกานํ (อตฺตโน) ปุตฺตภาวํ ซึ่งความที่แห่งพระองค์ทรงเป็นบุตร ของเมียและผัว ท. เหล่านั้น ตีณิ ชาติหสฺสานิ สิ้นพันแห่งชาติ ท. ๓ (วจเนน) ด้วยพระดำรัสว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อตีเต กาเล ในกาลอันล่วงไปแล้ว อยํ พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นี้ ปิตา เป็นบิดา มยฺหํ ของเรา นิรนฺตรํ มีระหว่างออกแล้ว ชาติสตานิ สิ้นร้อยแห่งชาติ ท. ปญฺจ ๕ อโหสิ ได้เป็นแล้ว จุลฺลปิตา เป็นอา (มยฺหํ) ของเรา ชาติสตานิ สิ้นร้อยแห่งชาติ ท. ปญฺจ ๕ (นิรนฺตรํ) มีระหว่างออกแล้ว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว มหาปิตา เป็นลุง (มยฺหํ) ของเรา ชาติสตานิ สิ้นร้อยแห่งชาติ ท. ปญฺจ ๕ (นิรนฺตรํ) มีระหว่างออกแล้ว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว สาปิ พฺราหฺมณี อ. นางพราหมณีแม้นั้น มาตา เป็นมารดา มยฺหํ ของเรา ชาติสตานิ สิ้นร้อยแห่งชาติ ท. ปญฺจ ๕ นิรนฺตรํเอว มีระหว่างออกแล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว จุลฺลมาตา เป็นน้า ของเรา ชาติสตานิ สิ้นร้อยแห่งชาติ ท. ปญฺจ ๕ (นิรนฺตรํ) มีระหว่างออกแล้ว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว มหามาตา เป็นป้า (มยฺหํ) ผู้เจริญแล้ว หตฺเถ ในมือ พฺราหฺมณสฺส ของพราหมณ์ ทิยฑฺฒชาติสหสฺสํ สิ้นพันแห่งชาติที่สองทั้งกึ่ง (อมฺหิ) ย่อมเป็น เอวํ อย่างนี้ สํวฑฺโฒ เป็นผู้เจริญแล้ว หตฺเถ ในมือ พฺราหฺมณิยา ของนางพราหมณี ทิยฑฺฒชาติสหสฺสํ สิ้นพันแห่งชาติที่สองทั้งกึ่ง (อมฺหิ) ย่อมเป็น (เอวํ)

อย่างนี้ อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

ยสฺมึ ปุคฺคเล มโน นิวีสติ จ อ. ใจ ย่อมจดจ่อ ในบุคคลใดด้วย (ยสฺมึ ปุคฺคเล) จิตฺตํ ปสีทติ จอปิ แม้ อ. จิตย่อมเลื่อมใส ในบุคคลใดด้วย (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น วิสฺสเส พึงคุ้นเคย โปเส ในบุรุษ อทิฏฺฐปุพฺพเก ผู้อันตนไม่เคยเห็นแล้ว ตสฺมึปิ แม้นั้น กามํ โดยแท้ อุปฺปลํ วา อ. ดอกอุบลหรือ (เสสชลชปุปฺผํ วา) หรือว่า อ. ดอกไม้อันเกิดในน้ำอันเหลือ (ชายเต) ย่อมเกิด อุทเก ในน้ำ (นิสฺสาย) เพราะอาศัย (อุทกํ จ) ซึ่งน้ำด้วย (กทฺทมํ จ) ซึ่งเปือกตมด้วย ยถา ฉันใด เปมํ อ. ความรัก ตํ นั้น ชายเต ย่อมเกิด ทฺวีหิ การเณหิ เพราะเหตุ ท. ๒ ปุพฺเพ สนฺนิวาเสน วา คือ เพราะการอยู่ร่วมกันในกาลก่อนหรือ ปจฺจุปฺปนฺนติเตน วา คือ หรือว่า เพราะความเกื้อกูลอันเกิดขึ้นเฉพาะแล้ว เอวํ ฉันนั้น อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา นิสฺสาย ทรงอาศัยแล้ว ตํ กุลํ ซึ่งตระกูลนั้น วิหาสิ ทรงประทับอยู่แล้ว เตมาสํเอว สิ้นกาลประกอบด้วยเดือนสามนั่นเทียว ฯ เต ชายปติกา อ. เมียและผัว ท. เหล่านั้น

อุโภปิ แม้ทั้งสอง สจฺฉิกตฺวา กระทำให้แจ้งแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ปรินิพฺพายึสุ ปรินิพพานแล้ว ฯ อถ ครั้งนั้น (ชนา) อ. ชน ท. กตฺวา กระทำแล้ว มหาสกฺการํ ซึ่งสักการะอันใหญ่ เนสํ ชายปติกานํ แก่เมียและผัว ท. เหล่านั้น อาโรเปตฺวา ยกขึ้นแล้ว อุโภปิ ชายปติเก ซึ่งเมียและผัว ท. แม้ทั้งสอง เอกกูฏาคารํเอว สู่เรือนยอดอันเดียวกันนั่นเทียว นีหรึสุ นำออกไปแล้ว ฯ สตฺถาปิ แม้ อ. พระศาสดา ปญฺจสตภิกฺขุปริวาโร ผู้มีภิกษุมีร้อยห้าเป็นประมาณเป็นบริวาร อคมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว อาฬาหนํ สู่ป่าช้า เตหิ ชเนหิ สทฺธึเอว พร้อมด้วยชน ท. เหล่านั้นนั่นเทียว ฯ มหาชโน อ. มหาชน นิกฺขมิ ออกไปแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า กิร ได้ยินว่า มาตาปิตโร อ. พระมารดาและพระบิดา ท. พุทฺธานํ ของพระพุทธเจ้า ท. กาลกตา เป็นผู้มีกาลอันกระทำแล้ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา ปวิสิตฺวา เสด็จเข้าไปแล้ว เอกํ สาลํ สู่ศาลาหลังหนึ่ง อาฬาหนสมีเป ในที่ใกล้แห่งป่าช้า อฏฺฐาสิ ได้ประทับยืนอยู่แล้ว ฯ

มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ฐตฺวา ยืนอยู่แล้ว เอกมนฺเต ณ ส่วนสุดข้างหนึ่ง กโรนฺติ กระทำอยู่ ปฏิสนฺถารํ ซึ่งปฏิสันถาร สทฺธึ กับ สตฺถารา ด้วยพระศาสดา (วจเนน) ด้วยคำว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตุมเห อ. พระองค์ ท. มา จินฺตยิตฺถ อย่าทรงพระดำริแล้วว่า มาตาปิตโร อ. พระมารดาและพระบิดา ท. โว ของพระองค์ ท. กาลกตา เป็น

ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา อปฺปฏิกฺขิปิตฺวา ว ไม่ทรงห้ามแล้ว เต ชเน ซึ่งชน ท. เหล่านั้นว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. มา อวจุตฺถ อย่าได้กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้เทียว โอโลเกตฺวา ทรงแลดูแล้ว อชฺฌาสยํ ซึ่งอัธยาศัย ปริสาย แห่งบริษัท เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม ตํขณานุรูปํ อันสมควรแก่ขณะนั้น กเถสิ ตรัสแล้ว ชราสุตฺตํ ซึ่งชราสูตร อิทํ นี้ว่า

ชีวิตํ อ. ชีวิต อิทํ นี้ อปฺปํ วต เป็นธรรมชาตน้อยหนอ (โหติ) ย่อมเป็น (สตฺโตป) อ. สัตว์ มียติ ย่อมตาย โอรํ ภายใน วสฺสสตาปิ แม้แต่ร้อยแห่งปี เจปิ แม้หากว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ชีวติ ย่อมเป็นอยู่ อติจฺจ เกินไป (วสฺสสตํ) ซึ่งร้อยแห่งปีไซร้ อถโข ที่แท้ โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น มียติ ย่อมตาย ชรสาปิ แม้เพราะชรา อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงแห่งเทศนา ธมฺมาภิสมโย อ. การตรัสรู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม อโหสิ ได้แล้ว ปาณสหสฺสานํ แก่พันแห่งสัตว์ผู้มีสมปราณ ท. จตุราสีติยา ๘๔ ฯ ภิกฺขู อ. ภิกฺขู ท. อชานนฺตา ไม่ทราบอยู่ พฺราหฺมณสฺส จ พฺราหฺมณิยา จ ปรินิพฺพุตภาวํ ซึ่งความที่แห่งพราหมณ์ด้วย แห่งนางพราหมณีด้วย เป็นผู้ปรินิพพานแล้ว ปุจฺฉึสุ ทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โก ภโว

อ. ภพอะไร อภิสมฺปราโย เป็นภพเป็นที่ไปในเบื้องหน้าพร้อมเฉพาะ เตสํ ชายปติกานํ ของเมียและผัว ท. เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อน ภิกษุ ท. อภิสมฺปราโย นาม ชื่อ อ. ภพเป็นที่ไปในเบื้องหน้าพร้อม เฉพาะ อเสขมุนีนํ ของพระอเสขมุนี ท. เอวรูปานํ ผู้มีรูปอย่างนี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี หิ เพราะว่า เอวรูปา อเสขมุนโย อ. พระอเสขมุนี ท. ผู้มีรูปอย่างนี้ ปาปุณนฺติ ย่อมบรรลุ มหานิพฺพานํเอว ซึ่งพระ มหานิพพานนั่นเทียว อจฺจุตํ อันไม่เคลื่อนแล้ว อมตํ อันไม่ตายแล้ว อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

มุนโย อ. มุนี ท. เย เหล่าใด อหิสกา ผู้ไม่
เบียดเบียน สํวุตา สำรวมแล้ว กาเยน ด้วยกาย
นิจฺจํ เป็นนิจ เต มุนโย อ. มุนี ท. เหล่านั้น
ยนฺติ ย่อมไป (ชนา) อ. ชน ท. คนฺตฺวา ไปแล้ว
เศร้าโศก (ตํ) ธานํ สู่ฐานะนั้น อจฺจุตํ อัน
ไม่เคลื่อนแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อเสขมุนโย อ. พระอเสขมุนี ท. มคฺค- ผลปฺปตฺตา ผู้บรรลุแล้วซึ่งมรรคและผล โมเนยฺยปฺปฏิปทาย ด้วยข้อ ปฏิบัติอันควรเพื่อความเป็นมุนี (อิติ) ดังนี ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า มุนโย อิติ ดังนี้ ฯ เอตํ ปทํ อ. บทนี้ว่า กาเยน อิติ ดังนี้ เทสนามตฺตํเอว เป็นบทสักว่า

เทศนา (โหติ) ย่อมเป็น ฯ อตฺโถ อ. อธิบายว่า สํวุตา สำรวมแล้ว ทฺวาเรหิ ด้วยทวาร ท. ตีหิปิ แม้ ๓ อิติ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ. อรรถว่า สสฺสตํ อันเที่ยงแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อจฺจุตํ อิติ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ. อรรถว่า อกุปฺปฏฺฐานํ สู่ฐานะอันไม่กำเริบ คือว่า ธุวฏฺฐานํ สู่ฐานะอันยั่งยืน (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ฐานํ อิติ ดังนี้ ฯ อตฺโถ อ. อรรถว่า (ชนา) อ. ชน ท. คนฺตฺวา ไปแล้ว ยสฺมึ นิพฺพานฏฺฐาเน ในฐานะคือพระนิพพานใด น โสจนฺติ ย่อมไม่เศร้าโศก คือว่า น วิหญฺญนฺติ ย่อมไม่เดือดร้อน (มุนโย) อ. มุนี ท. คจฺฉนฺติ ย่อมไป ตํ นิพฺพานฏฺฐานํ สู่ฐานะคือพระนิพพานนั้น อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ยตฺถ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องนางปุณณทาสี

๔๓. ๑๘๒/๑๘ ตั้งแต่ เทวตา สกลจกฺกวาฬคพฺเภ เทวมนุสฺสานํ เป็นต้นไป.

เทวตา อ. เทวดา ท. สกลจกฺกวาฬคพฺเภ ในห้องจักรวาฬ ืทั้งสิ้น ปิเฬตฺวา บีบแล้ว โอชํ ซึ่งโอชะ อุปกปฺปนกํ อันเป็นเครื่อง เข้าไปสำเร็จ เทวมนุสฺสานํ แก่เทวดาและมนุษย์ ท. มธุปฏลํ (ปุคฺคโล ปีเฬนฺโต) วิย ราวกะ อ. บุคคล บีบอยู่ ซึ่งรวงแห่งผึ้ง ปกฺขิปึสุ ใส่เข้าแล้ว ตตฺถ ปูเว ในขนมนั้น ฯ จ ส่วนว่า ปุณฺณา อ. นางปุณณา โอโลเกนฺตี อฏฺฐาสิ ได้ยืนแลดูอยู่แล้ว ฯ ภตฺตกิจฺจาวสาเน ในกาล เป็นที่สุดลงแห่งกิจด้วยภัต เถโร อ. พระเถระ อทาสิ ได้ถวายแล้ว อุทกํ ซึ่งน้ำ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา กตภตฺตกิจฺโจ ผู้มีกิจด้วยภัต อันทรงกระทำแล้ว อามนฺเตตฺวา ตรัสเรียกแล้ว ปุณฺณํ ซึ่งนางปุณณา อาห ตรัสแล้วว่า ปุณฺเณ ดูก่อนปุณณา ตฺวํ อ. เธอ ปริภวิ ดูหมิ่น แล้ว สาวเก ซึ่งสาวก ท. มม ของเรา กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (ปุณฺณา) อ. นางปุณณา (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ. ข้าพระองค์ น ปริภวามิ ย่อม ไม่ดูหมิ่น อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถาม แล้วว่า อถ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่ กึ วจนํ อ. คืออะไร ตยา อันเธอ โอโลเกตฺวา แลดูแล้ว สาวเก ซึ่งสาวก ท.

มม ของเรา กถิตํ กล่าวแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ (ปุณฺณา) อ. นางปุณณา (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เอตฺตกั วตฺถุ อ. เรื่องอันมีประมาณเท่านี้ว่า อหํ อ. เรา น อุเปมิ ย่อมไม่เข้าถึง นิทฺทํ ซึ่งความหลับ ทุกฺขุปทฺเวน เพราะอุปัทวะคือความทุกข์ อิมินา นี้ ตาว ก่อน ภทนฺตา อ. ท่านผู้เจริญ ท. น อุเปนฺติ ย่อมไม่เข้าถึง นิทฺทํ ซึ่งความหลับ กิมตฺถํ เพื่ออะไร กสฺสจิ ภิกฺขุโน อผาสุกํ ภวิสฺสติ วา อ. ความไม่ผาสุก จักมี แก่ภิกษุบางรูปหรือ ทีฆชาติเกน อุปทฺทโว ภวิสฺสติ วา หรือว่า อ. อุปัทวะ เพราะงู จักมี อทฺธา แน่แท้ อิติ ดังนี้ มยา อันหม่อมฉัน จินฺติตํ คิดแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว วจนํ ซึ่งคำ ตสฺสา ปุณฺณาย ของนางปุณณานั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ปุณฺเณ ดูก่อนปุณณา ตฺวํ อ. เธอ น นินฺทายสิ ย่อมไม่ประพฤติหลับ ทุกฺขุปทฺทเวน เพราะอุปัทวะคือความทุกข์ อตฺตโน ของตน ตาว ก่อน ปน ส่วนว่า สาวกา อ. สาวก ท. มม ของเรา น นิทฺทายนฺติ ย่อมไม่ประพฤติหลับ (อตฺตโน) อนุยุตฺตตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้ตามประกอบแล้ว ชาตริยํ ซึ่งธรรมเป็นเครื่องตื่นอยู่ สทา ในกาลทุกเมื่อ อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

อาสวา อ. อาสวะ ท. (อริยานํ) ของพระอริยเจ้า ท.
ชาครมานานํ ผู้ตื่นอยู่ สทา ในกาลทุกเมื่อ
อโหรตฺตานุสิกฺขินํ ผู้มีปกติตามศึกษาในกลางวัน

และกลางคืน อธิมุตฺตานํ ผู้น้อมไปแล้ว นิพฺพานํ สู่พระนิพพาน คจฺฉนฺติ ย่อมถึง อฏฺฐํ ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สิกฺขมานานํ ผู้ศึกษาอยู่ สิกฺขา ซึ่งสิกขา ท. ติสฺโส ๓ ทิวา จ ในกลางวันด้วย รตฺตึ จ ในกลางคืนด้วย (อิติ) ดังนี ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อโหรตฺตานุสิกฺขินํ อิติ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ. อรรถว่า นิพฺพานชฺฌาสยานํ ผู้มีอัธยาศัยในพระนิพพาน (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า นิพฺพานํ อธิมุตฺตานํ อิติ ดังนี้ ฯ อตฺโถ อ. อรรถว่า อาสวา อ. อาสวะ ท. สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง เอวรูปานํ อริยานํ ของพระอริยเจ้า ท. ผู้มีรูปอย่างนี้ คจฺฉนฺติ ย่อมถึง อฏฺฐํ ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้ คือว่า วินาสํ ซึ่งความพินาศ คือว่า (อาสวานํ) นตฺถิภาวํ ซึ่งความที่แห่งอาสวะ ท. ไม่มีอยู่ อิติ ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า อฏฺฐํ คจฺฉนฺติ อิติ ดังนี้ ฯ

เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงแห่งเทศนา ปุณฺณา อ. นางปุณฺณา ยถาฐิตา ว ผู้ยืนอยู่แล้วอย่างใดเทียว ปติฏฺฐหิ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผเล ในโสดาปัตติผล ฯ เทสนา อ. เทศนา สาตฺถิกา อันมีวาจาเป็นไปกับด้วยประโยชน์ อโหสิ ได้มีแล้ว สมฺปตฺตปริสายปิ แม้แก่บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ภตฺตกิจฺจํ ซึ่งกิจด้วยพระกระยาหาร กุณฺฑกองฺคารปูเวน ด้วยขนมอันบุคคลกระทำ

แล้วด้วยรำและปิ้งแล้วบนถ่านเพลิง อคมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว วิหารํ สู่วิหาร ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังถ้อยคำว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ ท. ทุกฺกรํ กมฺมํ อ. กรรมอันบุคคลกระทำได้โดยยาก สมฺมาสมฺพุทฺเธน อัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้า กโรนฺเตน ผู้ทรงกระทำอยู่ ภตฺตกิจฺจํ ซึ่งกิจ ด้วยพระกระยาหาร กุณฺฑกองฺคารปูเวน ด้วยขนมอันบุคคลกระทำแล้ว ด้วยรำ และปิ้งแล้วบนถ่านเพลิง ปุณฺณาย ทินฺเนน อันอันนาง ปุณณาถวายแล้ว กตํ ทรงกระทำแล้ว อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธมฺมสภายํ ในธรรมสภา ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อน ภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. สนฺนิสินฺนา เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วยถ้อยคำ กาย นุ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตรหิ ใน กาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสินฺนา) เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว อิมาย นาม กถาย ด้วย ถ้อยคำชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (กุณฺฑกํ) อ. รำ (อิมาย ปุณฺณาย ทินฺนํ) อันอันนางปุณณานี้ถวายแล้ว (มยา) อันเรา (ปริภุตฺตํ) บริโภคแล้ว อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ กุณฺฑกํ อ. รำ อิมาย ปุณฺณาย ทินฺนํ อันอันนางปุณณานี้ถวายแล้ว มยา อันเรา ปริภุตฺตํเอว บริโภคแล้วนั่นเทียว ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน อิติ ดังนี้ อาหริตฺวา ทรงนำมาแล้ว อตีตํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้ว วิตฺถา-

เรตฺวา กเถสิ ตรัสให้พิสดารแล้ว กุณฑกสินฺธวโปตกชตกํ ซึ่งชาดก
อันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยลูกของม้าสินธพตัวกินซึ่งรำ อิมํ นี้ว่า

(โพธสตฺโต) อ. พระโพธิสัตว์ (อาห) กล่าวแล้ว (คาถํ) ซึ่งคาถา (ปฐมํ) ที่หนึ่งว่า (ตฺวํ) อ. เจ้า ภุตฺวา กินแล้ว ติณปรฆาสํ ซึ่งหญ้าอันเป็นเดน (วฑฺฒิโต) เป็นผู้เจริญแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น (ตฺวํ) อ. เจ้า ภุตฺวา กินแล้ว อาจามกุณฺฑกํ ซึ่งข้าวตังและรำ (วฑฺฒิโต) เป็นผู้เจริญแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น เอตํ ติณปริฆาสอาจามกุณฺฑก อ. หญ้าอันเป็นเดนและข้าวตังและรำนั่น โภชนํ เป็นโภชนะ เต ของเจ้า อาสิ ได้เป็นแล้ว อิทานิ ในกาลนี้ ตฺวํ อ. เจ้า น ภุญฺชสิ ย่อมไม่เกิน กสฺมา เพราะเหตุอะไร (อิติ) ดังนี้ (สินฺธวโปตโก) อ. ลูกของม้าสินธพ (อโวจ) ได้กล่าวแล้ว (คาถา) ซึ่งคาถา ท. (เทฺว) ๒ (อิตรา) เหล่านอกนี้ว่า (ชนา) อ. ชน ท. น ชานนฺติ ย่อมไม่รู้ โปสํ ซึ่งสัตว์อันบุคคลพึงเลี้ยง ชาติยา วา โดยชาติหรือ วินเยน วา หรือว่าโดยวินัย ยตฺถ ธาเน ในที่ใด มหาพฺรหฺเม ข้าแต่ท่านมหาพรหม อปิ เออก็ อาจามกุณฺฑกํ อ. ข้าวตังและรำ พหุ มาก (อตฺถิ) มีอยู่ ตตฺถ

ฐาเน ในที่นั้น จ ส่วนว่า ตฺขํ โข อ. ท่านแล ปชานาสิ ย่อมรู้ทั่ว มํ ซึ่งข้าพเจ้าว่า ยทิโส อยํ หโย อ. ม้าตัวเช่นใดนี้ (ตาทิโส หโย) อ. ม้าตัวเช่นนั้น อุตฺตโม เป็นม้าสูงสุด (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (อหํ) อ. ข้าพเจ้า ชานนฺโต รู้อยู่ อาคมฺม อาศัยแล้ว ชานํ ปณฺฑิตํ ซึ่งบัณฑิตผู้รู้ น ภกฺขามิ ย่อมไม่กิน กุณฺฑกํ ซึ่งรำ เต ของท่าน (อิติ) ดังนี้ อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้แล ฯ

เรื่องอตุลอุบาสก

๔๔. ๑๘๖/๓ ตั้งแต่ สตฺถา ตสฺส กถํ สุตฺวา อตุล เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว กถํ ซึ่งถ้อยคำ ตสฺส อตุลสฺส ของอุบาสกชื่อว่าอตุละนั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า อตุล ดูก่อนอตุละ เอตํ วตฺถุ อ. เรื่องนั่น (ชเนหิ) อันชน ท. อาจิณฺณํเอว ประพฤติทั่วแล้วนั่นเทียว ปฏฺฐาย จำเดิม โปราณโต แต่กาลก่อน (ชนา) อ. ชน ท. ครหนฺติเอว ย่อมติเตียนนั่นเทียว (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคล ตุณฺหีภูตํปิ ผู้เป็นคนนิ่งเป็นแล้วบ้าง พหุกถํปิ ผู้มีถ้อยคำมากบ้าง มนฺทกถํปิ ผู้มีถ้อยคำอันน้อยบ้าง หิ ด้วยว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล (ชเนหิ) เอกนฺตํ ครหิตพฺโพเอว วา ผู้อันชน ท. พึงติเตียน โดยส่วนเดียว นั่นเทียวหรือ (ชเนหิ เอกนฺตํ) ปสํสิตพฺโพเอว วา หรือว่าผู้อันชน ท. พึงสรรเสริญ โดยส่วนเดียว นั่นเทียว นตฺถิ ย่อมไม่มี เอกจฺเจ ชนา อ. ชน ท. บางพวก นินฺทนฺติ ย่อนนินทา เอกจฺเจ ชนา อ. ชน อ. บางพวก ปสํสนฺติ ย่อมสรรเสริญ ราชาโนปิ แม้ซึ่งพระราชา ท. (เอกจฺเจ ชนา) อ. ชน ท. บางพวก (ปสสํสนฺติ) ย่อมสรรเสริญ มหาปจวึปิ แม้ซึ่งแผ่นดินใหญ่ (เอกจฺเจ ชนา) อ. ชน ท. บางพวก (นินฺทนฺติ) ย่อมนินทา (เอกจฺเจ ชนา) อ. ชน ท.

บางพวก (ปสํสนฺติ) ย่อมสรรเสริญ จนฺทิมสุริเยปิ แม้ซึ่งพระจันทร์และพระอาทิตย์ ท. (เอกจฺเจ ชนา) อ. ชน ท. บางพวก (นินฺทนฺติ) ย่อมนินทา (เอกจฺเจ ชนา) อ. ชน ท. บางพวก (ปสํสนฺติ) ย่อมสรรเสริญ อากาสาทโยปิ ปเทเส ซึ่งประเทศ ท. แม้มีอากาศเป็นต้น เอกจฺเจ ชนา อ. ชน ท. บางพวก นินฺทนฺติ ย่อมนินทา เอกจฺเจ ชนา อ. ชน ท. บางพวก ปสํสนฺติ ย่อมสรรเสริญ สมฺมาสมฺพุทฺธํปิ แม้ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จตุปฺปริสมชฺเฌ นิสีทิตฺวา ธมฺมํ กเถนฺตํ ผู้ประทับนั่งแล้ว ตรัสอยู่ ซึ่งธรรม ในท่ามกลางแห่งบริษัท ๔ หิ ก็ นินฺทา วา อ. การนินทาหรือ ปสํสา วา หรือว่า อ. การสรรเสริญ อนฺธพาลานํ แห่งคนอันธพาล ท. อปฺปมาณํ เป็นประมาณหามิได้ (โหติ) ย่อมเป็น ปน แต่ว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ปณฺฑิเตน เมธาวินา นินฺทิโต ผู้อันบัณฑิตผู้มีปัญญานินทาแล้ว (ปณฺฑิเตน เมธาวินา) นินฺทิโต นาม ชื่อว่าเป็นอันบัณฑิตผู้มีปัญญานินทาแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น (ปุคฺคโล) อ. บุคคล (ปณฺฑิเตน เมธาวินา) ปสํสิโต ผู้อันบัณฑิตผู้มีปัญญาสรรเสริญแล้ว (ปณฺฑิเตน เมธาวินา) ปสํสิโต นาม ชื่อว่า เป็นผู้อันบัณฑิตผู้มีปัญญาสรรเสริญแล้ว โหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้

อตุล ดูก่อนอตุละ เอตํ นินฺทนปสํสนํ อ. การ
นินทาและการสรรเสริญนั่น โปราณํ เป็นธรรมดา
มีในก่อน (โหติ) ย่อมเป็น เอตํ นินฺทนปสํสนํ
อ. การนินทาและการสรรเสริญนั่น อชฺชตนา อิว

เป็นเพียงดังว่ามีในวันนี้ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ (ชนา) อ. ชน ท. ตุณฺหีมาสีนํ ปุคฺคลํ นินฺทนฺติปิ ย่อมนินทา ซึ่งบุคคลผู้นั่งนิ่งเป็นปกติบ้าง พหุภาณินํ ปุคฺคลํ นินฺทนฺติปิ ย่อมนินทา ซึ่งบุคคลผู้กล่าวซึ่งคำมากเป็นปกติบ้าง มิตภาณึ ปุคฺคลํ นินฺทนฺติปิ ย่อมนินทา ซึ่งบุคคลผู้กล่าวซึ่งคำอันอันบุคคลนับได้แล้วเป็นปกติบ้าง (เกนจิ) อนินฺทิโต ปุคฺคโล อ. บุคคล ผู้อันใคร ๆ ไม่นินทาแล้ว นตฺถิ ย่อมไม่มี โลเก ในโลก โปโส อ. บุรุษ (ปุคฺคเลน) เอกนฺตํ นินฺทิโต วา ผู้อันบุคคลนินทาแล้ว โดยส่วนเดียวหรือ (ปุคฺคเลน) เอกนฺตํ ปสํสิโต วา หรือว่า ผู้อันบุคคลสรรเสริญแล้ว โดยส่วนเดียว น อหุ จ ไม่ได้มีแล้วด้วย น ภวิสฺสติ จ จักไม่มีด้วย น เตรหิ วิชฺชติ จ ไม่มีอยู่ ในกาลบัดนี้ด้วย เจ หากว่า วิญฺญู อ. ชนผู้รู้แจ้ง ท. อนุวิจฺจ ใคร่ครวญแล้ว สุเว ในวัน สุเว ในวัน ปสํสนฺติ ย่อมสรรเสริญ ยํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลใด อจฺฉิทฺทวุตฺตึ ผู้มีความประพฤติอันไม่เป็นช่องเป็นปกติ เมธาวึ ผู้มีปัญญา ปญฺญาสีลสมาหิตํ ผู้ตั้งมั่นด้วยดีแล้ว ด้วยปัญญาและศีล โก อ. ใคร อรหติ ย่อมควร

นินฺทิตุํ เพื่ออันนินทา ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น ชมฺโพนทสฺส นิกฺขํ อิว ผู้เพียงดังว่าแท่ง แห่งทองชื่อว่าชมพูนท เทวาปิ แม้ อ. เทวดาและมนุษย์ ท. ปสํสนฺติ ย่อมสรรเสริญ นํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น พฺรหฺมุนาปิ แม้อันพรหม ปสํสิโข สรรเสริญแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เอตํ นินฺทนปสํสนํ อ. การนินทาและการสรรเสริญนั่น ปุราณกํ เป็นธรรมชาติมีในก่อน (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า โปราณเมตํ อิติ ดังนี้ ฯ (ภควา) อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า อาลปติ ย่อมทรงร้องเรียก อุปาสกํ ซึ่งอุบาสก ตํ นั้นว่า อตุล ดูก่อนอตุละ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า นินฺทนํ วา อ. การนินทาหรือ ปสํสนํ วา หรือว่า อ. การสรรเสริญ อิทํ นี้ อชฺชตนํ อธุนา อุปฺปนฺนํ วิย เป็นเพียงดังว่ามีในวันนี้ คือว่าเกิดขึ้นแล้ว เมื่อกี้ โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า เอตํ อชฺชตนามิว อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า หิ จริงอยู่ (ชนา) อ. ชน ท. นินฺทนฺติ ย่อมนินทา ตุณฺหีมาสีนํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคล ผู้นั่งนิ่งเป็นปกติว่า เอโส ปุคฺคโล อ. บุคคลนี้ ตุณฺหี หุตฺวา นิสินฺโน นั่งเป็นผู้นิ่งเป็นแล้ว

มูโค วิย ราวกะ อ. คนใบ้ พธิโร วิย ราวกะ อ . คนหนวก กิญฺจิ อชานนฺโต ปุคฺคโล วิย ราวกะ อ. บุคคล ผู้ไม่รู้อยู่ ซึ่ง อะไร ๆ กึ เพราะเหตุอะไร อิติปิ ดังนี้บ้าง นินฺทนฺติ ย่อมนินทา พหุภาณินํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคล ผู้กล่าวซึ่งคำมากเป็นปกตว่า เอโส ปุคฺคโล อ. บุคคลนี้ กฏกฏายติ ย่อมประพฤติกฏะกฏะ วาตาหตตาลปณฺณํ วิย ราวกะ อ. ใบของต้นตาลอันอันลมกระทบแล้ว กึ เพราะเหตุอะไร กถาย ปริยนฺโตเอว อ. ที่สุดรอบ แห่งถ้อยคำนั่นเทียว นตฺถิ ย่อมไม่มี อิมสฺส ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลนี้ อิติปิ ดังนี้บ้าง นินฺทนฺติ ย่อมนินทา มิตภาณินํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคล ผู้กล่าวซึ่งคำอันอันบุคคลนับได้แล้วเป็นปกติว่า เอโส ปุคฺคโล อ. บุคคลนี้ มญฺญมาโน สำคัญอยู่ วจนํ ซึ่งคำ อตฺตโน ของตน สุวณฺณหิรญฺญํ วิย ราวกะ อ. ทองและเงิน วตฺวา กล่าวแล้ว เอกํ วจนํ วา ซึ่งคำคำหนึ่งหรือ เทฺว วจนานิ วา หรือว่า ซึ่งคำ ท. สอง ตุณฺหี เป็นผู้นิ่ง โหติ ย่อมเป็น กึ เพราะเหตุอะไร อิติปิ ดังนี้บ้าง (ชเนหิ) อนินฺทิโต นาม ปุคฺคโล อ. บุคคล ชื่อว่าผู้อันชน ท. ไม่นินทาแล้ว นตฺถิ ย่อมไม่มี อิมสฺมึ โลเก ในโลกนี้ สพฺพถาปิ แม้โดยประการทั้งปวง เอวํ ด้วยประการฉะนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า น อโหสิ ไม่ได้มีแล้ว อตีเตปิ กาเล ในกาลแม้อันล่วงไปแล้ว น ภวิสฺสติ จักไม่มี อนาคเตปิ กาเล ในกาลแม้อันไม่มาแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า น จาหุ อิติ ดังนี้ เป็นต้น ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า นินฺทา วา อ. การนินทาหรือ ปสํสา วาฯ

หรือว่า อ. การสรรเสริญ พาลานํ แห่งคนพาล ท. อปฺปมาณํ เป็นประมาณหามิได้ (โหติ) ย่อมเป็น ปน แต่ว่า ปณฺฑิตา อ. บัณฑิต ท. อนุวิจฺจา ใคร่ครวญแล้ว คือว่า ชานิตฺวา ทราบแล้ว นินฺทาการํ วา ซึ่งเหตุแห่งการนินทาหรือ ปสํสาการณํ วา หรือว่า ซึ่งเหตุแห่งการสรรเสริญ ทิวเส ในวัน ทิวเส ในวัน ปสํสนฺติ ย่อมสรรเสริญ ยํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลใด อจฺฉิทฺทวุตฺตึ ชื่อว่าผู้มีความประพฤติอันไม่มีช่อง (อตฺตโน) สมนฺนาคตตฺตา เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มาตามพร้อมแล้ว อจฺฉิทฺทาย สิกฺขาย จ ด้วยสิกขาอันไม่มีช่องหรือ อจฺฉิทฺทาย ชีวิตวุตฺติยา วา หรือว่า ด้วยความเป็นไปแห่งชีวิต อันไม่มีช่อง เมธาวึ ชื่อว่าผู้มีปัญญา (อตฺตโน) สมนฺนาคตฺตา เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มาตามพร้อมแล้ว ธมฺโมชปฺปญฺญาย ด้วยปัญญาอันมีโอชะอันเกิดแต่ธรรม ปญฺญาสีลสมาหิตํ ชื่อว่าผู้ตั้งมั่นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาและศีล (อตฺตโน) สมนฺนาคตตฺตา เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มาตามพร้อมแล้ว โลกิยโลกุตฺตรปฺปญฺญาย จเอว ด้วยปัญญาอันเป็นโลกิยะและโลกุตตระด้วยนั่นเทียว จตุปฺปาริสุทฺธิสีเลน จ ด้วยศีลคือความบริสุทธิ์ ๔ ด้วย โก อ. ใคร อรหติ ย่อมควร นินฺทิตุํ เพื่ออันนินทา ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น สมฺโพนทสฺส นิกฺขํ วิย ผู้เพียงดังว่าแท่งแห่งทองชื่อว่าชมพูนท สุวณฺณโทสวิรหิตํ อันเว้นแล้วจากโทษแห่งทอง ฆฏฺฏนมชฺชนกฺขมํ อันควรเพื่ออันบุและอันขัด อิติ ดังนี้ (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า ยญฺเจ วิญฺญู อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เทวาปิ แม้ อ. เทวดา ท. ปณฺฑิต-

มนุสฺสา แม้ อ. มนุษย์ผู้เป็นบัณฑิต ท. อุฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว โถเมนฺติ ย่อมชมเชย ชื่อว่า ปสํสนฺติ ย่อมสรรเสริญ ตํ ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุนั้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า เทวาปิ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า เทวมนุสฺสา อ. เทวดาและมนุษย์ ท. (ปสํสนฺติ) ย่อมสรรเสริญ เกวลํ อย่างเดียว น หามิได้ เอโส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น มหาพฺรหฺมุนาปิ แม้อันมหาพระพรหม ท. ทสสหสฺสจกฺกวาเฬ ในจักรวาฬอันมีหมื่นเป็นประมาณ ปสํสิโตเอว สรรเสริญแล้วนั่นเทียว อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า พฺรหฺมุนาปิ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์

๔๕. ๑๘๘/๔ ตั้งแต่ เอกทิวสํ หิ สตฺถา เตสํ อุโภหิ เป็นต้นไป.

หิ ความพิสดารว่า เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียงว่า ขฏะขฏะ อิติ ดังนี้ เตสํ ฉพฺพคฺคิยานํ ภิกฺขูนํ ของภิกษุ ท. ผู้มีพวก ๖ เหล่านั้น อุโภหิ หตฺเถหิ ยฏฺฐิโย คเหตฺวา กฏฺฐปาทกํ อารุยฺห ปิฏฺฐิปาสาเณ จงฺกมนฺตานํ ผู้ถือเอาแล้ว ซึ่งไม้เท้า ท. ด้วยมือ ท. ทั้งสอง ขึ้นแล้ว สู่เขียงเท้าอันกระทำแล้วด้วยไม้ จงกรมอยู่ บนหลังแห่งหิน ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า (เอโส สทฺโท) อ. เสียงนั่น ฉพฺพคฺคิยานํ ภิกฺขูนํ นาม ชื่อว่าเป็นเสียงอะไร (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ สุตฺวา ทรงสดับแล้วว่า (เอโส สทฺโท) อ. เสียงนั่น ฉพฺพคฺคิยานํ ภิกฺขูนํ กฏฺฐปาทุกํ อารุยฺห จงฺกมนฺตานํ ขฏขฏสทฺโท เป็นเสียงขฏะขฏะ แห่งภิกษุ ท. ผู้มีพวก ๖ ผู้ขึ้นแล้ว สู่เขียงเท้าอันกระทำแล้วด้วยไม้ จงกรมอยู่ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ปญฺญาเปตฺวา ทรงบัญญัติแล้ว สิกฺขาปทํ ซึ่งสิกขาบท วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขุนา นาม กายาทีนิ ทฺวารานิ รกฺขิตุํ อ. อันชื่ออันภิกษุรักษา ซึ่งทวาร ท. มีกายเป็นต้น วฏฺฏติ ย่อมควร อิติ ดังนี้ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

(ปุคฺคโล) อ. บุคคล รกฺเขยฺย พึงรักษา กายปฺปโกปํ ซึ่งความกำเริบด้วยกาย สํวุโต พึงเป็นผู้สำรวมแล้ว กาเยน ด้วยกาย สิยา พึงเป็น (ปุคฺคโล) อ. บุคคล หิตฺวา พึงละแล้ว กายทุจฺจริตํ ซึ่งความประพฤติชั่วด้วยกาย จเร พึงประพฤติ สุจริตํ ซึ่งความาสุจริต กาเยน ด้วยกาย (ปุคฺคโล) อ. บุคคล รกฺเขยฺย พึงรักษา วจีปโกปํ ซึ่งความกำเริบด้วยวาจา สํวุโต พึงเป็นผู้สำรวมแล้ว วาจาย ด้วยวาจา สิยา พึงเป็น (ปุคฺคโล) อ. บุคคล หิตฺวา พึงละแล้ว วจีทุจฺจริตํ ซึ่งความประพฤติชั่วด้วยวาจา จเร พึงประพฤติ สุจริตํ ซึ่งความสุจริต วาจาย ด้วยวาจา (ปุคฺคโล) อ. บุคคล รกฺเขยฺย พึงรักษา มโนปโกปํ ซึ่งความกำเริบด้วยใจ สํวุโต พึงเป็นผู้สำรวมแล้ว มนสา ด้วยใจ สิยา พึงเป็น (ปุคฺคโล) อ. บุคคล หิตฺวา พึงละแล้ว มโนทุจฺจริตํ ซึ่งความประพฤติชั่วด้วยใจ จเร พึงประพฤติ สุจริตํ ซึ่งความสุจริตฺ มนสา ด้วยใจ ธีรา อ. นักปราชญ์ ท. สํวุตา สำรวมแล้ว กาเยน ด้วยกาย อโถ อนึ่ง (ธีรา) อ. นัก ปราชญ์ ท. สํสุตา สำรวมแล้ว วาจาย ด้วยวาจา ธีรา อ. นักปราชญ์ ท. สํวุตา

สำรวมแล้ว มนสา ด้วยใจ เต เว ธีรา อ. นักปราชญ์ ท. เหล่านั้นแล สุปริสํวุตา เป็นผู้สำรวมรอบดีแล้ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า รกฺเขยฺย พึงรักษา กายทุจฺจริตํ ซึ่งความประพฤติชั่วด้วยกาย ติวิธํ อันมีอย่างสาม (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า กายปฺปโกปํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า กายทฺวาเร ทุจฺจริตปฺปเวสํ นิวาเรตฺวา สํวุโต พึงเป็นผู้ห้าม ซึ่งการเข้าไปแห่งความประพฤติชั่ว ในทวารคือกาย แล้วจึงสำรวมแล้ว คือว่า ปิหิตทฺวาโร พึงเป็นผู้มีทวารอันปิดแล้ว สิยา พึงเป็น (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า กาเยน สํวุโต อิติ ดังนี้ ฯ ปน ก็ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล หิตฺวา ละแล้ว กายทุจฺจริตํ ซึ่งความประพฤติชั่วด้วยกาย จรนฺโต ประพฤติอยู่ กายสุจริตํ ซึ่งความประพฤติดีด้วยกาย กโรติ ชื่อว่าย่อมกระทำ เอตํ กมฺมํ ซึ่งกรรมนั่น อุภยํปิ แม้ทั้งสอง ยสฺมา เหตุใด ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ. พระดำรัสว่า กายทุจฺจริตํ หิตฺวา กาเยน สุจริตํ จเร อิติ ดังนี้ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุตฺตํ ตรัสแล้ว ฯ นโย อ. นัย อนนฺตรคาถาสุปิ แม้ในพระคาถาอันเป็นลำดับ ท. เอโสเอว นี้นั่นเทียว ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า เย ปณฺฑิตา อ. บัณฑิต ท. เหล่าใด

อกโรนฺตา ไม่กระทำอยู่ ปาณาติปาตาทีนิ กายทุจฺจริตานิ ซึ่งความประพฤติชั่วด้วยกาย ท. มีปาณาติบาตเป็นต้น สํวุตา นาม ชื่อว่าสำรวมแล้ว กาเยน ด้วยกาย อกโรนฺตา ไม่กระทำอยู่ มุสาวาทาทีนิ วจีทุจฺจริตานิ ซึ่งความประพฤติชั่วด้วยวาจา ท. มีมุสาวาทเป็นต้น สํวุตา นาม ชื่อว่าสำรวมแล้ว วาจาย ด้วยวาจา อภิชฺฌาทีนิ มโนทุจฺจริตานิ อสมุฏฺฐเปนฺตา ไม่ยังความประพฤติชั่วด้วยใจ ท. มีอภิชฌาเป็นต้น ให้ตั้งขึ้นพร้อมอยู่ สํวุตา นาม ชื่อว่าสำรวมแล้ว มนสา ด้วยใจ เต ปณฺฑิตา อ. บัณฑิต ท. เหล่านั้น สุปริสํวุตา เป็นผู้สำรวมรอบดีแล้ว คือว่า สุรกฺขิตา เป็นผู้รักษาดีแล้ว คือว่า สุโคปิตา เป็นผู้คุ้มครองดีแล้ว คือว่า สุปิหิตทฺวารา เป็นผู้มีทวารอันปิดแล้ว อิธ โลกสฺมึ ในโลกนี้ (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า กาเยน สํวุตา ธีรา อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

คัณฐีธัมมปทัฏฐถายกศัพท์แปล ภาค ๖ จบ